دۆسیەی ئەنفال

لەدادگای باڵای تاوانەکانی عێراق

دۆسیەی ئەنفال

لەدادگای باڵای تاوانەکانی عێراق

سالار مەحمود

ناوی کتێب: دۆسیەی ئەنفال لەدادگای باڵای تاوانەکانی عێراق
نووسەر: سالار مەحمود
تایپ: نووسەر
دیزاین: هەرێم عوسمان
چاپ: چاپخانەی کارۆ
تیراژ: ٢٠٠٠ دانە
نۆبەتی چاپ: چاپی یەکەم
ساڵی چاپ: ٢٠٢٣

لە بەڕێوەبەرێتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان
ژمارەی سپاردنی (   ) ی ساڵی ٢٠٢٣ ی پێدراوە

پێڕست

پێشەکی ٩

پێکهێنانی دادگای باڵای تاوانەکان ١٣

یەکەم دانیشتنی دادگادا لەدۆسیەی ئەنفال ١٨

بۆچی دادگایی دوجێل خرایە پێش ئەنفال؟ ٢٢

ئەنفال لەتەرازووی دادگای ناوخۆیی و نێودەوڵەتیدا ٢٤

دادگای تاوانی نێودەوڵەتی ٢٨

پێناسەی تاوانی نێودەوڵەتی ٣٢

خوێندنەوەی مورافەعە سەرەتاییەکانی دۆسیەی سەدە ٣٥

پارێزەرانی کورد ،داکۆکیکاری خۆبەخش ٣٩

هێزی دۆکیۆمێنت ٤٢

لە ناحیەی رزگاری و کەلار چیمان کرد؟ ٤٦

چارەنووسی قورئان و مزگەوتەکان لەئەنفالدا ٤٨

ژنە رووسوورە شایەتحاڵەکانی ئەنفال ٥١

٤٠٪ ی سوپا بەشداری ئەنفالیان کردووە ٥٤

٧٠ فەوجی جاش بەشداریان لە پرۆسەی ئەنفالدا کردووە ٥٦

مام جەلال و شایەتیدان لەدادگایی سەدام حسێندا ٥٩

رۆیشتن بەرەو دادگا ٦٦

سەدام حسێنم چۆن بینی؟ ٧٢

سەبارەت بەپێشمەرگە سەدام چ داوایەکی لەدادگا کرد؟ ٨٢
سەرگوزەشتەی ئەنفالکراوەکانی گوندی وڕێڵە ٨٦
محەمەد عرێبی چۆن کرایە سەرۆکی دادگا ٩٣
دانپێدانانەکانی عەلی کیمیایی ٩٦
دکتۆر فایەق گوڵپی لە دادگای ئەنفالدا ١٠٠
د. زریان و د. شوان لە نەخۆشخانەی خەتێ و بەرگەڵوو ١٠٧
پرۆسەی وەرگێڕان لە دادگا ١١٢
المجمعات القسرية وەک ئامادەکارییەک بۆ راگواستن ١١٤
ئەنفالکراوەکان کەم, یازیاتربوون لە١٨٢ هەزار ١١٥
باشترین قەرەبووکردنەوە ١١٨
وەکو جەلال تاڵەبانی و نەوشیروان سەیرتان دەکەین ١٢١
مانگی رەمەزان و کیمیاباران ١٢٤
چیرۆکێکی کیمیابارانی گوندی سێوسێنان ١٢٩
بارق و سێ پێشمەرگە لەناو کۆپتەردا ١٣١
بارەگای بارزانی کیمیاباران کراوە ١٣٢
ئەنفالی بادینان و چۆنێتی رووکردنە توركيا ١٣٤
پارێزەری سابر دووری (عتاد خاص)ی سەلماند ١٣٧
پشکنینی بیانییەکان لە کەمپەکانی دیاربەکر و ماردین ٣٩
سەلاجەی مردوەکان توانای ئەو هەموو تەرمانەی نییە ١٤٣
جاش لەدۆسیەی ئەنفالدا ١٤٥

ئەنفال و راگەیاندنەکانی بەعس ١٤٨
بەڵگەنامەیەکی هۆڵەندی لەناو دادگادا ١٥١
چارەنووسی خێزانی سەربازە عیراقییەکە ١٥٧
وشەی کاکە سەدامی هێنایە قسە ١٦١
حەجاجی بەعس ١٦٣
کوردستانی نوێ و عەبدوڵڵا کەریم مەحمود لەهۆڵی دادگادا ١٦٦
سەدام و شەرەف ١٧١
بایکۆتی پارێزەرانی داکۆکیکار لە تاوانباران ١٧٥
رێککەوتنی تورکیاو عیراق لەزاری تارق عەزیز-ەوە ١٨٧
بڕیاری ١٦٠ی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش ١٨٠
فرمێسکەکانی کەمارا لەهۆڵی دادگادا ١٨٣
گومان لەبوونی نوگرە سەلمان ١٨٦
رێکەوتنی تورکیاو عیراق لەزاری تارق عەزیزەوە ١٨٩
عەلی کیمیایی لەبەردەم چەندان پرسیار و وەڵامدا ١٩٢
سوڵتان هاشم و بەخشینی "نوط الشجاعە" بەنهێنی ٢٠٣
هەوڵی ئازادکردنی سوڵتان هاشم ٢٠٦
سەرباز وەک قوربانی سیاسیەکان ٢١٠
لەدوای خۆی تیمەکەی سەدام بەرگرییان لەکێ دەکرد؟ ٢١٢
دۆسیەی ئەنفال بەبێ ئامادەبوونی سەدام ٢١٥
سزای لەسێدارەدانی سەدام چۆن دەرکرا؟ ٢١٧

سەدام حسێن, ئەو تاوانبارەی لە ترسا لەسێدارە درا ۲۲۰
ڕەنگدانەوەی سیاسی بەدۆسیەی گۆڕە بەکۆمەڵەکانەوە ۲۲٤
لەچاوەڕوانی ئێسک و پروسکی ئەنفالکراوەکاندا ۲۲۸
لەکوردستان جاش و لەهۆڵەنداش فرانس ڤان ئانرات ۲۳۱
کارتی کورد لەدادگایی کردنی جەللاددا ۲۳٥
داستانی ژنە شایەتحاڵەکانی ئەنفال ۲٤٦
بانگەوازی دادگاییکردنی سەرۆک جاشەکان ۲٤۹
پرسی ئەنفال لەبازنەی گوتاری سیاسی کورددا ۲٥۲
خاتمەی دادگای ئەنفال ۲٦۰
پاشکۆکان ۲٦۳
دەقی یاسای گۆڕە بەکۆمەڵەکان...۲٦٥
چەند دیکۆمێنێک سەبارەت بە دۆسیەی ئەنفال ۲۹۸

پێشەکی

بڕیاری دادگای ئەنفال لە ٢٤/ ٢٠٠٧/٦ دوای ٦١ دانیشتن دەرچوو. پرۆسەی دادگایی کردنەکە ماوەی ساڵێکی خایاند. بڕیارەکە بە دیکۆمێنتێکی یاسایی و مێژوویی گرنگ دادەنرێت لەسەر دۆسیەی ئەنفال.

دوای سەلماندنی جینۆسایدی ئەنفال لە دادگا هێشتا ئەم تاوانە نێودەوڵەتیە لەسەر ئاستی جیهان نەناسێنراوەو کۆمەڵی نێودەوڵەتی نا بەرپرسە لەبەرامبەری، بەبەراورد بە تاوانی هۆلۆکۆستی جولەکەو جینۆسایدی رواندا‌و سربیاو تەنانەت جینۆسایدی ئەرمەن ئاگایی لەبارەیەوەو زانیاری لەسەری زۆر کەمە. ئەو تاوانانەی تر لە دادگای نێودەوڵەتی سەلمێنران و ئەنفال لە دادگایەکی ناوخۆیی لە عیراق سەلمێنرا. بڕوام وایە لە ساتەوەختی رووداني شاڵاوە سەربازیەکانی ئەنفال و هەشت قۆناغەکەی تا دەگاتە راگواستنی ئەنفالکراوان بۆ باشوری عیراق و تەنانەت تا زیندە بەچاڵکردنیان دەزگا موخابەراتیەکانی دەوڵەتانی زلهێز چاودێرو ئاگاداربوونە لە رێی مانگی دەستکرد و کارایی دەزگا هەواڵگریەکانیان و تیمە ئەمریکاییەکانی زوو دۆزینەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکانی محاویل و سەماوە لە پێش دەستپێکردنی دادگای ئەنفال ئاماژەن.

لە بارەی دادگایی سەدام و دۆسیەی ئەنفال

کتێب و سەرچاوە بە زمانی کوردی و بەزمانەکانی دونیا کەمە، فیلم و چیرۆک و شانۆنامە هەر زۆر دەگمەنە، ئەرکە یاسایی و مرۆییەکان لەسەر ئاستی دەسەڵاتەکانی وڵات جێبەجێ نەکراون.

کۆمەڵی نێودەوڵەتیش لەپێناو دوبارە نەبونەوەی کۆمەڵکوژی لە عیراق کاری نەکردوە. بەهۆی تێوەگلانی کۆمپانیا بیانیەکانەوە لە پڕ چەککردنی رژێمی سەدام، وڵاتانی زلهێز رازی نەبون دادگای نێودەوڵەتی بۆ دادگایی سەدام و دۆسیەکانی ئەنفال و کیمیاباران دروست بکرێت.

ساڵی ٢٠٠٦ لەگەڵ چەند نوسەرێکی بواری جینۆساید وەک میوانی چاودێر لە چەند دانیشتنێکی دادگای ئەنفال بەشدار بووم لەوێوەو دواتریش بیرۆکەی خوێندنەوەیەکی نوێ بۆ دانیشتنەکانی دۆسیەی ئەنفال لە دادگای باڵای تاوانەکان لەلام دروست بوون، هەرچەندە لە ساڵی ٢٠٠٧ کتێبی (دادگاو ئەنفال) م نووسی بەڵام لە ئاستی گەورەیی پرۆسەکەو دادگاکە نەبوو، ئەم هەوڵە هەمە لایەنترو گشتگیرترە.

دادگاکە پشتی بەستبوو بە یاسای ژمارە ١٠ ی ساڵی ٢٠٠٥ یاسای دادگای باڵای تاوانەکان. رۆحی یاساکە پرەنسیپە نێودەوڵەتیەکانی تاوانی نێودەوڵەتی و دادگای نێودەوڵەتی و یاسا ناوخۆییەکانی لە رەچاو کردوە. بەپێی یاساکەش دادگاکەو هەیکەلەکەی دروستکرا.

لە دۆسیەی ئەنفالدا ئەم ناوانە وەک تۆمەتبار هێنرانە بەردەم دادگا.

سەدام حسێن: سەرۆکی عیراق و سەرۆکی هێزە چەکدارەکان و سەرۆکی ئەنجومەنی باڵای شۆڕش و سکرتێری سەرکردایەتی حزبی بەعس.

عەلی حەسەن مەجید: ناسراو بە عەلی کیمیاوی، بەرپرسی بیرۆی باکوری حزبی بەعس و ئەندامی سەرکردایەتی حزبەکە،

بڕیاری ژمارە ١٦٠ ی لەساڵی ١٩٨٧ بۆ دەرکراو هەموو دەسەڵاتەکانی دەوڵەتی عیراقی پێدرا بۆ پرۆسەکانی ئەنفال. دەسەڵاتەکانی پێنج پارێزگای دەگرتەوە کەرکوک و سلێمانی و هەولێرو دهۆک و موسڵ.

سوڵتان هاشم: فەرماندەی فەیلەقی یەک سەرکردایەتی چوار قۆناغی ئەنفالی کردوە.

دیارترین فەرماندەی مەیدانی سەربازی شاڵاوەکانی ئەنفال بووە.

سابر دوری: بەڕێوبەری ئیستخباراتی عەسکەری عیراق بوە لە ساڵی ١٩٨٨ بەرپرسی پێدانی هەموو زانیاریەکانی ناوچ ئەنفالکراوەکان بوە بە دەزگا سەربازی و ئەمنیە بەشداربوەکانی ئەنفال.

حسێن رەشید تکریتی: جێگری سەرۆکی ئەرکانی سوپای عیراق، بەرپرسی دانانی نەخشە سەربازیەکانی ئەنفال.

تاهر تۆفیق عانی سکرتێری لیژنەی کاروباری باکور بوەو پارێزگاری موسڵیش بوە.

فەرحان جبوری بەڕێوبەری ئیستخباراتی ناوچەی باکور بوە کە بارەگای لەکەرکوک بوە.

لە دادگای ئەنفالدا ١١٩٢ سکاڵاکار وتەیان لێ وەرگیراوە لەلایەن دادوەری لێکۆڵینەوە، ٧٧ سکاڵاکار لەبەردەم دادگا ئامادەبوون و سکاڵاو وتەکانیان وەک شایەتحاڵ خستە ڕوو.

ئەم کتێبە هەموو وردەکاری بەڕێوەچوون و ڕەوتی دادگاکە لە خۆ ناگرێت، چونکە پەڕاوەکانی زۆرترە لە دەیان هەزار لاپەڕەو هەزاران دیکۆمێنتی نوسراوو بینراوو بیستراو.

لە مێژووی دەوڵەتی عیراق و ناوچەکەدا دادگایی سەرۆکی وڵاتێک و بەرپرسانی باڵای وڵات لەسەر تاوانێک دەرهەق بە کورد ئەنجام درابێت ڕووداوێکی دەگمەن بوو.

چونکە بەر لە ئەنفال و دوای ئەنفالیش تاوانی جینۆساید بەرامبەر بەگەلی کورد ئەنجام دراون و بێ سزا تێپەڕیون.

ئەم کتێبەم بە زمانێکی سادە نوسیوە، هەوڵمداوە کەمترین سۆز بەسەرمدا زاڵببێت و خۆم بواردوە لە زاڵبونی هەستی ناوەوەم لە بەرامبەر رەوتی دادگاکە کە بەشێکیان زۆر ناخ هەژێن بوون.

بەپێی پیلان ئینجا شاڵاوە سەربازیەکان و دواتر پرۆسەکانی لەناوبردن، تێدەگەین کە ئەنفال دەستپێکی لەناوبردنی گشتی و تەواوەتی کورد بوە لە کوردستانی عیراقدا بەڵام ڕژێمەکە بۆی تەواو نەکرا.

پێکهێنانی دادگای باڵای تاوانەکان

تاوانەکانی بەعس لە عیراق لە ١٩٦٨ بۆ ٢٠٠٣ تاوانی مەترسیداری نێودەوڵەتی بوون.

دەرخستنی راستی و دروستی ئەو تاوانانە و گەڕان و پشکنین بەدوای دیوە شاراوەو نەزانراوەکانی تاوانەکاندا، ئەرکێکی یاسایی بوو.

لێکەوتەی تاوانەکان و قوربانی و مەترسییەکانی تاوانەکان، وایکرد بۆ چارەسەر بەدوای رێکاری دادگاییدا گەڕان هەبێ، بەو مانایەی تاوانەکان زیادەڕۆیی بوون بەسەر بەرژەوەندی یاسا و بەرژەوەندی گشتی و هەروەها ئەو بەرژەوەندییانەی کە یاسای نێودەوڵەتی پارێزگارییان لێ دەکات.

دادگای باڵای تاوانەکانی عیراق، دەستەیەکی دادوەریی عیراقی بوو، بەرپرسیارییەتی گەڕان و پشکنینی یاسایی بوو لەسەر ئەو تاوانانەی لەماوەی دەسەڵاتداریی رژێمی بەعس لە عیراق روویاندا.

وەک چۆن پاڵنەری پشت دەرچوونی هەر یاسایەک پارێزگارییە لە بەرژەوەندی گشتی و بەدیهێنانی چەند ئامانجێکی گشتییە، یاسای دادگای باڵای تاوانەکان لە عیراق، بۆ ئاشکراکردنی تاوانەکانی ٣٥ ساڵ حوکمی دیکتاتۆریی لە عیراق پێکهێنرا.

وەک چۆن هەر یاسایەک هۆکاری دەرچوونی (الآسباب الموجبە) هەیە، ئەم یاسایەش لەهۆکارە پێویستییەکەیدا هاتووە، بۆ دانانی بنەمایەکی یاسایی و سزایی و بەرانبەر ئەنجامدەرانی تاوانەکان لە دادگایەکی دادپەروەرانە، بەتایبەتی تاوانەکانی کۆمەڵکوژی و تاوانی دژی مرۆڤایەتی و تاوانی جەنگ، لەبەر ئەوەی دادوەرانی عیراقی توانای یاسایی و ئەزموونیان هەیە دادپەروەری لەم دادگایە بچەسپێنن و دادگاییەکە بەڕێوەبەرن، ئەم یاسایە دەرچوێنراوە.

بنەمای یاسایی بۆ دانانی دادگاکە دەگەڕێتەوە بۆ پێویستی جێبەجێکردنی پرەنسیپ و ڕێکارەکانی دادوەریی راگوزەر (العدالە الانتقالیە). چەمکی دادوەریی راگوزەر پەیوەستە بە قۆناغی راگوزەری سیاسی و دەسەڵاتدارییەتی بۆ سڕینەوەی ئاسەواری تاوانەکانی رژێمی ستەمکاری پێشوو، لە عیراق ئەو دادگایە دانرا هاوشێوەی وڵاتانی وەک (یۆگسلافیا و رواندا و سیرالیۆن و کۆسۆڤۆو تەیموری خۆرهەڵات)، لە بەشێک لەو وڵاتانە بە هاوکاریی راستەوخۆی نەتەوە یەکگرتووەکان دادگاییەکەو پرۆسەی دادوەریی راگوزەر ئەنجامدرا، بەڵام لە عیراقدا ئەمە نەکرا، دواتر لەم بارەیەوە روونکردنەوە دەدەم.

لەعیراقدا دادگای تاوانەکانی عیراق، تایبەت بەتاوانەکانی دژ بە مرۆڤایەتی دامەزرا، پاڵەپشت بە یاسای ژمارە ١ ی ساڵی ٢٠٠٣ی ئەنجومەنی حوکم، ئەوەش بوو بە بڕیاری ژمارە ٤٨ لە کانونی یەکەمی ٢٠٠٣ لەلایەن پۆل برێمەر حاکمی مەدەنی لەعیراق.

لێرەدا جێی خۆیەتی ئامانجە سەرەکییەکانی بەدیهێنانی دادگەریی راگوزەر ئاماژە پێبکەین، لە چوارچێوەی ئەو دادگایەو یاسای دادگای باڵای تاوانەکان لە عیراق ژمارە ١٠ی ساڵی ٢٠٠٥، کە لەم چوار خاڵەی خوارەوەدا خۆی دەبینێتەوە:-

یەکەم: گەیشتن بە راستی:

ئەرکی دادگاکە هەوڵدانە بۆ دیکۆمێنتکردنی هەموو رووداوە تراژیدییەکان لە عیراق، لە رێگەی لێکۆڵینەوە لە تۆمەتباران و وەرگرتنی وتەی شایەتحاڵ و سکالاکارەکان، دەرخستن و پیشاندانی راستییەکان لە ماوەی روودانی تاوانەکان، چونکە گەڕان بە دوای راستییەکانداو دیکۆمێنتکردنی یەکێکە لە گرنگترین ئامانجەکانی پرۆسەی دادوەریی راگوزەر، ئەمەش دەبێتە بنەمای بەهێزکردنی رۆڵی دادگا و یاسا و دامەزراوەکانی فەرمانڕەوایی.

دووەم: دادپەروەری بۆ قوربانیەکان و تۆمەتبارەکان

لەسەر دادگا پێویستە لە چوارچێوەی ئامانجەکانیدا گەرنتی مافی تۆمەتبارانیش بکات، ئەم پرۆسەیە دەچێتە چوارچێوەی دادپەروەریی سەرکەوتووەکان بەسەر ئەوانی تردا. لەهەمان کاتدا ئەرکی دادگایە هەموو مافێکی قوربانی دابینبکات لە سکالاو شایەتیدان و رەخساندنی کەشی ئازاد بۆ هەردوولا وەک یەک لە چوارچێوەیەکی دادپەروەرانەدا، ئەمەش دەبێتە هۆکار بۆ هاتنەئارای ئاشتەوایی نیشتمانی لەنێوان پێکهاتەکانی وڵاتدا.

سێیەم: دووبارەنەبوونەوەی تاوانی هاوشێوە و دروستکردنی رەدع، سەرەکیترین ئامانج لە پێکهێنانی دادگای باڵای تاوانەکان بۆ رێگریکردنەوەیە لە دووبارەبوونەوەی تاوانەکان و دروستکردنی دیوارو رەدع.

چوارەم: ئاوێتەکردنی بنەما یاساییەکانی یاسای نێودەوڵەتی و یاسای نیشتمانی، یەکێک لە گرنگترین رێکارە یاساییەکانی دادگای باڵای تاوانەکان ئاوێتەکردنی بنەما یاساییەکانی یاسای نێودەوڵەتی و یاسای سزادانی نیشتمانی بوو.

ئەو یاسایەی دادگاکەی لەسەر دروستکراوە، پشتئەستوورە بە بنەمای یاسای نێودەوڵەتی و یاسای نیشتمانی، ئەمەش یارمەتیدەری زیاترە بۆ چەسپاندنی دادپەروەری و رێزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ، ئەم دادگایە لەسەر ئەو دوو کۆڵەکەیە رۆڵی کاریگەرتر دەردەکەوێت.

بەپێی تایبەتمەندی بابەتیی دادگاکەو بە پشتبەستن بە مادەی یەکەمی یاسای ژمارە ١٠ ساڵی ٢٠٠٥ دادگاکە لێکۆڵینەوە دەکات لەم تاوانانەی خوارەوە:

١. تاوانی کۆمەڵکوژی جینۆساید.
٢. تاوانی دژی مرۆڤایەتی.
٣. تاوانی جەنگ.
٤. تاوانی پێشێلکردنی یاساکانی عیراق.

بۆ گەڕانەوەی ماف بۆ مافخوراوان و قوربانیان و سزادانی تاوانبارانی تاوانی مەترسیداری نێودەوڵەتی، لەوێشەوە چەسپاندنی

سەقامگیری سیاسی و پێدانی شەرعییەت بە حوکمڕانی دوای بەعس و پیشاندانی تراژیدیاکانی رابردوو، گەیشتن بە ئاشتەوایی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە عیراق دا.

یەکەم دانیشتنی دادگادا لەدۆسیەی ئەنفال

رۆژی ٢٠٠٦/٨/٢١ رۆژێکی گرنگ و مێژووییە لە عیراقدا، رۆژی دادگایی سەدام حسێن بوو لەسەر ئەنجامدانی جینۆسایدی ئەنفال. دوای چاوەڕوانییەکی زۆر، دوای هەژدە ساڵ لە تاوانەکە، رۆژی تاوانباران هات و تاجی دەسەڵات و زوڵمیان رووخا، سەرەتای دادگاییکردنی ئەنجامدەرانی تاوانەکانی دەرهەق بەخەڵک و خاکی کوردستان دەرکەوت.

کاتژمێر دوانزەی نیوەڕۆی٢٠٠٦/٨/٢١، دادگای باڵای تاوانەکان لە عیراق، بەتۆمەتی کۆمەڵکوژیی ئەنفال، سەدام حسێن سەرۆک کۆماری پێشووی عیراق و عەلی حەسەن مەجید و سابر دووری و تاهیر عانی و چەند تاوانبارێکی دیکەی ئەنجامدەری شاڵاوەکانی ئەنفال بانگهێشتی دادگا کران بۆ لێپێچینەوە لەو دۆسییەیە، بۆ یەکەم جار گروپێک لە سەرانی رژێمی بەعس لە پای یەکێک لەو تاوانانەی لە مێژووی دەسەڵاتیاندا لە عیراق بەسەر گەلی کوردیاندا هێنا، راستەوخۆ و لەبەردەم رای گشتی جیهانی و ناوچەیی و ناوخۆییدا رووبەڕووی لێپرسینەوە بوونەوە، ئەمە جگەلەوەی سەرەتایەکی گرنگ و چارەنووسساز بوو، هاوکات هەڵگری چەندین ئاماژەی دڵخۆشکەری پەیوەست بەئایندە و چارەنووسی کورد و خەڵکی کوردستان و عیراقەوە هەیە، لەبەر ئەوەی چیدی لای هیچ دەسەڵات

و ڕێکخراوێکی نێودەوڵەتی و ناوەندێکی جیهانی، تراژیدیای تاوانی ئەنفال ناڕوون یان شاراوە نابێت. چیتر دونیا چاوداخستووەکەی جیهانی عەرەبی و جیهانی بەناو ئیسلامی و ئەوروپی و ئەمریکایی. ناتوانن نابەرپرسانە بڕواننە کۆمەڵکوژییەکانی رژێمی پێشوو بەرانبەر گەلی کورد لە عیراقدا.

بە سەرەتایەکی گرنگ دادگا پەڕوای هەڵدایەوە، بە تایبەتی لەکاتێکدا سەرۆکی داواکاریی گشتی و یاریدەدەرەکەی بەجۆر و شێوازێک باس و خوێندنەوەی لەسەر ئامادەکارییەکانی رژێمەکە بۆ شاڵاوەکە و دەستپێکردنی و دواتر بەڕێوەچوونی قۆناغەکانی ئەنفال کرد.

بەڵێ (ئێستا ئەو کاتەیە تێکڕای مرۆڤایەتی، گەورەیی ئەو تاوانانە بناسێ کە دەرهەق بەکورد کراوە). ئەمە وتەی داواکاری گشتی بوو لەدادگادا، لەگەڵ چەندین دەستەواژەو بڕگەی گرنگ و دڵخۆشکەر کە لەو سەرەتایەوە هێندەی تر بەشەوقەوە چاودێری بەڕێوەچوونی رەوشی دادگاییەکە کرا، بەتایبەتی کە دانیشتنەکان بە شێوەی راستەوخۆ بەڕێوەدەچوون و رای گشتی جیهانی لەڕێگەی تەلەفزیۆن و کەناڵە ئاسمانییەکانەوە رووماڵ و تەماشایان دەکرد.

لەراستیدا وەکو چۆن لەچەند جێگای ترو پێشتردا ئاماژەمان پێداوە، ئەم دۆسیەیە؛ دەشێ ببێتە ناسنامەیەکی بەنرخی ئەوتۆ بۆ کورد و چارەنوسی کوردستان؛ کە بەشێکی زۆری ئەو دەستکەوتانەی لەڕووی نیشتمانی و نەتەوەییەوە لەدوای روخانی رژێمی بەعس لەعیراقەوە بەدەست دێن، هەوێنەکەی بگەڕێنینەوە بۆ ئەو کاولکاری

و تراژیدیایانەی بەسەر گەلەکەماندا هات و لەبەرامبەر دادگاو رای گشتی جیهانیدا وەکو دۆسییەیەک کرایەوە.

لە دەستپێکردنی پرۆسەی بەڕێوەچوونی دادگادا بەر لەوەی بواری گوێگرتن لەشکایەتکاران و پارێزەرانی کورد بێتە پێشەوە، بەشێوەیەکی دروست و وەکو خۆی دەرکەوت ئەو تاوانانەی لەکوردستاندا لە١٩٨٨/٢/٢٢ بۆ ١٩٨٨/٩/٦ لەچوارچێوەی هەشت قۆناغەکەی شاڵاوەکانی ئەنفالدا، لەلایەن رژێمی عێراق بەسەر خەڵک و گوند و ناوچەکاندا هێنرا، بە دیکۆمێنت و نەخشە و بەوردی تیشکی خرایەسەر، دڵنیایی بەخشیە زۆرینەمان؛ کە بەڵێ جگە لەخۆمان دەستەی داواکاریی گشتی بەتایبەتی پیشەییانە لەچوارچێوەی یاسادا بەپشتبەستن بەبڕیار و راسپاردەکانی خودی رژێمەکەو ئاماژەدان بەبوونی بەڵگەو دۆکیۆمێنت و کەرەستەی دەوڵەمەند لەدۆسیەکەدا، تۆمەتباران واق و وڕمان و لەبەرامبەر ئەو باسانەدا هیچ وەڵامدانەوەیەکی ئەوتۆیان نەبوو. لەگەڵ ئەوەشدا تیشک خستنەسەر پرۆسەکانی جۆرو شێوازی راگواستن و کۆکردنەوەو لەناوبردنی ئەو سەدان و هەزارەها خەڵکە لە بیابانەکانی باشووری عیراق و نزیک سعودیە و زیندەبەچاڵکردنیان، پیشاندانی بەشێک لە راستی رووداوەکان بەوێنە، نیشاندەری ئەوە بوو کە بەڵێ ئەم دۆسیەیە پڕە لەبەڵگەی ئەوتۆ کە تاوانباران ئەوەندەی تر دەم و دەستەوەستان دەکات لەبەرگری لەخۆکردنیان، ئەوەش لەوەدا دەرکەوت لە سەرەتادا بێدەنگییان هەڵبژارد، لە بەرامبەردا پارێزەرەکانیان هیچ تانەو رەخنەیەکیان لەو دوو پەڕاوو باسەی داواکارانی گشتی نەبوو،

هێندە نەبێ بۆ بەلاڕێدابردن وەکو پیشەی رابردوویان قسە لەسەر شەرعیەت بوون و ناشەرعیەتی دامەزراندنی دادگاکەو پێکهێنانی دادگاییەکی لەو جۆرە بکەن، ئەوەیان فەرامۆشکرد کە دادگاکە بە بڕیاری ژمارە (١٠) ی ساڵی ٢٠٠٥ی ئەنجومەنی نیشتمانی عیراق دامەزراوە؛ نەک لەلایەن بریمەرەوە.

لە سەرەتاوە هیوا دروست بوو بەوەی کەیسی ئەنفال وەکو ئەوەی لەکاتی خۆیدا وەک تاوانێکی بێوێنە لەبێدەنگییەکی گەورەدا روویدا، ئێستا لە کەشێکی بەربڵاوی میدیایی و یاسایی و گەورەدا سەدا دەداتەوە، بەجۆرێک دروستە بڵێین ئەمە سەرەتایەکە ئەنفال بەتەواوەتی ویژدانی مرۆڤایەتی بهەژێنێت.

بۆچی دادگایی دوجێل خرایە پێش ئەنفال؟

بەپێی خوێندنەوەی دۆسییەی دوجێل و ناوەڕۆکەکەی و ڕەوتی دادگاییەکەی، دەردەکەوێت لەچاو تاوانی ئەنفالدا زۆر بچووکترە، لە ڕەهەندە یاساییەکەو هۆکار و کات و شوێنی هەردوو تاوانەکەوە، بۆمان ڕووندەبێتە شایانی بەراورد نین.

تاوانی دوجێل سەرچاوەکەی ئەوە بوو، لە کردەیەکی چەکداریدا لـــە١٩٨٢/٧/٨ پـەلامـاری خـودی سـەدام حسێن درا مەبەستی تیرۆرکردنی.

دوجێل قەزایەکە سەر بە پارێزگای سەڵاحەدین و ٥٣ کیلۆمەتر لەبەغدای پایتەختەوە دوورە.

یەکەم دانیشتنی دادگا بۆ دۆسیەی دوجێل لە٢٠٠٥/١٠/١٩ دەستی پێکرد، دوایین دانیشتنی کە دوا بڕیاری تێدا درا لە ٢٠٠٦/١١/٥ بوو، کە سزای لەسێدارەدان بۆ سەدام حسێن دەرکرد.

ڕژێمی بەعسیش لەبەرامبەردا ١٤٢ کەسی لە سێدارەدا،بە تۆمەتی بەشداریکردن لە کودەتا و هەوڵی تیرۆرکردنی سەرۆکی وڵات.

ئەم کردەیە وەک کاردانەوەیەک لەبەرامبەر کوشتنی سەدام حسێن خوێندرایەوە، بەبڕوای من لەئاستی نێودەوڵەتیدا کاریگەری نیگەتیڤی دروستکرد، لە بەر ئەوەش بایەخی کەمتر درایە پرۆسەی دادگایی کردنەکە، چونکە وەک تۆڵەسەندنەوەی مەزهەبی لێکەوتەوە،

دەسەڵاتدارانی عیراق لەو روانگەوە کاریان کرد سەدام بەر لە دۆسیەکانی تر، یەکەم جار لەسەر دۆسیەی کوشتنی شیعەی عیراق، سزا بدرێ.

بەهەموو پێوەرێک دەبوو دۆسیەی هەڵەبجە یان ئەنفال، ببوایەتە یەکەم دۆسیەو سەرانی رژێمی لەناوچوویان پێ دادگایی بکردایە، ئەگەر وا بکرایە بەهۆی رەهەندە یاسایی و ویژدانییەکەو قەبارە و ئاستی تاوانەکە، چاوی دونیای زۆرتر بەلای دادگادا دەبرد.

بڕوام وایە ئەو ریزبەندییە بێ مەبەست نەبوو، لێدان بوو لە تاوانی ئەنفال و ئەو جینۆسایدانەی بەرامبەر کورد ئەنجامدراون.

سەرەتا چاودێرانی دامەزراندنی دادگاکە لەو بڕوایەدابوون سەرەتا سەدام و سەرانی رژێمەکە لەسەر دۆسیەی جینۆسایدی کورد رووبەڕوی لێپرسینەوە دەکرێنەوە، بەڵام وا دەرنەچوو، بێگومان نەدەبوو ئەم هەڵە زەقە بەسەر کورددا تێبپەڕێ و دوجێل پێش ئەنفال، یان کیمیابارانی هەڵەبجە بکەوێت.

سەبارەت بە پرۆسەی دادگایی دوجێل، رێکخراوی نێودەوڵەتی هیومن رایس وۆچ راپۆرتێکی رەخنەیی لەسەر دادگاییەکە بڵاوکردەوە، ئەو رێکخراوە ئامادەی دانیشتنەکانی دادگا بوون و چاودێریی پرۆسەکەیان کردووە.

لەهەمان راپۆرتدا رێکخراوەکە رای وابووە دەبوو سەدام حسێن حوکمی لەسێدارەدانەکەی جێبەجێ نەکرایە، تاوەکو دۆسیەی تاوانەکانی تر تەواو دەبوون، کە سەدان هەزار خەڵک لەئەنجامی ئەو تاوانانە بوونەتە قوربانی، مەبەستی ئەنفال و کیمیابارانی کورد بوو.

ئەنفال لەتەرازووی دادگای ناوخۆیی و نێودەوڵەتیدا

بابەتی دادگاییکردنی تاوانبارانی جینۆسایدی گەلی کورد لە عیراق، لە دادگایەکی نێودەوڵەتی یان دادگای ناوخۆیی بووە جێی گفتوگۆی ناوەندەکانی لێکۆڵینەوە و ناوەندە نێودەوڵەتییەکانی وەک نەتەوە یەکگرتوەکان و رێکخراوە جیهانییەکان.

لەناوخۆشدا لێکۆڵەرو نوسەرانی بـواری جینۆساید کەوتنە گفتوگۆی ئەم پرسە، لەپێش دامەزراندنی دادگای باڵای تاوانەکان لە عیراق و دواتریش گفتوگۆ و باسوخواسی دادگاییکردنی تاوانبارانی شـاڵاوی ئەنفال لە دادگایەکی ناوخۆیی نیشتمانییدا، یان دادگای نێودەوڵەتیدا کامیان بەقازانجی دۆسیەکەو بەتایبەتی دۆزی نیشتمانی و نەتەوەیی کوردو سزای ڕەوای تاوانباران دەکەوێتەوە.

هەندێک بۆ ئێستاش پێیان وابوو بۆ زیاتر گەیاندنی دەنگ و دۆزی کورد بەجیهان و ناساندنی تاوانەکانی دژ بە خەڵکی کوردستان بەدونیاو گواستنەوەی کێشەکان بۆ نێو ناوەندەکانی نێودەوڵەتی، باشتر بوو دادگاییکردنی تاوانباران لەدادگای نێودەوڵەتیدا ئەنجام بدرێت، لەلایەکی ترەوە ڕای فرەلایەن و بەهێزیش ئەوەبوو هەر زوو پرۆسەی دادگاییکردنەکە ئەنجامبدرێ و تاوانباران لەناو قەفەزی دادگـادا ببینرێن، لایـان باشتربوو لەناوخۆدا تاوانباران دادگایی

بکرێن، چونکە دادگای عیراقی دەرفەتی سزای ئیعدام و توندترین سزای تێدایە دەرهەق بەتاوانباران بدرێت، ئەمە جگە لەوەی بۆ ساڕێژبوونی برینی خەڵکی کوردستان و عیراق و گەڕاندنەوەی سەنگ و سەروەریی بۆ دەسەڵاتی یاساو حوکم لەعیراقدا،دادگایی ناوخۆییان لا پەسەندتر بوو.

ئەمە جگە لەوەی هێزە سیاسییەکان، بەتایبەتی کورد و شیعە، لایان گونجاوتر بوو تاوانباران لەعیراقدا دادگایی بکرێن، ئاکام بەیاسا و بڕیاری عیراقی مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت.

یاسای دادگای باڵای تاوانەکان ژمارە ١٠ی ساڵی ٢٠٠٥ کرایە بنەما، ئەم یاسایە مادده و ئەحکامەکانی تێکەڵەیە لە یاسای نێودەوڵەتی و یاسای نیشتمانی، واتە ڕەچاوی بنەماکانی یاسای نێودەوڵەتی و پەیماننامەی ڕووبەڕووبونەوەی جینۆسایدی کردووە.

ئاسایشی عیراق لەکاتی دەستپێکردنی دادگایی سەرانی ڕژێم نائارام بوو، هەموو شتێک چاوەڕوانکراوبوو، ڕەوت و ئاراستەی سیاسی و بەرژەوەندییەکان و فشاری چاوەڕواننەکراو دروست ببن، یان لەعیراقدا جۆرێک لەگۆڕانکاریی بەسەردابێت و دادگایی تاوانباران بکرێتە سیناریۆیەکی سیاسی. دیارە دامەزاندنی دادگایەکی نێودەوڵەتی بۆ تۆمەتباران، لەهەموو حاڵەتێکدا پێویستی بە ڕەزامەندیی و بڕیاری نێودەوڵەتی هەبوو، بەتایبەتیش نەتەوە یەکگرتوەکان و ئەنجومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتی، ئەوەش بەهۆی هەڵوێستی ناڕوونی چەند وڵاتێکی وەکو روسیاو چین و فەرەنساو چەند وڵاتێکی تر، ئەو ئەگەرە بەزەحمەت دەخوێنرایەوە، لەوانەش

بوو ماوەیەکی زۆر زیاتر بخایەنێت بۆ پەسەندکردن لەسەر دروستکردنی دادگاکە.

وەک زانراوە لەدوای جەنگی دووەمی جیهانییەوە بیرۆکەی دروستکردنی دادگای نێودەوڵەتی بۆ تاوانە گەورەکانی کۆمەڵکوژی و دژ بەمرۆڤایەتی و تاوانی جەنگ هاتنەکایەوە، لەوانە دادگای نێودەوڵەتی تۆکیۆ و دادگای نێودەوڵەتی نۆرمبێرگ، ئەم دوو دادگایە لەدوای جەنگ دووەمی جیهانی پێکهێنران.

دادگای رواندا و یۆگسلاڤیا، ئەم دوو دادگایەی پێشوو نەیانتوانی ئەزموونی دادگای نێودەوڵەتی بەتەواوی و لەئاستی پێویستی جیهانیدا بچەسپێنن، هەروەها لەسەرەتای نەوەدەکانی سەدەی رابردووشەوە، بەبڕیاری ئەنجومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتی ژمارە ٨٠٨ لەساڵی ١٩٩٣، دادگای لاهای بۆ تاوانبارانی شەڕی یۆگسلاڤیا پێکهێنرا. لەو دادگایەدا (سلۆبۆدان میلۆسۆڤیچ) سەرۆکی ئەو وڵاتەی تێدا درایە دادگا.

لەم روانگەیەوە دەبینین دەرئەنجام دادگای باڵای تاوانەکان لەعیراق، لەلایەن رای گشتی ناوخۆییەوە پێشوازی یاسایی و جەماوەریی لێکرا، بەتایبەتی دوای دەرکەوتنی تاوانباران لەبەردەم دادگاداو ئەو تاوانانەی کەئەنجامیان داوە لەچوارچێوەی تۆمەتدا رووبەڕوویان کرایەوە.

بەدڵنیاییەوە ئەگەر دۆسیەی کۆمەڵکوژیی خەڵکی کوردستان لە دادگایەکی نێودەوڵەتیدا لێپێچینەوە لەئەنجامدەرانی بکردایە. دۆسیەکەی راستەوخۆ دەکرد بە دۆزێکی نێودەوڵەتی و لە ئاستی

دونیادا رەنگدانەوەو کاردانەوەی درێژمەودای دەبوو، بەڵام زۆرینەی رەها بەتایبەتی چاویان لە زوو سزادان و لەسێدارەدانی سەدام حسێن بوو.

سەرۆکی دەستەی داواکاری گشتی (جەعفەر موسەوی) زۆر دژی باسکردنی دادگای نێودەوڵەتی بووە، بەبۆچوونی ئەو، ئەوانەی باسی بردنەدەرەوەی تاوانباران دەکەن بۆئەوەی لە دادگای نێودەوڵەتی دادگایی بکرێن، مەبەستیانە لەسێدارە نەدرێن.

ئەگەر سەدام و تاوانبارانی دیکە لەدەرەوەی عیراق دادگایی بکرانایە، پرۆسەکە رەهەندێکی فراوانتری وەردەگرت، چونکە عیراق لەو ساتەوەختەدا بە داگیرکراو لەلایەن ئەمریکاوە دادەنرا، هەروەها دەرفەت دەڕەخسا جینۆسایدی کورد لە ئاستێکی باڵاتردا بناسرێ و تێگەیشتن بۆ دۆخی کورد و مەترسییەکانی قڕکردنی زیاتر درک پێبکرێت.

بەڵام کەسانی وەکو سەرۆکی داواکاری گشتی (موسەوی)، پرۆسەکەو سزای تاوانبارانی تەنها لە چوارچێوەی ئیعدامدا کورتکردبووەوە، لە چاوپێکەتنێکیدا لەگەڵ رۆژنامەی کوردستانی نوێ ژمارە ٤٠٦٤ لە ٢٠٠٦/٩/٤ دەڵێ: «من وەک سەرۆکی دەستەی داواکاری گشتی نوێنەرایەتی گەلی عیراق لەم دادگاییکردنە دەکەم، بەتەواوی ئەو بانگەشەو ئەو بۆ گریانە! بۆ تۆمەتبارەکان رەتدەکەمەوەو مەبەستی هەموو ئەوانە دەزانم چییە، مەبەستیان ئەوەیە تۆمەتبارەکان بگوازرێنەوە بۆ دادگا نێودەوڵەتییەکان، کە مافی حوکمی ئیعدامیان نییە، دەیانەوێت ئەوانەی تاوانەکانیان بەسەردا دەسەلمێت، رزگاریان بکەن لە سزای ئیعدام».

دادگای تاوانی نێودەوڵەتی

دامەزراندنی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی (المحكمە الجنائیە الدولیە) بەپێی ڕێککەوتنامەی نەتەوەیەکگرتوەکانە، لەساڵی ١٩٩٨ بۆ پێکهێنانی ئەو دادگایە، نوێنەری ١٢٠ وڵات لە ڕۆما-ی پایتەختی ئیتاڵیا کۆبوونەوەو بڕیاریان لێدا، بارەگای دادگاکە لە شاری لاهای وڵاتی هۆڵەندایە، یاسای دادگاکە لە ساڵی ٢٠٠٢ کەوتە بواری جێبەجێکردنەوە. لە تایبەتمەندییەکانی ئەم دادگایە تاوانەکانی شەڕ و تاوانی کۆمەڵکوژی جینۆساید و تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی و تاوانی دوژمنکارانەیە.

دادگا لەم تاوانانە دەکۆڵێتەوە گەر بهێنرێتە بەردەمی، لە تایبەتمەندییەکی دیکەی دادگاکە ئەوەیە لەو تاوانانە دەکۆڵێتەوە کە دوای دروستبوونی دادگاکە ڕوودەدەن، واتە پێش ٢٠٠٢ ناگرێتەوە و (اثر الرجعی) نییە.

قورسترین سزادان لەم دادگایە زیندانی هەتا هەتاییە، ماوەکەشی سی ساڵە.

دادگای تاوانی نێودەوڵەتی دامەزراوەیەکە لەسەر بنەمای پەیماننامەکەی وەستاوە و پابەندبوونی تەنیا بۆ دەوڵەتانی ئەندامە.

ئەشێ بپرسین بۆچی ئەم دادگایە نەیتوانی دۆسیەی تاوانبارانی ڕژێمی بەعس لە دۆسیەی ئەنفال بگرێتە خۆی؟

هـەروەک ئاماژەمـان پێکرد دەسـەڵاتـی دادگـاکـە تەنیا بۆ ئەو تاوانانەن، کە دوای مێژووی دروستبوونی دادگاکە روودەدەن یان روویـانـداوە، تاوانەکانی رژێمی بەعسیش دژی گەلی کوردستان دەگەڕێنەوە بۆ پێش ساڵی ٢٠٠٢.

لە لایەکی دیکەیشەوە، خودی دەوڵەتی عێراق، ئەندام نییە لە نیزامی رۆما کە دادگاکەی پێ دامـەزراوە، ئەم دوو خاڵە هۆکاری بنەڕەتین کە نەتوانرێت دۆسییەکانی تاوانی ئەنفال و کیمیابارانی هەڵەبجە و جینۆسایدی فەیلی و بارزانییەکان ببرێتە ئەو دادگایە.

لە خولی سێیەمی پەرلەمانی کوردستان، لەگەڵ چەند ئەندام پەرلەمانێکی دیکەدا، بەشداریمان کرد لە پێشکەشکردنی یاداشتێک بۆ دەسەڵاتە گشتییەکانی عیراق، کە هەوڵ بدرێت عیراق واژۆی پەیماننامەی رۆما بکات، گەر ئەو کارە بکرێت وەرچەرخانێکی گرنگ دەبێت بۆ یاسای سزادانی عیراق و یەکێک دەبێت لە هەنگاوە نێودەوڵەتییەکان لە رێگریکردن لە دووبارەبوونەوەی تاوانی نێودەوڵەتی.

بەڵام وا دە ساڵ تێدەپەڕێت بەسەر ئەو هەوڵەو چەندین هەوڵی دیکە، هێشتا هەر وەکو بیرۆکە ماوەتەوە.

ئەمەش دەقـی یاداشتی پەرلەمانتاران بـوو بۆ سـەرۆکایەتی پەرلەمان، سەرۆکی پەرلەمانیش بە نوسراوێک بە زمانی عەرەبی بە ژمـارە ٤/٣/١٠٢٣ لە رۆژی ٢٠١١/٧/١١ داواکـەی ئاڕاستەی سەرۆک کۆماری عیراق و سەرۆک وەزیران و پەرلەمانی عیراق و وەزیری دەرەوەی عیراق کرد، بۆ هەمان مەبەستی ناوەڕۆکی داوای پەرلەمانتارانی کوردستان.

بۆ بەڕێز سەرۆکی پەرلەمانی کوردستان

بابەت/ یاداشتنامە

ئێمە وەک ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان ئەم یاداشتنامەیە لە ڕێگەی ئێوەی بەڕێز ئاراستەی هەریەک لە سەرۆک کۆماری عیراق و سەرۆک وەزیران و ئەنجومەنی نوێنەران و وەزیری دەرەوەی عیراقی فیدراڵ دکەین، بۆ ئەوەی عیراق بەیاننامەی ڕۆما واژۆ بکات و دان بە دادگای تاوانی نێودەوڵەتی (ICC) بنێت، بۆ ڕێگەگرتن لە کۆمەڵکوژی کردن لەسەر ئەو بەیاننامەیە و پشتیوانیکردن لە ICC و بڕیارەکانی، پشتیوانییە لە سەقامگیرکردنی دادپەروەریی نێودەوڵەتی لە جیهان.

ئەو بەیاننامەیە کە لە ١٩٩٨/٧/١٧ بڕیاری لەسەر دراوە، چەند جارێک هەموارکراوەو لە تەموزی ٢٠٠٢وە دەستی بەکارکردووە، سیستەمی نوێی جیهانی کە خۆی لە دادگای تاوانی نێودەوڵەتی دەبینێتەوە ئامرازێکی گرنگ و بەهادارە بۆ ڕێگەگرتن لە ئەنجامدانی تاوانی جینۆساید و تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی و بەسزادانی بکەرانی. بۆ ئەوەی جارێکی تر لە عێراق تاوانی جینۆساید و تاوانی جەنگ و تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی دووبارە نەبێتەوە، پێویستە عێراق بەم بەیاننامەوە پەیوەست بێت.

هەرچەندە عێراق لە٢٠٠٥/٢/١٥پەیوەست بووە بەم ڕێکەوتننامە، بەڵام بێ هیچ ڕوونکردنەوەیەک دوای دوو هەفتە پاشەکشەی لێکرد، بۆ دڵنیابوونی زیاتر لەمڕووەوە نەوەکانی داهاتوو پێویستە عێراق پەیوەست بێت بەم بەیاننامەیە.

٢٠١١/٦/٢٠

هەوڵی لەم جۆرە لەلایەن چەند چالاکوانێکی کورد، بەتایبەت عەلی مەحمود محەمەد و هێمن حەسیب لەساڵی ٢٠١٥ دراوە بە کۆکردنەوەی واژۆی پەرلەمانتارانی عێراق لەڕێگەی پەرلەمانتاری عێراق شوان داودی، بەڵام هەموو هەوڵەکان هێشتا بەئاکام نەگەیشتوون.

سەبارەت بە دادگای نێودەوڵەتی بۆ تاوانی جینۆساید، چەند نموونەیەک هەن، گرنگترینیان (دادگای رواندا، دادگای بۆسنە)، ئەم دوو پرۆسەیە دەتوانم بڵێم جێبەجێکردنی تەواوەتی پەیماننامەی نێودەوڵەتی قەدەغەکردن و سزادانی تاوانبارانی جینۆساید بوو لە ساڵی ١٩٤٨.

بەڵام بەرلەوەی ئەو پەیماننامەیەی نەتەوە یەکگرتووەکان بکەوێتە بواری جێبەجێکردنەوە، دادگای نۆرمبێرگ بۆ سزادانی تاوانبارانی هۆلۆکۆست سازکرا، کە تێیدا تاوانەکانی سەردەمی دەسەڵاتی نازییەکان لێکۆڵینەوەی لێکراو، تاوانباران سزادران، لەوانە (هیتلەری راوێژکاری ئەڵمانیا و فرانز فۆن بابین جێگری راوێژکار و رودۆڵف هس ی جێگری هیتلەر لە حزبی نازی و هاینریش هیملر، فەرماندەی پۆلیسی نهێنی و گۆبڵز وەزیری پڕووپاگەندە و ئۆتو دیتریش بەرپرسی رۆژنامەوانیی هیتلەر) و چەند کەسێکی دیکە.

پێناسەی تاوانی نێودەوڵەتی

چەندین پێناسەی جیاجیاو یەکتر تەواوکەر هەن بۆ ناساندن و تێگەیشتن لەتاوانی نێودەوڵەتی.

شـارەزای نێودەوڵەتی (جلاسیر) بەم جۆرە پێناسەی دەکات (کردەیەکە پێشێلکاریی بنەماکانی یاسای نێودەوڵەتی گشتی دەکات و زیـان بەو بەرژەوەندییە نێودەوڵەتییانە دەگەیەنێت کە یاسای نێودەوڵەتی دەپیارێزێت).

(لومبیز) شـارەزای یاسای نێودەوڵەتی، بـەم جـۆرە پێناسـەی دەکات (دژایەتیکردنی بنەماکانی بەرژەوەندی کۆمەڵی نێودەوڵەتییە، ئەو بەرژەوەندییانەی نیزامی یاسای نێودەوڵەتی دەیانپارێزێت).

(سپرۆپولیس) پێناسەی تاوانی نێودەوڵەتی دەکات بەوەی ئەو کردارانەیە کە دەوڵەت ئەنجامی دەدات، یان ڕێگا بەئەنجامدانی دەدات کە پێچەوانەی یاسای نێودەوڵەتییە، تێیدا ڕەچاوی بەرپرسیارییەتی نێودەوڵەتی ناکات، یان سەرپێچی یاسای نێودەوڵەتییە کە کەسێکی بەرپرس دەیکات، زیـان بە کەسانی دیکەو کۆمەڵی نێودەوڵەتی دەگەیەنێت، بە پشتبەستن بە داخوازیی دەوڵەتێک یان بە ڕەزامەندی دەوڵەتەکە، یان هاندانی دەوڵەتەکە، دەشێ لێپێچینەوەی لەگەڵ بکرێ لەسەر بنەمای یاسای نێودەوڵەتی.

دوو رەگەزو بنەمای سەرەکی و گرنگ هەن کە تاوانی نێودەوڵەتی لە تاوانی ناوخۆیی جیادەکاتەو، کە بنەمای نێودەوڵەتین، ئەوانیش:

یەکەم: رەگەزی کەسی (العنصر الشخصی) مەبەست لێی سیفەتی ئەنجامدەرەکەیە.

دووەم: رەگەزی بابەتی (العنصر الموضوعی) مەبەست لێی ئەو بەرژەوەندییانەیە کە تاوانەکە پێشێلی دەکات.

وەکو ئاماژەمان پێدا ئەوەی پەیوەستە بە رەگەزی کەسییەوە، یان سیفەتی ئەنجامدەرەکەوە، تاوانی نێودەوڵەتی دەچێتە ژێر رکێفی یاسای تاوانی نێودەوڵەتییەوە. دەشێ ئەنجامدەر کەسێکی ئاسایی بێت و بەناوی دەوڵەتەوە یان لەبەرژەوەندی دەوڵەت یان بەناوی ئۆرگانێکەوە وەک رێکخراو یان لایەنێکی ناحکومی، یان بەهاندانی ئەو، یەکێک لەو لایەنانە کردەکە ئەنجام بدات.

یاخود ئەنجامدەری تاوانەکە لەبەرژەوەندی خودی خۆی و بە پلان و رێکاری خۆی ئەنجامی دەدات، لەم حاڵەتەدا تاوانەکە دەچێتە چوارچێوەی تاوانێک کە هەڵگری بنەمای تاوانی نێودەوڵەتییە (ذات طابع الدولی).

هەرچی دووەمیانە کە خۆی لە رەگەزی بابەتیدا دەبینێتەوە، ئەو بەرژەوەندییانەیە کە دەستدرێژی دەکرێتەسەر لەکاتێکدا یاسای نێودەوڵەتی پارێزگاری لێدەکات.

تاوانی نێودەوڵەتی دەستدرێژی دەکاتە سەر ئەو بەرژەوەندییانەی کە یاسای نێودەوڵەتی بە رێکاری ئاشکرا پارێزگاری لێدەکات، لەپێشی هەموویانە (مافەکانی مرۆڤ).

لێرەدا تاوانی نێودەوڵەتی لەسەر ئەو دوو بنەمایەی باسمانکرد، لە تاوانی ناوخۆیی جیادەکرێتەوە و بە ڕێکاری یاسای ناوخۆیی هەڵسوکەوتی لەگەڵ دەکرێت، بەڵام تاوانی نێودەوڵەتی بەپێی یاسای نێودەوڵەتی مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت.

بۆ نمونە کاتێک دەوڵەتێک تاوانی کۆمەڵکوژیی جینۆساید ئەنجام دەدات دەرهەق بە بەشێک لە گەلەکەی، یان گەلێک لەناو دەوڵەتەکە یان گەلێک لەناو دەوڵەتێکی تر، ئەم جۆرە تاوانەی جینۆساید دەچێتە خانەی دەستدرێژیکردنە سەر هەموو کۆمەڵی نێودەوڵەتی، نەک دەستدرێژی بۆسەر تەنیا دەوڵەتێک یان ئەو دەوڵەتەی کە تاوانەکەی تێدا ئەنجامدراوە.

باسی تاوانی نێودەوڵەتیمان کردو بە پێناسەکانیدا ڕوونبووەوە تاوانی نێودەوڵەتی چییە. پرسیار لێرەدا دروست دەبێ ئەی بکەری تاوان کێیە، یان تاوانباری نێودەوڵەتی کێیە؟. دەتوانین بڵێین تاوانباری نێودەوڵەتی ئەو کەسەیە کە بڕیار لە ئەنجامدانی تاوانەکە دەدات، یان تاوانە نێودەوڵەتییەکە ئەنجامدەدات، بەناوی قەوارە سیاسییەکەوە کردەکە دەکات ئەو قەوارەیە بە سروشت خۆی لەدەوڵەتدا دەبینێتەوە، کەواتە دەوڵەت بکەرە مەعنەوییەکەی تاوانی نێودەوڵەتییە.

بەم جۆرە دەردەکەوێت تاوانباری نێودەوڵەتی دەشێ سەرۆکی وڵاتەکە بێت، یان سەرۆکی حکومەت یان وەزیری بەرگری یان پلەدارو فەرماندەیەکی سەربازی، یان کەسێک کاروباری فەرمیی دەوڵەت لە پێگەیەکی فەرمیدا بەڕێوەدەبات و دەسەڵاتی لەناو دەوڵەتەکەدا هەیە.

خوێندنەوەی مورافەعە سەرەتاییەکانی دۆسیەی سەدە ٢٧

٢١/٨/ ڕۆژێکی ئاسایی و ڕاگوزەر نەبوو، بەڵکو ئەو ڕۆژە دادگاییکردنی ڕژێم و سەرکردە بڕیاردەرەکانی بوو، کە چەندین تاوانی گەورەو بێوێنەیان لەمێژووی دەسەڵاتی خۆیاندا بەرانبەر بە هاووڵاتی و خەڵکی سڤیلی کوردستان ئەنجامدا، بەتایبەتی بۆ کورد کە زۆرترین چەرمەسەریی و هەوڵی قڕکردنی دراوە، هەمیشە چاوەڕوانی ڕووداوێکی لەو جۆرەیان دەکرد و بەسەرەتایەکی چارەنوسسازو وەرچەرخێنەر تەماشا کرا.

بیست و یەی هەشت ڕۆژی هەڵدانەوەی مێژووی پڕ لە مەزڵومییەت و قڕکردن و سووتاندن و زیندەبەچاڵکردنی خەڵکی کوردستان بوو، کاتێک سەدام و عەلی کیمیاویی و گەورە بڕیاردەرەکانی ئەنفال لەنێو قەفەسی تۆمەتباریدا لەبەردەم دادوەری لێکۆڵینەوەو لەناو دادگای باڵای تاوانەکاندا بەتاوانی ئەنجامدانی شاڵاوەکانی ئەنفالی ساڵی ١٩٨٨ ڕووبەڕووی لێپێچنەوە کرانەوە، میدیاکانی جیهان و ئاژانسەکانی دونیاش ڕاستەوخۆ بەپەخشکردنی مورافەعەکە و ڕەوشی دانیشتنەکان، سەدای زیاتریان بەخشییە ڕووداوەکە.

هاوزەمانیش خەڵکی ئازادیخوازی عیراق و کوردستان بەگشتی و، کەسوکاری ئەنفالکراوەکان بەخۆشحاڵییەوە پێشوازییان لەو چرکەساتانە کرد.

لەماوەی چاودێریکردنی دانیشتنەکانی دادگادا؛ چەندین تێبینی یاسایی و خاڵی دڵخۆشکەر و سەرنجراکێش و مەسەلەی نوێ بەدەرکەوتن و هاتنە پێشەوە، سەرەڕای ئەوەی لەڕووی نیشتمانیی و نەتەوەیی و نێودەوڵەتیی و یاساییشەوە خودی دەستپێکی دادگاییەکە کاریگەریی هەمەلایەنەی هەبوو.

ئەم باسە لە زۆر بوار و لایەنییەوە مشتومالْکردن هەڵدەگرێ و زێدەڕۆیی نییە بڵێم تا سەدەیەکی دیکەیش پێویستە دۆسیەی زیندووی کورد بێ لە ئاستی ناوخۆیی و جیهانی دا، هاوشێوەی دادگای نۆرەمبێرگ و دادگاکاییەکانی دیکەی تاوانی نێودەوڵەتی.

رەوشــی بەڕێوەچوونی دانیشتنەکان مایەی تێڕامانی وردو قسەلەسەرکردنن، بەر لەهەر ئاماژەدانێک ناتوانین ئەو وتەیەی سەرۆکی داواکاریی گشتی (جەعفەر موسەوی) بەوپەڕی بایەخەوە بەگرنگ و لەهەمانکاتدا بە(کەمەرشکێن) نــاوزەد نەکــەیـن، کە بەمەبەستی ناساندنی دۆسیەی ئەنفال خوێندیەوە و لەدووتوێیدا چەندین وتەی جوانی نەبیستراوی هێشتا نەوتراوی خستەڕوو، وێنە و بەڵگەی زیندووی چاوەڕواننەکراوو، راستی بەیاسا موتوربەکراو، دۆکیۆمێنتی بەهێزی وەکو پوختەو نمونەی ناساندنی ئەنفال و پیشاندانی وێنەیەکی دروستی ئەو تاوانە پێشکەشکرد، دواتریش جێگری داواکــاری گشتی (مونقز ئالفیرعەون) بەناساندنی بڕیار و راسپاردەکانی ســەدام و عەلی حەسەن مەجید-ی تایبەت بە ئامادەکاریی بۆ ئەنجامدانی شاڵاوەکانی ئەنفال، بابەتەکەی کردەوە، هەر لەبڕیاری ژمارە (١٦٠)ی رۆژی ١٩٨٧/٣/٢٩ مەجلیس قیادە

سەورە؛ کە تیایدا دەسەڵات دەداتە عەلی کیمیاوی بەسەرۆکایەتیکردنی هەموو دامودەزگانی دەوڵەتی عێراقی لەسنوری کوردستان، دواتر ئاماژەیدا بەبڕیاری ژمارە (٤٠٠٨) ی رۆژی ٢٠/٦/١٩٨٧ کە عەلی حەسەن مەجید ئاڕاستەی هەرسێ فەیلەقی جەیشی عێراقی کردووە کە لەکوردستاندا بوون، ناوەڕۆکەکەیشی بەمەبەستی مامەڵەکردنە لەگەڵ گوندەکان و نەهێشتنی بوونی مرۆییە تیایاندا؛ بە بەکارهێنانی چەکی قورس و فڕۆکە و هێلیکۆپتەر بۆ کوشتنی زۆرترین ژمارەی دانیشتووانی گوندەکان، ئەمە جگە لە لەسێدارەدان و کوشتنی هاووڵاتی لەتەمەنی (١٥ ساڵەوە بۆ ٧٠ ساڵ)، دوای وەرگرتنی زانیاری لێیان.

ئەم زانیارییانە و چەندینی تر؛ هەر لەناساندنی قۆناغە یەک لەدوای یەکەکانی شاڵاوەکانی ئەنفال، تا سوتاندن و رووخاندنی گوندەکان؛ هەموو ئەوانەو بڕێکی باشترو دانسقەتر لەبەڵگەی زیندووی حاشاهەڵنەگر، ناوەڕۆکی بابەتەکانی هەردوو داواکاریی گشتییان پێکدەهێنا، وەک بینیمان بەجیاوازی یەکەم دانیشتنی دۆسیەی دوجێل، هیچ یەکێک لەتاوانباران نەیانتوانی لەبەردەم ئەو هەموو بەڵگەو بابەتانەی پێکهێنەری راپۆرتی داواکارانی گشتیدا، قسەیەک یان بەرپەرچدانەوەو قسەپێبڕینێک بکەن، لەکاتێکدا ناوی سەدام و عەلی حەسەن مەجید دووبارە و سێ بارە بووەوەو رەفتارەکانیشیان بە وەحشیگەرانە ناوزەدکرا، واتە دەستپێکی یەکەم دانیشتنی دادگاییەکە بەو چەشنە؛ بەهێزو پڕ بەڵگە بوو، لەوەش گرنگتر پارێزەرانی داکۆکیکار لەسەدام حسێن و تاوانبارانی دیکە،

وەک پیشەی پێشووتری دۆسیەی دوجێل، هاتنە سەر قسەکردن لەسەر پێکهێنانی دادگاییەکە و بەئاڕاستەی ناشەرعیبوونی و، بەچەند بیانوویەکی بەناو یاسایی بێهێز، دەیانویست تانە لە دادگاییەکە بدەن، بەڵام هەر زوو دادوەر ئەو رۆڵەی لێوەرگرتنەوەو بیانووەکانیانی پوچەڵکردەوە. خەلیل دلێمی پارێزەری سەدام حسێن بەدیوێکی تردا وەکو موەکیلەکەی، ئەویش خۆی لەو باسە پڕ بەڵگەیەی داواکارانی گشتی دزییەوەو خۆی لەقەرەیان نەدا، هەرچەندە وەک لەدۆسیەی دوجێل-دا بینرا، مشتومڕ و قسەکردن لەسەر یاسایی بوون یان نەبوونی دادگای باڵای تاوانەکان چەندین دانیشتنی برد، بەڵام لە دۆسیەی ئەنفالدا هەر لەیەکەم دانیشتن و لە بەراییدا ئەو مەرام و بەلاڕێبردنی دادگاییەکە لەلایەن پارێزەرانی تاوانبارانەوە کرایە بڵقی سەرئاو، وەک هەڵوێستێکی دادوەرانەی بەرزیش کە تێبنی کرا دادوەر (عەبدوڵڵا عامری) رێگەی بەهەردوو پارێزەری ئەردەنی و میسری، نەدا راستەوخۆ وەکو پارێزەری بەرگریی لەتاوانباران بەشداری بکەن، پێی راگەیاندن کە تەنیا دەتوانن وەکو راوێژکاری پارێزەرە عێراقییەکانی داکۆکیکار لەتۆمەتباران، لەناو دادگادا کار بکەن، ئەو یاسایەی دادگاییەکەی پێ بەڕێوە دەبرا، دادوەر ئەو مافەی نەدانێ و هەردوو پارێزەرەکە چوونە دەرەوە، ئەم هەڵوێستە کاریگەریی دروستکرد هەم بۆ رەوشی دادگاییەکە و هەم بۆ دۆسیەکەش.

پارێزەرانی کورد ،داکۆکیکاری خۆبەخش

زۆر بە وردییەوە چاودێری بەڕێوەچوونی دانیشتنەکانی دادگا دەکرا، رۆڵی هەر یەک لە پێکهێنەرانی دادگاییەکە هەڵسەنگاندنی بۆ دەکرا، پارێزەرانی خۆبەخش کە بۆ پشتیوانی لە قوربانیان و سکاڵاکارەکان ئامادەییان هەبوو، بەتایبەتی چاودێری دەکران، ئەوان ئەرکی خۆیان بەجێ دەگەیاند، بەڵام بەهۆی نەبوونی ئەزموون لەدادگاییەکی هاوشێوەو هاو کەیسدا، پرۆسەکە بۆ ئەوانیش ئاسان نەبوو.

لەکاتی چوونمان بۆ بەغدا، سەردانی جێگری داواکاری گشتی (مونقز ئال فیرعەون)مان کرد، ئەو رای لەسەر پارێزەرانی کورد باش نەبوو، بەڵکو بەبێ توانا و بێ ئەزموون باسی کردن، بەڵام وتی:» خودی دۆسیەکە زۆر بەهێزەو پڕ بەڵگەیە، بۆیە هەموو کەموکوڕییە شکڵییەکان دادەپۆشێت.

پارێزەرانی کورد شەش کەس ئامادەی دانیشتنە سەرەتاییەکانی دادگا بوون.

زیاتر لە ١٠٠ پارێزەری خۆبەخش لە لقەکانی پارێزەرانی کوردستانەوە ناوی خۆیان تۆمارکرد بۆ بەشداریکردن لە دادگای ئەنفال بە خۆبەخشی، بۆ یەکەم دانیشتن ئەم ناوانە دیاریکران و بەشدار بوون.

ئەیاد ئیسماعیل کاکەیی

هەدار زوبێر بارزانی

عەبدولرەحمان زێباری

محەمەد سالّح ئامێدی

مستەفا عەسکەری

مستەفا عەلی ئەحمەد

بەشێکی زۆر لەو تێبینیانەی لەسەر دادوەر و تاوانباران و داکۆکیکاران و ئینجا سکالاکەر و پارێزەرانی کورد هەبوون، پڕ بوون لە راستی، نوسەران لە ڕۆژنامە و کەناڵەکانی راگەیاندنەوە بە وریاییەوە قسەیان لەبارەوە کرد.

رۆڵ و ئامادەیی پارێزەرانی داکۆکیکار لەسکالاکەرە - شایەتحاڵەکان لەبەرچاو بوو، چونکە ئەوان توانییان رۆڵێکی گەورە لە دەمکوتکردن و دەرنەچوون لە دۆسییەکە و چێوەی یاسایی بەخشین بە وتە و داواو سکالای شایەتحاڵەکان و هێزێکی زیاتر و وزەی باشتر ببەخشنە بەڵگەی تاوانەکان، هەڵەو کەموکوڕییەک کە بووە، ناکاتە سڕینەوەی هێزی خۆبەخشانەیان، ئەو ناوانە لەم دۆسیە گرنگەدا هەرگیز فەرامۆش ناکرێن.

پارێزەرێکی تاوانباران هەوڵی دەدا بەقسەی نایاسایی، بیری شایەتحاڵەکە بشوێنێ و پەستی بکات، بۆ حاڵەتێکی لەم جۆرە دەبوو دەمودەست پارێزەرانی داکۆکیکار لە شایەتحاڵ موداخەلە بکەن، کە چەند جارێک لەدادگادا ئەمە روویدا، ئەو بیانوەش لاواز بوو کە یەکێک لە پارێزەرەکان لە دانیشتنێکی دادگادا بەو جۆرە پاساو

بێنێتەوە، کە ئەوان خۆیان ناخەنە ئەو ئاستە نزمەی پارێزەرانی تاوانبارانەوە و وەڵامیان بدەنەوە، هەرچەندە بۆ وەڵامدانەوەی ئەو دەربڕینە دوور لەیاساییانەی پارێزەرانی تاوانباران و دەرچوونیان بۆ دەرەوەی بابەتی سکاڵاکە و شێوازو دەستەواژەی یاسایی بەهێز هەبوون، بۆ رەتدانەوە و وەستاندنیان لەو هەڵسوکەوتانە، ئەمە لەلایەک، لەلایەکی ترەوە وەک زانرا بۆ دانیشتنەکان (شەش) پارێزەر ئامادە دەکران، بەڵام لەهەر دانیشتنێکدا سێ لەپارێزەرەکان بۆیان هەبووە بچنە ژوورەوە، سێ پارێزەرەکەی تریان لەدەرەوەی هۆڵەکە بوون و لەدانیشتنی دواتردا لەسەر هەمان بابەت ئاڵوگۆڕیان بەجێگاکانیان دەکەن!

ئەو حاڵەتەش بووە مایەی پچڕاندنی زانیاری و ئاگایی لە وردو درشتی دانیشتنەکان لای پارێزەران، یەکێک لە پارێزەرەکان لەبەرنامەیەکی تەلەفزیۆنیدا وتی: «داوامان کردووە کورسیمان بدەنێ، دادوەر و دادگا رازی نەبوون.» بەڵام پرسیارەکە لێرەدا ئایا نەدەکرا تانە بگرن و داکۆکی بکەن کە دەبێ هەر شەشیان ئامادەییان هەبێ و فشار بخەنە سەر ئیدارەی دادگا لەکاتێکدا یاسا رێگەیان دەداتێ؟ بۆچی بۆ داکۆکیکەرانی تاوانباران رەوابێ کورسی ریزکرابێ؟ زیاد لە هەشت و دە پارێزەریش لەناو هۆڵی دادگادا ئامادەییان هەبێ، بۆ پارێزەرانی کورد رەوا نەبێ، لەکاتێکدا دادگا دەبوو بەتەواوی یەکسانی پایە و پێگەی پارێزەرانی کورد و ژمارەیان لەبەرچاو بگرتایە.

هێزی دۆکیۆمێنت

کەیسێکی ٩٠٠٠ لاپەڕەیی، راپۆرتی شارەزایانی گۆڕی بەکۆمەڵ و ێنەو کاسێتی دەنگی و ڤیدیۆیی، ئامادەبوونی دەیان سکالاکار و شایەت، هەگبەی دۆسیەی ئەنفال بوو لەدادگا.

چاوەڕوانکرا دۆسیەی ئەنفال لە دادگایی جەلاد و داروودەستەکەیدا، پڕبێ لە بەڵگە و دۆکیۆمێنتی بەهێز و سەلمێنەر بۆ ئەو تاوانانەی لەشاڵاوەکانی ئەنفالدا بەعس لەکوردستاندا ئەنجامیداوە، هەرواش دەرچوو.

چونکە تائاستێکی باش کارکرابوو بۆ کۆکردنەوەو ئامادەکردنی شایەتحاڵ و نووسراوی فەرمی لەبڕیار و رێوشوێنی ئەنجامدانی شاڵاوەکان، باشترین کەرەستەش لەبەردەستدابێ و لەکاتی خۆیدا بەتوانا و خەمخۆریی خەڵکی کوردستان و لایەنە سیاسییەکان کۆکرابێتەوە و پارێزرابن، ئەو شانزە تۆن بەڵگەنامەی دامودەزگاکانی رژێم بوو، کە لە راپەڕینی ساڵی ١٩٩١ دا گیرابوون و، دواتر رەوانەی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کرابوون.

لەوێشەوە خرانە بەردەست رێکخراوی چاودێریی مافی مرۆڤ، (میدل ئیست وۆچ) یش بەگەیشتنی بەڵگەنامەکان کە پێنج ملیۆن لاپەڕەی هەمەلایەنە بوو، کاریان لەسەر کرد. لەسەرەتادا بە مەبەستی ئامادەکردنی فایلێک بۆ دادگاییکردنی سەرانی رژێمی

بەعس لەدادگاییەکی نێودەوڵەتیدا بەتاوانی جینۆسایدی کورد، چەند ستافێکی کاریان پێکهێنا.

ئەو سەردەمە چەندین لێکۆڵەرەوەو شارەزای کورد و عیراقی بانگهێشتکران بۆ پشکنینی بەڵگەنامەکان و (٢٥) کەسیان لەوانە کورد بوون، بەو مەبەستەش لەرووی مەیدانییەوە رێکخراوەکە تیمێکی لەبەشی رۆژهەڵاتی رەوانەی کوردستان کرد (میدڵ ئیست وۆچ)، بەمەبەستی زیاتر ئاشنابوون و شارەزابوون بەو تاوانانەی سەردەمی رژێم و ئاسەوارەکانی. هەرچەندە ئەو مەبەستەی رێکخراوەکە هەیبوو کە لە ئایندەدا لەدادگاییەکی نێودەوڵەتیدا ئەو دۆسیە بکاتەوە وا دەرنەچوو، بەڵام بۆ دۆسیەی ئەنفال و هەڵەبجە و بارزانییەکان و دۆسییەکانی دیکە، لە دادگای باڵای تاوانەکانی عیراق ئەو بەڵگەنامانە خرانە بەردەست شارەزاو لیژنەکانی لێکۆڵینەوە، وەک بەڵگە ئامادەکران. سوودی زۆر لە بەڵگەنامەکان بینرا کە لەلایەن خەڵک و جەماوەری راپەڕیوی کوردستانەوە دەستی بەسەردا گیراو پارێزرا، دواتریش لە قەڵاچۆلان هەمووی کۆکرایەوە.

شۆڕش حاجی، کە یەکێک بووە لەو لێکۆڵەرانەی لەڕێگەی رێکخراوی میدڵ ئیست وۆچ-ەوە کنەو پشکنینی بۆ ئەو چەند تۆن دیکۆمێنتانە کردووەو لە کتێبی (ئەنفال، کورد و دەوڵەتی عیراق) باس لەوە دەکات کە مەبەست لە پرۆژەی دۆکیۆمێنتەکان بۆ ئەوە بووە رژێمی عیراق بەتاوانی جینۆسایدی کورد بدرێتە دادگای نێودەوڵەتی، هەروەها ئاماژە بەوەش دەکات کە جگە لە خۆی، ٢٥ لێکۆڵەرەوەو وەرگێڕ لەو پرۆژەدا کاریان کردووە، پرۆژەکەشیان دوو ساڵی خایاندووە.

دۆکیۆمێنتەکان ژمارەیان لە پێنج ملیۆن لاپەڕە زیاتر بووە، دۆکیۆمێنتەکان پڕ بووە لە بڕیار، راپۆرت، لێکۆڵینەوە، ڕێوشوێن، تەشکیلاتی دامودەزگاکانی حکومەت و کۆپی هەموو بڵاوکراوەیەک کە حزب و لایەنە کوردییەکان لە پەنجا ساڵی رابردوودا دەریانکردووە.

بەشێکی زۆر لەو بەڵگەنامانە هەر لەبڕیارو راسپاردەو ئەنجامی رەفتار و نووسراوەکانی دامودەزگا سەربازیی و ئەمنی و حزبییەکانی رژێمەکە، دەقی ئەسڵین و بەئیمزای تەڕ و مۆری تەڕەوە دەستکەوتوون.

ئەمە جگە لەوەی لەچەند کاتێکی جیاواز و ڕێگەی ترەوە بەڵگەی جۆراوجۆرو سوودبەخش بۆ بەهێزکردنی دۆسیەی ئەنفال لەدوای راپەڕین و دواتریش دوای پرۆسەی ئازادیی عیراق دەستکەوتن، هەموو ئەوانە تێکڕا لەگەڵ ئەو شایەتحاڵانەی لەدانیشتنەکانی دادگادا ئامادە بوون و سکاڵایان تۆمارکرد، دۆسیەی ئەنفالیان پڕ بەڵگەو دۆکیۆمێنت کرد.

لە کاتێکدا هێزی تاوانەکە راستەوخۆ هێزی یاسایی دیاری دەکات، ئەنفالیش بەپێی خوێندنەوەی یاساناسان و چاودێرانی یاسایی، هەمەلایەن و پڕ بەڵگەی حاشا هەڵنەگر بوو، تۆمەتباران لەبەرامبەریاندا زۆرتر دەستەوەستانن، چونکە خودی عەلی حەسەن مەجیدیش لەچەندین بۆنەی جیاجیادا بە بەڵگەی ڤیدیۆیی تۆمارکراو دانی بەو تاوانانەدا ناوە، ئەمەش بەشێکی دیکەی پێکهێنا لەبەڵگەی بەهێزی ناو دۆسییەکە.

لەگفتوگۆی ساڵی ١٩٩١ ی نێوان رژێمی سەدام و بەرەی کوردستانی لەبەغدا، کاتێک مام جەلال پرسیاری سۆراغ و چارەنوسی ئەنفالکراوەکان لە سەرانی گفتوگۆی رژێم دەکات و دەڵێت چارەنووسی ١٨٢٠٠٠ هەزار خەڵکەکەمان بۆ ئاشکرا بکەن، عەلی حەسەن مەجید توورە دەبێت و لەوڵامدا دەڵێ: سەد هەزار زیاتر نەبوون.

ئەمە دانپیانانێکی رووبەڕوو و ئاشکرابوو هەم بۆ شاڵاوی ئەنفالکردن و هەم بۆ ژمارەیەک کە ١٠٠٠٠٠ سەد هەزار مرۆڤ کوشتنیان بەلاوە زۆر نەبووە.

لە ناحیەی رزگاری و کەلار چیمان کرد؟

لە ئامادەکاریی و خۆسازدان بۆ رۆژە مێژووییەکەی عێراق، دادگاییکردنی سەدام حسێن لەسەر دۆسیەی ئەنفال، وەک سەنتەری ئەنفال و ناوەندی چاک، ئامادەکاریمان کرد بۆ خۆپیشاندانێکی پشتیوانی لە دادگاکە.

رۆژی ٢٠٠٦/٨/٢١ لە ناحیەی رزگاری یەکێک لەو کۆمەڵگایانەی دانیشتووانەکەی زۆرینەی کەسوکاری ئەنفالکراوەکانی لێ نیشتەجێن.

خەڵکێکی زۆر ئامادەی خۆپیشاندانەکە بوو، پێشتر لافیتەو پۆستەرمان ئامادەکردبوو، دران بەخەڵکەکەو بەرزیان کردبووەوە.

بەیاننامەی سەنتەری ئەنفال و ناوەندی چاک من خوێندمەوە، باسی ئەوەم کرد لەم مەسەلەدا بەرپرسیارییەتی ئەخلاقی هەمووانە ئەم کەیسە بەرز رابگرین و داوای سزای شایستەو عادیلانەی تاوانبارانم کرد.

ئینجا پارێزەر فەرهاد حاتەم وتەیەکی یاسایی لەبارەی گرنگیی دادگای باڵای تاوانەکان بۆ خەڵکەکە خستەڕوو.

خۆپیشاندانەکە بە وتەی سروە محەمەد، بەڕێوەبەری ناحییەکە، کۆتایی هات.

هەر هەمان رۆژ، بنکەی ئەدەبی و رووناکبیری گەلاوێژ لەکەلار سیمینارێکی بۆ من و فەرهاد حاتەم سەبارەت بە گرنگی دادگاییەکەو

بایەخی بۆ مەسەلەی کورد لەسەر ئاستی دونیا، ڕێکخست.

لەو ڕۆژەدا خەڵک زۆر پەرۆش بوون بۆ پرسی ئەنفال و چاوەڕوان بوون ئەم بابەتە ببێتە ستراتیژێکی سیاسیی و نیشتمانیی لای دەسەڵاتی سیاسیی کوردستان، بەڵام وەکو کورد دەڵێ گوێز بە مایە دیارە، ئێستا کە ئاوڕدەدەینەوە، دۆسیەی ئەنفال بەگشتی و دادگای ئەنفال بەتایبەتی، لە ئەدەبیاتی سیاسیی کورد دا وونە.

چارەنووسی قورئان و مزگەوتەکان لەئەنفالدا

راستە ئەنفال لە قورئانی پیرۆزدا وەک سوورەتێک هاتووە، بەڵام رەگ و ریشەی وشەی (ئەنفال) دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی پێش ئیسلام، لەڕووی مێژووییەوە بنەڕەتی بەکارهێنانی لەناو کەلتووری دەوارنشین و خێڵی عەرەبدا رسکاوە، لەناو فەرهەنگی زمان و ئەدەبیاتی عەرەبیشدا بەر لە هاتنی ئاینی ئیسلام هەبووە.

بۆ نمونە، لەبەیتە شیعرێکی شاعیری سەردەمی جاهلی عەنتەرەی کوڕی شەداد، ئەو وشەیە هاتووە کە دەڵێ:

«انا اذا حمس الوغی نرمی القنا
و نعف عن تقاسم الانفال»

لەرووی زمانەوانییەوە ئەنفال کۆی وشەی (نفل)ە، کە بەمانای (زیادە) دێت، بەڵام بەهاتنی ئیسلام و بەتایبەتی لەدوای شەڕی بەدر، کە بە رۆژی فرقان ناسراوە، لەناو ئەدەبیاتی ئیسلامیدا ئەم وشەیە زۆر و زیاتر دەناسرێ، بەتایبەتیش کاتێک وەکو سوورەتێک لەسوورەتە پێکهێنەرەکانی قورئان دەبینرێ، ئەگەر وشەی ئەنفال و بەتایبەتیش شەڕی بەدر کە بە سەرۆکایەتی پێغەمبەر بەڕێوەچووە، بۆ پارێزگاری لەماناو مەکانەتی ئیسلام و وتەکانی خوداوەند بووبێ، ئەوا لەسەر دەستی رژێمی بەعس لەعیراق و سەدام حسێن دا،

ئەم وشەیە مۆتوربە بەتەکنیک و ئایدۆلۆژیای بەعس، لەزەمان و زەمینێکی تردا بەکارهێنراوە، ئەویش بەرانبەر نەتەوەیەک کە کوردە و لە مێژووی دوور و نزیکدا خزمەتی گەورەی بە کەلتورو مێژووی ئیسلام کردووە، بە جۆرێک گەر زێدەڕۆیی نەبێ، عەرەب خۆیان هێندەی کورد پارێزگارییان لێنەکردووە، بەرانبەر بە کۆمەڵێکی بێدەرەتان و بێچەک و لەناو ئەو شاڵاوانەشدا کە لەژێر ناوی ئەنفال کرایە سەر کوردستان، سەدان مزگەوت لەگەڵ روخاندنی گوند و شارۆچکەکاندا تووشی بۆمباران و دواجار روخاندن و تەختکردن هاتن، لەگەڵ چەندین تەکیە و خانەقا و جێ نزرگەی پیاوچاکان و لەخواترسان، بەهەزاران کتێبی قورئان و بەرماڵی نوێژ کەوتنە ژێر دار وپەردووی سەدووتاوی ماڵ و خانووی گوندنشینان و، پەڕەکانیان سوتێنران و دڕان.

ئەوەی مەبەستە لێرەدا ئاماژەی پێ بکرێت و لەمێژووی کۆن و نوێدا نمونەی کەمە، ئەوەیە رژێمی عێراق تاکە رژێمێکە لەدونیادا زۆرترین زیانی لەناوو ناوبانگی ئیسلام دابێ، بەتایبەتیش کە قسە دێتە سەر تاوانەکانی ئەنفال، دەبینین قورئانی پیرۆز و مزگەوت و تەکیە و خانەقا و مەرقەدەکان بەجۆرێک دەستدرێژییان کراوەتە سەر، هیچ ئاکارێک دینی و دونیایی هەڵی ناگرێ، بۆیە لەمەشدا ئەو رژێمە وەک چۆن ناوی دەچێتە مێژووەوە وەک ترسناکترین رژێمی دژ بە مرۆڤایەتی لە مێژووی هاوچەرخ و سەردەمی مۆدێرنەدا، ئاوەهاش بە بەکارهێنانی وشەی ئەنفال و دواجار دەستدرێژیکردنە سەر پیرۆزییەکانی ئیسلام لەشاڵاوەکانی ئەنفالی هەشتاو هەشتدا،

ئـەوەی پێدەبڕێ وەک رژێمی دژە ئایین و مزگەوت و تەکیە و خانەقاکان ناوی بچێتە مێژووەوە، لەم رووەوە ئەرکی زانایانی ئایینی و مەرجەعییەتە دینیەکان و ناوەندە ئیسلامییەکان و رێکخراوی جیهانی ئیسلامییە، بۆ پرۆسەی دادگایی سەرانی رژێم و ئاکامەکانی هەڵوێست و گوتاری جدییان هەبێ و، زۆرترین گوتارەکانی رۆژی هەینی و رۆژانـی تریان تەرخان بکەن بۆ قسەکردن لەسەر ئەو مەسەلەیە.

بەکارهێنانی دین لە کۆمەڵکوژی و شەڕدا بابەتێکی نوێ نییە، بەشێکە لە رەفتارو میکانیزمی دەسەڵاتە خوێنڕێژەکان.

تەنیا بەکارهێنانی ناوی ئەنفال بۆ شاڵاوی کۆمەڵکوژی کورد لەکوردستانی عیراقدا، بەسە بۆ دادگاییکردنی سەرانی رژێمی بەعس، بۆ ئەوەی ببێتە پەندو دەرس چیتر بەناوی ئایین و بەکارهێنانی ئایینەوە، گەلێکی موسڵمان نەکرێتە ئامانجی قڕکردن.

ئەنفال سورەتی هەشتەمە لە قورئاندا. ژمارەی ئایەتەکانی ٧٥ ئایەتە.

(يسْأَلونَكَ عَنِ الاَنفَالِ قلِ الاَنفَال لِلَهِ والرَسولِ فَاتَقواْ اللَهَ وأَصْلِحواْ ذَاتَ بَيْنِكمْ وأَطيعواْ اللَهَ ورَسوله إِن كنتم مؤْمِنِينَ).

ژنە رووسوورە شایەتحاڵەکانی ئەنفال

بەپێچەوانەی ئەو ژنانەی لەدۆسیەی دوجێل-دا شایەتییان لەپشتی پەردەوە دەدا، ژنانی شایەتحاڵی دۆسیەی ئەنفال رووبەڕووی تاوانباران رووسوورانە و جەسوورانە دەدووان.

ژمارەیەک ژنی قوربانی و کەسوکاری قوربانیانی ئەنفال، داستانێکی یاسایی و ئازایی ژنی کوردیان لە بەرگری لە خۆیان و لە نەتەوەو مرۆڤایەتیش تۆمارکرد.

بەداخەوە رای گشتی کوردستانی و میدیاکان وەک پێویست چەلەنگیی و ئازایەتی ئەو تەوارە بریندارانەیان نەخستە بەرچاو، خوێندنەوەیان بۆ کاریگەرییەکانی نەکرد و غەمساردانە لێیجولانەوە. ژنانی وەک (خونچە کەریم، ئامینە ئەحمەد عەلی، شەمسە رۆستەم، فەهیمە حەمەئەمین کەریم، دکتۆر کاپرین ئەلیاس میخایل، عیسمەت عەبدولقادر، نەجیبە قادر ئەحمەد، فەوزیە مەحمود ئەشرەف). دەبوو هەموو ساڵێ لەرۆژی دادگایی ئەنفالدا مەراسیمیان بۆ بکرایەو بەشانازی و شکۆوە ناویان بەرز رابگیرایە.

نەجیبە قادر لە دووەم دانیشتنی دادگادا زۆر بە سادەیی و رەوانی باسی ئەو مەرگەساتانەی دەکرد کە بەسەریاندا هاتووە، بەڵام سەدام حسێن بۆ گۆڕینی ئاڕاستەی دادگاکە، دەستیکرد بە هوتاف کێشان و دەیوت (الشعب العراقی) نەجیبەش لەناو قسەکانیدا

وەڵامی دایەوە، وتی: ئەی ئێمە بەشێک نەبووین لە گەلی عیراقی، بۆ کوژراین و زیندەبەچاڵ کراین؟

هەر بەو سادەیی و زمانە پاراوەوە بە جلوبەرگە کوردەوارییەکەیەوە، بەرامبەر تاوانباران و لە دادگا بە ئاشکراو بێ سڵکردنەوەو شەرمکردن، رووی سووری خۆیان و نەتەوەکەیان سوورتر کرد.

شەمسە کاکەبرا، یەکێکی تر بوو لەو ژنانەی دوای راپێچکردنی بۆ نوگرەسەلمان، بەر لێبوردن کەوتووە، گەڕاوەتەوە باسی لەئەنفالکردنی گوندەکەیانی دەگێڕایەوە، وتی: ناسنامەی خۆم و کۆبوونی خۆراکەکەم لە گۆڕێکی بەکۆمەڵدا لە سەماوە دۆزراوەتەوە، بەڵگەکانیش لەسلایدی دادگاکەوە پیشاندرا کە لەگۆڕە بەکۆمەڵەکاندا بوو.

ژنانی ناو ئەنفال، ژنانی بەجەرگ و ئازان، خاوەنی چیرۆکی ئەفسانەیی سەرسوڕهێنەرن، جگە لەوەی بیرەوەریی و گێڕانەوەی بەسەرهاتەکانی ئەوان بەشێکن لە پاراستن و وونەبوونی تاوانەکە، ئامادەییان لە دادگادا هاوشانی پیاوەکان داستانی گەورەیی ژنی کوردیان تۆمارکرد.

میمکە فەیمەی خوشکی دایکم، خاوەنی پێنج کچ و دوو کوڕی ئەنفالکراوە لەگەڵ کچەزایەکی، ئێستاش بەو جەرگ سوتاوییەوە کە دەیبینی ژیانت لا جوانتر دەکات، ئەوەندە بەویقار و بەشانازییەوە باسی قوربانییەکانی دەکات.

ئەو ئەوەندە حەسرەتی قوڵە، گریان ناتوانێ گوزارشت لەناخ و جەرگ سووتاوییەکەی بکات، لەکاتی دادگایی سەدامدا چووم سەرم لێی دا، وتم بزانم چی ئێژێ لەسەر مەحکەمەکەی سەدام و عەلی کیمیاوی، خۆی ئاسا وتی: خوا حەقی سەندین و دڵم ئاسوودەیە، هەرچەندە ئیتر چاوەڕوانی هاتنەوەی مناڵەکان نیم و تەواوبوون.

سەلام عەلی، یەکێکە لە نوسەرەکانی بواری ئەنفال، دایک و دوو خوشکی ئەنفالکراوە، لە ساڵی ١٩٩٢ و ١٩٩٣ چاوپێکەوتنی ڤیدیۆیی لەگەڵ دەیان ژنی ئەنفالدا کردووە، بەشێک لەو ژنانە لە نوگرەسەلمان هاتوونەتەوە.

کە گوێ لە قسەو بەسەرهاتەکانیان دەرگریت، هیچ ویژدانێ بەرگەی ناگرێت.

ئەو پیرە ژنانەی سەلام عەلی دیداری لەگەڵیان کردووە، ئێستا هەرە زۆرینەیان لە ژیان نەماون و چاوی چاوەڕوانییان بەتەواوی لێکنا.

٤٠٪ ی سوپا بەشداری ئەنفالیان کردووە

فەیلەقی یەکی سوپای عیراقی، سوڵتان هاشم فەرماندەی بووە، فەیلەقی پێنج، ئەیاد خەلیل بووە، ئەم دوو فەیلەقەی سوپا راستەوخۆ بەشداریی شاڵاوەکانی ئەنفالیان کردووە.

بەپێی یەکێک لە نوسراوەکانی سەرۆکایەتی ئەرکانی سوپای عیراق کە ئاڕاستەی هەردوو فەیلەقەکە کراوە، رێنمایی پێداون لە چۆنییەتی جێبەجێکردنی پلانی شاڵاوەکان.

بۆ نمونە لە دانیشتنی ژمارە ٣٣ دا، داواکاری گشتی بەڵگەنامەیەکی خستەڕوو بە ژمارە ٣٤٩ لە١٩٨٨/٤/٢٧ لەژێر ناونیشانی تەعلیمات، ئاڕاستەی هەردوو فەیلەقەکە کراوە لە چۆنییەتی جێبەجێکردنی شاڵاوەکانی ئەنفال.

لەبەڵگەنامەکەدا ئاماژە بەوەکراوە کە، شاڵاوی ئەنفالی چوار لەناوچەی شوان جێبەجێدەکرێت، لەچوارچێوەی پلانێکدا لەبەڕێوەبەرایەتی پلاندانانەوە نەخشەی بۆ داڕێژراوە بۆ لێدان و تێکدانی پێشمەرگە. ئاماژە بەوەشکراوە لەم پەلاماردانەدا عیتادی خاص، واتە چەکی کیمیایی بەکاردەهێنرێت لەڕێگەی ئاسمانیی و مەدفەعی الانبوبیە، لەگەڵ فڕۆکەی سەمتی.

پاشان لەهەمان دانیشتنی دادگادا سوڵتان هاشم چەند روونکردنەوەیەکی دا سەبارەت بە بەڵگەنامەکەو پشتڕاستی کردەوە

کە دروستە، وتی: بەڵام دوو بڕگەیە، ئەو بەشەی باسی عیتادی خاص دەکات پەیوەندی بەمنەوە نییە.

وتی: تەنانەت من هیچ جۆرە عیتادێکی خاصم وەرنەگرتووە، هەموو بڕیارەکان لە ئەرکانی سوپاوە هاتوون و ئەو گەنجینانەی هەموو چەکە قورسەکانی تێدابووە لەلایەن ئەرکانی سوپاوە سەرپەرشتی کراوە. لێرەدا سوڵتان هاشم هەوڵی دەدا بەرپرسیارێتیەکە لە ئەستۆی خۆی نەهێڵێت.

سوڵتان هاشم بەردەوام بوو لەسەر قسەکانی و وتی: من وەکو خۆم بەشداریم لە شاڵاوەکانی ئەنفالدا نەکردووە، بەڵکو وەکو دامەزراوەیەکی سەربازیی کە خاوەن کیانی خۆیەتی فەرمانم پێکراوەو فەرمانەکەم جێبەجێکردووە.

لەشاڵاوەکانی ئەنفالدا نزیکەی ٤٠٪ ی سوپای عیراقی بەشداری تێداکردووە، دەبوو ئێمە لە دادگایەکی سەربازی نەک مەدەنی دادگایی بکرایاین، چونکە ئێمە بەسیفەتی کەسێکی سەربازی هەستاوین بەو کارە، من ئەرکێکی سەربازیم جێبەجێکردووە، ئەگەر فەرمانم جێبەجێ نەکردایە، بەپێی یاسای سەربازی گوللەباران دەکرام.

٧٠ فەوجی جاش بەشداریان لە پرۆسەی ئەنفالدا کردووە

لە چوارچێوەی وەرگرتنی وتەی راستەوخۆدا لەبەردەم سەرۆکی دادگا، تاوانبار سوڵتان هاشم باسی لەبەشداریی جاش لە ئەنفالدا کرد.

لە دانیشتنی ژمارە ٤٢ی رۆژی ٢٠٠٧/٢/١١ بە دوورودرێژی باسی سەرەتا و کۆتایی شاڵاوەکانی ئەنفالی کرد.

سوڵتان هاشم رایگەیاند: لە ساڵی ١٩٨٧ فەرماندەی فەیلەقی شەش بووم لە عەمارە. بەفەرمانی نزار خەزرەجی سەرۆکی ئەرکانی سوپا، ئەرکی بەرپرسیارییەتی فەیلەقی یەک-م وەرگرت، ئامانج لەوەش رووبەڕووبونەوەی دوژمن بوو لەناوچەکانی باکوور، لەو کاتەدا هێزی ئێرانی هاتبوون تا شارۆچکەی ماوەت، بڕیارەکە جێبەجێکرا، دواتر فەرمانمان بۆ هات شاڵاوی ئەنفال دەستپێبکەین، لە١٩٨٨/٢/٢٢ یەکەم قۆناغی شاڵاوی ئەنفالمان ئەنجامدا، هەواڵمان بۆ هاتبوو کە ئێران بەهاوکاری پێشمەرگە دەیەوێت هەردوو بەنداوی دەربەندیخان و دووکان بتەقێنێتەوە، هەروەها پێشمەرگە لەچالاکییەکانی سوپای ئێران بەشداربووە. لەپرۆسەکەدا هەرسێ فەیلەقی یەک و دوو و پێنج بەشداریان کردووە، لەگەڵ چەندین فیرقە و فەوجی پارێزگاری نیشتیمانی.

سوڵتان هاشم لەو بارەیەوە روونیکردەوە کە: ئەنفالی یەک ١٥ رۆژی خایاندووە، سنووری فەیلەقی ئێمە لە سلێمانی و دەربەندیخان تا دووکان و بەرەو سنووری ئێران شوێنی چالاکی بووە، فەیلەقی پێنج لە شاخی ئاسۆس-ەوە تا ناوچەکانی زاخۆ-ی لەبەردەست بووە، فەیلەقی دوو سنوورەکەی بریتی بووە لە ناوچەکانی کەلار و کفری و خورماتوو.

سەبارەت بە راگواستنی گوندکانی کوردستانیش، گوتی: ئەم پرۆسەیە لە ساڵی ١٩٧٧ ەوە هەبووە تەنیا لە ئەنفالدا نەبووە، بەڵام لە ئەنفالدا پرۆسەکە چڕترکرایەوە، پرۆسەی راگواستن لە گوندە سنوورییەکاندا ئەنجامدراوە، راگوێزراوەکان قەرەبووکراونەتەوە.

هەروەها سوڵتان هاشم باسی هەردوو گوندی سەرگەڵوو، بەرگەڵووی کرد وتی: بەتەواوی روخێنران، بەڵام گوندەکانی دیکە دووسێ ماڵی لێ دەڕوخێنرا، بەپێی راپۆرتی هەواڵگری سەربازیی هەنگاومان دەنا، ئەو سەردەمە وڵات لەبەردەم مەترسیدا بوو، هەرچی خەڵکی سڤیل و گوندەکان هەبوو، ئێمە رەوانەی مەکتەبی تەنزیمی باکوورمان دەکرد، ئێمە فەرمانی کوشتن و لەسێدارەدانمان پێنەبوو، ئەنفالی یەک لە ١٩٨٨/٢/٢٢ دەستی پێکردو لە ١٩٨٨/٣/٨ کۆتایی هات، سەرجەم شاڵاوەکانی دیکەیش قۆناغی دەستپێک و کۆتایی هەیە.

لەبارەی رۆڵی جاشەکانەوە، سوڵتان هاشم باسی لەوەکرد: ئەمانە کۆمەڵێ چەکداری کورد بوون، کە لە نزیکەی ٢٥٠ فەوج پێکهاتبوون، ئەم فەوجانە زۆرتر لەلایەن سەرۆک عەشیرەتەکانەوە

بەڕێوەدەبران، هەر فەوجێک لە ٣٠٠ کەسەوە بۆ ٤٠٠٠ هەزار کەس دەبوون، لە شاڵاوەکانی ئەنفالدا نزیکەی ٦٠ -٧٠ فەوجی جاش بەشدارییان کردووە، ئەم فەوجانە لەکاتی شاڵاوەکاندا راستەوخۆ سەر بە فەیلەقەکان بوون و بەشێوەیەکی سەرەکی بەشدارییان لە پرۆسەکەدا کرد، جگە لەوانیش حەمید خەلیل شەعبان بەرپرسی هێزی ئاسمانیی عیراق بووە.

هاوکات، حەکیم حەسەن عەلی بەرپرسی فڕۆکەوانی سەربازیی سوپای عیراق، لە وەڵامی سەرۆکی دادگادا، گوتی: بەشداری قۆناغەکانی ئەنفالی یەک و دوو سێ و چوار و هەشت-م کردووە، سوڵتان هاشم لە چوارچێوەی شاڵاوەکانی ئەنفالدا، مەدالیای ئازایەتی لەلایەن سەدام حسێن-ەوە پێ بەخشراوە.

مام جەلال و شایەتیدان لەدادگایی سەدام حسێندا

بۆ زانینی هەڵوێستی سەرۆک کۆماری عیراق مام جەلال، لەبارەی دادگاییکردنی سەرۆک کۆماری پێشوو سەدام حسێن، رۆژنامەی شەرق ئەوسەت و کەناڵی ئەلعەرەبیە. لەدەستپێکی دادگاییەکەدا بەجیا چاوپێکەوتنیان لەگەڵ سەرۆک مام جەلال کرد. لەبارەی بەڕێوەچوونی دادگاییەکەش بۆچونی خۆی خستە روو. بابەتی دادگاییکردنی سەرۆک کۆماری پێشووی بەستۆتەوە بە گۆڕانی حوکمڕانی لە عیراق و، کۆتایی هاتنی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی. لەوەڵامی ئەو پرسیارەدا کەپێی وترا رژێمی سەدام لە ئەنفالدا ئێوەی بەئامانج گرتوە وەک شایەتحاڵ بەشداری دەکەیت لەدانیشتنەکانی دادگادا؟.

لە وەڵامدا سەرنجی دادگاو رای گشتی و یاساناسانی بۆلای خۆی راکێشا. مام جەلال وتی:-(کاتێک دادگا بانگم بکات ئامادە دەبم) ئەم دەستەواژەیە، 'دادگا بانگی بکات' لەمەغزادا چەندین خوێندنەوەی نوێ لەژیانی سیاسیی، بەتایبەتی پێگەی سەرۆک کۆماری عیراق هەڵدەگرت بۆ ئەو ساتەوەختە. چونکە ئەمە یەکەم جاربوو سەرۆکێک لەماوەی زیاتر لە سی و پێنج ساڵی رابردووی ئەم وڵاتەدا بەئاڕاستەیەک قسە بکات، کەدەرخەری ئەوەبێ هیچ بەرپرس

و دەسەڵاتدارێک چیتر لەعیراقی دوای بەعس و دیکتاتۆریەتدا لەسەرووی دادگاو یاساوە نابێت. سەروەریی یاسا پارێزراو بێت و هەمووان لەبەردەم یاسادا یەکسان بن. لەنزیکترین کاردانەوەدا بۆ ئەم دەستەواژەیەی بەکاری هێنا. جەعفەر موسەوی سەرۆکی دەستەی داواکاری گشتی دادگاکە رایگەیاند: مانای ئەوەیە عیراق خێری بەسەردا باریوە. کە مام جەلال بەم دەربڕینە رێز لە دادگا و یاسا دەگرێت. ئەمە با ببێتە بنەما بۆ هەمووان. هەروەها وتی: یەکەم کەسیش کەئەمەی خستە چوارچێوەی دەستەواژە راستەقینەکەیەوە، مام جەلال بوو. بۆ سەرۆک کۆمارێک کەهەموو تەمەنی لەخزمەت ئـازادی و بەدەستهێنانی مافە زەوتکراوەکاندا بەخەرج دابێت. بەسەختترین رێگای خەبات لەشاخ و شیاوترین شێوازی سیاسی و دیبلۆماسی بۆ دژایەتیکردنی دیکتاتۆریەت گرتبێتە بەر، دەبێ بەو جۆرە هەڵوێست بنوێنێ.

مام جەلال مافپەروەر بووەو لەڕێگای هەڵبژاردنی ئازادی گەلانی عیراق بوە سەرۆکی عیراق. ئەگەر وەکو شایەتحاڵیش بەشداری دادگای بکردایە ئاسایی دەبوو، چونکە خۆی کەسێکە رێبەرایەتی بەرەنگاربونەوەی شاڵاوی ئەنفالی کردوەو؛ لەنزیکەوە لەگەڵ خەڵکدا ژیـاوەو هێرشی کیمیایی کراوەتە سەر. وەک کەسێکی ئاساییش زەرەرمەند بوەو، ماڵیشی وەک هەزاران خەڵک و شایەتحاڵەکانی تر رووخێنراوە.

کاتێک حوکمی لەسێدارەدان بۆ سەدام حسێن دەرچوو لەسەر دۆسیەی دوجەیل. بەپێی حوکمە بەرکارەکانی یاسا لە عیراقدا دەبێت

سەرۆک کۆمار واژۆی ئەو حوکمە بکات.

کە حوکمی لەسێدارەدانەکە دەبرێتە بەردەم سەرۆکی عیراق مام جەلال، واژۆی بڕیارەکە ناکات. دیارە لەبەر دوو هۆکار خۆی لە شوێنی جیاجیادا ئاماژەی پێکردوە.

یەکەم: لەسەردەمی پێش رووخانی رژێمی سەدام، مام جەلال وەک پارێزەر ئیمزای لەسەر لائیحەیەکی نێودەوڵەتی کردوە بۆ ئەوەی سزای لەسێدارەدان لە جیهاندا هەڵبوەشێتەوە. لەچاوپێکەوتنەکەی لەگەڵ رۆژنامەی شەرقی ئەوسەت جەخت لەو خاڵە دەکاتەوە.

دووەم: وەک جێگری سەرۆکی رێکخراوی ئینتەرناسیۆناڵی جیهانی. وەک چەترو رێکخراوی سەرجەم حزب و پارتە سۆسیالدیموکراتەکانی جیهان، گونجاو نەبوو. وەک خۆشی دەڵێ لەبەر ئەوەی من ئیشتراکیم تەحەفوز ئەکەم و ئەو ئیشە بۆ دوو جێگرەکەم بەجێدێڵم.

کاتێک مام جەلال بەو هەڵوێستەوە بیروبۆچوونە راستەقینەکانی خۆی لەسەر پرۆسەی دادگایی سەدام و سەرانی تری رژێمەکە دەردەبڕێت، دەبێتە جێگای مشتومڕی هەمە لایەنە لە دونیای عەرەب و، رای گشتی عیراق بەتایبەتی. میدیاکان ئەو هەڵوێستە کۆنەی سەدامیان تازە کردەوەو باس دەکردەوە لەبارەی مام جەلالەوە کە بڕیاری لێبوردنی بۆ هەموو کەسانی دژ بە رژێمەکەو موعارەزەی کوردستانی و عیراقی دەردەکرد. لە خواری بڕیاری عەفوەکەدا دەنوسرا ئەم لێبوردنە تەنیا جەلال تاڵەبانی ناگرێتەوە. واتە تەنیا کەسێک دەرفەتی ژیان و مانەوەی نەدرابێتێ لەعیراقدا لەلایەن

سەدام و رژێمی بەعسەوە مام جەلال بووە.

ئەوەش دەرخەری ئەوەبووە رژێمەکەی سەدام حسێن لەیەکەم هاتنە سەر دەسەڵات لە کودەتای سەربازی دوانەی (بەکر - سەدام) لە ١٧/تەموز/١٩٦٨ دوە، مام جەلالی بەمەترسی گەورە لەسەر دەسەڵاتەکەی زانیوە. تواناو رێبەرایەتیکردنی ئەویان بۆ وەرچەرخان لە عیراق لایان شتێکی دیراسەکراوو چاوەڕوانکراو بووە. لەبەر ئەوەش هەر کاتێک ئەو لێبوردنە ساختەیەی ساڵانە لەبۆنەکانی بەعس و موناسەباتەکانی خۆیاندا بۆ (یاخیبوان) دەریان دەکرد. لەدوا دێڕی (عافوات) ەکانیاندا ئەو دێڕە دەنوسرا (ئەم لێبوردنە هەموو کەسێک دەگرێتەوە لەدەرەوەو ناوەوەی وڵات تەنیا جەلال تاڵەبانی نەبێت). وەک شایەتحاڵێکی ناو رووداوەکانی ئەنفال و هەم وەک شکایەتکارێک لەسەر ئەو ستەمانەی دەرهەق بەخودی خۆی و گەل و نەتەوەکەی کرا، بەبۆچوونی من ئاسایی بوو مام جەلال بچێتە بەردەم دادگا.بەڵام نەچوو.

لە شوێنێکی تردا مام جەلال لەبارەی دادگایی سەدام حسێن و رۆڵی دادگاییەکە پرسیاری لێ کرا، لە وڵامدا وتی 'من وەک سەرۆک کۆمار هەرچۆن و بەهەر بارێکدا قسە بکەم لەوانەیە کاریگەری لەسەر رەوشی دادگاکەو بابەتی سەربەخۆیی دادگاکە دابنێ. بەڵام دادگایی کردنی ئاشکرای سەدام حسێن یەکێکە لە ئاماژەکانی گۆڕانکاری'.

لە سەردەمی خەباتی شاخیشدا کاتێک دادگای شۆڕش سزای ئیعدامی دەرکردبێت بەدەگمەن مام جەلال وەک رابەری شۆڕشی

نویێ واژۆی کردوه.

ئەو ساتەوەختەی حوکمی لەسێدارەدان بۆ سەدام دەرچوو لە شەقامەکانی بەغداو شارەکانی تر شەڕێکی خوێناوی لەنێوان سونەو شیعە بەرپابووبوو لە ژێر ناوی ئیرهاب و دەسەلات!

مام جەلال لەم مەسەلەیەدا دور بین و ورد بوو، نەیدەویست کێشەی قوڵ و مێژوویی لەنێوان سونەو کورد دروست ببێ، لەکاتێکدا دەیزانی ئەگەر بڕیاری دادگاش واژۆش نەکات سەدام هەر لە سێدارە دەدرێت و شیعەکانی کاربەدەست مەبەستیان بوو رۆژێ زووتر کۆتایی بەژیانی بهێنرێت.

ئەو خۆ بەدورگرتنەی لە ئیمزاکردنی حوکمی لەسێدارەدانی سەدام دوربینی مام جەلالی دەرخست و ستایشی هەڵوێستی کرا، لەبەرامبەردا تووشی رەخنەش نەبوەوە. نە لە کوردستان و عیراق، نەلەئاستی جیهانی عەرەبیش.

چونکە شۆڤێنیەتی عەرەبی نیگەران بون بە بڕیاری لەسێدارەدانی سەدام.

نەک هەر ئەوە بۆ لەسێدارەدانی تارق عەزیز جێگری سەرۆک وەزیران و وەزیری دەرەوە، مام جەلال لە رێگەی کەناڵی فرانس ٢٤ ی فەرەنسیەوە بەمیدیاکانی جیهانی راگەیاند ئیمزا لەسەر حوکمی لەسێدارەدانی ناکات. وتی لەبەر ئەوەی تەمەنی لەحەفتا ساڵ تێپەڕی کردوه.

تارق عەزیر لەبەرئەوەی مەسیحی بوو دەوڵەتی ڤاتیکان بە رەسمی داوای لە عیراق کرد، لە سێدارە نەدرێت.

رووسیاش ئەو داوایەیان کردبوو سزاکەی بگۆڕدرێت.

جگە لەم بابەتە چیرۆکی زۆر لەنێوان مام جەلال و سەدام وەک دوو نەیارو دوژمنی مێژوویی هەبووە.

دوو هەفتە پێش رووخانی سەدام لە ٢٠٠٣/٣/٢٦ نامەی بۆ مام جەلال نارد کە پشتگیری ئەمریکیەکان نەکات لە رووخاندنیدا، لە نامەکەدا باسی ئازایی مام جەلال دەکات لە بڕیاردا. هەروەها زمانی نامەکە هەڕەشەی دیبلۆماسیانەی تێدایە کە ئەگەر لە(باکور) ەوە هاوکاری ئەمریکیەکان بکەن عاقیبەتی باش نابێت. مام جەلال لە ٢٠٠٣/٤/٤ پێنج رۆژ پێش کەوتنی، وڵامی نامەکەی سەدام دەداتەوەو، بۆی دەنوسێ" بیستم و دواتر نامە هەڕەشە ئامێزەکەتانم خوێندەوە کە بۆ منتان ناردبوو، هەرچەندە بە ئاواتەوە بووم نامەکەتان بەمەبەستی ئاشتبونەوەی نیشتمانی بوایە، لەسەر بنەمای کۆتایی هاتنی دکتاتۆریەت و دامەزراندنی حوکمێکی دیموکراسی پەرلەمانی فیدراڵی فرەیی لە عیراق. بەداخەوە ئێوە دەرسی پێویستتان لەکارەسات وماڵوێرانی وەرنەگرتوە. کە بەهۆی دیکتاتۆریەتی سەرەڕۆوە بەسەر گەلی عیراق و ئابوریەکەی و سوپاو قەوارەکەو شەڕی ناوخۆو هەرێمایەتی و جیهاندا هات. هەڕەشە کردنتان بۆش و پووچە. چونکە سەرکردایەتی هاوبەشی کوردی رایگەیاندوە کەلە موسڵ و کەرکوکەوە هیچ جەبهەیەکی باکور نیە. دواتر ئێوە بە درێژایی حوکمتان گشت جۆرە زوڵم و دوژمنکاریەکتان دژ بەگەلی کوردستان کردوە، کە باپیرانتی حەواندەوە، کاتێ والی بەغدا لەسەردەمی عوسمانیدا، هەڕەشەی لەناوبردنی لێکردن. ئێوە

وەک یەکەم حاکم کە دەستی بۆ چەکی کیمیایی بردبێ دژی گەل و هاونیشتمانی خۆی، چووە مێژووەوە. بە ئاشکرا شانازیتان بە چالاکیەکانی ئەنفالەوە کرد. کە تاوان و دوژمنکاریەکی قێزەونی لەمێژوودا بێ وێنەیە. هێزەکانی ئێوە گشت گوندو شارۆچکەیەکی کوردستانی عیراقی وێران کرد.......هتد

بەڕێز سەدام حسێن گەر ئێوە دڵسۆزی بەرگریکردنن لە عیراقی مەزن ئەوە بەجەنگی ماڵوێرانکەری دۆڕاو کە ئەنجامەکەشی روون نابێ، بەڵکو بەوە دەبێ کە دەست لەکار بکێشنەوەو دەستبەرداری حوکم ببن و بیدەنە دەست وەزارەتێکی نیشتمانی هاوپەیمانی گەل و نیشتمان، کەلە شەڕی دیکتاتۆری رزگاری بکات. بەم جۆرە کۆتایی بەژیانی سیاسی خۆت بهێنی.....

سڵاو لەو کەسەی رووی لە روناکیە.

مام جەلال ٢٠٠٣/٤/٤

ئەوەبوو ئەمریکاییەکان بەشێک لە بینا گرنگەکان و دامەزراوەکانی بەغدای پایتەختیان وێران کرد ئینجا سەدام لە ٢٠٠٣/٤/٩ بەجێی هێشت و چووە کونەوە.

"بەشێک لە کتێبی دۆسیەی ئەنفال لەدادگای باڵای تاوانەکانی عیراق، لەئایندەدا بڵاو دەبێتەوە".

رۆیشتن بەرەو دادگا

وەکو عورفێکی یاسایی چۆن لەدادگای ئاشکردا کەسانی تر ڕێگەپێدراون بەشداری دانیشتنەکانی دادگا بکەون و ڕەوشەکە ببینن. بەم جۆرەش دوای ئەوەی لەلایەن دادگای باڵای تاوانەکانەوە لەکوردستانەوە بۆ بەغدا بەمەبەستی ئامادەبوون لەچەند دانیشتنێکی دادگادا؛ وەکو میوانی چاودێر داوەت کراین بەشداری بکەین لەبینینی چۆنێتی بەڕێوەچوونی دانیشتن و ڕەوتی دادگاییەکە. ڕووبەڕوو لەناو هۆڵی دادگــادا، جۆری مامەڵەکردنەکان لەگەڵ یەکدیداو بەتایبەتیش کەهەندێک لە گفتوگۆو لێپرسینەوەکان لەتەلەفزێنەوە پیشان نەدەدران.

ڕۆژی هەینی بوو ٢٠٠٦/١٠/٦ لەگەڵ هەریەک لە (محەمەد حەمەساڵح تۆفیق، لەتیف فاتیح فەرەج، تەها سلێمان، عومەر محەمەد، عەبدوللا کەریم مەحمود، مەجید ساڵح، سالار مەحمود)، بەو پێیەی ئەم ناوانە بەشێک لەو نوسرانە بوون لەڕووی نوسین و کاری ڕۆژنامەوانییەوە، بایەخ بەئەنفال و دۆسیەی کۆمەڵکوژی کورد دەدەن بە نوسینی کتێب و دەرکردنی بڵاوکراوەو دۆکیۆمێنتکردن.

کاتژمێر دووی پاش نیوەڕۆ لەسلێمانیەوە بەفڕۆکەی مەدەنی بەڕێکەوتین بەرەو بەغدا. شایەتحاڵەکانی ئەنفال ئەوانەی وتەیان لێ وەردەگیرا لە دادگا بەفڕۆکەیەکی تایبەت کاتژمێر دوانزەی

نیوەڕۆ بەر لەئێمە ڕۆیشتن. بەر لەوەی بگەینە ناو هۆڵی چاوەڕوانی فڕۆکەخانەکە شایەتحاڵکانمان بینی بەرپرسێکی حکومەتی هەرێمیان لەگەڵ بوو.

هەر لەدوورەوە بەدەنگێکی بەرز بەرپرسەکە پێی وتین ئەوە شایەتحاڵەکانم هێناوە! بەبێ حسابکردن بۆ ئامانەتی پاراستنی ئەرکەکەی بۆ خۆ دەرخستن، چونکە لەو ناوە ڕێبوارو مسافیرو خەڵکانی تریش هەبوون. لەو ساتەوەختەوە جارێکی تر ئەو بڕوایەم لا زیاتر چەسپی کەئەم کوردە نهێنی و حساباتکردنی وردو

هەندێ مەسەلەی وەک ئەمنی نیشتمانی و ئاسایشی تاکەکەسی نازانێت. یاخود هێشتا زۆرمان ماوە!. فڕۆکەکە فڕۆکەخانەی بەجێهێشت. کوردستان لەئاسمانەوە زۆر وشکەلانی و بێ سەوزایی بوو. بۆ یەکەم جار ئەوەندە دیقەت بدەم و تێگەیشتم وڵاتەکەم چەن وشک و چۆڵ و کەم سەوزاییە. سود لە جۆگەڵەو باراناوو ئاوو رووبارو کانیاوەکانی وەرنەگیراوە. بۆ سەوزکردن و کشتوکاڵ و ئاودێری یا بۆ جوانکردن. تورکیاو ئێرانم لەئاسمانەوە بینیوە چەندە تەڕوو زەمینی یەکپارچە باخ و دانەوێڵەو سەوزایی بوو. ئەوروپا هەر بەسروشت سەوزو دارستانی رەش و کەس زەوی داپۆشیوە. کوردستانم لەئاسمانەوە بینی نیشتمانی هەژاریی وشکایی. یەکەم جاریشم بوو سواری هێڵی ئاسمانی عیراقی و فڕۆکەی عیراقی ببم. تەنیا جارێکیش بەو جۆرە بەخەیاڵمدا نەهاتبوو، بۆ بەغداو بۆ مەبەستێکی ئاوا رۆژێک بێت و بە فڕۆکەی ئەو وڵاتەی هەموو تەمەنی مناڵی خوشک و براو دایک و خۆم و هاو گوندییەکانمی پڕپڕ

کردبوو لەترس و تۆقاندن. بەتایبەتیش بۆ مەبەستێکی وەک ئەوەی ئێمەی بۆ بانگهێشت کرابووین هەرگیز چاوەڕوان نەکراوبوو.

لەسلێمانیەوە بۆ بەغدا لەپەنجەرەی فڕۆکەکەوە سەیرم دەکرد بزانم وڕێڵە لە ئاسمانەوە دەبینم. وڕێڵە ئەو گوندەی کەدەکەوێتە قوڵایی گەرمیان و لەساڵی ١٩٨٢ تاوەکو ئەنفالەکان لەوێ نیشتەجێ بووین، ئەو ساڵانە هەر کاتێ دەنگی فڕۆکەو کۆپتەر ئەهات. قیژەو هاواری هەمووان، بەرز ئەبوەوەو ئاوایی ئەشڵەژا مرۆڤ و ئاژەڵی ئاوایی بەیەکا ئەچوون. ئەو ترس و ناڵەو هاوارە لەگەڵ گەورە بوونما هەر گەورە ئەبوو. قەت ئەو ترس و زەندەق چوونەم لەبیرناچێ؛ کە بەتایبەتی (سیروان و سۆران) کاتێک کۆپتەر ئەهاتە سەر ئاوایی و رامان دەکردە ناو (مەلجەئەکەوە) کونە تەیارە لەناو مەلجەئەکەدا هاواریان ئەکرد، دایە چەقۆیە بکە بەسکمانا بائیتر گوێمان لەو دەنگ و نەڕەیە نەبێ. مناڵ هەبوو میزی بەخۆیدا ئەکرد. خوایە ئەبێ چی لەدەنگی تەیارەو کۆپتەر تۆقێنەرو ترسێنەرو مەرگهێنەرتر بێ؟ بەو پەڕی دڵنیاییەوە هیچ؛ بەتایبەتیش ئەو کاتەی هەست دەکەی دەنگەکە لەسەر سەرتەو خەریکە هەڵتەگرێ یا دەتپێکێ.

نیوان سلێمانی و بەغدا بە ٣٥ دەقیقە تەیکرا. لەفڕۆکەخانەی بەغدای نێودەوڵەتی دابەزین. فڕۆکەخانەیەکی گەورەو سەربازگەیەکی گەورەی ئەمریکایی و ناوچەیەکی پارێزراو لەمەترسی تیرۆرو تەقاندنەوە. لەوێوە بەرەو ناوچەی سەوز بەڕێکەوتین حاکم ئەحمەد ئەنوەر ئەندامی پەرلەمانی عیراق چاوساغمان بوو. ماوەی رێگای فڕۆکە خانە تادەگەیتە ناوچەی سەوز بەڕێگای مەرگ ناسراو

بوو. بۆیە بەخێراییەکی زۆر ئەو ڕێگایە بڕدرا. چەندین پرسگەی ئەمریکیمان تێپەڕاند.

لەیەکێک لەبازگەکاندا سەگی پۆلیسی پشکنینی کرد، شۆفێرەکە بەتوانجەوە بە پەرلەمانتارەکەی چاوساغمانی وت: جەنابت نوێنەری گەلی و سەگیش سەرو سمتمان ئەپشکنێ، ئەمە کەی حکومەتدارییە، ئەمە کەی سەروەریە ئێوە هەتانە. ناوچەی سەوز؛ ناوچەیەکی دابڕاوە لەتەواوی ناوچەکانی تری پایتەخت.

هەرکەس و شۆفێرێک کارتی تایبەتی پێنەبێ ناتوانێ داخڵی ئەو ناوچەیە ببێ، چونکە جگەلە مام جەلال، کەبارەگاکەی بردۆتە دەرەوەی ناوچەی سەوز. هەموو حکومەت و پەرلەمان و دەزگاکانی دەوڵەت و سەفارەتەکان و ماڵی بەرپرسان لەوێیە بەبینای دادگاییەکەشەوە.

لەناوچەی سەوز لەوبەری شوقەکانی قادسیەوە بەدرێژایی هەزاران مەتر بینای نوێ و باڵەخانە دروست دەکران، یەکێک پێی ڕاگەیاندین ئەو بینایانە بۆ باڵوێزخانەی ئەمریکایەو؛ وا بڕیارە بۆساڵی ٢٠٠٧ تەواو ببن، گەورەترین سەفارەتی ئەمریکایی دەبێت لەهەموو جیهاندا. لەمشکی خۆمدا وتم جێهێشتنی عیراق لەلایەن ئەمریکاییەکانەوە بۆ چەندین ساڵی تریش بەشێکە لەمەحاڵ. باس لەوەش کرا؛ کەسەفارەتە نوێیەکە پێنج هەزار کارمەندی پێویست دەبێت بۆ کارکردن تێیدا.

لەباسێکی تردا باسی سەردانی دادوەری دادگام کردوە بەڵام وەک سەرنج لە دیداری دادوەر محەمەد خەلیفە ئەلعرێبی بەمەبەستی گەیاندنی پرسەو سەرەخۆشی لێکردنی بەهۆی

لەدەستدانی زاواکەیەوە کەتیرۆریستان لەپەلاماریکیاندا کوشتبوویان و خوشکەکەی دادوەریش بریندار ببوو، هەر ئەو رۆژەی گەیشتین بۆ شەوەکەی سەردانی ماڵ دادوەر محەمەد خەلیفە ئەلعریبی مان کرد. مامۆستا محەمەد حەمەساڵح وتی بەناوی خەڵکی کوردستان و کەسوکاری ئەنفالکراوەکانەوە، سەرەخۆشیت لێ دەکەین و هەڵوێستە یاسایی و عادیلانەکانت بەرز تەماشا دەکەین. دەرفەتێکی باش رەخسا بەکراوەیی باسمان لەواقیعی تێڕوانین بۆ رەوشی دادگاییەکەو رای خەڵکی کوردستان لەسەر رۆڵی دادوەر خۆی و، ئەو تێبینیانەی هەمانبوو بەوردیو لەشاشەی تەلەفزیۆنەوە دەبینرا باس کران. دادوەر پێی خۆشبوو بزانێ؛ کەخەڵکی کوردستان لەچ ئاستێکدا موتابەعەی بەڕێوەچوونی دانیشتنەکانی دادگاییەکە دەکەن. دیاربوو مەبەستیشی بوو کەگەلی کوردو کەسوکاری ئەنفالەکان لێی رازی بن لەسەر پاراستنی عەدالەتی دادگاکەو لانەدان لە رەوتە یاساییەکەی. لەو سەردانەدا هەستم بە نیگەرانی دادوەرەکە کرد، لەباری هەبوونی ململانێی تایەفی کەلەعیراقدا بەجۆرێک پەرەی سەندوە، گەیشتۆتە ناو دەستەی دادگاکەش. ئەو وای پیشان دەدا کەئەو ئەندامانەی دەستەی دادگاییەکە کەلەعەرەبی سوننەن، هەندێ جار کێشەو گرفتی بۆ دروست دەکەن. لەکاتێکدا رائد جوحی سەرۆکی هەیئەی دادگای باڵای تاوانەکان لەعەرەبی سونەیە. لەماڵی داوەردا سێ کەس لەیاریدەدەرەکانی لەوێ بون بەر لەوەی هەستین یەکێک لە یاریدەدەرەکانی بەپێکەنینەوە وتی سەدام و ئەوانی تر لە ئەنفالدا دەرباز نابن، محەمەد ئەلعریبی زۆر بەراشکاوی باسی

لەکاریگەریەکانی تاوانی ئەنفال لەسەر هەست و بیری کرد. وتی بەو دەربڕینانەی شایەتحاڵەکانی ئەنفال هێندەی تر ئاستی زوڵم و تاوانباریی و بێبەزەیی سەدام و دارو دەستەکەیم زیاتر لا چەسپاوە. وتی هەرچەنە ناهێڵم کاربکاتە سەر پاراستنی بێلایەنی دادگاییەکە، ناشهێڵم بکەومە ژێرباری سۆزەوە. باسی ئەوەیشی کرد دۆسیەی ئەنفال دۆسیەیەکی زۆر دەوڵەمەندە بەبەڵگەی زیندووی هەمە لایەنە. دیمەنێک لەماڵەکەی ئەو حاکمە عەرەبەدا سەرنجمی راکێشا، ئەویش بینینی وێنەی مام جەلال بوو بەهەڵواسراوی لەسەرووی ژوورەکەدا.

وەکو کوردێک جگە لەوەی خۆشحاڵ بووم بەو دیمەنە. لەوە تێگەیشتم کەمام جەلال لەبەغداش هەر زوو توانیویەتی بچێتە ناو دڵی خەڵکەوە.

سەدام حسێنم چۆن بینی؟

بینینی دادگاکە لە تەلەفزیۆنەوە زۆر جیاوازە وەک لە ئامادەبوونت لەناو هۆڵی دادگاکە.

لەوەش زیاتر، بینینی سەدام حسێن لەتەلەفزیۆنەوە زۆر جیاوازە وەک لەوەی لەڕوو بیبینیت.

سەدام حسێن لەخەیاڵدانی هەموو کەسێک لەعیراقدا ئامادەیی هەبوو، هەریەکە بە جۆرێک، لە خەیاڵدانی مندا تەنها ئەو دیوەم دەبینی کە سەرچاوەی تارمایی و ترس و کوشتن و وونکردنە.

هەرگیز بەبیرمدا نەدەهات رۆژێک بەهەر جۆرێ بێ بیبینم، لەو کەسانە بووم بە ووردی چاودێریی رەوشی دادگایی بەعسییەکانم دەکرد لە دۆسیەی ئەنفالدا، بۆ هەر دانیشتنێکی دادگا وتارێکم لەسەر دەنووسی و بۆ رۆژی دواتر لە کوردستانی نوێ بڵاودەبووەوە.

سەرەتای مانگی حەوتی ساڵی ٢٠٠٦ پێیان وتم میوانداری کراویت بچی بۆ بینینی پرۆسەی دادگاییکردنی تاوانبارانی دۆسیەی ئەنفال. قسەم لەگەڵ لەتیف فاتیح فەرەج و عومەر محەمەد-ی ئەنفالستان کرد، دیاربوو ئەوانیش لەلایەن کامەران چاوشین-ەوە ئاگادارکرابوونەوە.

وا رێککەوت رۆژی ٦/٧/٢٠٠٦ لەڕێگەی فڕۆکەخانەی سلێمانییەوە سەفەرمان کرد بۆ بەغدا، لەفڕۆکەخانەی بەغداش بەناو دۆخێکی

دژواری نائارامی و نائاسایشدا بە رەتڵێکی ئۆتۆمبیلەوە براین بۆ ناوچەی سەوزی بەغدا، کە لەژێر کۆنترۆڵی هێزەکانی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی بوو، تا گەیشتن بە شوقەکانی بەناو قادسیە زیاتر لە پێنج بازگەی توندی سەربازیی لێبوو.

چونکە ئەو سەردەمە خودی سەدام و دارودەستە گیراوەکەی لەناوچەی سەوز زیندانی بوون و بارەگای دادگای باڵای تاوانەکانیش لەناو ناوچەی سەوز بوو لەناو بینای قیادەی قەومی حزبی بەعس.

هاوسەفەرەکانم بریتیبوون لە (محەمەد حەمەساڵح تۆفیق، لەتیف فاتیح فەرەج، عومەر محەمەد، عەبدوڵڵا کەریم مەحمود، مەجید ساڵح، تەها سلێمان، سالار مەحمود).

پەرلەمانتارە کوردەکانی بەغدا لەو ماوەیەی لەبەغدا بووین زۆر زۆر هاوکارمان بوون و بەپەرۆش بوون لەگەڵمان، بە تایبەتی پشتیوان ئەحمەد و خالید شوانی و رابیحە خان.

رۆژی ٧/٦ براین بۆ کۆشکی کۆنگرەکان (قەسری مؤتمرات) بۆ پڕکردنەوەی فۆڕم بەئامانجی دروستکردنی ناسنامەی چوونەژوورەوەی دادگاو وەرگرتنی زانیاری.

هەموو ئەو رێوشوێنانە لەلایەن هێزی سەربازی و ئەمنیی ئەمریکاییەوە ئەنجامدەدرا.

دوای سێ رۆژو لە ١٠/٧/٢٠٠٦ بەیانیەکەی بە پاسێکی گوللەنەبڕی سەربازیی ئەمریکی (درع) سوارکراین بەرەو دادگای باڵای تاوانەکان.

لەناو رێوشوێنێکی ئەمنیی توندوتۆڵدا هەمەری ئەمریکی لەپێش

و دواوەمان دەڕۆیشتن، کە گەیشتینە شوێنەکە، بە دوو پرسگەی پشکنینی ئەلیکترۆنیدا تێپەڕین و دوو دوو دەبراینە سەرەوە، عومەر محەمەد و من پێکەوە بووین، دۆخەکە لە فلیمی مەترسیدار دەچوو، ڕێوشوێنەکان زۆر توند بوون، فڕۆکەی زۆر بەسەر ئاسمانی شوێنەکەوە بوو، براینە نهۆمی چوارەمی بیناکە، کە هۆڵی دادگاکەو شوێنی دانیشتنی ئێمە بوو.

کاتژمێر نۆو پەنجا خولەکە گەیشتینە ناو هۆڵی دادگا لەبەشی سەرەوەی هۆڵەکەدا شوێنی میوانەکان بوو، میوانەکان بریتی بووین لە نۆ کوردو حەوت بیانی. کە پرسیارمان کرد؛ ئەم بیانییانە چ کارەن؟ وتیان نوێنەری دادگای ئەوروپی و، دادوەریی بیانی و نوێنەری ڕێکخراوی مافی مرۆڤ و بەرپرسی یاسایی باڵۆزخانەکانن.

بەر لەوەی دانیشتنەکە بکرێتەوە، لەشوێنی خۆمان دانیشتین و هەرکەسەو ئامێری گوێگرتن (هیدفۆن)یان داینێ، کە چوار کەناڵی هەبوو، کەناڵی سفر دەنگی ناو هۆڵەکەی دەگواستەوە، کەناڵی یەک بۆ زمانی عەرەبی، کەناڵی دوو بۆ زمانی کوردی، کەناڵی سێ بۆ زمانی ئینگلیزی بوو.

جامخانەیەکی شووشەیی بەشە میوان و هۆڵەکەی جیادەکردەوە، واتە ئێمە لەودیو شووشەکەوە دەمانتوانی هەمووان ببینین.

لەهەرچوار گۆشەی سەرەوەی هۆڵەکەدا کامێرای تەلەفزیۆنی بۆ رووماڵکردنی هۆڵەکە هەڵواسرابوو، دیابوو وێنەی بەڕێوەچوونی دادگاییەکە لەو کامێرایانەوە دەگوازرانەوە.

هەروەها هۆڵەکە دوو سورەیای گەورەو چواری بچوکتر لەگەورەکانی لەبنمیچەوە بۆ خوار تیا هەڵواسرابوو. هەموو

ئەو کورسییانە لە هۆڵەکەدا بوون؛ بەوانەی کە ئێمەیشی لەسەر دادەنیشتین هەمووی کورسی دەوار بوون، بەڵام کورسی تۆمەتبارەکان نەجوڵاوو پێدار بوون و پێکانیان ئیستیل بوو. بۆ هەر یەکێک لەخانەی قەفەسی تۆمەتبارەکانەوە جیهازی مۆنیتەر دانرابوون؛ بۆ ئەوەی لەکاتی پیشاندانی هەر بەڵگەیەک یان نوسراوو وێنەیەک لەشاشە گەورەکەی ناو هۆڵەکە؛ لەنزیکەوە بەڕوونی ببیبنن.

بۆ تۆمەتبارەکانیش مایکرۆفۆن دانرابوو. ئەمە جگە لە ئاوی کانزایی و پاکەتی کلێنس کە بۆ تۆمەتبارەکان لەسەر ئەرز لەتەنیشت کورسییەکانیانەوە دانرابوو.

ژوورێکی لاکێشەیی دوو ریز کورسی چەرم (جلد) وەک هی سینەما، نێوانی ئێمەو هۆڵی دادگاکە بە جامی شووشە بەین درابوو، بە جۆرێک بەبێ مایکی گوێگرتن دەنگ لە هۆڵەکەوە نەدەگەیشتە ئێمە.

بەرلەوەی دانیشتنی دادگا دەست پێبکات، ئێمەیان لە شوێنی خۆمان داناو هەر کەسەو باجی خۆی لەملدابوو، ژمارەی باجەکەی من وابزانم ٦١ بوو.

پەردەی بەردەممان لادراو دادگاییەکە بەدەنگێکی بەرز کرایەوە وتی: (محکمە).

شوێنی ئێمە لەبەرزیی بوو لەپشتەوەی قەفەزی تۆمەتبارەکان و ڕێک بەرامبەر سەرۆکی دادگا.

ساتەوەختێکی ئاسایی نییە، بۆ هەموو هاوڕێکانم و بەتایبەتی بۆ منێکیش کە منالی ناو ئەنفال بووم و گوندەکەمان (وڕێڵە) لەگەرمیان

بەر شاڵاوی ئەنفال کەوتووە، لەژیانیشمدا تا ئەم نووسینە، هیچ هۆڵێکی دادگای ئاساییم نەبینیبوو.

کە بەعەرەبی و یەکەم جار بانگی تۆمەتبار سەدام حسێن کرا، لەبەینی دوو پاسەوانی عیراقیدا سەدام هات و دەرکەوت پاڵتۆیەکی رەش و کراسێکی سپی لەبەربوو، قورئانێکی بەدەستەوە بوو.

سەدام لەسەر کورسییەکەی خۆی لەپێشەوە دانیشت، بەدوای ئەویشدا سوڵتان هاشم و فەرحان موتڵەگ ئەلجبوری و حسێن رەشید و صابر عەبدولعەزیز حسێن ئەلدووری و تاهیر تۆفیق یوسف، ئینجا عەلی حەسەن مەجید؛ کەدوایین کەسیان بوو، بە گاڵۆکێکەوەو دشداشەیەکی قاوەیی و عەگاڵێکی سوورەوە لەهەموویان هیلاکتر دیاربوو، هاتە ژوورەوە. لەوە بەدوا دادوەر بانگیکرد شایەتحاڵ بێتە ژوورەوە، شایەتحاڵ ژنێکی خەڵکی گوندی کۆرمۆر-ی سەر بەناحیەی قادر کەرەم بوو، ژمارەی ئیفادەکەی (١٤١٣) بوو.

سەدام داوای لە پاسەوانەکان کرد کە دەفتەری تێبینی نوسینی بۆ بهێنن، بۆیان هێنا، بەڵام دادوەرەکە ئاگاداری کردەوەو پێی وت نابێت لەخۆتەوە داوا لە پاسەوان بکەیت بۆ هەر شتێک، هەر داوایەکی ئینسانی یان پێویستییەکتان هەیە بەخۆم بڵێن بۆتان جێبەجێ دەکەم، دیاربوو سەدام دەیویست لەو سەرەتایەوە رەوتی دادگاییەکە بگۆڕێت،

سەدامم بینی بڕوای بەدادگاییەکە نەبوو، خۆی مات و بێدەنگ کردبوو، هەر کە دەیزانی مایکی بەردەم دادوەرەکە سوور بووە بەمانای ئەوەی جەلسەکە پەخش دەکرێ، دەستی دەکرد بەجوڵەجوڵ

و هەوڵی تووڕەکردنی دادوەرو دەستەی داواکاری گشتی دەدا، یان لەجێی خۆیەوە قسەی دەکردو هوتافی دەکێشاو رەوشی دادگاکەی نائارام دەکرد.

جگە لەوە زۆربەی کاتەکە سەری لەسەر دوو لاپەڕەی قورئان بوو بەرزی نەدەکردەوەو گوێ قوڵاخی وتەی شایەتحاڵەکانی ئەنفال و سکاڵاکارەکان نەبوو، رۆژی یەکەم چوار شایەتحاڵی گەرمیانی شایەتیان لەسەر پرۆسەی ئەنفال دا.

پێویستەی قسەی شایەتحاڵەکان بەکوردی بڵاوبکرێتەوە و هەموو کوردێک بیخوێنێتەوە، بۆ ئەوەی بزانرێ چەند بەسادەیی و راستگۆیی رووداوەکانی ئەنفالیان دەگواستەوە.

سەدام لەناو قەفەسی دادگاشدا هاوڕێکانی وەک سەرکردەی خۆیان سەیریان دەکرد، حسابیان بۆ هەر جوڵەیەکی دەکرد.

بەو حوکمەی لەپێشی هەموویانەوە دانرابوو، لە شۆفێری پاس دەچوو، ئەوانی دیکەیش وەک نەفەر سەیریان دەکرد بزانن چ قسەو ئیعازێکی هەیە.

دوای دوو سەعاتێک لەبەڕێوەچوونی دادگاکە، سەدام رووی خۆی بەلای دەستی راستیا وەرگێڕاو لە شوێنی خۆیەوە دەستیکرد بە نوێژکردنی نیوەڕۆ، بەو جۆرە روخساری زۆرتر لێمەوە دیاربوو رەنگی زەردهەڵگەڕاو بوو، لەماوەیەکی ئاسایی زیاتر خۆی مەشغوڵکرد بە نوێژکردنەوە، پێدەچوو زۆر ناڕەحەت بووبێ بە قسەی شایەتحاڵە ژنەکان کە باسی ئەو هەموو نەهامەتی و بەزۆر راگواستن و جیاکردنەوەیان دەکرد لە مێردو باوک و براکانیان.

سەدام داوای چوونە دەرەوەی لە قەفەزەکە کرد، دادوەر محەمەد عوریبی ئیزنی دا، لەکاتی چوونە دەرەوەدا بە چاوێکی پڕ لە توڕەییەوە سەیری دەستەی داواکاری گشتی کردو تێپەڕی، دوای دە خولەک هاتەوە ژوورەوە.

پاسەوانەکە تا لای کورسییەکەی ناو قەفەزەکە یاوەری سەدامی کرد، لەو کاتەدا سەدام زۆر بەتوندی پاڵێکی بە سەربازەکەوە ناو کردییە دەرەوە لەقەفەزەکە، سەربازەکە هیچ کاردانەوەیەکی نەبوو.

عەلی کیمیاویش دشداشەیەکی سپی لەبەربوو، لە ریزی دواوە دانیشێندرابوو،

پرسیاری لە یەکێک لە شایەتحاڵەکان کرد کە چیکردووە لە (منگقە المحرمە)و قەدەغەکراو ئێوە بۆ ماونەتەوە لە ناوچەیەکی چۆڵ و نائاوەدان، شایەتحاڵەکەش وتی: ناوچەی قەدەغەکراوی چی! ئێمە لە گوندەکەی خۆمان بووین، رەبیەیەکی سەربازیی عیراقیش بەسەر گومدەکەمانەوە بوو، ئەگەر ناوچەکەمان قەدەغەکراوو چۆڵەوانی بووایە، رەبیەی سەربازی لێ نەدەبوو.

دوای وڵامەکەی عەلی حەسەن مەجید، کچەکە وتی تاوانی ئێمە تەنیا ئەوەبوو کە کورد بووین، ئێمە کورد بووین بۆیە ئەنفالتان کردین.

دواتر شایەتحاڵەکە داوایکرد سزای سەدام حسێن و عەلی حەسەن مەجید بدرێ لەپای ئەو تاوانانەی دەرهەق بەخۆیان و ئەنفالکردنی بەکەسوکاریان کراوە.

بۆ رۆژی دووەمی دادگا ١١/٧/٢٠٠٦ بەهەمان رێکارەکانی رۆژی پێشوو براین بۆ بینینی دانیشتنێکی تر.

دانیشتنی دووەم رۆژ جیاوازتر بوو لە رۆژی یەکەم، هەموو شایەتحاڵەکان ژن و کچ بوون و باسی چۆنییەتی دەستدرێژی سێکسییان دەکرد کە کراوەتە سەریان و شاهیدی دەستدرێژی سێکسی بوون بۆسەر ژنی دیکەیش.

باسی گرتووخانەی تۆپزاواو نوگرەسەلمانیان کرد کە لەو دوو شوێنە زیاتر ئازار دراون، سەدام زۆر تووڕە بوو لەو قسەو باسانە، بینی مایکەکە کرایەوە، داوای قسەی کرد، سەدام هەستایە سەرپێ و بە ئایەتی (وقاتلهم حتی لایکونوا فتنه) دەستی پێکرد، حاکم محەمەد عورێبی مایکی پەخشەکەی کوژاندەوەو دەمەقاڵێ لەنێوان سەدام و دادوەر دروستبوو، سەدام زیرەک بوو لە گۆڕینی کەشی دانیشتنەکەو گۆڕینی گفتوگۆکان، کۆمەڵێک قسەی بازاڕیی بە دادوەرەکە وت.

سەدام وتی ئەگەر نەهێڵی قسە بکەم، دەچمە دەرەوە

حاکمەکە پێی وت لە سنووری خۆت تەجاوز بکەی و لەچوارچێوەی بابەتەکە دەربچیت رێگەت نادەم و بەدەست منە بمێنیتەوە یان بچیتە دەرەوە، کەی بمەوێ دەتکەمە دەرەوەو کەی بمەوێ دەتهێڵمەوە.

سەدام بە دادوەرەکەی وت تۆ رقی شەخسیت لەگەڵم هەیە، چونکە لەسەردەمی خۆیدا تەقدیمی کۆلێژی سەربازیت کردووە، شایستە نەبوویت و وەرنەگیراوی، بە توانجەوە پێی وت: خۆت باش دەزانی لەسەر چی و بۆچی وەرنەگیراوی.

بەهۆی ئەم قسانەوە شایەتحاڵەکان قسەی خۆیان لەو دانیشتنە تەواو نەکردو دادوەرەکەش بڕیاری کردنەدەرەوەی سەدامی دا. لەپاش ئەو بەریەککەوتنانە تۆمەتبارەکانی دیکە دەستیان

بەدەنگەدەنگ و پشێوی کرد، پەلاماری دوو لە پاسەوانەکانیان دا کە لەنزیکی محەجەرەکەو بەمشتەکۆڵە دایان لەسەربازێک، پشێوی زیاتر دروستبوو. پەردەی بەردەم شوشەکەی ئێمەیان دادایەوە، پێدەچوو پۆلیسەکان لەوانیان دابێتەوە.

دانیشتنەکە بۆ ماوەیەکی کورت هەڵگیراو دواتر دەستی پێکردەوە، شایەتحاڵێکی تر کچێک بوو بەعەرەبی قسەی دەکرد و باسی رەوشی ئەنفالکراوانی دەکرد لە تۆپزاواو نموونەی دەستدرێژی سێکسی لەسەر کچێکی کورد لەلایەن جەلادێکەوە باسکرد، کە ئەفسەرێکی ناسراو بوە بەناوی حسێن حلانی.

ئینجا باسی مردنی منداڵی کۆرپەو رەزاڵەتی نەخۆشی و کەمخواردن و ئاو کرد.

سەدام حسێن لە دۆسیەی ئەنفال لەکاتی گفتوگۆدا هەوڵی دەدا نەچێتە ناو وردەکارییەکانەوەو پرسیارو گفتوگۆی لەگەڵ شایەتحاڵەکان نەدەکرد.

لەو دوو دانیشتنەدا شایەتی داکۆکیکار لە تۆمەتباران نەبوو، تەنانەت پارێزەرانی تۆمەتبارانیش بێدەنگ بوون.

ئێمە کە چووین بۆ بەغدا، پێش بەشداریکردن لەبینینی دانیشتنەکانی دادگا، رۆژی ١٠/٧ ئێوارەکەی بەمەبەستی سەرەخۆشی سەردانی ماڵی حاکم محەمەد عورێبیمان کرد لەشوقەکانی قادسیە، لەکردەوەیەکی تیرۆرکردندا زاواکەی و خوشکەزایەکی کوژرابوون.

داواکاری گشتی مونقز ئال فیرعەن-مان لەماڵی خۆی بینی، باسی لەوە دەکرد بەعسییەکان زۆر بەدیقەتەوە ئاماژەی دەست و چاوی

سەدام و قسەکانی وەک پەیام دەخوێننەوە، بۆیە سەدام هەموو موداخەلەیەکی بۆ گەیاندنی پەیام بووە بۆ هەوادارەکانی لەدەرەوەی دادگا.

بەو جۆرەو لەبەغداو ناو قەفەسی تاواندا لە دادگای باڵای تاوانەکان سەدام حسێنم بینی.

سەبارەت بەپێشمەرگە سەدام چ داوایەکی لەدادگا کرد؟

لە دانیشتنی پێنجەمی دادگادا، سکالاکارێکی خەڵکی گوندی سێدەر، بەناوی غەفور حەسەن عەبدوڵڵا، بە قسەکانی هەموو تۆمەتبارەکانی هێنایە پرسیارکردن، دوای ئەوەی قسەکانی تەواو کرد.

گوندی سێدەر سەر بە ناحیەی بنگردی قەزای دوکان-ە، ناوبراو لە دایکبووی ١٩٧٧ بوو، وتی: لە ساڵی ١٩٨٨ گوندەکەمان نزیکەی ٤٠ ماڵ دەبوو، ماڵی ئێمە لەو گوندە بوو، خێزانەکەمان حەوت کەس بووین، فاتمە رەسوڵ دایکم و خوشک و براکانم ناویان کەوسەر، سێوە، هەوار، عایشە، تەیفور و باوکیشم حەسەن عەبدوڵڵا.

باسی لەوەکرد چۆن لەمانگی دووی ساڵی ١٩٨٨ بە فڕۆکە هێرشکراوەتە سەر گوندەکەیان و بۆمباران کراون، باسی لەوەکرد لە دوو قۆڵەوە سوپای عیراق هێرشی هێناوە بۆ سەر ناوچەکەیان لە دۆڵی جافایەتی، پێشمەرگە ڕووبەڕوویان بووەتەوە و شەڕ دروستبووە، دواتر سوپای عیراق لەشەڕەکەدا سەرکەوتوون. ئەوەی گێڕایەوە کە سوپای عیراق هاتونەتە گوندەکەیان و قیژەو هاوار دروستبووە. وتی:» لەو کاتەدا من لەدەرەوەی گوندەکە بووم، توانیم عایشە و تەیفور و سێوە بدۆزمەوە، بەڵام دایکم و کەوسەرو هەوار-م نەدۆزییەوە، هێزەکانی عیراق بە بەردەوامی بۆمبارانی

دەرەوەی گوندەکەشیان دەکرد.

« لەدەرەوەی گوندەکە عەبدوڵڵا مەحمودم بینی خەڵکی ئاوایی بوو، وتی:» عەسکەرەکان هەموو خەڵکی گوندیان کۆکردووەتەوە و بە ئۆتۆمبیلی سەربازی بردویانن». منیش بەرەو ئێران لەگەڵ چەند کەسێکدا رۆیشتین و پاش ماوەیەک گەڕامەوە عیراق، چوومە کۆمەڵگای پیرەمەگرون، چونکە خزم و کەسوکارەکەم لەو کاتەدا نیشتەجێی ئەو کۆمەڵگایە بوون، پاش سێ چوار مانگ ئەوانەی لەگەڵ دایک و خوشکم لە نوگرەسەلمان سجن بوون گەڕابوونەوە، هەر لە سۆراخی دایکم و ئەواندا بووم، ئەوان وتیان سوپای عیراق لە تۆپزاوا لێکمانی جیاکردەوە تا تۆپزاوا بەیەکەوە بووین، دوای چەند ساڵ بەهۆی ناسنامەکانیانەوە کە لە گۆڕی بەکۆمەڵی حەزەر لەموسڵ دۆزرانەوە، زانیمان زیندەبەچاڵ کراون».

غەفور وتی:» لە دوای ساڵی ١٩٨٨ ویستم تەیفور و سێوەی خوشک و برام بخەمە مەکتەب، بەهۆی ئەوەی ناسنامەیان پێ نەبوو (لای دایکم بوو) قبوڵ نەکران، نەموێرا بڵێم کەسوکارەکەم گیراون، ترسام ئێمەش ئەنفال بکەن».

دوای ڕاپەڕین گەڕامەوە گوندەکەمان، ڕوخێنرابوو، هیچ شتێکی تێدانەمابوو، مزگەوت و قورئانیان هەموو سووتاندبوو، بۆیە دووبارە ناچاربووم بگەڕێمەوە کۆمەڵگای پیرەمەگرون.

دوای ئەوەی ڕژێمی سەدام حسێن رووخا، لە دادگای سلێمانی سکاڵام تۆمارکرد، وتم:» دوو خوشک و دایکم ئەنفال کراون و دواتر لەدادگای سلێمانی چەند ناسنامەیەکیان پیشان دام کە ناسنامەی

کەسوکارەکەم بوو لە گۆڕی بەکۆمەڵی حەزەر دۆزرابوونەوە.»

« تەنیا لەبەر ئەوەی کوردبووین ئاوایان بەسەرهێناین».

چاوی بڕییە ناوچاوانی سەدام و عەلی حەسەن مەجید، بە سەرۆکی دادگای وت: داوا دەکەم سەدام و عەلی کیمیاوی بە سزای خۆیان بگەن. داوای قەرەبووشی لەدادگا کرد.

جارێکی تر رووی کردە سەدام و پێی وت: «ئەو قەفەزەت لێ پیرۆز بێت».

لەدوای دانیشتنی سێیەمی دادگاوە، دانیشتنەکان بە جۆرێک رێکخرابوون کە باسی بەڵگەنامەیەک بکرایە، وێنەکەی یان نمونەکەی لە شاشەی سکرینەکەوە پیشاندەدرا، دوای تەواوبوونی قسەکانی غەفور سێدەری، دادگا چەند بەڵگەنامەیەکی خستەڕوو کە بریتیبوون لەشەش ناسنامە، کە سیانیان ئەنفال کرابوون، سیانەکەی تریان لە ژیاندا مابوون، ناسنامەکان راستیی قسەکانی سکاڵاکارەکەی دەرخست، ناسنامەکان لە گۆڕێکی بەکۆمەڵ لەحەزەر (نزیک موسڵ) لەلایەن تیمێکی نێودەوڵەتییەوە دۆزراونەتەوە، دادگا بەنەخشە دووریی نێوان گوندەکەو شوێنی گۆڕە بەکۆمەڵەکەی روونکردەوە، کە چەند لەیەکترییەوە دوورن.

پاشان سەدام حسێن داوایکرد چەند پرسیارێک بکات و دەرفەتی وەرگرت، بەڵام وتی داوا دەکەم لەم دادگایە ناوی پێشمەرگە بەکار نەهێنرێت، لە جیاتی ئەو وشەیە (متمرد) بەکار بهێنرێت، باسی لەوەکرد کە لەساڵی ١٩٢١ بۆ ٢٠٠٣ وشەی تمرد بەکارهاتووە. سەدام وتی:» هەرچەندە تۆزێ وشە و زاراوەی کوردی دەزانم،

پێشمەرگە بەمانای فیداکار دێت. وتی ئەمەش لەگەڵ ئەو کەسانەدا ناگونجێت کە دژی دەوڵەت بوون».

هەم دادوەرو هەم پارێزەرانی مافی ئەنفالکراوان وەڵامیان دایەوە.

سابر دووری، پرسیاری ئەوەی کرد ئەوانەی هێرشیان کردووەتە سەر گوندەکەتان لە ئەفواجی دیفاعی وەتەنی بوون یاخود هێزی سەربازی بوون. لە وەڵامدا غەفور وتی:» من تەنیا سەربازی عیراقیم بینی.»

سوڵتان هاشم جەختی لەوەکردەوە کە ئەو فەرماندەی شاڵاوەکانی ئەنفالی یەک بووە و ئاگادارە کە ئەو شاڵاوە بەهاوکاری ئەفواجی دیفاعی وەتەنی کراوە، کە ژمارەی هێزەکانیان زۆرتر بووە لە هی پێشمەرگە.

ئەفواجی وەتەنی ٦٠٠ هەزار کەس بوون، بەڵام پێشمەرگە ١٥ هەزار کەس بوون. ئەمەش دەکاتە ٢٪ ژمارەی دانیشتووانی کورد لە عیراق.

عەلی حەسەن مەجید پرسیاری لە غەفور کرد ئایا بارەگای پێشمەرگە لە گوندەکەیان هەبووە یان لە نزیک گوندەکە. وەڵامەکەی نەخێر بوو.

تاوانبارەکان هەمیشە ناوی فەجەکانی جاشیان باس دەکرد لە بەشداریی شاڵاوەکانی ئەنفالدا، هەروەها باسی ئەوەیان دەکرد بەهۆی بوومی ئێرانییەوە لەناوچەکە، هێرشەکانیان ئەنجامداوە، پێشمەرگەشیان بە نۆکەری ئێران ناو دەهێنا. بەڵام هەرگیز نکۆڵییان لە شاڵاوەکەو تاوانەکە نەدەکرد.

سەرگوزەشتەی ئەنفالکراوەکانی گوندی وڕێڵە

لەسەرەوختی ئامادەکاری بۆ نوسینی ئەم کتێبە، لەگەڵ هێشووی پورزاو هاوتەمەنم باسی رۆژگاری ئەنفالمان کرد، ئەوکاتە پێکەوە بووین لە وڕێڵەو ترس و بیم ناوچەکەی گرتبوو، راستە ئەو هەموو ساڵانە شەڕ روویدەداو کۆپتەر دەهات و تۆپبارانی گوندەکە دەکرا، بەڵام ئەم جارە زۆر خەمناک و مەترسیدار بوو، هەستمان پێی دەکرد.

ئێمە دایکمان خوشکی یەکترن، کچی شێخ واحیدی شێخ مەجیدی تاڵەبانین، باپیرم مەلای گەورەی گوندی گۆڕەشەلەی سەر بە خانەقین بووە، نەنکم کە پێش ئەنفال و دوای ئەنفالیش زەحمەتی زۆری لەگەڵ کێشاین، ناوی حاجی خاوەر عەبدوڵڵا کەمال زەنگەنە بوو، خەڵکی بناری گل بووەو شوی بە شێخ واحید کردووە، باوکی هەردووکیشمان ئاوەڵزاوابوون و پێشمەرگە بوون، ئیتر لەگەڵ هێشوو کەوتینەوە گفتوگۆی ئەو سەردەمەو وردەکارییەکانی، پێم وت بۆم باس بکە بەجۆرێک بشێت لە کتێبەکە بڵاوببێتەوە، بەم جۆرە قسەکانی دەکردو منیش نووسیمەوە. هێشوو وتی:

ئێمە خێزانی دە کەسی عەبدوڵڵای شێخ تەیب عایلەی پێشمەرگە بووین لە گوندی وڕێڵەی گەرمیان دەژیان، زیاتر لەنیوەمان رۆژی

٣/٤/١٩٨٨بە سواری تراکتۆر بەرەو سەرجادە رۆیشتین، ئەوانەمان کە چووین پێکهاتەبووین لە دوو کوڕو شەش کچ، یەکێک لەخوشکە گەورەکانم ناوی پەخشان بوو، هاوسەرگیری لەگەڵ کوڕێکی خزممان کردبوو ناوی یەحیای شێخ حەبیب عەدەد جیهازی مەکتەبی سکرتاریەتی مام جەلال بوو.

ئەوکات ناوچەکانی ئەوان لەسنوری ئەنفالی یەک بوو، پێش گەرمیان بەر شاڵاوی ئەنفال کەوتبوون. ئەو خوشکەمانیش هاتەوە لای خۆمان، کچێکی شەش مانگیشی هەبوو، باوکم پێشمەرگە بوو لەکاتی شاڵاوی ئەنفالدا لەشەڕی قەرەداغ بوو، بۆیە مامم سلێمان لەسنوری تیپی ٥١ی گەرمیان هات بۆلامان، وتی دەبێت ئەم منداڵانە بەشێکیان بنێرینەوە بۆ شار. چونکە حکومەتی عێراق چەکی کیمیایی بەکار دەهێنێت، بۆیە بڕیاریاندا کە بەشێکمان بنێرنەوە. دایکیشم تازە منداڵێکی بو بوو، وەمنداڵی خۆشکەم بێ شیر بوو. هەر لەو کاتەیا سۆران و سنوری پوررزاشم لەتراکتۆرەکە سەرکەوتن لەگەڵمان، ماڵی ئەوانیش لە وڕێڵە بوون پێکەوە بووین، بەڵام لەکاتی دەرچوونا پورم فەتحیە پەشیمان بوەوە سۆران و سنوری داگرت. وتی پرسی باوکیانم نەکردوە، مێردەکەی پێشمەرگەی دێرین بە رەحمەت بێ مەحمود موراد ئەوکاتە ئەویش لەبەرگری ئەنفالی قەراخ بوو.

بۆیە من و پێنج خوشک و دوو براو خۆشکەزاکەم. لە ڕێکەوتی ٣/٤/١٩٨٨ کەوتینە ڕێ.

پەخشان تەمەن ١٩٧٢

ژیان تەمەن ١٩٧٣

خۆم، هێشوو تەمەن ١٩٧٤
مهاباد تەمەن ١٩٧٦
دڵشاد تەمەن ١٩٧٧
ئازاد تەمەن ١٩٧٩
شنۆ تەمەن١٩٨١
هێژا تەمەن ١٩٨٨

لەگەڵ پیاوێکی ناسیاومان ناوی عبداللەی حاجی حسین بوو خەڵکی دێ ژاڵە. کەسوکارمان ئێمەیان ڕادەستی ئەو کردو وتیان بەئامانەتەوە ئەم شەو ئەم منداڵانە بگەیەنە دێ تازەدی کەلەسەر جادەبوو تازەدێ، بۆ ماڵی پوررم لەو دێیە بوو. ئیتر ئێمە لەدێکەی خۆمان دەرچووین بەڵام بۆ مێژوو ئەم قسەیە دەکەم هەر لەدێکە دەرچووین هەستێکی زۆر ناخۆشمان هەبوو. هەموومان دەمان ووت ئیتر دایک و باوکمان نابینینەوە، بەڵام نازانم بۆ نەدەگەڕاینەوە.

بەرەو دێی زەنگەکە کەوتێنە ڕێ. لەوێ ئەو عبداللەیە مێرد منداڵێکی لەگەڵ ئێمە سەر خست کە کوڕی سەرحەدی زەنگەکە بوو، دیسان کەوتینە ڕێ بەرەو دێی سۆفی رەحیم. لەوێ دیمەنێکی سەیرمان بینی، چەند خێزانیک بە پێ هەندێ کەلوپەلیان پێبو، زۆر ماندو سەر لەشێواو بوون لێمان پرسین ئیوە کێن؟ بۆکوێ دەڕۆن؟ بۆچی حاڵتان وایە وتیان ئێمە خەڵکی سێملان و قەرەداخین. حکومەت کیمیایی ڕشتووە، عافواتی داوە. بۆیە ئێمە دەچین بۆ سەر جادە خۆمان تەسلیم ئەکەین، ئێمەش دیسان کەوتینەڕێ بەرەو

دێی ژاڵە. کە گەیشتینە ئەوێ بردمانیان بۆ ماڵی ئەو عبداللە حاجی حسێنە. پڕماڵیان لەخەڵک بوو. لەوێ پیاوێک هات ناوی والی بوو. ئەو عەبدولایە وتی من ئێوە ئەمانەتی ئەم پیاوە دەکەم تاوەکو بتان گەیەنێت. ئەویش وتی هەر ئێستا دەتان بەم بەڵام خۆشکە گەورەکەم کەناوی پەخشان بوو، وتی نەخێر ئێمە بەڕۆژ ناڕۆین چونکە ڕێگاکە مەترسیە، دەمانگرن. ئەو پیاوە کەناوی والی بوو. وتی نا مەترسن هیچ نیە. ئێمە زۆر شتمان دەبینی. بەڵام چونکە تەمەنمان منداڵ بوو من چواردە ساڵان بووم، نەماتوانی خۆمان بگەڕێینەوە ناچار کەوتینە ڕێ. لەدوای ئەو پیاوە هەتا لەدێکە دەرچووین لە ڕێگە هەلیکۆپتەر بەسەر سەرمانەوە بوو، زۆر هاوارمان کرد، بەڵام پیاوەکە هەر گوێی لێنەگرتین، تا گەیشتینە ناو چەمی ڕەند ئەلیخان لەبنی دار ژاڵەکان سەربازی مەغاویر ئابلوقەیان دایان، ئیتر زانیمان هەموو شتێ تەواو. ئیتر ئەمە دواساتی ژیانی ئێمەیە. چونکە کەوتینە دەست دوژمن

کاتێک چواردەرمانیان دا هەمومان لەترسا هەڵدەلەرزین زۆر بەچاوی جیاواز سەیریان دەکردین. چونکە جلوبەرگی ئێمە دیارتر بوو لەخەڵکی لادێکان جیاوازتر و پوختەتر بوو، ئێمە کاتی خۆی لەشارەوە چووبوین بۆ شاخ. ئەو والی ناوە وتی نەڵێن ئێمە ئەم پیاوە ئەناسین بەعەسکەرەکانی وت من شوانم ئەمانە ناناسم، بەڵام منداڵەکەی لەگەڵ خۆی برد. خۆی نەکرد خاوەنی ئێمە. عەسکەرەکان نازانم بۆ گومانی حزبی دەعوایان لێ دەکردین. وتیان بۆ بەعەرەبی قسە ناکەن، پیاوێکی گەنج لەو کاتەدا بە هەردوو چەپۆک دای

بەسەری خۆیدا، وتی ئیوە کێن، منداڵی چ مەسولێکن، بۆچی بەم ڕۆژی نیوەڕۆ هاتوون. ئێمەش وتمان ئەم پیاوە ئێمەی هێناوە. ئەو ڕۆژە لەڕۆژی حەشر دەچوو، کە دەیان خێزان و ژن و منداڵ بەشەقی پۆستاڵ دەخرانە ناو ئیڤای عسکەری، ئەوانیان برد بۆ ناو بینا رەشەکەی کەلار بە لیواکە ناسراوە. ئێمەیان دواخست و سەیارە نەما بۆ ئێمە. ئەفسەرەکە وتی ئەم دوو خێزانە دەبەین بۆ ناو رەبیە عەسکەریەکە تابەیانی، بەیانی دەیاننێرم بۆ لای ئەوانی تر.

لەم کاتەدا پیاوێکی پیر گاڵۆڵێکی بەدەستەوە بوو هات وتی ئیوە کێن ئێمە هیچان نەووت هەردەگریایین.

لەو کاتەدا کە جنودییەکان قسەیان دەکرد بمانبە بۆ رەبیەکە ئەو پیاوە پیرە لیمان هاتە پێشەوە وتی ئێوە کێن بۆ چی ئێستا هاتوون بە ڕۆژی نیوەڕۆ بەرەو سەرجادە، وتمان ئەو پیاوە ئێمەی هێنا. من بینیم لەگەڵ جوندیەکان قسەی دەکرد، بەڵام نەمدەزانی مەسەلە چیە دواتر ئیڤایەکی عەسکەریان هێناو ئێمەو ئەو خێزانەی ماڵی دارای حاجی ڕشید پێکەوە بردمانیان بۆ دێی عیسایی لەسەر جادەی گشتی کەلار باوەنورە. گەیشتینە ماڵی پیاوە پیرەکە ئەو کات زانیم ماڵی موختاری دێ عیسایە، ئەوان لەو کاتە پرسەیان هەبوو، برای ژنەکە جاشبوو، لەهەڵەبجە کوژرا بوو. ئەوان سەرقاڵی میوانەکانیان بوون، شەو درەنگ دوای ئەوەی ماڵ چۆڵ بوو. ئەو لەگەڵ پیاوێکی تر بەتەمەندا هاتن لێیان پرسین ئیوە کێن، لەکوێوە هاتوون سەرەتا دەترساین. بەڵام دواتر ڕاستیمان پێیان وت کە ئێمە کێین و چۆن هاتووین. ئەوانیش زۆر بێ تاقەتت بوون بە وەزع و حاڵێ ئێمە.

کەهەمووی وێنەی پێشمەرگەکانی ئەو کاتەی یەکێتی و، نامەیەک بۆ شیخ عەتا تاڵەبانی کە شورش داوای یارمەتیان لێ کردبوو هەموومان دا بەو پیاوە، چونکە ناچار بووین، وا بکەین تا وەکو پێمان نەزانن کەئێمە خێزانی پێشمەرگەین. وتیان ناو خۆتان بگۆڕن وجلو بەرگی ژنەکانی ئەوانیان لەبەرکردین.

ئەو شەوە هەتا بەیانی لە ژووریکدا دەرگایان لەسەر داخستین نەوەک شەو ڕا بکەین. شەوێک هەرگیز لەبیر نەکراوە. چونکە هەتا بەیانی لەترسادا خەومان لێنەکەوت خۆمان دەمانزانی بەرەو پیری مەرگ دەڕۆین. خوشکە بچوکەکەم کەناوی شنۆ بوو، شێوەی پەری ئاسابوو، بەیانی کە لە خەو هەستا هەموو دەمووچاوی بوو بوو بە برین لەترسا. نزیکەی سەعات هەشت و نیو ئیڤای عسکەریان هینا، موختارەکە وتی قبوڵی ناکەم بەم سەیارە بیان بەن. دوای نزیک سەعاتێک عەسکەرەکان هاتنەوە پیکابێکیان هیناو بوو. تا کاتی گەڕانەوەی جنودییەکان پیاەکە وتی دەمەوێت یەکێک یان دوانتان نەڕۆن، نازانم چۆن قەناعەت بەو ئەفسەرە بکەم، بەمنی وت تۆ زور زیرەکی وەرە خۆت بکە بەنەخۆش بەڵکو نەڕۆریت. بەڵام خۆشکە گەورەکەم قبوڵی نەکرد. بەڵام وتم بەڵێ دەتوانم ئەوەبوو منیان بردە ژوورێکەوە دەرگایان لەسەر داخستم، وتم بابرا گەورەکەم دڵشاد لەگەڵم بمێنێتەوە. براکەم وتی نا من نایەم لە خۆشکەکانم جیانابمەوە. دەگاریان لەسەر من داخست لەپەنچەرەیەکی بچوکەوە سەیری ئەوانم دەکرد کە سەریانخستن بۆ دوا جار لەژیانا ئەوانیم بینی کە هەرگیز لەبیرم ناچێتەوە. تا ئەوان لەحەوشەکە جوونە

دەرەوە. ئیتر من دەستم کرد بەهاوارو گریان. لەوە کاتە زۆر هەستم بەپەشیمانی کرد، تا ئێستاش پەشیمانم لەگەڵیان نەڕۆیشتم.

محەمەد عرێبی چۆن کرایە سەرۆکی دادگا

دوای هەڵە زەقەکەی دادوەر عەبدوڵا عامری کە بەسەدام حسێنی وت تۆ دیکتاتۆر نەبویت.

کاردانەوەی زۆر بەرامبەر ئەم دەربڕینەی دروست بوو لەسەر ئاستی سیاسی و یاسایی و شەقامی عیراقیش بۆیە دوای دوو دانیشتن لە سەرۆکی دادگاکە لابرا. لە دانیشتنی دەیەمی دادگادا دادوەر محەمەد عرێبی دەرکەوت.

لەگەڵ دەستپێکردنی دانیشتنی دادگادا پارێزەرانی دادکۆکیکار لەمافی تاوانباران.

ناڕەزاییان دەربڕی لە لابردنی دادوەر عامری و دادگاکەیان بە لایەندار و بە سیاسی تۆمەتبار کرد. سکاڵای ناڕەزاییان خوێندەوەو هەموو پارێزەرەکان لە دانیشتنی دادگا کشانەوە. دادوەر عرێبی داواکەیانی پەسەند کرد. لە جێی ئەوان چەند پارێزەرێکی تری دانا.

دوای ئەوە سەدام لەو شوێنی خۆیەوە دەستی بەقسە کردن کردو تانەی لە ناشەرعیەتی دادگاکە دەداو قسەی بە دادوەر محەمەد عرێبی وت. سەرۆکی دادگاش سەدام حسێنی لە هۆڵەکە کردە دەرەوە.

یەکەم بەرکەوتنی عرێبی لەگەڵ سەدام بە رووبەڕوبونەوەی توند دەستی پێکرد.

عرێبی کۆنترۆڵکارو بەدیقەت دەرکەوت.

لە دانیشتنی یانزەهەمیندا جارێکی تر سەدام و دادوەر عرێبی تووشی بەریەک کەوتن بوونەوەو، دادوەر سەدامی لە هۆڵی دادگا کردە دەرەوە.

لەو دانیشتنەدا شایەتحاڵێکی خەڵکی گوندی بەڵخەی خوارووی لەقەرەداغ بەناوی مەحمود رەسوڵ مستەفا تەمەن ١٩٣١ قسەی لێ وەرگیرا. باسی لەوە کرد چۆن ئەویش کاریگەری کیمیابارانی سێوسێنانی لەسەر بوە کە گوندەکەیان سەعاتێک لەوێوە دورە. ئینجا چووە بۆ گوندی بەلەکجار کە خەستەخانەی شۆڕشی لێ بوە بەمەبەستی چارەسەر. شایەتحاڵەکە لە وڵامی پرسیارێکی پارێزەری مافی ئەنفالکراواندا کە ئەو دکتۆرەی چارەسەری بۆ کردون ماوی چی بوو. لەوڵامدا وتی دکتۆر فایەق گوڵپی بوو.

فایەق گوڵپی یەکێکە لەپێشمەرگە دێرینەکان و دکتۆری شاخ بووە. خزمەتێکی زۆری شۆڕش و پێشمەرگەو هاوڵاتی گوندەکان کردوە. لەیادمە باوکم باسی کردوە کەساڵی ١٩٨٧ لەگەرمیانەوە رۆیشتۆتە قەرەداغ بۆ لای بەمەبەستی چارەسەری نەخۆشی گورچیلەی لە نەخۆشخانەی شۆڕش.

لەناو دادگادا سەدام بە بێ مۆڵەت وەرگرتن لە دادوەر دەستی کرد بەناڕەزایی دەربڕین و داوای کرد پارێزەرەکانیان بگەڕێنەوە، دادوەریش وتی من دەرم نەکردون خۆیان رۆیشتوون پێویستە خۆیان داواکاری گەڕانەوەی پێشکەش بکەن. سەدام پەنجەی لەدادوەر رادەوەشان و قسەی دەکرد، داوای کرد بێدەنگ ببێ کە

بێدەنگ نەبوو وتی بیکەنە دەرەوەو سەدام وتی من خۆم ئەچمە دەرەوە نەک تۆ دەرم بکەی دادوەر پێی وت بە دەستی منە کەی بتهێنمە ژوورەوەو کەی بتکەمە دەرەوە بڕیار لای منە. سەدام ئاگر لەناوچاوانی دەباری و لەکاتی چوونە دەرەوەشدا هەر قسەی بەدادوەرەکە دەوت.

دانپێدانانەکانی عەلی کیمیایی

عەلی حەسەن مەجید لە هیچ کاتێکدا کە موداخەلەی دەکرد ئاسایی نەبوو، بەڵکو تووڕە دەبوو، لەو کاتانەشدا دانی بە تاوانەکاندا دەنا، وەڵامەکانی پڕ کاردانەوە بوون، بە پێچەوانەی ئەوانی تر، بەتایبەتی سەدام حسێن لە وەڵامدانەوە و قسەکانیدا نەدەچووە ناو ناوەڕۆکی رووداوەکانەوە، هەرچەندە جارێکیان وتی: هەرچی کراوە من لێی بەرپرسم وەک بەرپرسی یەکەمی وڵات و بەرپرسی ئەم گیراوانەش.

لە دانیشتنی ژمارە (٣٨ی رۆژی ٢٨/١/٢٠٠٧) دا، دادگا دەیان بەڵگەی نووسراوی دامودەزگا پەیوەندیدارەکان بە شاڵاوی ئەنفال-ی بڵاوکردەوە، هەر لە راگواستن و کوشتنی خەڵکی گوندەکان، تا رووخانی گوندەکان و بڕینی باخ و دارەکان.

عەلی حەسەن مەجید لە بەرانبەر دادگادا وتی: ئەو خەڵکانە کە گیراون ئەوانەبوون کە سەرپێچی بڕیاری ئێمەیان کردووە، ئێمە داوامان لێکردوون ئەوان رەتیانکردۆتەوە، پێمان وتوون یان بچنە لای (موخەڕبین) یان وەرن بۆ کۆمەڵگا سەردەمییەکان کە بۆمان دروستکردوون، لەبەر ئەوە دەستگیرمان کردوون، ئەو کەسانەشی گوللەباران کراون و لە سێدارە دراون، لە دەرئەنجامی هاوکاریکردنیان بووە بۆ سوپای ئێرانی، لەئەنجامی هێنانی سوپای ئێرانی بووە بۆ ناو خاکی عیراق.

عەلی کیمیایی درێژەی پێداو وتی: ئێران زیاتر لە سنووری دەوڵەتی لوبنانی، لە خاکی عیراق داگیرکردبوو، من هەموو فەرمانەکانم دەرکردووە و بەرپرسم لە شاڵاوەکانی ئەنفال، بەپێی یاسا دەسەڵاتی تەواوم پێدرابوو، حکومەتی عیراقی ئەوکاتە لەجەنگدا بووە لەگەڵ ئێران، ئێمەش بۆ پاراستنی هاووڵاتیانی عیراق و پاراستنی خاکی عیراق و پاککردنەوەی ناوچەکان لەبارەگای پاسدارانی ئێرانی، ئەو کارانەمان ئەنجامداوە.

دادوەر محەمەد عورێبی لە عەلی کیمیایی پرسی: تۆ دەڵێیت ئێمە ئەوکارەمان لەکاتی شەڕی نێوان عیراق ئێراندا ئەنجامداوە بۆ دەرکردنی ئێرانییەکان لە ناوچەکە، بەڵام وەکو ئاشکرایە سوپای ئێران لەمانگی حەوتی ساڵی ١٩٨٨ لە ناوچەکە پاشەکشەی کردووە، جەنگی ئێران عیراق کۆتایی هاتووە، ئیتر بۆچی پاش جەنگەکە بەچەکی کیمیایی لە گوندەکانی ئەو ناوچانەتان داوە؟ بۆچی خەڵکی ئەو دەڤەرانەتان دوای ئەو بەروارەش راگواستوو؟

عەلی کیمیایی وەڵامی دایەوە کە دوای شەڕ ئاگری ژێر خۆڵەمێش هەر مابوو، راستە ئێرانییەکان لە عیراقدا نەمابوون، بەڵام بەکرێگیراوەکانیان هەر مابوون، ئەو موخەڕیبانە مابوون کە لە دژمان دەجەنگان و ئاسایشی ناوچەکەیان تێکدابوو، ئێمە بۆ ئەوەی خوێنبەربوونی عیراق بووەستێنین و بەتەواوی چارەسەری ئەو کێشەیە لە رەگەوە بکەین، ناچار بووین بەو کارە هەستین بۆ ئەوەی کۆتایی بە کێشەکە بهێنین.

دادوەر لێی پرسی: باشە رێگای تر نەبوو بۆ ئەوەی ئەو کێشەیە چارەسەر بکەن؟

عەلی کیمیایی وەڵامی دایەوە، پێشتر دانوستان هەبووەو ئەو ڕێگایە گیراوەتەبەر، بەڵام سەرکەوتوو نەبوون.

عەلی کیمیایی دانی پێدانا کە ئەو بەرپرسی یەکەمی شاڵاوەکانەو هەموو بڕیارەکانی گرتن و ڕاگواستن و وێرانکردنی گوندەکانی دەرکردووە.

وتی: هەواڵگریی سەربازی هیچ پەیوەندییەکی بەشاڵاوەکانەوە نەبووە، ئەوە نەبێت کە زانیارییان ناردووەو ڕوونکردنەوەیان پێداوین، پرۆسەی گرتن و ڕاگواستنەکان لەلایەن فەرمانگەی ئەمنی پارێزگاو لیژنە ئەمنییەکانەوە جێبەجێکراون.

دادوەر بە عەلی کیمیایی وت: یەکێک لە تۆمەتباران لە وتەی خۆیدا وتوویەتی سوپا هەستاوە بە دەستگیرکردنی خەڵک و تێکدانی گوندەکان، پاشان ڕادەستکردنی خەڵکەکە بە مەکتەبی تەنزیمی باکوور، ئەوانیش لای خۆیانەوە ڕادەستی فەرمانگەی ئەمنییان کردووە؟

عەلی کیمیایی وەڵامی دایەوە: ئەو شوێنانەی کە دوورەدەست بوون و نزیکبوون لە سنوورەکانەوە، بەفەرمانی من سوپا هەستاوە بە ئەنجامدانی شاڵاوەکان، ئەمەش لەسەرەتادا وابوو، کە خەڵکەکە دەگیران و دەبران بۆ گرتووخانەکان، بەڵام دواتر ئەم پرۆسەیە زۆر قورس و کارێکی دژواریش بوو، بۆیە بڕیارماندا لە چوارچێوەی شار و شارۆچکەکاندا ئۆردوگای سەردەمیانەیان بۆ بنیات بنێرت، زۆربەی شاڵاوەکان لەڕێگەی لیژنەی ئەمنی کە پارێزگاری شارەکان سەرپەرشتی لیژنەکانیان دەکرد و ڕاستەوخۆ پەیوەندییان بەخۆمەوە

هەبوو، لەو کاتەشدا هەر یەک لە شێخ جەعفەر پارێزگاری سلێمانی و یەحیا جاف پارێزگاری هەولێر و نامیق سورچی پارێزگاری دهۆک و نسەیف جاسم پارێزگاری کەرکوک بوون، ئەمانە پەیوەندی راستەوخۆیان بەمنەوە هەبوو.

دکتۆر فایەق گوڵپی لە دادگای ئەنفالدا

یەکێک لە پێشمەرگە و پزیشکە دیارەکانی شۆڕش و ناوچە ئازادکراوەکان، دکتۆر فایەق گوڵپی، لە بیست و هەشتەمین دانیشتنی دادگادا، لە ٦/١٢/٢٠٠٦ بە چاکەت و بۆینباخەوە دەرکەوت، زۆر بە وردی باسی رۆڵی خزمەتگوزارییانەی خۆی کرد لە چارەسەری بریندارانی شەڕی نێوان پێشمەرگە و سوپای عیراق، پاشان چارەسەری بریندارانی چەکی کیمیایی لە ناوچە جیاجیاکانی کوردستان بەگشتی و لە شاڵاوەکانی ئەنفالدا بە تایبەتی.

ئەو سەردەمە دکتۆر فایەق محەمەد پێشمەرگەی یەکێتی بووە، ئەو دەرچووی کۆلێژی پزیشکی زانکۆی موسڵە و لەبەردەم دادگادا وتی: لە ٤/٤/١٩٨٢ تا کۆتایی ساڵی ١٩٨٨ دکتۆری پێشمەرگە بووم لەو ناوچانەی هێزی پێشمەرگە تێیدا باڵادەست بووە، تا ١٧/٤/١٩٨٧ ئەو بریندارانەی چارەسەرم کردوون بریندارى ئاسایی بوون، واتە بەچەکی ئاسایی بریندار بوون، لەوە بەدوا بریندارانی چەکی کیمیاییم چارەسەرکردووە و هاتووەتە بەردەستم. لە دادگادا بە وردی و بەدیقەتەوە چەند حاڵەتێکی برینداری چەکی کیمیایی باسکرد، لە وتەیەکدا ئاماژەی بەوەکرد کە لە ساڵی ١٩٨٥ ەوە هیچ بارەگایەکی هێزی پێشمەرگە لەناو گوندەکاندا نەمابوو، لە رێگەی سەرکردایەتی

ی. ن. ک ەوە ئاگادار کراینەوە کە رژێم بەنیازە هێرش بکاتە سەر ناوچەکەو چەکی کیمیایی بەکار بهێنێت، لەگەڵ بروسکەکەدا کۆمەڵێک رێنمایی تێدابوو بۆ خۆپاراستن لەچەکی کیمیایی و مامەڵەکردن لەگەڵیدا، ئەو زانیارییانە بەتەنیا بەس نەبوون بۆ خۆپاراستن، لەو کاتانەدا هەستام بە کۆکردنەوەی زانیارییەکانی سەرکردایەتی و زانیارییە پزیشکییەکانی خۆم، لە ١٨ خاڵدا کۆمکردنەوەو ناردم بۆ بەهادین نوری، کە لە تەکیە بوو، نزیکەی ٥٠٠ نوسخەی بۆ چاپکردم، ئەو زانیارییانە سێ بەش بوون:

بەشی یەکەم: جیاکردنەوەی چەکی کیمیایی بوو لە چەکی ئاسایی.

بەشی دووەم: خۆپاراستن بوو لە چەکی کیمیایی.

بەشی سێیەم: بریتی بوو لە بانگەواز بۆ بەرکەوتووان کە بەزووترین کات خۆیان بگەیەننە نەخۆشخانە.

د. فایەق باسی لەوەشکرد، رۆژی ٢٧/٢/١٩٨٨ چەند فڕۆکەیەک هاتنە سەر ناوچەی قەرەداغ و دەستیان بە بۆردومانکرد، دەنگی بۆمبەکان نزم بوون، لەو کاتەدا لە پەناگەکەم دەرچووم و بینیم دووکەڵەکە نزیکەی ٧٠٠ مەتر لەماڵەکەم دووربوو، بۆنی میوەی گەنیوی لێ دەهات، دەستمکرد بە هاوارکردن و بانگەواز لەو خەڵکەی لەناو مەلجەئەکە بوون بێنە دەرەوە، وتم: وەرنە دەرەوەو پەڕۆی تەڕ بپێچن بەدەم و چاوتانا و دووربکەونەوە لە شوێنەکە، لەوکاتەدا خەڵکیشم نارد بۆ گوندی بەلەکجاڕ کە لە ناو گوندا نەمێننەوە، دوای نیو کاتژمێر هەواڵمان پێگەیشت کە گوندی تەکیە و بەلەکجاڕ و بەڵخە بەر چەکی کیمیایی کەوتوون و بەسەدان کەس بریندار

بوون، بەڵام برینەکانیان سووک بوو، چاویان سوور بووبووەوە. تا ٢٧/٢/١٩٨٨ ئەو چەکانەی بەکارهاتبوو گازی خەردەل بوو، گازی خەردەل کاریگەری لەسەر چاوو پێست و کۆئەندامی هەرس لەڕێگەی هەناسەدانەوە دەکات و دەچێتە ناو جەستەی مرۆڤەوە. دوو جۆر کاریگەری هەیە، کاریگەری راستەوخۆ لەسەر پێست و چاوو هەرس و هەناسەدان، کاریگەرییەکی تر لە رێگەی هەناسەدانەوە دەچنە ناو جەستەوەو دەگاتە خانەکانی خوێن و کاریگەری لەسەر DNA دەکات و تووشی شێرپەنجەی دەکات. بەرگری مرۆڤ بۆ نەخۆشی کەمدەکاتەوە، هەروها شەوی ٢٣/٣/١٩٨٨ لە ماڵەوە بووم لە گوندی ئیمام هەمزە، گوێم لە رادیۆ دەگرت دەنگێکی نائاسایی هاتە بەرگوێم وامزانی خەڵکە لەدەرەوە بەرمیل خل دەکەنەوە و هاتمە دەرەوە تەماشا دەکەم دەنگەکە لە گوندی سێوسێنانەوە دێت و کاتژمێر ٦:٢٠ خولەک بوو کاتەکە لەنێوان تاریک و ڕووندا بوو، تەماشای گوندەکەم دەکرد هەندێ دووکەڵ و ئاگرم دەبینی، دوای نیو کاتژمێر، دکتۆر ناسیح هات بۆلام وتی: بابچین بۆ نەخۆشخانە، گوندی سێوسێنان بەچەکی کیمیایی لێی دراوە، بەپەلە رۆیشتین، کەسێک هاواری دەکرد فریام بکەون کیمیایی لێی داوم، ناوی کەمال بوو، داوامان لێی کرد نزیکبێتەوەو بێت بۆ لامان، وتی: ناتوانم، چاوەکانم نابینێت. چووین هێنامان و سەیرمان کرد ئاسەواری چەکی کیمیایی پێوە دیارە، کە گازی ئەعصاب بوو، چاوەکانی وەکو نووکی دەرزی لێکردبوو، جلەکانیمان داکەندو دەرزی ئەترۆپینمان لێی دا بۆ چارەسەرکردنی، لەهەمان کاتدا بەرنامەیەکمان دانا کە چۆن چارەسەری بریندارەکانی

سێوسێنان بکەین، یەکەم شت داوامان لە هێزی پێشمەرگەو خەڵکی گوندەکانی تر کرد هەرچی ئۆتۆمبیل و تراکتۆری هەیە بچن بۆ هێنانی بریندارەکان بۆ نەخۆشخانە، دواتر سێ لەکارمەندەکانی نەخۆشخانە، عوسمان و جوتیار و برایم-م نارد بۆ چەمی دێوانە، کە دەکەوێتە نێوان گوندی بەلەکجاڕو سێوسێنان، بۆ ئەوەی هەر بریندارێکیان هێنا سەرەتا بیشۆن و ئینجا رەوانەی نەخۆشخانەی بکەن، نزیکەی ٧٠ بریندارمان بۆ هات کەهەمووی گازی ئەعصاب لێی دابوون، هەموویان چارەسەر کران و هیچ کامیان لای ئێمە نەمردن، یەکێک لەوانەی چارەسەر کرا ناوی عوبێد بوو، ژنەکەی و چوار منداڵی بەچەکی کیمیایی لە گوندەکە گیانیان سپاردبوو.

یەکێکی دیکە لە بریندارەکان ناوی حەسەن ئەحمەد بوو، ژن و منداڵەکانی ئەویش هەمووی گیانیان لەدەستدابوو، چەند کەسێکی دیکەیش بەناوەکانی حەمەلاو محەمەد رەسول و کەمال محەمەد، بەکیمیایی گیانیان لەدەستدابوو، هەواڵمان بۆ هات کە ٧٢ کەس لە سێوسێنان بەچەکی کیمیایی مردوون، سێوسێنان نزیکەی ١٥٠ ماڵی لێبوو، خەریکی کشتوکاڵ بوون و سیاسەتیان نەدەکرد، یەک کەسیان لەناو هێزی پێشمەرگە بوو کە ناوی محەمەد مەهدی هادی بوو، هەموو رۆژێک کەسوکاری داوایان لێ دەکرد واز لە پێشمەرگایەتی بهێنێت نەوەک بکوژرێت، بەڵام ئەوکاتە گوندی سێوسێنان بۆمباران کرا، کاتیۆشایەیەک کە کیمیایی هەڵگرتبوو، بەر ماڵی محەمەد مەهدی کەت، هەموو ئەندامانی خێزانەکەی شەهید بوون، جگە لە محەمەد مەهدی نەبێت.

دواتر کێشەی ناشتنی تەرمەکان هەبوو، کە ئایا بیانشۆن ئینجا بیانێژن، یان نەیان شۆن، ترس هەبوو دووبارە کیمیاباران بکرێنەوە، پرسیاریان لەمن کرد، ئەوکاتە لەڕێگەی رادیـۆوە بیستبووم کە هەڵەبجە کیمیاباران کراوەو تەرمەکان بەبێ شۆردن نێژراون، پێم وتن: بەبێ شۆردن بیانێژن هاوشێوەی ئەوانەی لە هەڵەبجە شەهید بوون. هەر ئەو شەوە کاتژمێر ١١:٥ دەقە حکومەتی عیراقی گوندی دووکانیانی ناوچەی قەرەداغی کیمیاباران کرد، لەو گوندەشدا سێ کەس گیانیان لە دەستدا.

محەمەد مەهدی هادی بوو. هەموو رۆژێک کەسوکاری داوایان لێ دەکرد واز لە پێشمەرگایەتی بهێنێت نەوەک بکوژرێت، بەڵام ئەو کاتە گوندی سێوسێنان بۆمباران کرا کاتێۆشایەیەک کە کیمیایی هەڵگرتبوو بەرماڵی محەمەد مەهدی کەت، هەموو ئەندامانی خێزانەکەی شەهید بوون، جگە لە محەمەد مەهدی نەبێت. دواتر کێشەی ناشتنی تەرمەکان هەبوو، کە ئایا بیانشۆن ئینجا بیانێژن یان نەیان شۆن ترس هەبوو دووبارە کیمیاباران بکرێنەوە، پرسیاریان لەمن کرد، ئەو کاتە لە رێگەی رادیـۆوە بیستبووم کە هەڵەبجە کیمیاباران کراوەو تەرمەکان بەبێ شۆردن نێژراو،پێم وتن: بەبێ شۆردن بیانێژن، هاوشێوەی ئەوانەی لە هەڵەبجە شەهید بوون. هەر ئەو شـەوە کاتژمێر ١١:٥ خولەک، حکومەتی عیراق گوندی دووکانیانی ناوچەی قەرەداغی کیمیاباران کرد، لەو گوندەشدا سێ کەس گیانیان لەدەستداو ١٥ کەسیش بە کیمیایی برینداربوون. لە رۆژی ٢٦/٣/١٩٨٨ دوە هەموو رۆژێک ناوچەی قـەردەداغ لە

دەربەندیخانەوە بەکاتیۆشا بۆمباران دەکرا، لەوانە، گوندەکانی مچەکوێر، مەسۆیی، دێوانە، بەڵخە، تەکیە، بەلەکجاڕ، جافەران و چەمی سمۆر، لەبەر ئەوەی دوای کیمیابارانی سێوسێنان خەڵکی ئەو گوندانە رایانکرد بۆ ناوچەی گەرمیان، کەسیان شەهید نەبوو، چونکە چۆڵکرابوون. لە گوندی ئێمە (ئیمام هەمزە) پێشمەرگەیەک شەهید بوو لەسەر جیهازی لاسلکی بوو، زۆر خۆی لە کیمیایی نەدەپاراست، لەنەخۆشخانەوە چووم بۆ ئەو شوێنەی وشیاری لێ شەهید بوو، وشیار سێ بەرخیشی هەبوو هەر سێکیان مردار ببونەوە، پاشان چوومە ماڵی خۆمان هەموو مریشکەکانم مردارببونەوە، رۆژی ٢٦/٣/١٩٨٨ ئەنفالی دوو لەقەرەداغ دەستی پێکرد، دوای چەند رۆژێک شەڕ،پێشمەرگە بەرەو گەرمیان پاشەکشێیان کرد. کە چووینە گەرمیان لەوێ ماینەوە تا ١٤/٤/١٩٨٨ لە ئەنجامی ئەنفالی سێی گەرمیانیش لەوێش پاشەکشەمان کرد بۆ ناوچەی ناوشوان و عەسکەر، لەهەڵمەتی ئەنفالی سێدا هیچ برینداری کیمیاییم نەبینی. لە وەڵامی سابر دووریدا د. فایەق گوڵپی وتی: لەو بەسەرهاتانەدا من و هاوسەر و کچەکەشم بەکیمیایی بریندار بووین، واتە بەرکەوتەی کیمیایی بووین. سوڵتان هاشم لێی پرسی ئێوە داودەرمانتان لە کوێوە بۆ دەهات؟ د. فایەق وەڵامی دایەوە کە لەوکاتەدا ئێمە ١٤ دکتۆرو نزیکەی ١٠٠ کارمەندی پزیشکی بووین، هەروەها خولی پزیشکیمان بۆ پێشمەرگەش کردبووەوە، لەرێگەی رێکخستنەکانی ناو شارەوە بە نهێنی دەرمانمان پێدەگەیشت.

پارێزەری تاوانباران پرسیاریان کرد ئایا نەخۆشخانەکانیان بچووک بوون یان گەورە؟

لە وەڵامدا وتی: نەخۆشخانەی بچووک و گەورەشمان هەبووە، بۆ نموونە نەخۆشخانەی بەرگەڵوو گەورە بوو، نەشتەرگەریی تێدا دەکرا.

« ساڵی ١٩٨٣ لەشەڕی حاجی مامەند، باوکم (مەحمود مراد ئەلی) رابەر سیاسی کەرت بوو، لەگەرمیانەوە چووبوونە ناوچەی شارباژێر لەگەڵ کاک سەلامی کوێخا عەزیزو کاک سدیقی سۆفی مەجید، لەو شەڕە باوکم بەسەختی بریندار دەبێت و دواتر دەبرێتە نەخۆشخانەی بەرگەڵوو، مانگێک لەوێ لەژێر چارەسەردا دەبێت و ١٤ پرشی ئارپیجی بەرکەوتبوو، دواتر هەر بەبرینداری هێنرایەوە بۆ گەرمیان، مامۆستا عەلی عەبدوڵڵا کادری مەڵبەند دوانیوەڕۆیەک باوکمی هێنایەوە گوندەکەی خۆمان لە وڕێڵە، جێگەی ئاماژەیە دکتۆر فایەق زۆر بە وردی و دیقەتەوە رووداوەکانی گێڕایەوەو زۆرتر تیشکی خستەسەر جۆری کیمیاییەکان و رێژەی کاریگەرییان و ژمارەو رێژەی قوربانییەکان، هەروەها مرداربوونەوەی مەڕومالات و پەلەوەریشی گێڕایەوە.

د. زریان و د. شوان لە نەخۆشخانەی خەتێ و بەرگەڵوو

هـەردوو دکتۆری ناو شـۆڕش و ناوچە ئـازادکـراوەکـان، دوو پێشمەرگەی سپی چارەسەرکەری نەخۆش و بریندارانی شەڕ،

وەک چۆن لەکاتی شۆڕشدا خزمەتێکی زۆری خەڵکی گوندەکان و هێزی پێشمەرگەیان کردبوو، ئاوەهاش بوونە دوو شایەتحاڵی گرنگی دۆسیەی ئەنفال لە دادگادا.

لە بیست و نۆیەمین دانیشتنی دادگـادا، دکتۆر عەبدولرەحمان عوسمان یونس، ناسراو بە د. زریان، وەک شایەتحاڵ دەرکەوت و بەم جۆرە دەستی بە وتەکانی دا لەبەردەم دادوەر.

وتی: « لە ساڵی ١٩٧٩ کۆلێژی پزیشکیم تەواو کردووە، لەساڵی ١٩٨١ بوومەتە پزیشک لە نەخۆشخانەی خەتێ لەدۆڵی بالیسان، کە سەر بە قەزای خەلیفان بوو، لەوێ کارم کردووە.»

هاتە سەر باسی رووداوەکـان و وتـی» ئێوارەی ١٦/٤/١٩٨٧ پێش ئەوەی دونیا تاریک بێ، لەناو نەخۆشخانەکەدا وەستابووم، ژمارەیەکی زۆری فڕۆکەو هێلیکۆپتەری سەربازیی عیراقیم بینی، نزیکەی ١٠ فڕۆکەیان بەنزمی دەفڕین، ٦-٨ هێلیکۆپتەریش بەبەرزی دەفڕین، پاشان فڕۆکەکان بەسەر گوندەکانی دۆڵی بالیساندا دەسوڕانەوە، گوندەکانی بالیسان و شێخ وەسانانیان بۆمباران کرد، هێلیکۆپتەرەکانیش رێگاو دۆڵەکانیان بۆردومان دەکرد، دەنگی

بۆمبەکان نزم بوون، وەکو بۆمبارانەکانی پێشوو نەبوو، دوکەڵێکی زۆریشی لێ بەرزدەبوەوە، پاشان فڕۆکەکان بە ئاراستەی هەولێر گەڕانەوە، ئێمەش بۆنێکی سەیرمان دەکرد وەک بۆنی سیرو سێو، ئاراستەی (با)کە لە رۆژئاواوە بەرەو لای ئێمە دەهات، چووم بۆ گوندی توتمێ کە نیو کیلۆمەتر لە ئێمەوە دوور بوو بۆهەواڵپرسین، لە یەکێک لە بارەگاکانی پێشمەرگەم پرسی، وتیان گوندەکانی بالیسان و شێخ وەسانان کیمیاباران کراوەو یەکسەر گەڕامەوە بۆ نەخۆشخانەی خەتێ.»

نیوەی شەو بەدەنگی هاواری خەڵک هەستام و ژمارەیەکی زۆر ژن و منداڵ و پیاو بە تراکتۆر لە گوندەکانەوە هێنابوویانن بۆ نەخۆشخانەکە، بریندارەکان کۆمەڵێ ئاسەواریان پێوە دیاربوو، کە لە ژیانمدا نەمبینی بوو، هەموویان چاویان کوێر و سوورسوور ببوەوە، پێستیان بەهەمان شێوە و ئاوسابوون و بڵقیان کردبوو، هەندێکیان دەرشانەوەو خوێن بەدەمیانا دەهاتە خوارەوە، ئێمە توانای ئەوەمان نەبوو چارەسەری ئەو جۆرە نەخۆشی و برینانە بکەین، تەنها ئەوە نەبێ داوامان لێیان کرد جلەکانیان بگۆڕن و خۆیان بشۆن، نزیکەی ٤:٥ بەیانییەکەی حکومەتی عیراقی هێرشی زەمینی دەستپێکرد، گوێمان لەدەنگی تانکەکان بوو، کە بەچڕی دەستیان بە بۆردومانی ناوچەکە کرد، خەڵکی ناوچەکە شڵەژاو بوون و هەندێکیان ڕوویانکردە شاخەکان و هەڵهاتن، ژمارەیەکیشیان دەیانوسیت خۆیان تەسلیمی سوپای عیراق بکەنەوە، لەم کاتەدا منیش لەگەڵ چەند کادرێکی پزیشکی و چەند بریندارێکی چەکی کیمیاویدا رامانکرد و بەرەو

چیاکان هەڵهاتین. لە ڕێگا ناخۆشی زۆرمان چەشت و لەهەندێ ڕێگادا بریندارەکانمان ڕادەکێشا، چونکە هەندێکیان کوێر بوون و چاویان هیچی نەدەبینی، لەمیانەی ڕۆشتنەکەماندا بە گوندی شێخ وەساناندا تێپەڕین، هیچ جۆرە زیندەوەرێکی تێدا نەمابوو، تەنانەت ئاژەڵ و باڵندە و پەلەوەریش، ئاسەواری بۆمبارانەکانمان بینی، کە زۆر زەوییەکەی قوڵ نەکردبوو، ماددەیەکی سپی کە لە گەچ دەچوو، لەناوچەکەدا بڵاوببووەوە.

سوپا توانی گوندەکان وێران بکات و بیانڕووخێنێ و پاش سێ ڕۆژ پاشەکشەی کرد، ناوچەکە ئیتر کەسی تێدا نەدەژیا جگە لەچەند مەڕومالاتێک کە هەموویان کوێر بووبوون، ئەوە یەکەم کیمیاباران بوو لەسەر هەرێمی کوردستان، بەدرێژایی ئەو ماوەیە چەندین حاڵەتی هاوشێوەی ئەوەی ڕوویدا بینی، هەروەک چۆن گوندەکانی مەلەکان و وەرتێ و بالیسان کیمیاباران کرابوون، لەسەرەتادا و لەیەکەم کیمیاباران شارەزاییەکی ئەوتۆمان نەبوو، بۆیە ژمارەی قوربانییەکان زۆر بوو، لەوە بەدوا فێربووین و خەڵکمان فێردەکرد کە چۆن خۆیان لە کیمیایی بپارێزن.

د. زریان باسی لەوەشکرد کە خۆیشی بەرکەوتەی کیمیاییەکە بووە، گیانی کەوتووەتە خورین و سووربونەوە، «کاتێ کە رشاومەتەوە خوێنم هەڵهێناوە، من چەکم پێ نەبوو جگە لە جانتایەکی دەرمان کە خەڵکم پێ چارەسەر دەکرد».

سوڵتان هاشم داوای لە دادگا کرد کە قسەکانی د. زریان بەهەند وەرنەگرێت، چونکە مێژووی ئەو ڕووداوە دەکەوێتە پێش مێژووی

ڕووداوەکـانـی ئەنفال، بۆیە قسەکانی پەیوەندی بەشاڵاوەکانی ئەنفالەوە نییە.

ئینجا نۆرەی د. شوان هات لەبەردەم دادگادا وتەی لێ وەربگیرێت وەک شایەتحاڵ.

دکتۆر یوسف محەمەد عەزیز ناسراو بە (د. شوان) بەم جۆرە کەوتە قسەکردن:

« لە ڕۆژی ١٦/٤/١٩٨٨ پزیشک بووم لە نەخۆشخانەی بەرگەڵوو، ناوچەکە بەبەردەوامی ڕووبەڕووی بۆمباران دەبووەوە، بەڵام لەم ڕۆژەدا بۆمبارانەکە جیاواز بـوو، گوێمان لەدەنگی تەقە نەبوو، هەستمان بەترس و نیگەرانییەکی زۆر کرد، دوای ٤٥ دەقە چەند بریندارێک سەردانی نەخۆشخانەیان کرد، چاویان کوێر بووبوو، پێستیان سوورسوور ببوەوە، بەتایبەتی ژێر باڵ و کەمەرو قاچیان، لەگەڵ دکتۆرەکان کەوتینە گفتوگۆ، بۆمان دەرکەوت کە ئاسەواری چەکی کیمیاییە و بەتایبەتیش گازی خەردەل. هەموو ئەو بریندارانەی هێنرانە لامان خەڵکی گوندەکانی دەوروبەرمان بوون، دوای چەند ڕۆژێک چەند بریندارێکی دیکە لە گوندی مەرگە و کانی تووەوە هاتن، یەکێک لەوانە ناوی شەمس بوو، شوان بوو، کە پشکنیم بۆی کرد دەرکەوت بەهەمان شێوە بەرکەوتەی هەمان چەکی کیمیاییە، تەنگەنەفەس بوو، داخڵی نەخۆشخانەمان کرد، پاش دە ڕۆژ لە پێدانی چارەسەر، گیانی لەدەستدا.

دوای چەند ڕۆژێکی دیکە، چەند فڕۆکەیەک هاتنە سەر گوندی بەرگەڵوو بۆمبارانیان کردین، لەو کاتەدا من لە نەخۆشخانەکە بووم

سەیرم کرد دووکەڵ بەرزبووەوەو دەنگی بۆمبەکان نزم بوون، دوای ئەوەی هاوارم کرد کیمیاییە و خۆتان بپارێزن، لەگەڵ کارمەندەکانی نەخۆشخانەکەدا ناوچەکەمان بەجێ هێشت.

شایەتیدانی هەردوو دکتۆرەکە گرنگ بوو، بەتایبەتی ئامادەبوونیان بەشێک بوو لەو خەباتە ئینسانییەی لە شاخدا کردبوویان، هیچ لەبایەخی شاهیدیدانیان کەمناکەمەوە، بەڵام بەبەراورد بە وتەکانی دکتۆر فایەق گوڵپی، کەمتر کاریگەر بوون.

پرۆسەی وەرگێڕان لە دادگا

حسێن مەحمود تاڵەبانی لەدایکبوی شاری کەرکوک، یەکێک بوو لە وەرگێڕە کوردەکان. وەرگێڕانی راستەوخۆی لەکوردیەوە دەکرد بۆ ئینگلیزی و رای گشتی جیهانی. بە هۆی ئەوەی لە ئەمریکاوە هاتبوەوە بۆ بەشداریکردن لە دادگای ئەنفال و لە ئەمریکا وەرگێڕانی وەک پیشە مومارەسە کردبوو بەتایبەتی وەرگێڕان لەبەردەم دادگادا. جگە لەوەش چەندین خولی بینی بوو لە بواری وەرگێڕان توانی ئەرکەکەی خۆی لە دادگا بەباشی ببات بە ڕێوە.

حسێن تاڵەبانی وەرگێڕانی بۆ شاهید حاڵە هەرە گرنگەکانی دادگای ئەنفال کرد لەوانە فەرەج و عەبدولواحیدو رەمەزان و خدرو فایەق گوڵپی و چەندین ژنیش. هەروەها وەرگێڕانی وتەی زانا بیانیەکانی هەڵدانەوەی گۆڕە بەکۆمەڵەکان لە ئینگلیزیەوە بۆ عەرەبی کرد.

خودی دادگاکە ١٢ وەرگێڕی ناوخۆیی ئامادە کردبوو بۆ بەڕێوە بردنی کاروبارەکان بەڵام بەشی زۆریان سەرکەوتوو نەبوون لە بەڕێوەبردنی ئەرکەکان چونکە لە پرۆسەی هاوشێوەدا رۆڵیان نەدیبوو یان پێشتر خولی راهێنانیان نەدیبوو.

بەتایبەتیش وەرگێڕانی دەماو دەم و راستەوخۆیان نەکردبوو.
جارێکیان یەکێک لە شایەتحاڵەکان باسی لەوە کرد کە (کچە جوانەکان) دەستدرێژیان دەکرایە سەر.
جوان بە شێوەزاری گەرمیانی بە واتای گەنج دێت و دەوترێت. وەرگێڕ بە فتاە جمیلات وەری گێڕا. ئەم وەرگێڕانە ئەو پرسیارەی دروست کرد ئایا کچە نا جوانەکان دەستدرێژیان نەکراوەتە سەر؟ ئەم گرفتە لە رێگەی وەرگێڕانی نا دروستی وشەیەکەوە دروست بوو. زیاتر لە بیست دەقە دادگا سەرقاڵی راستکردنەوەی ئەو هەڵەیە بوو.
لەناو دادگادا هیتفۆن هەبوو بۆ چاودێرو میوانەکان کۆنترۆڵی هەبوو لەگەڵ چەند چەناڵێک بە کوردی و عەرەبی و ئینگلیزی وەرگێڕان دەکرا. سیستەمی دەنگی بە شێوەیەکی باش ئامادەکرابوو. بەبێ گرفت بەهەرسێ زمان دەتوانرا دانیشتنەکان و وتەکان بگوازرێتەوە.

المجمعات القسرية
وەك ئامادەكارييەك بۆ راگواستن لە ئەنفالدا

لەناو دانیشتنی دادگا، بابەتی راگواستنی گوندەکان و هەڵکەندنی خەڵک لە شوێنی رەسەنی باوباپیرانی خۆیان، بووە بابەتی گەرمی دانیشتنی ژمارە ٢٢ ی دادگای ئەنفال، وەک هەموو جارەکان دەستەی داواکاری گشتی بۆ هەر دانیشتنێک دیوێکی گرنگی پیلانەکانی رژێم و ئاسەواری زیانەکانی ئەنفالی دەخستەڕوو، داوکاری گشتی رایگەیاند: رژێم بۆ ئاسان بەڕێوەچوونی پرۆسەی ئەنفال و رووخاندنی گوندەکان و، وێرانکردنی ژێرخانی ئابووری و کەلتووری کوردستان، سەرەتا کۆمەڵگەی زۆرەملێی دروستکرد بەئامانجی کۆکردنەوەی خەڵک لە ژێر چاودێری خۆیدا، ئینجا دابڕینیان لە هێزی پێشمەرگە و نەهێشتنی ژێرخانی ئابووری بە کشتوکاڵ و ئاژەڵداریی ناوچەکەوە. داواکاری گشتی باسی لە دژایەتیکردنی بەعس بۆ سروشتی کوردستان کرد لە بڕینەوەی دارگوێز و بادەم و دارستانی گوندەکان.

لەو کاتەدا عەلی حەسەن مەجید قسەی بە داواکاری گشتی بڕی و، بەهات و هاوار وتی: ئەو شتانە هیچ گرنگترنین لە سەری عیراق.

داواکاری گشتی باسی لەوەش کرد ئەو هەموو ئاوەدانییە وێرانکراو، خەڵکەکە لە ژێر ناوی مجمعی عصریدا گەمارۆدران، ئەو پرۆسەیەش بۆ ئامادەکاری لەناوبردن بوو لە قۆناغی داهاتووتردا.

ئەنفالکراوەکان کەم، یازیاتربوون لە١٨٢ هەزار

لە بارەی ژمارەی ئەنفالکراوەکانەوە هێشتا ئامارێکی دروست لەبەردەستدا نییە.

هێشتا پۆلێن نەکراوە ئەوانەی ئەنفالکران چەندیان منالٚ بون، چەندیان ژن بـوون، چەندیان پیر بـوون، چەندیان گەنج بـوون، چەندیان نێربوون و چەندیان مێینە بوون.

هێشتا دیار نیە لەهەر قۆناغێکی ئەنفالدا چەن کەس بەر شالاٚوەکە کـەوتـوون. بـەڵام دەزانـرێ لە قۆناغی شـالاٚوی ئەنفالی سێیەمدا ژمارەیەکی ئێخگار زۆر ئەنفالکران.

ئەم کەلێنەش دەگەڕێتەوە بۆ کەمتەرخەمی حکومەتی هەرێمی کوردستان و ئەو دامودەزگایانەی ئەرکی سەرژمێری و ئامارو کاروباری ئەنفالکراوەکانیان لەئەستۆ بووە.

وەکو کەموکورِیەکانی تر لە باسەکانی پێشودا ئاماژەی پێکراوە لەم کتێبەدا لەم بوارەشدا رانەپەڕاندنی ئەرک هەبووە. خەمساردی و بێباکی هەبوە بەئێستاشەوە.

جگەلە چەند هەوڵێکی تاکەکەسی نەبێ پچڕپچڕ لەدەڤەرەکاندا دراون و سەراپاگیر نەبوون. تان گشتگیرو هەمەلایەن نەبوون و نین، کەئامارێکی راست لە سەرجەم ناوچە ئەنفالکراوەکانی کوردستان

لەگوندو شارۆچکەکانی لەخۆگرتبێ.

هەرجەندە کەم یا زیاتر لە ژمارەی ئەندالکراوەکان لە رووی یاسای نێودەوڵەتی تاوانی جینۆسایدەوە هیچ لە رەهەندە قانونیەکەی کەم ناکاتەوە. چونکە پرۆسەکە بەئامانجی لەناوبردنی بڕێک یا کۆی گشتی نەتەوەکی دیاریکراو بووە.

ئەو ژمارەیەی بڕاوە بە بالآی تاوانی ئەنفال (١٨٢)هەزار، جگەلەوەی ژمارەیەکی سیاسییە، لەناو ئەدەبیات و نوسین و راگەیاندنیشدا چەسپیوە. باس کەهاتە سەر ژمارەی ئەنفالکراوەکان بە(١٨٢) هەزار ناودەبرێن. لێرەدا بەدیاریکراوی قسە لەسەر کەم یان زۆری ژمارەی قوربانییەکان نییە، بەدەر لەو ژمارەیەی ناوەندە سیاسی و راگەیاندنەکانی کوردستان ئاماژەی پێ دەدەن رەمەکی نییەو؛ نزیکە لەژمارەی دانیشتوانی ئەو هەزاران گوندانەی بەر شالآوەکان کەوتن و سوتێنران و تەختی زەوی کران. لەماوەی رابردوودا چەندین ناوەندی مافی مرۆڤی جیهانی و، کەسایەتی عەرەب و خودی ئەنجامدەرانی تاوانی ئەنفال باسیان لەژمارەی نزیک و هەندێ جاریش زیاتر کردوە لەسەدو هەشتاو دووهەزار.

لەیەکێک لەدانوستانەکانی نێوان بەرەی کوردستانی و رژێمی بەعسدا لەساڵی ١٩٩١ لەوەڵامی داوایەکی سەرکردایەتی کورددا سەبارەت بەچارەنووسی (١٨٢) هەزار کەسی ونبوو لە شالآوەکانی ئەنفالدا، عەلی کیمیاوی لەو پرسیارەو بەتایبەتیش لەو ژمارەیە سەغڵەت دەبێت و بەتوڕەییەوە دەڵێ: تێکڕای ژمارەیەیان لەسەد هەزار کەس زیاتر نەبووە.

(میدڵ ئیست ووٚچ) لەراپۆرتی خۆیدا سەبارەت بەژمارەی ئەو کەسانەی لەئەنفالدا لەناو براون، لانی کەمی بەپەنجا هەزار یان رەنگە (١٠٠) سەد هەزار کەسی خەملاندووە. ئاماژە بەوەش دەکات کە زۆربەیان ژن و منداڵ بوونە. هەروەها ئاماژە بەوەش دەدات ئەو لەناوبردنانە لەساتەوەختی شەڕو پێکدانەکاندا نەبوە. سەمیر خەلیل کەناوی راستەقینەی نوسەری عێراقی کەنعان مەکیەیە، لەچاوپێکەوتنێکیدا لەگەڵ رۆژنامەی (دی تاگس چای تونگ)ی ئەڵمانی سەبارەت بەکۆمەڵکوژی کورد لە عیراق دەڵێ: لەلایەن رژێمی بەعسەوە (١٠٠تا٣٠٠) هەزار مرۆڤی کورد لەناوبراون و زۆربەیان لەکاتی شاڵاوەکانی ئەنفالدا بووە. شایەتحاڵێکی گەرمیانیش لەساتەوەختی بردنی ئەنفالکراوەکاندا بەرەو باشوری عێراق تەنیا لەدڵی خۆیدا دەپرسێ: خوایە ئەو هەموو قافڵە خەڵکەی دە رۆژە بەسەریەکەوە دەبرێن و کۆتایی نایە بۆ کوێیان ئەبەن!. کەم یان زۆری ژمارەی قوربانیان کاریگەری ئەوتۆی لەسەر دۆسیەی ئەنفال نەبوو لەدادگای باڵای تاوانەکان. ئەگەر کتومت ئەو ژمارەیەی باس دەکرێت وا نەبێت بەڵام خودی ئەنجامدەرانی تاوانی ئەنفال دانیان بەسەد هەزارێکدا ناوە، کە نەماون لەئەنفالدا. کەس باسی ئەو سەدان هەزارەی تریش لە خەڵکی هەڵکەنراو لە زێدی خۆی ناکات کە بەنەخۆشی و پەرتەوازەیی لەئۆردوگا زۆرەملێکاندا بەناچاری ژیانیان دەگوزەران و بەهەزارانیان لە چاوەڕوانیا مردن.

باشترین قەرەبووکردنەوە

هیچ دەسەڵات و وڵات و بانکێکی گەورەی نێو دەوڵەتی ناتوانی قەرەبووی زیان و لێکەوتەکانی تاوانی ئەنفال بکاتەوە.

هیچ پارەو پولێک نابێتە بارتەقای ئەو زیان و لەدەستدانەی کورد لەئەنفالدا لێی کەوتوە. بەڵام بابەتی قەرەبوکردنەوەی گەلی قەربانی و کەسوکاری قوربانیان لە دۆسیەی ئەنفالدا پرسێکی یاسایی رووتە.

ئەگەر نا هەموو کوردستان لەلایەن حکومەتی تازەی دوای رژێمی بەعس هەست بە بەرپرسیارێتی بکەن کەنایکەن، گوندە رووخاوەکان پڕ بکەن لەخێرو بێری مادی. ئەوا هێشتا ناتوانن بڕێکی کەم لەو کاریگەریە خراپ و لێکدابڕان و لێکەوتەو هەڵتەکاندنانەی بەسەر کۆمەڵگای کوردەواری لەئەنفالدا هێنرا

پارسەنگ بدەنەوە. جگەلە سوتان و لەناوبردنی ٤٥٠٠ گوندو سوتاندنی رەزو باخ و بێستان و کانیاوو ئەو سەرچاوە گرنگانەی

ژێرخان و سەرخانی ژیان. جگە لەوانەش و تراژیدیتر بەکۆمەڵ کوشتن و بێسەرو شوێنکردنی ئەو سەدان هەزار مرۆڤە بێدەرەتان و سڤیلە، لام وانیە بەگرتنەبەری هیچ رێو شوێن و بەرنامەیەک چەند گەورەو فرەلایەنیش بێت بتوانرێ لەچواچێوەی ناولێنانی قەرەبووکردنەوەی زیانەکانی شاڵاوەکانی ئەنفالدا جێی خۆی بگرێت. لەبەر رۆشنایی ئەو راستیانەش پێوستە هەموو لایەک و

رای گشتیش ئەو راستیەیان لەبەرچاو بێت کەبەر لەهەر کەس و لایەک کەسوکاری قوربانیانی ئەنفال، کورد وتەنی (گیرفانیان نەدوریوەتەوە)و لەچاوەڕوانی قەرەبووکردنەوەی مادیدا نین. ئەو ژانە بەسوێیانەش کەهەتا لەژیاندا مابن پێوەی دەتلێنەوە، بەهیچ کەرەستەو تفاقێکی مادی سارێژ نابێت و قەرەبووی لەدەستچوونی ئەو هەموو رۆح و گیان و ژیانەیان کەبەر لەئەنفال تێیدا ئەژییان پێی نادرێتەوە. بەڵام ئەوەی کەسوکاری قوربانیانی ئەنفال بەپلەی یەکەم دوای چەندین ساڵ لەئنفال و وا چەندین ساڵ لەدادگاییکردنی تاوانبارانی ئەنفال مەبەستییانەو؛ چاوەڕوانی ئەکەن، دادگاییکردنی تاوانبارانی ئەنفالە بە ئامانجی دووبارە نەبوونەوەی کۆمەڵکوژیەکی تری هاوشێوەی ئەنفال بەسەر خەڵکی کوردستاندا.

کەسوکاری قوربانیانی ئەنفال ساڵانە لەیادی ئازیزەکانیاندا داوای قەرەبووی مەعنەوی دەکەن زیاتر نەک مادی.

چونکە دەزانن قەرەبووی مەعنەوی قۆناغێکی نوێ دێنێتە ئاراوە، قەرەبووی مەعنەوی پارێزگاری دەکات لەنەوەی ئەنفالکراوەکان.

خودی دادگایی کردنی بەشێک لە تاوانبارانی ئەنفال سەرەتایەکە بۆ قەرەبووی مەعنەوی.

هەر ئەوەش لای ئەوان باشترین و شیاوترین قرەبووکردنەوەیە بۆیان. خۆشیان تەنیا خوازیاری ئەوە بوون لەبەر چاوی دونیاو هەموو رێکخراوە مرۆڤدۆست و کۆمەڵی نێودەوڵەتی ئاکام لەماوەی سزادانی ئەو تاوانبارە گەورانەی عیراقەوە هەموو جیهان بەدرشتی بزانن لەرۆژی خۆیدا چ شاڵاوێکی دڕندانەی بێ وێنە دژ بەهەموو

بەهاکانی مروڤ و مرۆڤایەتیان بەسەریاندا هێنرا. هێشتاش لەناو غوبارى ئەو کۆستەو، ژانی ئەو زامە بێ قەتماغانەدا رۆژگار دەیانگوزەرێنێ. حەق وابوو رای گشتی دونیاش بەر لەهەر شرۆڤەو خوێندنەوەیەک، ئەو راستیەیان لا بچەسپێ کەباس هاتە سەر قەرەبووکردنەوەی کەسوکاری ئەنفالکراوەکان و؛ ئەوانەی لەشالاوی ئەنفالدا بەهەر بارێکدا زیانیان بەرکەوتوە (بێجگە لەوەی هەموو جۆرە مافێکیان هەیە) باشترین قەرەبووکردنەوە بۆ ئەوان بەر لەهەرشتێکی هەوڵی دوبارە نەبونەوەی تاوانی تری کۆمەڵکوژیە بەسەر گەلی کوردا بهێنرێت.

پارێزگاری لەگەلی قوربانی و جینۆسایدکراو بەشێکە لە ئەرکی کۆمەڵی نێودەوڵەتی و بەشێکە لە پرۆسەی قەرەبووکردنەوە.

بەداخەوە کەسوکاری قوربانیانی ئەنفال نە لە رووی مادیەوە قەرەبووکرانەوە. نە کوردستانیش لە رووی مەعنەویەوە بە جۆرێک پارێزرا کە چیتر تووشی کۆمەڵکوژی و لە مەترسیە بەردەوامەکانی کۆمەڵکوژی بپارێزرێت.

کۆمولکوژی زرگۆشەکانی گەرمەسێر لە ٢٠٠٧ و جینۆسادی ئێزیدیەکان ٢٠١٤ دوو نمونەن لەسایەی حکومەتی دوای رژێمی سەدام حسێن کەبەسەر گەلی کوردستاندا هاتن.

وەکو جەلال تاڵەبانی و نەوشیروان سەیرتان دەکەین

لە دانیشتنی دووەمی دادگادا لە رۆژی ٢٢/٨/٢٠٠٦، هاووڵاتییەکی گوندی بالیسان بەناوی عەلی شێخ مستەفا، وەک یەکەم سکاڵاکەر لەبەردەم دادگا ئامادەبوو.

بەپێی خۆناساندنەکەی لەدایکبووی ساڵی ١٩٥٣ بوو، باسی لەبەکارهێنانی بۆمبی هێشوویی (عنقودی) کرد کە چۆن گوندەکەیان کیمیاباران کراوە، لە شەودا بۆردومانی گوندەکەو دۆڵی بالیسان کراوە بە هەشت بۆ دوانزە فڕۆکە، هەموو خەڵکەکە پەڕاگەندە بوونەو هەر یەکەو روویان کردووەتە چیاو دۆڵەکان، کەس ئاگای لەکەس نەماوە.

عەلی شێخ مستەفا لەبەردەم دادگادا وتی: لە بن بەردێکدا دانیشتبووم و دەوروبەری خۆم نەدەبینی، چاوەکانم نەیدەبینی و کیمیاویم بەرکەوتبوو.

دوو ژنی گوندەکە کە دەیبینن بانگی دەکەن، بەڵام ئەم بەدەنگ دەیانناسێتەوە.

یەکێک لە ژنەکان دووگیان بووە، دواتر کە مناڵەکەی لەدایکبووە ناوی لێناوە (کیمیا). باسی لەوەکرد بە چاوی نەبینراوەوە گیراون و لەگەڵ چەندین کەسی تردا کە هەر بەدەنگ یەکتریان ناسیوەتەوە، بە تراکتۆر گواستراونەتەوە بۆ ناحیەی بێتواتەو پاشان بەرەو رانیە،

لەو کاتەدا لە خێزانەکەم دابڕام و نەمزانی چی بەسەرهات و منیش نەمدەزانی بۆ کوێیان بردووین.

ئێمە سێ کەس بووین سواری پاسیان کردین و وتیان بەرەو سلێمانی دەتانبەن، هەر واش بوو هێنامانیان بۆ نەخۆشخانەی سلێمانی و تەداوییان کردین، لە نەخۆشخانەکە هێشتیانینەوە، هاوولاتییەک نەخۆشخانەکە وتی من هەرسێکتان دەبەم بۆ ماڵی خۆمان. من یەک کەسم لە دوانەکەی تر دەناسی ناوی حسێن محەمەد بوو، ئەوەکەی دیکەش ناوی مام خورشید سەلیم بوو، خاوەن ماڵەکە ناوی خۆی پێ نەدەوتین، دیاربوو داوای پزیشکی کردبوو بێت لەماڵەوە چارەسەرمان بکات، بەڵام زانیبووی حاڵەتەکەمان کیمیاوییە، لە ترسا نەهاتبوو.

دواتر خاوەن ماڵەکە لە نەخۆشخانە داخڵی کردینەوە بەناوی ئەوەی کە گوایە بە لەحیم و ئۆکسجینی لەحیمکردن وامان لێهاتووە، بەڵام لەنەخۆشخانە کەشف بووینەوەو حجزکراین.

مام خورشید خەڵکی شێخ وەسانان بوو، دوای چوار ڕۆژ لەنەخۆشخانەکە کۆچی دوایی کرد.

ئێمە لەنەخۆشخانەکە حجزکرابووین سەربازیان لە نزیکمان دانابوو، ئەفسەرێکی عەرەب هاتە لامان و وتی ئێوە چ کارەن؟ ئێمەش وتمان کاسبکارین، وتی نا ئێوە تێکدەرن، حکومەت بەبەزەییە ئەگینا حەقە بەگاز پارچە پارچە گۆشتتان لێبکرێتەوە، ئێوە تاوانبارن و من وەک جەلال تاڵەبانی و نەوشیروان سەیرتان دەکەم و هیچ جیاوازییەکتان نییە لەگەڵ ئەوان.

دواتـر ئەفسـەرێکی دیکە هاتە لامـان، ئەو مامەڵەی باشتر بوو لەگەڵمان، پزیشکێکی کورد بەناوی بابەکر،و پەرستارێک بەناوی گوڵاڵە، زۆر باشبوون لەگەڵمان، بەهۆی گوڵاڵەوە کە ناووناونیشانم پێیدا، ناوەکەمی رەوانەکردبوو بۆ هەولێرو بەو هۆیەوە باوکم و خزم و کەسوکارم هاتن بۆ نەخۆشخانەکە بۆلام، رێوشوێن دانرا کە چۆن لەنەخۆشخانەکە رزگارمان بکەن و دەرمان بکەن.

لە رێگەی مولازمێکی عەسکەرییەوە بەناوی حسێن سەعید، جلی نەخۆشخانەیان کردە بەرمان و ئێمەیان دەرکرد، لە دوکانی ئاسنگەرێک دامانیان نا.

دواتـر جلی کوردیمان لەبەرکردو هاتینەوە بۆ ماڵی باوکم لە سیساوای هەولێر.

لەوێ زانیم کە مامم بەناوی حسێن مستەفا بە کیمیاوی مردووە.

پارێزەرانی تاوانباران پرسیاریان لە عەلی شێخ مستەفا کرد ئایا چۆن دەزانێ ئەو فڕۆکانەی بۆمبارانیان کردووە عیراقین؟ ئایا ئاڵای ئێرانی یا عیراقی بە فڕۆکەکانەوە بووە؟ چۆن دەیسەلمێنی کە فڕۆکەی عیراقی بوون؟

لە وڵامدا وتی: من هیچ ئاڵایەکم نەبینی، بەڵام هەر هەمان ئەو فڕۆکانە بوون کە پێشتر بۆمبارانیان دەکردین، بەوەیا دەزانم عیراقی بوون کە رۆژی دواتر سوپای عیراقی بەهێزێکی زۆرەوە هاتن و دایان بەسەر گوندەکەمانداو زیندوەکانیان هەموو برد.

مانگی رەمەزان و کیمیاباران

«دەمەوێت لەسەدام و عەلی کیمیاوی بپرسم بۆچی لەمانگی رەمەزاندا کیمیابارانیان کردین و دایک و باوکم بەزمانی رۆژووەوە گیانیان لەدەستدا».

ئەمە وتەی یەکێک لەشایەتحاڵەکان بوو، کەلەبیستەمین دانیشتنی دادگـــادا، لەکاتی گێـڕانـەوەی ئـەو دەردە سـەریـانـەی بەسەریدا هاتووە لەناو هۆڵی دادگادا باسی لێوە دەکرد. شایەتحاڵەکە خەڵکی گوندی(وەرێ)ی ناوچەی بالیسان بوو، بەزمانێکی سادەو کوردیەکی رەوانەوە؛ ئەو بەسەرهاتە دوورو درێژو پڕ مەترسیانەی بەوردی گێرایەوە. کەچۆن چۆنی لە ڕۆژی ١٩٨٨\٥\١٨ چوار فرۆکەی رژێم هاتوونەتە سەر گوندەکەیان و کیمیابارانیان کردووە. سەدام حسێن بەبێ ئەوەی هیچ وڵامێک یان قسەیەکی بۆ ئەو پرسیارەی شایەتحاڵ هەبێ، بەو پەڕی خوێن ساردیەوە خۆی و عەلی کیمیاویش نقەیان لەخۆیان بڕیبوو.

لـەو دەربڕینانەی شایەتحاڵەکە؛ کـەتـەزووی بەگیانی هەموو کەسێکی خاوەن هەست و کەسایەتیی و مرۆڤایەتیدا دەهێنا، جگە لەوەش بەگەڕانەوە بۆ ئەو سەردەمەو هەڵوێستی دونیا بۆ تەواوی ئومەتی ئیسلامی و ریکخراوە ئیسلامیەکان و دەوڵەتانی بەناو ئیسلامی و عەرەبی شورەییەکی گەورە بەدی دەکرا لەهەمانکاتدا

هەڵدانەوەی ئەو فایلانەو دەرخستنی ئەو راستیانە جگە لەچەسپاندنی تاوانەکانی رژێمی بەعس لەدادگای باڵای تاوانەکاندا؛ لەرووی سیاسیی و ویژدانیشەوە راستەوخۆبێ یان ناڕاستەوخۆ، کاریگەری لەسەر لایەنی تریش دانا. هەموو دونیای دەوروبەر تەماشاکەر بوون لەو رۆژگارەدا لەژێر ناوی لەشکری قەعقاع و خالدو بەپەرچەمی (ئەنفال) هوە لەمانگی خێرو ئاشتیدا کوردی بەڕۆژوو بوو، گوندنشینی خاوەن مزگەوت و خانەقاو زمان بەڕۆژوو، کیمیاباران کراوە. لەناو ماڵ وحاڵ و گوندی دووره دەستی خۆیاندا خنکێنران

ئەبێ تاوانی ئەو خەڵکە چی بێت؟ هەر وەکو دواتر پارێزەری دەستەی بەرگریکار لەمافی کەسێتی ئەنفالکراوەکان پرسیاریان لەشکایەتکار کرد. بۆچی کیمیاباران کراون؟ ئەویش دەمودەست هاتنە وەڵام و وتی: تەنیا لەبەر ئەوەی کورد بووین!.

پێیان دەوتین ئێوە جەلالین.. موخەڕیبن

هیچ پاساوو تۆمەت و بیانویەک نەبوو. ژن و مناڵ و پیرو خەڵکی بێدیفاع بەو جۆرەی بەسەریاندا هات مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت. لە مێژووی مرۆڤایەتیدا ئەوەی جەلادەکان بەئەنفالکراوەکانیان کردوە، بەپێوانەی گشت یاسا ئاسمانی و زەمینیەکان؛ نەک هەر جێی نابێتەوە، بەڵکو قبوڵی ناکات و ریسوای دەکات. چونکە نامرۆڤانەیی رەفتاری جەلادەکان دەرهەق بەژن و پیرو جوانی ناوگرتوخانەکان بەجۆرێک بووە، مەگەر هەر خودی ئەنفالکراوەکان بتوانن بیگێڕنەوەو گوزارشت لەو ژان و ئازارو زوڵمە بکەن. فەوزیە مەحمود ئەشرەف یەکێک بوو لەشایەتحاڵەکان و لەکۆمەڵگای زێڕینۆکی پارێزگای

سلێمانیەوە هاتبوو، لەدایکبووی ساڵی ١٩٥٠ بوو. بەخەمێکی قوڵەوە باسی لە ئەتککردنی پاکیزەکان دەکرد بەدەستی ئەفسەرو بەشێک لەپاسەوانەکانی نوگرە سەلمان. فەوزیە وتی: شەوی وا هەبوە ئەو زاڵمانە پێنج تاشەش کچیان لەقاعەکان دەبردە دەرەوەو بەزۆر دەیانبردن بۆلای خۆیان. هەروەها بەسەرهاتی سک دڕینی سەرکەوتی کوڕی بۆ دادوەر گێڕایەوە، کەلە نوگرەسەلمان لەگەڵیدا بووە. سەرکەوت ئەو وەختە تەمەنی هەشت نۆ ساڵان بووە، کاتێک بۆ پەیداکرنی تەنەکەیەک ئاو فەوزیە

خۆی دەگەیەنێتە مەقتورەی ئاوی سەربازەکانی گرتوخانەکەو سەرکەوتیشی لەگەڵدا دەبێت. یەکێک لەسەربازەکان بەقیڕەو هاوار پەلاماریان دەدات و بەتفەنگەکەی دەستی کەحەربەی پێوە

بووە، کاتێ رایدەوەشێنی سەرکەوت بەردەکەوێت و سکی دەدڕێ. ئەم رووداوە بەبەرچاوی ئەفسەرو دەرەجە دارەکانەوە سەربازەکە ئەنجامی دەدات. بەبێ ئەوەی هیچی لەگەڵدا بکەن و؛ پێی بڵێن بۆ وات کرد. دوای تەواو بوونی گێڕانەوەکەی دادوەر لەپرسیارێکیدا بەفەوزیەی شکایەتکاری وت: ئەو ئەفسەرو سەربازانەی لەوێ بوون نەیان دەوت لەبەرچی ئێوەیان هێناوە بۆ ئەو شوێنەو بەو شێوازە رەفتارتان لەگەڵ دەکەن؟. فەوزیە هاتە وەڵام و بەدادوەری وت: نەوەڵلا پێیان نەدەوتین، بەڵام چەند جارێک کەتوڕە دەبوون پێیان دەوتین ئێوە جەلالین.. ئێوە موخەڕیبن.

عەلی حەسەن مەجید کێیە؟

ناسراو بوە بەعەلی کیمیاوی، لەبەر بەکارهێنانی چەکی کیمیاوی لەکوردستان. ئامۆزای سەدام حسێن مەجیدە. لە دایکبوی ساڵی ١٩٤٤

سەرەتای کاری رەئیس عورەفای پۆلیس بوە لەکەرکوک.

وەزیری بەرگری عیراق بوە. یەکێک بوە لەسەرکردەکانی حزبی بەعس. بڕوانامەی ماجستێری هەبووە لە زانستی سەربازی. عزەت دوری سەرپەرشتی نامەی ماستەرەکەی کردوە کەلەسەر مێژووی بەعس بوە.

لەمانگی ئازاری ساڵی ١٩٨٧ بە بەرپرسی باکوری حزبی بەعس دانراوە.

سەرپەرشتی مەیدانی شاڵاوەکانی ئەنفال و کیمیابارانی هەڵەبجەی کردوە لە کوردستان. دوای داگیرکردنی کوێت

ساڵی ١٩٩٠ کراوەتە پارێزگاری پارێزگای کوێت. کەبەپارێزگای ١٩ هەمین بەعسیەکان ناساندیان.

هەردوو زاواکەی سەدام حسێن، حسێن کامل مەجیدو سەدام کامل مەجید، کە رایانکرد بۆ ئوردن و بە عەفوی سەدام حسێن هاتنەوە. عەلی کیمیاوی هەردوکیانی کوشت.

٢١/٨/٢٠٠٣ لە شاری سامەڕا دەستگیرکرا. لە

٢٠٠٧/یونیو/٢٤ دادگا لەسەر تاوانی ئەنفال بڕیاری لەسێدارەدانی بۆ دەرکرد.

٢٠١٠ینایر/ ٢٥ حوکمی لەسێدارەدانەکەی جێبەجێ کرا. لەگوندی

عۆجەی سەربە تکریت شوێنی لەدایکبونی سەدام حسێن بەخاک سپێردرا. دوای سێ ساڵ لەحوکمدانی حوکمەکەی جێ بەجێ کرا. لەسەر ئەنفال و دواتر لەسەر سەرکوتکردنی خۆپیشاندانەکانی باشور حوکم درا.

سـەدام حسێن دوای ٥٥ رۆژ لە حوکمدانی لەسەر دۆسیەی دوجەیل لەسێدارەدرا.

چیرۆکێکی کیمیابارانی گوندی سێوسێنان

«خێزانێکی دە کەسی لە گوندی سێوسێنان، کوڕێکیان دەبێ بە ناوی محەمەد، دەبێتە پێشمەرگە، دایکی محەمەد هانا دەبات بۆ ناو هێزی پێشمەرگەو بەرپرسەکانیان کە محەمەد قایل بکەن وازبێنێ و بگەڕێتەوە ناو خێزانەکەی لای دایک و باوکی و براکانی، بۆ ئەوەی نەکوژرێ و بەو گەنجییەوە تیانەچێ، بەڵام محەمەد بە داواو رجای دایک و باوکی قایل نابێ و لەناو پێشمەرگەدا دەمێنێتەوە.

لە رۆژی کیمیابارانی گوندی سێوسێنان لە رۆژی ٢٣/٣/٢٠٢٣ تۆپێکی کیمیایی بەر ماڵی باوکی محەمەد دەکەوێت و یەک کەسیان دەربازی نابێت و هەموویان شەهید دەبن.

لە خێزانێکی دە کەسی، تەنیا محەمەد دەمێنێتەوە ئەویش لەبەر ئەوەی پێشمەرگە بووەو لەماڵەوە نەبوو». ئەمە یەکێکە لە چیرۆکەکانی ئەنفال.

ئەمرۆ بەتایبەتی رۆیشتم بۆ مەراسیمی یادی شەهیدانی گوندی سێوسێنان بۆ بینینی کاک محەمەدو چەند کتێبێک لەسەر جینۆسایدم نارد بۆ کتێبخانەکەی گوندی سێوسێنان.

سێوسێنان کراوە بە ناحیە، گۆڕستانی شەهیدەکانی لەناو گوندەکەدایەو مەزارگەیەکی خنجیلانەیە، لەو بەری جادەکەوە کوشکێک دروستکراوەو ناونراوە مۆنومێنتی شەهیدانی سێوسێنان،

وێنەی شەهیدانی کیمیابارانی تێدا دانـراوە، هەوڵێکی سـەرەتاییە، بەڵام لایەقی ئەو قوربانی و تراژیدیایە نییە.

لەمەراسیمی ساڵڕۆژی کیمیاباران لە ٢٢/٣/٢٠٢٣ لەوێ بووم، گلەیی هەبوو لەکەمی خزمەتگوزاری و خراپی ڕێگاوبان.

بارق و سێ پێشمەرگە لەناو کۆپتەردا

سەدام حسێن لە بەڵگەنامەکاندا دەستخۆشی لە لیوا بارق عەبدوڵلا کردووە لەپای کردەوەکانیدا.

لە دانیشتنی دادگا، داواکاری گشتی دوو بەڵگەنامەی تایبەت بە بارق خستەڕوو، یەکەمیان لە ئیستخباراتی عەسکەرییەوە بەرزکراوەتەوە بۆ جێگری فەرماندەیی هێزە چەکدارەکان بەناونیشانی پێدانی زانیاری لە رۆژی ٢٧/٥/١٩٨٨، بەڵگەنامەکە بریتی بووە لە بەدواداچوون، لەناوەڕۆکی نوسراوەکەدا هاتووە «زانیاریمان هەیە کە بارق عەبدوڵلا فەرماندەی هێزەکانی پاراستنی نەوت، هەستاوە بەگرتنی سێ پێشمەرگە لەپاش شەڕێکی سەخت لەگەڵیان، دواتر دەست و چاویان دەبەستێتەوەو لە فڕۆکەیەکی سەمتییەوە لە نزیک شارۆچکەی کۆیسنجاق (کۆیە) هەڵیان دەداتە خوارەوە، ئەگەرچی خەڵکی شارەکە دیمەنەکەیان بەچاوی خۆیان نەبینیوە، بەڵام هەواڵەکەیان پێگەیشتووە و دەنگوباسی زۆرە.

لەبەڵگەنامەیەکی تردا کە هی ساڵی ١٩٨٥ و لە هەمان دانیشتن خرایەڕوو، باس لەوە دەکات بارق لە ساڵی ١٩٨٥ لەشاری کەلار چەند کەسێکی کوشتووە و بەناو شارەکەدا رایکێشاون، بەئامانجی چاوترسێنکردنی خەڵک. لەبەرامبەر ئەمەدا سەدام حسێن دەستخۆشی لێکردووە و داوای کردووە نموونەی وەک بارق زیاد بێت، بۆ ئەوەی زیاتر ئەمن و ئاسایش لە وڵاتدا بەرقەرار بێت.

بارەگای بارزانی کیمیاباران کراوە

بەپێی یەکێک لەو بەڵگەنامانەی لەدۆسییەی ئەنفال لەدادگای باڵای تاوانەکانی عیراق خرایەڕوو، بۆمبارانکردنی بارەگای لایەنگرانی بارزانی بووە لە گوندی زێوەی ناوچەی بادینان.

واتە لە ئەنفالدا تەنیا بارەگاکانی یەکێتی و خودی مام جەلال و نەوشیروان مستەفا نەکراوەتە ئامانج، بەڵکو بارەگای پارتیش بەئامانج گیراوە.

لە ٣٠ یەمین دانیشتنی دادگادا دەستەی داواکاری گشتی، چەند بەڵگەنامەیەکی پشتڕاستکردنەوەی بەکارهێنانی چەکی کیمیایی لە کوردستان لەلایەن رژێمی بەعسەوە خستەڕوو.

دانیشتنەکە بەئامادەبوونی خودی سەدام حسێن و عەلی کیمیایی و تاوانبارانی تر بوو.

بەڵگەنامەی ژمارە ١١

نوسراوێکە لە قیادەی فەیلەقی پێنج-ەوە بەرزکراوەتەوە بۆ سەرۆکایەتی ئەرکانی سوپا، بەژمارە (٥٨٩٠) لە رۆژی ١١/٦/١٩٨٧ بەناونیشانی (لێدانی ئاسمانی)، نوسراوەکە بە شەخسی و نهێنی ئاڕاستەکراوە.

لەناوەڕۆکی نوسراوەکەدا ئاماژە بەوە دەکات کە چۆن بەسەرکەوتوویی بۆمبارانی چەند ناوچەیەک و چەند ئامانجێک کراوە بە (عتاد الخاص)، مەبەست چەکی کیمیاییە! بەتایبەتیش بارەگای لایەنگرانی بارزانی لە گوندی زێوەی سەر بە پارێزگای دهۆک، هەروەها بەهەمان شێوە بۆمبارانی بارەگای حزبی شیوعی عیراق کراوە بە (عتاد الخاص).

نوسراوەکە ئاماژە بەوە دەکات لەئاکامی بەکارهێنانی ئەو جۆرە چەکە، ٣١ کەس کوژراون و یەکێکیان سەرکردە بووە بەناوی ئەبو فوئاد و ١٠٠ سەد کەسی تریش بریندار بوون.

لە دانیشتنەکانی پێشووی دادگادا، یەکێک لە ژنە شایەتحاڵە سکاڵاکارەکان بەناوی د. کاترینا، بەوردی ئاماژەی بەم رووداوانە داوە کە لەم نوسراوەی قیادەی فەیلەقی پێنج-دا هاتووە.

ئەنفالی بادینان و چۆنێتی رووکردنە تورکیا

باڵندەو پـەلـەوەری ناوچەکە هەموو مـردارบـوونـەوە، لەسەر کانییەکەش پێنج کـەس لە خێزانێک بەهۆی کیمیاییەوە گیانیان لەدەستدابوو.

ئەمە وتەی یەکێک لە شایەتحاڵەکانی ئەنفالی قۆناغی هەشتەمی بادینان بوو. رۆژی ٨/١١/٢٠٠٦ دادگای ئەنفال دەستی پێکردەوە، سـەدام کە بەر لە سێ رۆژ لەهەمان هۆڵ و لەدۆسیەی دوجێلدا سزای لەسێدارەدانی بۆ دەرکرا، ئەم دانیشتنە یەکەم دانیشتنی دوای جێبەجێکردنی سزای لەسێدارەدانی بوو.

دادوەر وەک دانیشتنەکانی دیکە، بانگی سکاڵاکار و شایەتحاڵی یەکەمی کرد، دانیشتووی گوندی (برجنێی) سەر بە ناحیەی زاوێتەی پارێزگای دهۆک بوو بەناوی ئەیوب عەبدوڵڵا.

باسی لەوەکرد «رۆژی ٢٥/٨/١٩٨٨ هەشت فڕۆکەی جەنگی هاتوونەتە سەر گوندەکەمان و دەستیانکردووە بە بۆمباران، لەو کاتەدا هەستمانکرد دەنگی بۆمبەکان نزم یا کەم بوون، پاشان دووکەڵێکی سپی زەردباو بەرزبووەوە، بۆنێکی خۆشی وەک میوەی لێ دەهات، دواتر من تەنگەنەفس بووم، خەڵکی گوندەکەمانم هەموو ئاگادارکردەوە کە ئەوە چەکی کیمیاییەو پێشتر لەڕێگەی رادیۆوە

خەبەرمان بیستبوو کە ناوچەکانی گەرمیان و قەرەداغ و سلێمانی کیمیاباران کراون، هەڵەبجەش بەتەواوی کیمیاباران کراوە».

داوامان کرد هەر کەسەو پەڕۆی تەڕ بخاتەسەر دەم و لووتی، بۆ ئەوەی کیمیاییەکە کاریگەری نەکاتە سەریان، لەو کاتەدا چاومان سوور سوور بووەوەو ئاوی پێدا دەهاتەخوارەوە.

پەلەوەر و باڵندەی ناوچەکە هەموو مرداربوونەوە، بۆ ماوەی ٣٥ خولەک فڕۆکەکان بەو جۆرە بۆردوومانیان کردین، دواتر رووەمان کردە بەرزاییەکان، ئینجا دووکەڵەکە نزمبووەوە، بەشێک لەخەڵکەکە بەرەو کانی گوندەکە رایانکرد، ئێمەش بەشێک لە بریندارەکانمان بەرەو لای کانییەکە برد بۆ دەست و دەم و چاو شتن، کاتێک چووینە سەر کانییەکە، پێنج کەس لە خێزانێک لەسەر کانییەکە بەناوەکانی (حەسەن ساڵح، کوردی حەسەن، حەکیم حەسەن، دژوار حامید، نالیە محەمەد عەلی) ژیانیان لە دەستدابوو، ئەو تەرمانەمان داپۆشی و رووەمانکردە سنوورەکانی تورکیا، لەو کاتەدا منیش برینداربووم. ئەو کاتەی بەڕێگاوە بووین بەرەو سنوور، چەند گوندمان بینی چۆڵکرابوون، یەکێک لەو گوندانە گوندی (کیکە) بوو، ٢٥ تەرممان تێیدا بینی، هەروەها گوندەکانی دیکەیش بەهۆی بۆمبارانی کیمیاییەوە خەڵکی تێدا مردبوو، تەرمێکم لەڕێگا ناسییەوە ناوی ئیسماعیل بوو خەڵکی زاخۆ، پاشان لەسەر سنووری تورکیا دوو رۆژ ماینەوە، دواتر گەڕامەوە گوندەکەی خۆمان، بینیم گوندەکەمان کاول و وێرانکراوە و هیچی تێدا نەماوە، کاتێک بە رێگاوەبووین، کچەکەم (عایشە ئەیوب) کۆچی دواییکرد، هەژار محەمەد کە خزممە ئەویش

بەو هۆیەوە رۆحی سپارد. غەزاڵ محەمەد، کە کچی ئامۆزام بوو، ئەویش کیمیاوی کوشتی، هەروەها حاجی ئەمینی مامم ئەویش بەکیمیایی گیانی لەدەستدا.

شکایەتکار لیستێکی پێشکەشی دادگا کرد کە ناوی چەندین کەسی تێدا بوو، کە لە گوندەکەیان بەهۆی چەکی کیمیاییەوە گیانیان لەدەستدابوو، داواکاری گشتی لێی پرسی گوندەکانی دەوروبەرتان هەموو کورد بوون؟ وتی: بەڵێ کورد و مسوڵمان بوون.

لێیان پرسی: تۆ پێشمەرگە بوویت؟ وتی: بەڵێ، بەڵام خەڵکی گوندەکە مەدەنی و هاووڵاتی بوون، وەڵامی ئەوەشی دایەوە کە ناوچەکە ئێرانی لێ نەبووە.

سابر دووری لێی پرسی: ئەی بارەگای ئێرانی لەناوچەکە هەبوو؟

وتی: بارەگای هیچ وڵاتێکی لێنەبوو، ئەوکات شەڕی ئێران - عیراقیش کۆتایی هاتبوو.

شەڕی ئێران - عیراق بەفەرمی لە ٨/٨/١٩٨٨ کۆتایی هات.

پارێزەری سابر دووری (عتاد خاص)ی سەلماند

لە دانیشتنی ژمارە ٥٦ دا پارێزەری بەرگریکار لە سابر دووری، هەموو قسەکانی بەو ئاڕاستەیە بوو کە ناوبراوو دەزگای ئیستخباراتی عەسکەری ئیشەکەی تیۆری بووە نەک جێبەجێکار، پێدانی زانیاری بووە بە سوپاو دەزگا ئەمنییەکان و رۆڵی مەیدانی نەبینیوە.

سەبارەت بە روونکردنەوەی بەڵگەنامەیەک کە نوسراوێکەو بەرزکراوەتەوە بۆ سەرۆکایەتی ئەرکانی سوپا و پێشنیاری بەکارهێنانی (عتاد خاص)ی تێدا کراوە، پارێزەرەکە وتی: ئەو پێشنیارە بۆ بەکارهێنانی (عتاد خاص) پێشنیاری بەڕێوبەری ئیستخباراتی عەسکەری نەبووە، بەڵکو لەلایەن لیژنەیەکی تایبەتەوە پێشنیارکراوە، لەوانە (تصنیع عسکری و صنفی کیمیایی و دائیرەی عەمەلیات و چەند دەزگایەکی تر بووە)، لە ناوهێنانی ئەو دوو دەزگایە (تصنیع عسکری و صنفی کیمیایی) بەتەواوی ئاشکرابوو کە عیتاد خاص مەبەست لە (کیمیایی) بووە.

وتی: لێرەدا هەڵەیەک روویداوە کە سابر دووری بەتەنیا نوسراوەکەی ئیمزاکردووە، دەبوو بە کۆنووس و لیژنە ئیمزا بکرایە، لەبەر ئەوەی سابر دووری تازە بووە لە پۆستەکەیدا، بۆیە ئەو هەڵەیەی بەسەردا تێپەڕیوە.

پارێزەرەکە داوای ئازادکردنی سابر دووری کردو وتی: کاتێک پارێزگاری کەربەلا بووە هەموو خەڵکی ئەو پارێزگایە لێی رازیبوون، بۆیە ئێستا داوای ئازادکردنیشی دەکەن و داواکە گەیشتووەتە دادگا. دواجار وتی: سابر دووری دژی هەموو جۆرە تاوانێکەو، بۆ قوربانیانی ئەنفال زۆری پێ ناخۆش بووە.

داوای لە دادگا کرد تۆمەتەکانی لەسەر لاببرێت وتی: بەو پێیەی هەموو مرۆڤێک هەڵە دەکات و دانپیانان بەهەڵە چاکەیە.

پشکنینی بیانییەکان لە کەمپەکانی دیاربەکر و ماردین

جگە لە شایەتحاڵە خاوەن قوربانییەکان لە دادگای ئەنفالدا، چەند پسپۆڕێکی بیانی بۆ پشتڕاستکردنەوەی رووداوەکـان بە تایبەتی بەکارهێنانی کیمیایی، شایەتییان دا.

لە دانیشتنی بیست و پێنجەمینی دادگا لە رۆژی ٢٩/١١/٢٠٠٦، کەسێک بـەنـاوی (دۆگـلاس سکـۆت) لـە دایکبووی ساڵی ١٩٤٨ هاووڵاتی ئەمریکایی، وەک شایەتحاڵ دەرکەوت، ناوبراو پسپۆڕی بواری ناسینەوەی جۆری چەک و تەقەمەنی بوو، خۆی بە دادگا ناساند کە خاوەنی بڕوانامەی پزیشکییە لە زانکۆی کۆلۆرادۆ، ماوەی سی ساڵ لە وەزارەتـی ناوخۆی ئەمریکا لە بـواری شوێنەوار و دادوەریی پزیشکی کاریکردووە.

هەر لەو دانیشتنەدا شایەتحاڵێکی تر دەرکـەوت بەناوی دکتۆر ئەسفەندیار ئەحمەد شکوری، هاووڵاتی ئەمریکی و بەڕەگەز کورد، لەبەردەم دادگـادا وتی: رێکخراوی پزیشکی لەپێناو مافی مرۆڤ داوایان لێکردم لەگەڵ دوو پزیشکی دیکە سەردانی کەمپی پەناهەندە کوردەکان بکەین لە تورکیا، کە بەهۆی شاڵاوەکانی ئەنفالەوە ئاوارە بوون، پشکنین بکەین و بزانین ئایا بەرکەوتەی چەکی کیمیایین یاخود چەکی کیمیایی لە دژیان بەکارهێنراوە.

ڕوونیکردەوە: لەمانگی ١٠ی ساڵی ١٩٨٨ چووین بۆ تورکیا بۆ ئەوەی دەست بەکارەکەمان بکەین، چەند ڕێوشوێنێکی زانستیمان گرتەبەر، لەوانە ئامادەکردنی فۆڕمێک لەشێوەی کتێبێکی بچووک زیاتر لە ١٠٠ پرسیاری لەخۆ گرتبوو، پرسیارەکان لە بەرکەوتووان دەکرا، ئایا لەکوێ بەرکەوتوو بوویت؟ نەخشەی گوندەکەتان چۆنە؟ شوێنی کەوتنە خوارەوەی بۆمبەکە کوێ بووە؟ دەنگی بۆمبەکە نزم یان بەرز بووە؟ ئاراستەی با لەو ڕۆژەدا چۆن بووە؟

چاوپێکەوتنەکان بەکامێرای ڤیدیۆ تۆمار دەکراو وێنەی فۆتۆش دەگیرا، لەناو ئەوانەی سەردانمان کردن ٢٦ کەسیان بەرکەوتەی کیمیایی بوون، ٢٢ کەسیان پشکنینی پزیشکیشیان بۆ کرا.

هاووڵاتی ئەمریکییە بەڕەگەز کوردەکە، باسی لەوە کرد لە سەردانەکەدا هەردوو کەمپی دیاربەکر و ماردین- یان بەسەرکردووەتەوە، کەمپی ماردین پێنج هەزار پەناهەندەی کوردی تێدابوو، کەمپی دیاربەکریش ١٣ هەزار پەناهەندەی کوردی لێ بووە، سێ کەمپی دیکەیش هەبوون، بەڵام ئەمان تەنیا ئەو دوو کەمپەیان بە سامپڵ وەرگرتووە، حکومەتی تورکیا ڕێگای نەدا بچینە کەمپەکانی دیکە، لەئەنجامی پشکنین بۆمان ڕوونبوەوە کە ٨٥٪ی قوربانییەکان چاویان سوور ببوەوەو ئاو بەدەم و لووتیاندا دەهاتە خوارەوە، هەروەها تووشی تەنگەنەفەسی بووبوو. قوربانییەکان دەیانگێڕایەوە کە دەنگی بۆمبەکان نزم بوونە، دووکەڵی زەردی مەیلەو سووری لێ بەرز بووەتەوە، بۆمبەکان کە تەقیون، بۆنی سیریی لێهاتووە، هەموو ئەوانە پشتڕاستی دەکردەوە کە بەگازی خەردەل تووشبوون

کە نازییەکانی ئەڵمانیا لە جەنگی جیهانیدا بەکاریان هێناوە.

د. ئەسفەندیار، چەندین وێنەی پیشانی دادگا دا، وێنەی ئەو قوربانییانەی بە گازی خەردەل تووشببوون، شوێنی برینەکەیان سووتابوو، یەکێک لەوانە وێنەی ژنێک بوو کە زمانی رەش بووبووەوە.

هەروەها وتی: یەکێک لە پزیشکە تورکەکان پێی راگەیاندم کە لە نەخۆشخانەی هەکاریی تورکیا زیاتر لە ٣٠ تووشبوویان بۆ هێناون، کە هەموویان بەچەکی کیمیایی بریندار بوون، هەندێکیان تەندروستییان زۆر خراپ بوو، لەئەنجامدا سێ کەسیان کۆچی دواییان کرد.

ئەسفەندیار درێژەی دەداتێ: پاش کۆکردنەوەی زانیارییەکان گەڕاینەوە ئەمریکاو، توێژینەوەمان لەسەر کرد، دواتر بۆمان دەرکەوت بەشێوەیەکی بەربڵاو گازی خەردەل لە شاڵاوەکانی ئەنفالدا بەکارهێنراوە، بەڵام نەماندەتوانی هۆکاری مردنی خێرای ئاژەڵ و باڵندەکان روون بکەینەوە، ئەمەش هۆکار بوو بۆ ئەوەی توێژینەوەی وردتر بکەین، ئینجا بۆمان دەرکەوت کە تەنیا گازی خەردەل بەکارنەهاتووە، بەڵکو گازی زەرنیخ و سارین-یش بەکارهێنراوە. گازی خەردەل دوای ٣٠ خولەک خەڵک دەکوژێت، ئەوانی دیکە لەماوەی کەمتر لە پێنج خولەک خەڵک دەکوژێت، پاشان بەشێک لە بەڵگەو توێژینەوەکانمان برد بۆ تاقیگەیەک لەبەریتانیا،پاش شیکردنەوە دەرکەوت ٩٩٪ی بەکارهێنانی گازەکانی خەردەل و سارین، راستە، راپۆرتی کۆتاییشمان لە گۆڤارێکی زانستی ئەمریکیدا

بڵاوکردەوە. پێش بڵاوکردنەوەشی، ١٥ پسپۆڕی شارەزای بوارەکە بینیبوویان و رەزامەندیی بڵاوکردنەوەیان لەسەردا.

هەروەها ئاماژەی بەوەشکرد: ئەو دوو پزیشکەی دیکە کە لەگەڵم بوون لە گەڕانە مەیدانییەکەدا، (رۆبەرت دی کۆگن و دکتۆر هاوەت) بوون، هەردوکیان مامۆستای زانکۆن و پسپۆڕی بواری تووشبوونن بە چەکی کیمیایی و ئەندامی رێکخراوەکەن.

کەمپەکە ٩٨٪ ی کوردی عیراقی بوون و ئەوانی دیکەش ئاشووری و کلدان بوون، هەوڵماندا بەشێک لە تووشبووەکان ببەینە دەرەوەی تورکیا، بەڵام دەوڵەتی تورکیا بەهیچ شێوەیەک رێگەی نەدا، رێکخراوەکەشمان رێکخراوێکی ناحکومییەو لەلایەن نەتەوە یەکگرتووەکانەوە ناسراوە.

سەلاجەی مردوەکان توانای ئەو هەموو تەرمانەی نییە

لەم دۆسیەدا وتەو بەڵگەی وا هەن، مرۆڤ بە خوێندنەوەو بینینی تا ماوەیەک تووشی شۆک دەبێ.

هەر بەڕاستی ئیشکردن لەسەر ئەم کەیسە نیشتمانی و ئینسانییە هیچ ئاسان نییەو حەوسەڵەی گەورەی دەوێت.

ئەم ناونیشانی بابەتە دەربڕینی ناو بەڵگەنامەیەکە تایبەت بە مردووانی تۆپزاواو رەوانەکردنی بەشێکیان بۆ نەخۆشخانەی پزیشکی دادوەریی کەرکوک.

ئەم نوسراوە هی بەڕێوبەرایەتی تەندروستی پارێزگای تأمیم-ە نوسینگەی بەڕێوبەری گشتی بەژمارە ۷۸۳ لە ۱۹۸۸/٦/٦ ئاڕاستەی پارێزگاری تأمیم کراوە، بابەتی نوسراوەکەش تەرمی مردووە.

تێیدا هاتووە «داوا دەکەین بەدواداچوون بکرێت لەسەر بابەتی تەرمی ئەو مردووانە، کە لە گرتووخانەکانی تۆپزاواو دوبز-ەوە ناردووتانە بۆ نەخۆشخانەی پزیشکی دادوەری».

لەنوسراوەکەدا داواکراوە بەڵگەو زانیاری لەگەڵ تەرمی مردووەکاندا بنێرن، ئەگینا ناچاردەبین تەرمەکان بنێرینەوە بۆ ئەو شوێنەی ناردووتانە.

بەڕێوبەرایەتی تەندروستی کەرکوک داوای کردووە بەدواداچوون بۆ ئەو مەسەلەیە بکرێت، چونکە سەلاجەی مردووەکانمان توانای گرتنی ئەو هەموو تەرمانەی نییە!

ئەم بەڵگەیە بەیەکێک لە بەڵگە گرنگەکان هەژمار دەکرێت، دەرخەری قسەی ئەو شایەتحاڵانەیە کە دەڵێن لە برساناو لە نەخۆشی و گەرمادا چەندان کەس لەناو گرتووخانەی تۆپزاوا رۆژانە دەمردن و رژێم تەرمەکانیانی دەبرد.

بەڵگەنامەیەکی دیکە لەدانیشتنی ژمارە ٣٩ ی دادگادا لە رۆژی ٢٠٠٧//٢٩ خرایەڕوو جەخت لە راست و دروستی ئەو بابەتە دەکاتەوە. لێپرسراوی زیندانەکانی تۆپزاواو دوبز بۆ نەخۆشخانەی پزیشکی دادوەری نوسراویان کردووە، نوسراوەکەش بەناونیشانی ناوی مردووان، لەهەر نوسراوێکدا ناوی چەندین مردوو تۆمارکراوە.

ئەم نوسراوە ئەوە پشتڕاست دەکاتەوە کە رۆژانە چەندین کەس مردوون و بە لیست رەوانەی پزیشکی دادوەریی کراون، بەڵام هیچ یەکێک لە تەرمەکان نەدراونەتەوە خاوەنەکانیان، چونکە خاوەنەکانیشیان لە زینداندا بوون و رەوانەی نوگرەسەلمان کران.

جاش لەدۆسیەی ئەنفالدا

دەیان فەوجی خەفیفەی جاشی کورد شانبەشانی سوپای عیراق بەشداریان کرد لەشاڵاوەکانی ئەنفالدا. بەشێک لە مستەشارە جاشەکان قین لەدڵترو دڵڕەقتربوون لەمامەڵەکردن لەگەڵ ئەو دۆخە دژوارو سەرگەردانیەی خەڵکی گوندەکانی سنوری جوگرافیای ئەنفال تێی کەوتبوون.

دادگای باڵای تاوانەکان لەدۆسیەی ئەنفالدا بەلیستێک داوای ٤٥٨ سەرۆک جاشی کرد، بهێنرێنە بەردەم دادگا بەمەبەستی لێکۆڵینەوە.

بەشێک لە سکاڵاکارە شایەتحاڵەکانی ئەنفال ناوی بەشێک لەسەرۆک جاشەکانیان بۆ دادگا ئاشکرا کرد. کە بینیبویان بەشداریان کردوەو لەسەردەستی ئەوان گیراون و دواتر رادەستی سوپای عیراق کراون.

لەکاتی ئامادەبوونم لە دوو دانیشتنی دادگادا لە رۆژانی ١٠-٢٠٠٦/١٠/١ وەک میوانی چاودێر دوو کچی شایەتحاڵ ناوی دوو سەرۆک جاشیان هێنا.

کات لەبەر دەستدا بوو لە رێگەی دادگاوە، بەشێک لەو سەرۆک جاشانە ببنە یارمەتیدەری قوربانیەکان و خۆیان بچونایەتە بەردەم دادگا. بۆ شایەتیدان لەبەشداریکردن لە شاڵاوی ئەنفال و سەلماندنی تاوانەکە. ئەوانەی زانیارییەکی شاراوە، یان راستییەکی ئاشکرا

نەکراو پێشکەشی دادگا بکەن. لەهەر روویەکەوە بێت لەبارەی ئەنجامدانی شاڵاوەکانی ئەنفال و؛ چۆنێتی کۆکردنەوەو راگواستن و لەناوبردنی ئەنفالکراوەکانەوە ئاشکرای بکەن. هەم وەک بەشێک لەئەستۆ پاکی و هەم دانتان بەهەڵەو تاوانەکەو قەرەبووکردنەوەی بە پێدانی زانیاری و پشتگیری کردنی دۆسیەی ئەنفال لەدادگا.

گونجاوترین دەرفەتیش بوو بۆ ئەو جاش و موستەشارانەی بەشدارییان لەقۆناغەکانی شاڵاوی ئەنفالدا کردوە، وەک شایەتحاڵ و شکایەتکار لەسەر ئەو تاوانانە رووبەڕووی سەدام و داروەدەستەکەی ببنەوە لەدادگادا. ئەم هەنگاوە نەنراو، کەس هەڵوێستێکی کوردانەو مرۆڤانەی تۆمار نەکرد.

ئەگەر ئەوە بکرایە دەبوو بە بەشێک لە رێخۆشکردن بۆ لێبوردنێکی ویژدانی خەڵکی کوردستان لەبەرامبەر ئەو تاوانە گەورەیەی بەشداریان تێدا کردوە. دڵنییام ررای گشتی کوردستانی بەگشتی و، کەسوکاری ئەنفالکراوەکان لەکات و ساتی بەخشینیان پێیان بە رەوا دەبینی.

ئەو دۆسیەیە دوای دادگاو تا مێژوو ماوە بەکراوەیی دەمێنێتەوە. مێژوو رەحم بەهیچ کەس و تاوانبارێک ناکات. بەپێی خۆ رۆیشتن بۆ ناو دادگاو بەشداریکردن وەک کاراکتەرێکی سکاڵا کردوو، زۆر شەرەفمەندانە ترو باشترە لەوەی وەک کاراکتەرێکی شکات لێکراو راپێچی بەردەم دادوەری لێکۆڵینەوە بکرێتەوە لەهەر کات و زەمانێکی تردا.

خۆ ئەگەر هەندێک لەوانە لایان وابێ لەدوای راپەڕین ئەو لێبوردنەی بەرەی کوردستانی بۆ سەرۆک جاشەکانی دەرکرد بووەتە پەساپۆرتی بەرائەت و پاکبوونەوەیان، ئەوا بەهەڵەدا چوون.

هەمووان ئەو راستییە دەزانین ئەو دۆخەی؛ کەئامادەکاری کرا بۆ راپەڕین و خۆسازدان، دۆخێکی تەواو سیاسی بوو. واتە ئەگەر هەر کەسێک لەوانە بەپیری ئەو بانگەوازەی بەرەی کوردستانییەوە رۆیشتبێ، مانای ئەوە نییە پاکبوبێتەوە لەو تاوانانەی بەتایبەتی لەئەنفالدا ئەنجامی داوە.

هەرچەندە زۆرێک لەگەورە جاشە ئەنفالچییەکانیش رازی نەبوون بەو لێبوردنەو، لەگەڵ راوە دونانی بەعس و پاشماوەکانیاندا ساڵی ١٩٩١ لەبەشێکی کوردستان، ئەوانیش هەڵاتن و بۆی دەرچوون بەرەو بەغداو شارەکانی تری بن دەستی رژێمی سەدام. بەکوردی و کورتی ئەو لێبوردنەی بەرەی کوردستانی، لێبوردنێکی سیاسی هێزی یاسایی نەبوو. ئامانج و بەمەبەست لێی سەرخستنی بەرنامەی راپەڕین بوو لەکوردستاندا.

لەلایەکی ترەوە نابێ ئەوە فەرامۆش بکرێت بەدەگمەنیش کەسێک لەو سەرۆک جاشانە نەهاتنە بەردەم رای گشتی و پەشیمان بونەوەی خۆیان بۆ تاوانەکانیان رابگەیەنن.

پێ ئەچێ وای دابنێن کە بەئەرکی خۆیان هەڵساون!

ئەنفال و راگەیاندنەکانی بەعس

دەزگا راگەیاندنەکانی بەعس لەپاڵ دەزگاکانی تریدا هاوبەش و بەشدار بوون لە شاڵاوەکانی ئەنفال. لەشاڵاوە سەربازیی و ئیستخباراتیی و لۆجستیکیەکان زیاتر. ئەگەر رۆڵی چڕو پڕی راگەیاندنەکان بە ئاشکرا لەسەر ئەنفال و زەمینە بۆ خۆشکردنی نەڕەخساندبێ، ئەوا کەمتری نەکردوە.

واتە یەکێک لەو کەناڵە سەرەکیانەی بەوردی لەپاڵ لایەنەکانی تردا ئیشی لەسەر ئەو تاوانانە کردبێ، دەزگاکانی راگەیاندنی رژێمەکە بوو.

بەگەڕانەوە بۆ رووپەڕی رۆژنامەو گۆڤارو تەلەفزیۆنەکانی ئەو سەردەمەو بەتایبەتی ساڵی ١٩٨٨ راستیەکە بەڕوونی دەبینرێ. لەوەشەوە تێدەگەین بەئاشکرایی و بەشێوەیەکی رەسمی دانیان بەهێرشەکانی ئەنفالدا ناوەو بانگەشەی رەوایەتی پێدانیان کردوە.

بەتایبەتیش بۆ هەر قۆناغێک لەو هەشت قۆناغەی شاڵاوەکانی ئەنفال بۆ سەر کوردستان؛ بەیاننامە و راگەیەنراویان دەرکردووە. دامودەزگاکان و خەڵکیان لەئاکامی هێرش و بەرەو پێش چوونی هەڵمەتە سەربازییەکانیان ئاگادار کردۆتەوە.

بڵاوکردنەوەی ئەو وێنەو نوسراوانە لەکەناڵە بینراوو بیستراوو نوسراوەکانەوە، سەلمێنەری ئەو راستیەن کەرژێمەکە بێ سڵکردنەوە

لەهیچ دەزگاو ڕێکخراوێکی جیهانی و مافەکانی مرۆڤ و سیاسەتی نێودەوڵەتی و یاساکانی پاراستنی مرۆڤ و مافەکانی، تەنانەت پەیماننامەی ساڵی ١٩٤٨ ی قەدەغەکردنی تاوانی کۆمەڵکوژی نەتەوەیەکگرتووەکانیش، ئەو تاوانانەی لەژێر ناوی ئەنفالدا بەئەنجام گەیاندوە. ئەمەش بۆ خۆی نکوڵی نەکردن و دان پێدانانێکی پێش وەختە بوو، بۆ ئەنجامدەرانی شاڵاوەکانی ئەنفال.

بێگومان ئەو دۆکیۆمێنتانە لەدادگای باڵای تاوانەکان لە دۆسیەی ئەنفالدا بەڵگەیەکی کاریگەری بەهێزبوون و کاری لەسەر کرا. جگە لەو ساڵەش (هەشتاو هەشت) کە تاوانەکەی تیادا ڕوویدا.

لەوە بەدوا تا ڕووخاندنی رژێمی بەعس، ساڵانە کەرنەڤاڵی سەرکەوتن و یادی ئەنفالیان دەکردەوەو؛ وەک پاڵەوانێتیەک لەئەدەبیاتی بەعس و رژێمەکەدا رەنگی دابووەوەو خەڵاتی بەشداربوانیان دەکرد. ئەوەی راستی بێ، ئەنفال لەدیارترین دیاردەکانی پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ هەژمار دەکرێت. رەنگدانەوەی ئەو تاوانانەش لەراگەیاندنەکانی رژێمدا بۆ دۆسیەکە هێزو کاریگەری یاسایی هەبوو. لەو رووەوە نمونەیەکی بەرجەستە لەو چەندەها بەڵگە راگەیەنراوابە لێرەدا بەرچاوخستنیان بەگرنگ دەزانم.

لەوانە بەیاننامەی ژمارە (٣٠٨٧) ە کەلەرۆژی ١٩٨٨/٣/١٩ لەهەموو دەزگاکانی راگەیاندنەوە خوێندرایەوەو بڵاوکرایەوە. کەباس لەکۆتایی قۆناغی یەکەمی ئەنفال دەکات.

هەرهەمان رۆژ بروسکەی پیرۆزبایی (سوڵتان هاشم) فەرماندەی هێرشەکانی ئەنفالی یەک، بۆ سەدام حسین بڵاوبوەوە. ئەم نوسراوانە

لە ١٩٨٨/٣/٣٠ ژمارە (٦٥٠٨) رۆژنامەی (الثورە) و ژمار (٩٥٩) رۆژنامەی هاوکاری، بڵاوبۆتەوە.

بەهەڵدانەوەی رۆژنامەکانی هاوکاری عێراق و جمهوریەو الثورە، لەگەڵ گۆڤارەکانی رۆشنبیری نوێ و رەنگین و ئەلف با،یش چەندەها کەرەستەی حاشا هەڵنەگرو سودمەند بەم دۆسیە دەست دەکەون. بەوەش زیاتر دەردەکەوێ چۆن رژێم میدیاکانیشی بەبەرنامەی رۆژنامەوانی و راگەیاندنی ئاراستەکراوەوە رووماڵی شاڵاوەکانی ئەنفالی کردوە.

بەڵگەنامەیەکی هۆڵەندی لەناو دادگادا

یەکێک لە دانیشتنە گرنگەکانی دادگای ئەنفال دانیشتنی هەشتەم بوو، کاتێک یەکێک لە سکاڵاکارەکان بەناوی کاروان عەبدوڵڵا تۆفیق لەدایکبوی ١٩٦٠ قسەی لێوەرگیرا، بەم جۆرە باسی بەسەرهاتەکانی خۆی کرد.

وتی: دوای ٣/١٦ کە کیمیابارانی هەڵەبجە کران ناوچەکەمان بەجێهێشت و ڕوومانکردە شاناخسێ، لە ٢٠/٣ گەیشتینە ئەوێ. شاناخسێ پێشتر وێران کرابوو، کەسی تێدا نەدەژیا. دوای دوو ڕۆژ لە ١٩٨٨/٣/٢٢ دەمەو بەیانییەکەی چەند فڕۆکەیەکی جەنگی عیراقی هاتنە سەر ناوچەکانی قەیوان ماوەت و دەشتی تلێ و ئاوەکورتێ و قەشان، بۆمبارانی ناوچەکەیان کرد، دوای ماوەیەکی کەم زانیمان ناوچەکە کیمیاباران کراوە.

کـاروان عەبدوڵڵا باسی ئـەوەی کرد کە هاوڕێیەکی بەناوی ئاسۆ شێخ عـارف شەهید کـراوە، بۆ سەعات ١١:٣٠ دوو فڕۆکە هاتنەوە سەرمان و دوو باڵۆنیان فڕێدایە خـوارەوە، بووە مایەی گفتوگۆمان لەناو خۆماندا بۆمان دەرکەوت کە دەیانەوێ بەچەکی کیمیاوی بۆمبارانی ناوچەکە بکەن، ئەوەبوو پاشنیوەڕۆکەی چەند فڕۆکەیەکی جەنگی هێرشیان کردە سەرمان. لە پێشدا دەوروبەری

ئەو ناوچەیان بۆمباران کرد کە ئێمەی لێ بووین، پاشان بەچڕی ئەو شوێنەیان بۆمباران کرد کە ئێمەی لێ بووین، بۆمبێک کەوتە نێوان خەیمەکەی ئێمەو خەیمەیەکی تر کە سێ هاوڕێمی لێ بوو، شەش مەتر خێمەکەمان دوور بوو لەیەکەوە.

هەرسێکیان شەهید بوون بەناوەکانی (خاڵە شێخ عەزیزی شەدەڵە، د هادی، مامۆستا حەمە رەئوف).

دوای بۆمبارانەکە بەرەو بەرزاییەک رامکرد، کە بارەگایەکی خۆمانی لێبوو، من پێشمەرگەی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان بووم، لە رێگا بەرەو بەرزاییەکە لاشەی چەندین منداڵ و ژن و پیرو گەنجم بینی، کە بەچەکی کیمیاوی لێیان درابوو.

من کەرەستەی فریاگوزاری و خۆپارێزیم پێبوو، لە رێگا دەرزییەکی ئەترۆبینم بەسەر جلەکانەوە لەخۆم دا، کە گەیشتمە ئەوێ خۆم شت و جلوبەرگێکی ترم لەبەرکرد، ئەو شوێنانەی لەشم کە بەدەرەوە بوون بە مەرهەمی پرۆماد چەورکرد، دواتر وردە وردە هەستم بە ئازارو کزانەوەی لەشم دەکرد، دەرشامەوەو چاوم سوورسوور ببوەوەو فرمێسکی پێدا دەهاتە خوارەوە.

پاش ماوەیەک لە هۆشی خۆم چووم، ئیتر نەمزانی چیم بەسەرهات، پاش دوو مانگ بەخەبەرهاتمەوە بینیم لە نەخۆشخانەی ئیمام خومەینیم لەئەسفەهان.

هاوڕێکانم پێیان وتم چەند جارێک هاتوون بۆ لام و ئاگام لێنەبووەو هۆشم نەبووە. ماوەی شەش مانگ لەنەخۆشخانە مامەوە، بەدرێژایی ئەو ماوەیە چاوەکانم نەیدەبینی، هەتا ئێستاش بەدەست ئازارەوە دەناڵێنم.

ئێستا بەچاویلکە چاوم دەبینێ، کاتێ لەنەخۆشخانە بووین زانیم کە ٩٠ بریندارى چەکی کیمیاوی لێیە، ٢٠ کەسمان لەوێ شەهید بوون، چەند کەسێک لەو بریندارانە ماون لەوانە (دانای ئەحمەد مەجید، سەرهەنگ ئیسماعیل بەگ، مامە جەمال حەکیم ئاغا، سەید بەرزان تەمین و چەند کەسێکی تر).

لەڕێگای حزبەوە ئاسانکاریم بۆ کراو گەیشتمە هۆڵەندا، لەوێ بەناوێکی ترەوە «سەردار عەلی عەبدوڵڵا» داوای مافی پەنابەریم کرد، لە ترسی ئەوەی نەوەکو رژێمی سەدام لە سلێمانی تۆڵە لەکەسوکارەکەم بکاتەوە.

لەکەمپی (ئەلکەمار) راستەوخۆ کەوتمە ژێر چاودێری پزیشکەوە، لەوێ نەیانتوانی چارەسەری نەخۆشییەکەم بکەن، رەوانەیان کردم بۆ نەخۆشخانەیەکی تر، چونکە لەدوای جەنگی جیهانی دووەمەوە هیچ نەخۆشێکی لەو شێوەیان نەبینیبوو.

ناردمیان بۆ نەخۆشخانەی ئەکادیمی لایدن، دوای ئەوەی پشکنینی تەواویان بۆم کرد، بۆیان دەرکەوت بەچەکی کیمیاوی تووشبوم و ناردمیان بۆ نەخۆشخانەی ئەکادیمی میدسن سێندترۆم و لەنەخۆشخانەکە چەند راپۆرتێکی پزیشکیان پێدام بەهەردوو زمانی ئینگلیزی و هۆڵەندی کە جەخت لەوە دەکاتەوە بەچەکی کیمیاوی تووش بووم و بەرکەوتەم. بۆ چارەسەر سەردانی روسیاو ئەڵمانیاو ئیسپانیام کردووە، تائێستاش بەدوای چارەسەردا دەگەڕێم، بەردەوام ئازارم هەیەو حەساسییەتم هەیە، بەتایبەتی بەرامبەر بە رووناکی و گەرما، ئەگەر گەرمام بێت جەستەم دەسووتێتەوەو سوور دەبێتەوە.

لەساڵی ٢٠٠٥ زانیم یەکێک لە بەشەکانی جەستەم لەدەستداوە.

ئەویش دوای ئـەوەی وێنەیەکی تیشکیان بۆ گرتم دەرکـەوت بەهۆی کیمیاییەوە بەشێک لە سییەکانم لەدەستداوە.

لەساڵی ٢٠٠٣ یەکێک لەبازرگانە گەورەکانی سویسرا کە لە هۆڵەندا دادەنیشت بەناوی (فرانس ڤان ئەنرات) دادگایی کرا بەتۆمەتی فرۆشتنی سەدان تۆن لەچەکی کیمیایی بە عیراق، من یەکێک بووم لە شکایەتکارەکان لە دژی فرانس ڤان ئەنرات، یەکەم دادگاییکردنی لەمانگی ئازاری ساڵی ٢٠٠٥ دەستپێیکردو بەشداری دانیشتنەکانم کرد تا ٢٣ ی کانونی یەکەمی ٢٠٠٥، دواتر دادگای لاهای بڕیاری زیندانیکردنی دا بۆ مـاوەی ١٥ سـاڵ، ئەمەش بەڵگەیەکی ترە کە جەخت لەسەر ئەوە دەکات کە رژێم چەکی کیمیاوی بەکارهێناوە. ئەم دسدگایەش لە رێگای راگەیاندن و میدیاکانەوە بڵاوکرایەوە. ئەگەر دەتانەوێ زانیاری وەرگرن بڕۆن ئەرشیفی دادگاکە کەناڵەکانی راگەیاندن بگەڕێن بەڵگەنامەتان دەستدەکەوێت.

شکایەتکار لە دوایین قسەکانیدا وتی: من شکاتم لە سـەدام و عەریف عەلی هەیە، داواکـارم دادگایەکی عادیلانە بکرێن و من داوای مافی کەسی خۆم دەکەم کە بەدرێژایی ئەو ساڵانە بەدەست ئازارەوە دەناڵێنم، داوای قەرەبووکردنەوە دەکەم بۆ چارەسـەری نەخۆشییەکەم.

ئەم دۆسیەیە بە یەکێک لە ئیفادە گرنگەکانی دانیشتنەکانی دادگا دەبینم، سکاڵاکار بە زمانێکی زانستی و پاراوو جیاواز لە رەهەندی نێودەوڵەتییەوە وتەکانی پێشکەشکر، بەتایبەتی تێکەڵکردنی دۆسیەی سەدام و فرانس ڤان ئەنرات.

پاش ئەوە پارێزەر مستەفا عەسکەری کە یەکێک بوو لە پارێزەرە چالاکەکانی دۆسیەی ئەنفال لە دادگا، خۆی خەڵکی عەسکەری گەرمیانەو گوندەکەی ئەوانیش بەر شاڵاوی ئەنفال کەوتووەو خاوەن قوربانیشە.

مستەفا عەسکەری بەڵگەیەکی خستەڕوو کە لەلایەن بەڕێوەبەرایەتی ئیستخباراتی عیراقییەوە پێشکەش بە دیوانی سەرۆکایەتی کۆماری ئەوسا کراوە لە ڕێکەوتی ١٩٨٧/٣/١٥ تێیدا داوای ڕێگەپێدان کراوە بۆ بەکارهێنانی چەکی کیمیاوی، کە بە (معدات الخاصە) ناوی هاتووە.

ڕەزامەندییەکەش لە١٩٨٧/٣/٩ دا وەرگیراوەتەوە. دۆکیۆمێنتەکە ئاماژە بەوە دەکات دوای ڕەزامەندییەکە ٢٠ جار تۆپبارانی ئاسایی کراوە، ٢٤ جاریش ناوچەکە بە چەکی کیمیایی بۆمباران کراوە.

پارێزەری تاوانباران ڕەخنەی ئەوەی گرت مادام پاسپۆرتی هۆڵەندی هەیە و ساختەیەو بەناوی راستەقینەی خۆیەوە نییە.

ئینجا پرسیاریان لێکرد چۆن دەزانێت کیمیاوییەکە غازی خەردەل بووە، لە وڵامدا وتی: ئەوەندە چەکی کیمیاوی لەدژمان بەکارهات، جۆرەکانمان ناسییەوە.

ئینجا وتی: غازی خەردەل سوتێنەرەو راپۆرتە پزیشکییەکان سەلماندوویانە.

پرسیاری ئەوەشیان لێکرد ئێستا ڕەگەزنامەی عیراقی هەیە یان هۆڵەندی؟ لەوەڵامدا وتی: هەردووکی، چونکە وڵاتی هۆڵەندا بەپێی یاسا ڕێگا بە دوو ڕەگەزنامەیی دەدات.

سوڵتان هاشم لێی پرسی: ئەوکاتە ماوەت لەژێر دەستی چ لایەکدا بووە، ئێران یاخود عیراق؟ لە وڵامدا وتی: دەوروبەری ماوەت لەژێر دەستی هێزی پێشمەرگە بووەو ناو ماوەتیش لەبن دەستی رژێمی عیراق بووە، هیچ سوپایەکی ئێرانیش لەناوچەکەدا نەبووە.

عەلی کیمیاوی پرسیاری لێکرد ئایا ئێران یان عیراق بەچەکی کیمیاوی لێی دان؟

شکایەتکارەکە وەڵامی دایەوە سوپای عیراقی بوو، ئەگەر ئێران بووایە ئەوا چارەسەری نەدەکردین، عیراق لێی داین و ئێران چارەسەری کردین.

سەدام کەوتە قسەکردن لەبارەی ناسنامەی عیراقییەوە، وتی: بەپێی یاسای عیراقی نابێ هیچ کەسێک رەگەزنامەیەکی تری هەبێت، ئەگەر هەر کەسێک هەبێت ئەوا پێویستە سزا بدرێت.

وتی: بەپێی قسەکانی شکایەتکار، واتە عیراقی نییە، چونکە رەگەزنامەی تری هەیە. دادوەر وتی: ئەم بابەتە پەیوەندی بە دادگاو دادوەرەوە هەیە نەک تۆمەتباران.

کاروان عەبدوڵڵا تۆفیق توانی زۆر بە وردی و دیقەتەوە وەڵامی هەموو پرسیارەکانی تاوانباران و پارێزەرەکانیان بداتەوە.

هەشتەمین دانیشتنی دادگا چەندین بەڵگەی دیکەی خستەسەر حەوت دانیشتنەکەی تر.

چارەنووسی خێزانی سەربازە عیراقییەکە

سەربازێکی عیراقی دوای ئەوەی بەشداری جەنگی عیراق- ئێران دەکات و بەدیل دەگیرێت و بەهۆی پرۆسەی ئەنفالەوە ناتوانێت خێزانەکەی ببینێتەوە، ٢٠٢٢/٥/٧ گیانی لە دەستدا.

عاسی مستەفا ئەحمەد، خەڵکی چەمچەماڵ و لەدایک بوی (١٩٥٢)، وەکو سەربازێکی عیراقی بەشداری جەنگی عیراق- ئێرانی کردووەو دوای ماوەیەک و لەساڵی (١٩٨٢) لەلایەن ئێرانەوە بەدیل دەگیرێت.

دوای هەشت ساڵ زیندانی (١٩٩٠) لە ئێرانەوە دەگەڕێتەوە چەمچەماڵ و دەچێتە ئەوماڵەی تێیدا ژیاوە، بەڵام چاوی بە خێزانەکەی ناکەوێت.

خەڵکی دەوروبەری پێیان راگەیاندووە ژن و منداڵەکانی عاسی لەلایەن سوپای عێراقەوە گیراون و بێسەروشوێن کراون.

عاسی نامەیەک دەنوسێت و ئاڕاستەی سەدام حسێن، سەرۆکی ئەوکاتەی عیراق دەکات و هەواڵی ئەندامانی خێزانەکەی دەپرسێت و دەیەوێت چارەنووسیان بزانێت.

دوای سێ هەفتە، دیوانی سەرۆک کۆماری عیراق وەڵامی نامەکەی دەدەنەوە و دەڵێن: بەڕێز عاسی مستەفا ئەحمەد، ژنەکەت و منداڵەکانت لەکاتی پرۆسەی ئەنفالدا لەناوبراون.

ئەمەش دەقی نامەکەی عاسی و وەڵامەکەی دیوانی سەرۆکایەتی کۆمارە.

به ناوی خوای بەخشندە و میهرەبان.

سەرۆک و سەرکردەی سەروەر، بەڕێز سەدام حوسێن (خوا بیپارێزێ)، سەرکۆمار و سەرۆکی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش:

هەڤاڵی تێکۆشەر سڵاوت لێدەکەم و وەک هاووڵاتییەکی دڵسۆز خۆمت پێدەناسێنم.

بە ناوی دادپەروەری بەعسەوە لێت دەپاڕێمەوە گوێ لە کێشەکەم بگریت، چونکە شەوو ڕۆژ خەوی لێزڕاندووم، لەبەر ئەوەی هیچ هیوایەکم نەماوە و لەئێوە بەولاوە کەسی ترم نییە پەنای بۆ ببەم، وا ئەم کێشەیەم دەخەمە بەردەمتان بە ئۆمێدی ئەوەی بایەخێکی پێبدەن.

من عاسی مستەفا ئەحمەد، کە لە خوارەوە ئیمزام کردووە، لە ٢٤ی ئابی ١٩٩٠ دا وەک دیلێکی جەنگ گەڕاومەتەوە، سەربازێکی ئیحتیاتم لە ساڵی ١٩٥٥ دا لەدایک بووم، لە شەڕی قادسیەی سەدامی شکۆداردا لە کەرتی شەش بەشداریم کرد و لە ٢٧ی مارتی ١٩٨٢ دا بەدیل گیرام، تا ئەو ڕۆژەی بڕیاری گۆڕینەوەی دیلەکانی جەنگ دەرچوو، بە دیلییەتی مامەوە.

پاشان گەڕامەوە بۆ نیشتیمان و خاکی نیشتیمانی دایکی خۆشەویستم ماچ کرد و لەبەردەم وێنەی سەرکردەی سەرکەوتوومان‌دا سەرۆک سەدام حوسێن کڕنوشم برد، لە دڵی خۆشمدا هەستم بە پەرۆشییەکی بێ پایان دەکرد بگەڕێمەوە ناو خێزانەکەم، ئەوان دڵخۆش دەبن بە بینینم و منیش خۆشحاڵ دەبووم بە دیداریان و

هەمoومان نوقمی خۆشی و شادییەک دەبووین ئەوسەری نەبێتەوەو لە باسکردن نەیات.

بەهەرحاڵ گەڕامەوە ناو ماڵی چۆڵ و هۆڵا، ژنەکەم و منداڵەکانم لەوێ نەبوون، ئای لەم کارەساتە دڵتەزێنە! ئای کە چ زوخاوێکە! پێیان وتم تەواوی خێزانەکەم لە عەمەلیاتی ئەنفالدا کەوتوونەتە دەست هێزەکانی ئەنفال، کە لەناوچەی باکووردا، بە فەرماندەیی هەڤاڵ عەلی حەسەن مەجید ئەنجامدرا، من هیچ شتێک دەربارەی چارەنووسیان نازانم و کەسانی خێزانەکەم ئەمانەن:

١/ عەزیمە عەلی ئەحمەد لەدایکبووی ١٩٥٥ خێزانمە.

٢/ چرۆ عاسی مستەفا لەدایکبووی ١٩٧٩ کچمە.

٣/ فەرەیدون عاسی مستەفا لەدایکبووی ١٩٨١ کوڕمە.

٤/ رووخۆش عاسی مستەفا لەدایکبووی ١٩٨٢ کچمە.

بەم شێوەیە ئەم سکاڵایە دەخەمە بەردەستت، ئومێد دەکەم بەزەییەکت پێمدا بێتەوەو چارەنوسیانم پێڕابگەیەنیت.

خوا سەرتان بخات و بتانپارێزێت

سوپاس و ڕێزمان

ئیمزا

دیلی جارانی جەنگ، سەربازی ئیحتیات

عاسی مستەفا ئەحمەد

پارێزگای سلێمانی/چەمچەماڵ

گەڕەکی بێکەس/ مزگەوتی حاجی برایم

٤ی تشرینی ١٩٩٠

دەقی وەڵامی دیوانی سەرۆکایەتی کۆمار

بە ناوی خوای بەخشندە و میهرەبان
کۆماری عێراق
دیوانی سەرۆکایەتی
ژمارە: ش ع/ب/٤/١٦٥٦٥
ڕۆژ: ٢٩ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٠

بەڕێز/ عاسی مستەفا ئەحمەد
پارێزگای سلێمانی/ قەزای چەمچەماڵ/گەڕەکی بێکەس/ مزگەوتی حاجی برایم

سەبارەت بە سکاڵانامەکەت لە ٤ی تشرینی یەکەمدا، ژنەکەت و مناڵەکانت لە ماوەی عەمەلیاتی ئەنفالدا، کەوا ساڵی ١٩٨٨ لە ناوچەی باکووردا ئەنجامدرا، بزربوون.

دڵسۆزتان
ئیمزا
سەعدون عەلوان مصلح
سەرۆکی دیوانی سەرۆکایەتی کۆمار
٢٩ی تشرینی یەکەمی ١٩٩٠

وشەی کاکە سەدامی هێنایە قسە

هەندێک جار سەرۆکی دادگا کە پرسیارێکی ئاراستەی شکایەتکارە پیاوەکان بکردایە، وشەی (کاکە)ی بەکار دەهێنا.

وەک چۆن لە ئەدەبیاتی دەربڕینی زارەکی عەرەبی عیراقدا کە قسە لەگەڵ کوردێک دەکەن دەڵێن کاکە، بەتایبەتی کە ناوی نەزانن. کاکە لە کوردەواریدا دەربڕینێکی ڕێزدارانەیە و بەمانای برا گەورەش دێت.

لە دوای ئەو دانیشتنەی دادگا، کە سەرۆکی دادگا دەستەواژەی (سید الرئیس)ی لە پارێزەران قەدەغەکرد کاتێک ناوی سەدامیان دەهێنا، پێی وتن بە (موکلی) ناوی ببەن.

ئەمە وای کرد سەدام ڕەخنە لە سەرۆکی دادگا بگرێت بە لایەنگیری بۆ شکایەتکارەکان، سەدام وتی: «من تۆزێک لە کوردی تێدەگەم و زاراوەکان دەناسمەوە. بە سەرۆکی دادگای وت: « تۆ کاتێ بە سکاڵاکەرەکان دەڵێی کاکە، ئەمە بەمانای (أخی) دێت، کە پێیان دەڵێی براکەم، ئەمە لایەنگیرییە بۆیان، دەربڕینێکی نایاساییەو پێچەوانەی رەوتی دادگایە، پێویستە زاراوەی بێلایەنانە بەکاربهێنیت.

سەدام بەم قسانەی هەم خۆی لە دۆسییەکە نەبان دەکرد، هەم دەیویست رەوتی دادگاییەکە بەئاڕاستەیەکی دیکە ببات. سەرۆکی دادگاش لە وەڵامدا وتی:» ئەو دەربڕینە هیچ لایەنداریيەکی تێدا

نییە و هەموو کەسێک لەناو دادگادا بەهەموو پێکهێنەرەکانییەوە ڕێزلێگیراون لە چوارچێوەی یاسا، مامەڵەی یەکسان لەگەڵ هەموان بەیەکسانی دەکرێت.

جارێکی تریش لەسەر ناوی پێشمەرگە مشتومڕ دروستبوو، کاتێک پارێزەری تاوانباران ناوی پێشمەرگەیان بە (متمردین) هێنا.

ئەم دەربڕینەیان لە دانیشتنی پێشوو لەسەدامەوە وەرگرت، بەڵام ئەمجارە شایەتحاڵەکە وتی:» پێشمەرگە هی گەل بووە و ئازادیخواز بوونە«.

حەجاجی بەعس

تۆقینەرترین و بارگرانترین ناوی جەللاد لای ئەو کەسانەی لەئەنفالدا برابوونە نوگرەسەلمان، ناوی ((حەجاج))ە، حەجاج بەرپرسی گرتوخانەی نوگرە سەلمان بووە، رەفتاری لەگەڵ خەڵکەکەدا لەوپەڕی دڕندەیی و بێبەزەییدا بووە.

لەدانیشتنی یەکەمی رۆژی دووەمی ئامادەبوونی ئێمە لەهۆڵی دادگادا، یەکێک لەپاکیزە

شایەتحاڵەکان، گوزەرانی خۆی لەو ماوەیەی لەوێ بوو بۆ دادگا دەگێڕایەوە، زیاد لەجارێک کەناوی حەجاجی دەهێنا، لەگەڵیا ئاهێکی قوڵیشی هەڵدەکێشا، هەر کە هاتە سەر گێڕانەوەی ئەو دەستدرێژییانەی کراوەتەسەری، دادوەر دەستی خستەسەر سویچە سوورەکەی بەردەستی؛ بۆ ئەوەی دەنگ و رەنگی دانیشتنەکە نەگوێزرێتەوە بۆ کەناڵەکانی راگەیاندن.

لەوێوە کچەکە باسی ئەوەی کرد؛ کە چۆن شەوانە حەجاج و یەک دوو کەس لەپاسەوانەکانی هاتوون و، لەجوانترین کچەکانیان هەڵبژاردوەو؛ بردوویانە بۆ لای خۆیان، بەدەم گریانەوە وتی: منیش بەو دەردە برام و زۆر دڕندانە سووکایەتیان پێکردووم و بێ شەرمانە ئارەزووەکانیان بەتاڵکردۆتەوە.

لەو گێڕانەوەیەدا هۆڵی دادگا پڕ بوو لەبێدەنگی، خودی محەمەد عوریبی عارەق بەناو چاوانیدا دەهاتە خوارەوەو ملی خۆی پێ رانەدەگیرا؛ لەحەسرەت و شەرمدا بەدەستە راستی ئارەقی ناوچاوانی دەسڕی، دوای چەند دەقیقەیەکی تر بەهەردوو دەست. داوەرەکەی تری دەستەچەپی محەمەد عوریبی لەژێر عەینەکەکەیەوە فرمێسک بەچاوەکانیدا دەهاتە خوارەوەو زوو زوو دەیسڕی.

شێوازی گێڕانەوەی شایەتحاڵەکە زۆر کاریگەر بوو، بەتایبەتیش بەعەرەبی ئیفادەی دەداو زمانەکەی زۆر پاراو بوو، بە جۆرێک دەتوانم بڵێم عەرەبییەکەی لەباشترین عەرەبیزانەکان بوو.

کچەکە جگە لەزانینی زمانی عەرەبی بەباشی، پێدەچوو ئاگاییەکی باشیشی لەئەدەبیاتدا هەبووبێ، چونکە بەزمانێکی پاراوی ئەدەبییش گوزارشتی لەمەینەتییەکان دەکرد.

ئەمە وایکرد لەڕووی دەروونی و ویژدانییەوە کاربکاتە سەر سۆزی ئامادەبووانی هۆڵەکەو خەمگینییەکی قووڵ هەمووانی داگرت.

شایەتحاڵەکە لەیەکێک لەقسەکانیشدا وتی: هەندێ جار ناوی (حەجاج) یان بە (ئەبو یوسف) یش بردو، وتی خەڵکی دیوانیە بوو.. دیارە حەجاج بەمانای رەشەبا، یان باوتۆز دێت.

جگە لەوەش لەیەکێک لەدانیشتنەکانی تردا، شایەتحاڵ عەبدوڵلا سەعید ئەحمەد، کە خەڵکی گۆپتەپە بوو، باسی لەوەکرد لە نوگرە سەلمان لەبەر هەلاکەت و خراپی ژیان و گوزەرانیان، وتی: رۆیشووینەتە لای حەجاج باسی ئەوەمان بۆی کردووە کە ژیانمان لەبەر نەخۆشی و نەبوونی خواردن و پیسی، بەتەواوی

لەمەترسیدایەو وابڕوا هەمووومان دەمرین. وتی: حەجاج لەوەڵامدا پێی وتین: ئێوە بۆ ئەوە هێنراونەتە ئێرە کە بمرن، ئێوە بۆ ژیان نەهێنراونەتە نوگرە سەلمان.

کوردستانی نوێ و عەبدوڵڵا کەریم مەحمود لەهۆڵی دادگادا

عەبدوڵڵا کەریم مەحمود، یەکێک بوو لەئەندامانی وەفدەکەی ئێمە، کە میوانداری کرابووین بۆ چاودێری ڕەوتی دادگای باڵای تاوانەکانی عیراق لە دۆسیەی ئەنفالدا.

وەکو نوسەرێکی کورد زۆربەی بەرهەمەکانی لەسەر ئەنفال و کیمیابارانن، خاوەنی کتێبی (ڕەشەبای ژەهرو ئەنفال)ە، لە بواری نوسین لەسەر جینۆسایدی گەلەکەی خزمەتێکی باشی کردووە.

لە دانیشتنی پانزەهەمینی ڕۆژی ٢٠٠٦/١٠/١١دا دادوەر محەمەد عورێبی بانگهێشتی شکایەتکاری یەکەمی کرد بۆ ئیفادەدان بەناوی عەبدولخالق قادر عەزیز، موالیدی ١٩٥٦ خەڵکی گوندی واران-ی ناوچەی نەوجول لەقەزای دوبز.

سەرەتا وتی: لە ١٩٨٨/٤/٤ خۆم و خێزانەکەم لە گوندی واران بووین، حکومەتی عیراقی بە تۆپ و فڕۆکە هێرشی کردە سەر گوندەکەمان، تۆپبارانەکە زۆر خەست بوو، خەڵکی گوندەکە ناچاربوون رابکەن بەرەو ناوچەی خۆرنەوازان، لەوێشەوە بەرەو ناوچەی زەنگەنە رامان کرد، چوینە گوندی قولیجانی سەرحەد، خەڵکێکی زۆری گوندەکانی دیکەیش لەوێ کۆببوونەوە، دەتوانم بڵێم نیوەی خەڵکی ناوچەی داودەو زەنگەنە لەوێبوون. بەهۆی بەردەوامی و زۆری تۆپبارانی ناوچەکە، خەڵکەکە ناچار بوون خۆیان تەسلیمی

هێزەکانی حکومەت بکەن.

وتی: باوکم عەزیز قادرو خوشکەکەم عیسمەت قادرو براکەم کەریم قادر، لەگوندی مله سووره خۆیان تەسلیمی هێزەکانی حکومەت کردەوە، بەڵام من خۆم تەسلیم نەکردەوە، چونکە پێشمەرگە بووم.

بەڵام لەمانگی نۆ دوای لێبوردنە گشتییەکە خۆم تەسلیم کردەوە، کاتێک گەڕامەوە تەنیا باوکم بینییەوە لە خورماتوو لەماڵی خوشکێکی ترم، وتم ئەی خوشکەکەم و براکەم، وتی دوای خۆتەسلیمکردن، براون بۆ نوگرە سەلمان، شەش مانگ لەوێ بووە.

لەبەر ئەوەی خۆی پیر بووە، ئازادکراوە.

باوکم وتی کە خۆمان تەسلیم کردەوە، لە گوندی مله‌سووره رەوانـــەی قۆرەتـوویـان کـردیـن، لـەوێـشـەوە بـۆ تـۆپـزاوا، لـەوێ گەنجەکانیان لێ جیاکردینەوەو بردیانن، لەوکاتەوە تائێستا هیچ هەواڵێکیان نازانین.

عەبدولخالق قادر لەقسەکانی بەردەوام بوو، باسی ئەوەی کرد کە دوای ئەوەی بەبڕیاری ٧٣٦-٧٣٧ گیرام، بە سربازو رەوانەی عەمارە کرام، برایەکی تریشم بەناوی ئیبراهیم قادر پێش من خۆی تەسلیم کـردەوەو رەوانـەی ئەمنی بەعقوبە کـرا، تائێستاش چارەنووسی نازانین.

پاشان شکایەتکار بەڵگەنامەیەکی خستەڕوو کە ناوی ١٨ کچی تێدا بـوو، حکومەتی عیراقی رەوانـەی وڵاتـی میسری کردبوون، بەڵگەنامەکە لە دائیـرەی موخابەراتی کـەرکوک دەرکـرابـوو بۆ بەڕێوبەرایەتی موخابەراتی گشتی.

شکایەتکار وتی: بۆ یەکەم جار بەڵگەنامەکەم لە رۆژنامەی کوردستانی نوێ خوێندووەتەوەو عەبدوڵڵا کەریم مەحمود بڵاویکردووەتەوە، کە ناوی خوشکێکی تێدایەو بەپێی ئەو نوسراوە، هەژدە کچی کوردی ئەنفالکراو لەلایەن ئەمنی کەرکوکەوە فرۆشراون بە وڵاتی میسر.

لەناو ئیفادەکەیدا داوایکرد چارەنووسی خوشکەکەی دیاری بکەن و، لەو بەڵگەنامەیە بکۆڵنەوە.

پاش ئەوەی تاوانبار عەلی حەسەن مەجید لەشایەتحاڵەکەی پرسی ئەو بەڵگەنامەیەت چۆن دەستکەوتووە، لە وەڵامدا وتی لە رۆژنامەی (کوردستانی نوێ) دا بینیویەتی و خوێندویەتییەوە.

شکایەتکارەکە لە وەڵامی پرسیاری دەستەی داکۆکیکار لە مافی کەسی ئەنفالکراوان کە پرسییان لەو ١٨ کچە کەسیان دەناسی؟ وتی بەڵێ ١٤ ناویان دەناسم خەڵکی گوندەکەی خۆمانن.

پارێزەری تاوانباران پرسییان، گەڕاوی بەدوای خوشکەکەتدا بیدۆزیتەوە؟ لەوەڵامدا وتی سەفەرم نەکردووە بۆ میسر، بەڵام لە رێگەی رێکخراوەکانی مافی مرۆڤەوە هەوڵمداوە بەدواداچوونی بۆ بکەم، بەڕێز سەرۆک مام جەلال خۆی ئەو مەسەلەی بۆ سەرۆکی میسر حوسنی مبارەک روونکردۆتەوە، ئەویش لەوڵامدا وتوویەتی ئەوانە لە میسر نین، بەڵێنی داوە بەدوایاندا بگەڕێن.

تائێرە گێڕانەوەی ئەو گفتوگۆیانەی شایەتحاڵ و تۆمەتبار بوو، بەڵام ئەوەی بەلای ئێمەوە گرنگ بوو، ناوهێنانی بەرهەمێکی نووسەر عەبدوڵڵا کەریم مەحمود بوو، بەتایبەتی خۆی زۆری

پێخۆشبوو کە یەکێک لەهەوڵ و بەرهەمەکانی بووەتە بەڵگە لەناو دادگادا، جگە لەڕووی بەشداریکردنی رۆژنامەی کوردستانی نوێ بۆ پاڵپشتی شایەتحاڵەکان و، ئاماژەدان بە رۆژنامەکەو چوونە نێو دۆسیەی ئەنفالەوە، شانازییە بۆ رۆژنامەکە. ئەمەش دەرفەتێکە کە نەک لەڕابردوودا، بەڵکو بۆ داهاتووش بایەخی کوردستانی نوێ، بەتایبەتی گرنگیدانی بە دۆسیەکانی پەیوەست بە جینۆساید بەگشتی و بەئەنفال و بەتایبەتیش دانیشتنەکانی دادگا، جێی نرخاندنن.

بڕیارم دابوو هەموو دانیشتنەکانی دادگا لە دۆسیەی ئەنفال ببینم، هەر واشم کرد، جار جارە ئەگەر بەهۆی سەرقاڵییەوە نەمتوانیانیە هەموو دانیشتنەکان لەتەلەفزیونەوە ببینم، باشترین سەرچاوە کوردستانی نوێ بوو بۆ قەرەبووکردنەوەی ئەو لەدەستچوونە، چونکە بۆ رۆژی دواتر بەنوسین بەشێکی بڵاودەکردەوە، ئەمەش لەهیچ رۆژنامەیەکی کوردی و عەرەبیدا بەدی نەدەکرا.

بۆ مێژوو ئەم گرنگیدانەی کوردستانی نوێ بە دۆسیەی ئەنفال، هەم وەک بابەتێکی زیندوو، هەم وەک ئەرشیفێکی نووسراو جێیەکی باش دەگرێ.

کوردستانی نوێ سەرچاوەیەکی گرنگی دۆسیەکەی دادگا بوو، بۆ خۆم لەدوای دانیشتنەکانی دادگا ستوونە وتارەکانم لەسەر دادگاکە بۆیان دەناردو زوو بڵاویان دەکردەوە.

لەو دانیشتنەی ژمارە پانزەدا عەبدوڵڵا کەریم مەحمود خۆشحاڵی زۆری پێوە دیار بوو، بەو ساتەوەختەی ناوی هێنراو دواتریش هەستی کرد جێدەستی دیار بووە لەدادگادا، زۆرتریش لەبەرئەوەی خۆیشی لەناو دادگاکە ئامادەیی هەبوو.

سەبارەت بە نووسینەکانی منیش لەسەر رەوتی دادگاکە، دواتر نوسینەوەی بەشێک لە باسەکان، بۆ دیقەتی زیاتر، هەوڵم داوە سوود لە کوردستانی نوێ وەرگرم، کەواتە کوردستانی نوێ سەرچاوەیەکی کوردیی باش بوو بۆ دۆسیەی ئەنفال لەدادگادا.

سەدام و شەرەف

لەو پەڕاوەی داواکاری گشتی مونقز ئالفرعەون لەیەکەم دانیشتنی دادگادا خستیە روو؛ سەبارەت بەناساندنی تاوانەکانی ئەنفال. ئەو تاوانانەو لێکەوتەکانی لەو چوارچێوەیەدا روویداوە. سەرەتایەک بوو، تیایدا هەموو تاوانبارانی بەتەواوی هێنایە شۆک و شڵەژان. چونکە بەوردی ئاماژەیدا بەهەریەکە لەتاوانەکانی کۆمەڵکوژی و تاوانی دژی مرۆڤایەتی و تاوانی شەڕو تاوانی قڕکردنی رەگەزی. ئەو پەڕاوە سەرەتایەکی گرنگ بوو کەیسەکە وەک جینۆساید بسەلمێنرێت. کەبەپێی یاسای نێودەوڵەتی بەمەترسیداترین تاوانەکان دەژمێردرێن، سەدام حسین وەک هەمیشە لەبەرامبەر ناوەڕۆکی قانونی پەڕاوەکە خۆی کڕکرد. تەنیا لەسەر یەک تاوان هاتە وەڵام، ئەویش دەستدرێژی سێکسی بوو بۆ سەر کچان و ژنانی ئەنفالکراوو. حاشای کرد کەتاوانی لەو جۆرە لەسایەی دەسەڵاتی ئەودا رووی دابێ. بێدەنگی ئەو لەبەرامبەر ئەنفالکردن و گوندو رەزو باخ سوتاندن و، لەگەڵ ئەوەشدا زیندە بەچاڵکردنی منداڵ و ژن و گەورەو بچوکی کورد، لەرووکەش و ناخیشدا بەمەسەلەیەکی ئاسایی داناو نکۆڵی لێنەکرد. بەڵام تەنیا لە رووکەشدا وای پیشاندا (اغتصابی) پێ هەزم ناکرێت. چونکە دادگاییەکە راستەوخۆ لەرێگەی تەلەفزیۆنەوە پەخش دەکرا. کاتێکیش لەیانزەهەمین و دوانزەهەمین

دانیشتنی پێش نیوەڕۆو دوای نیوەڕۆی دادگادا، دوان لەشکایەتکارو شایەتحاڵەکان باسیان لەشێوازی مامەڵەکردنی ئەفسەرو پیاوانی رژێمەکەی دەکرد لەگەڵیان لەگرتوخانەکانی دوبزو تۆپزاوەو نوگرەسەلمان. باسیان لەوە دەکرد کە چۆن و بەچ شێوازێکی نامرۆڤانە ویستویانە پاکیزەییان لەکەدار بکەن. دواتت چۆنچۆنی دەستدرێژیان کردۆتە سەریان و بەبەرچاوی سەربازو گیراوەکانی ترەوەو بردونیانن لەناوەختە شەودا بۆ ژووره تاریک و تایبەتەکانی خۆیان بەمەبەستی دەستدرێژی کردنە سەریان. شایەتحاڵی یەکەم کاتێک باسی لەو سوکایەتیانە دەکرد کەپێی کراوەو دوای لەدەستدانی خوشک و براو مردنی دایکی بەبەرچاوی خۆیەوەو دابڕینی باوکی لێیان بەبەردەوامی تەعدای لێدەکراو هەموو ساتێ لەپای ئەو نالەباریانە خۆزگەی مەرگی دەخواست.

لەدەرئەنجانی ئەو مامەڵە نامرۆڤانەی بەعسیەکان، سەدام حسێن و عەلی کیمیاوی و هاوەڵەکانی نەک هەر نقەیان لێوە نەدەهات و هیچ یاساوو قسەو وەڵامێکیان بۆ گێڕانەوەی ئەو راستیانە نەبوو، کەشایەتحاڵەکان بێ پەردە قسەیان لەبارەوە دەکرد؛ بەڵکو خودی سەدام لەو ساتە وەختەدا ئەو قورئانەی کەبەدەستیەوە بوو، کەتەنیا بۆ بەردەوامیدان بەهەڵخەڵەتاندنی رای گشتی، لەگەڵ خۆیدا هێنابویە هۆڵەکەوە، دەقی قورئانەکەی کردەوە، بۆ ماوەی زیاتر لەچارەکە سەعاتێک چاوی لەسەر لاپەڕەیەکی قورئانەکە بوو، دیار بوو کەهەر بۆ خۆ دزینەوە بوو لەو باسە ویژدان هەژێنانەی ئەو پاکیزە کوردەی؛ کەبەوپەڕی سادەیی خۆیەوەو بەکاریگەریەکی دەروونی

ناخ سوتاندنەوە ئەو تاوانانەی دەرهەقی کراوە دەگێڕایەوە. خۆ کەڕکردن لەئاست ئەو حەقیقەتە تاڵانە، ئەو هاتنە گۆیەی دانیشتنی یەکەمیشی دەم بەست کرد، کاتێک داواکاری گشتی لەناو لائیحەکەیدا باسی لەئەتککردنی کیژۆڵەی کورد کرد بەدەستی بەعسیەکان. هەر لەهەمان دانیشتندا دوای ئەوەی دادوەر داوای کرد شکایەتکارێکی تر بێتە هۆڵەکەوەو ئیفادەی خۆی بدات. شۆڕە ژنێکی تر بەجل و بەرگی کوردیەوە رووی کردە دادوەرو، دەستی کردە گێڕانەوەی ئەو زوڵم

و تاوانانەی دەرهـەق بەخێزان و هاوزمان و هاوگوندیەکانی کراوە. پاشان باسی لەگواستنەوەیان بۆ قەڵای قۆرەتوو، پاشتر بۆ دوبزو؛ ئینجا نوگرەسەلمان کرد. لەباسکردنی ئەو دەستدرێژیانەی کراوەتە سەری هەمدیس صدام، لەگەڵ ئـەوەی ژنە کورد کەوتە باسی ئەو بێ ئابڕوییەی دارودەستەکەی صدام دەرهەقیانی کردوە، ئەمیش یەکسەر لەسەر کورسیەکەی خۆی لەناو قەفەسەکەوە بەدانیشتنەوە بەلای دەستەچەپیدا وەرگەڕاو دەستی کردە نوێژکردن بەو جۆرە خۆی خەریک کردو زیاتر لەهەشت دەقیقەی پێ چوو. گوایە نوێژ دەکات. بەبێ ئەوەی دادوەریش ئاگاداری بکاتەوە لەوەی؛ کەپێویستە نوێژەکەی دوابخات و گوێ بۆ ئەو چەرمەسەریانە رادێرێ، کەبەسەر کوردیاندا هێناوەو نوێژەکەی دوابخات بۆ کاتی پشوو. لەو دانیشتنانەدا زۆرترو زیاتر روون بووەوە کەسەرانی ئەو ڕژێمە چەند بستە زمان و دەستە وەستان بوون لەبەردەم سایدەیی گوفتارو ئیفادەی پاکیزەکانی کوردستان. لەناویشیاندا سـەدام کەلەوان زیاتر خۆی بەشەرەفمەند دەزانـێ و، بێدەنگی و خۆکەڕکردنی هەڵبژارد.

بەمەستم ئەوەیە بە زنجیرە دانیشتنەکان هەموو هەڵچوون و خۆسورکردنەوەکانی سەدام و هاوەڵەکانی بەتاڵ کردەوە. بەتایبەتی کاتێک چەند کچێک هاتنە بەردەم دادگاو باسی لەدەستدانی پاکیزەیی خۆیان کرد بە زۆرو لەچوارچێوەی تاوانەکانی ئەنفالدا.

بایکۆتی پارێزەرانی داکۆکیکار لە تاوانباران

بابەتی مامەڵەکردن و گفتوگۆکردن لەگەڵ خودی سەدام حسێن لەلایەن دادوەرەکانەوە ئاسان نەبوو. چونکە سەدام وریا بوو لە گۆڕینی ئاراستەی بەڕێوەچوونی دادگاییەکە. هەمیشە بەئاگا بوو چۆن هەل و کات دەدۆزێتەوە بۆ موداخەلەو لە چ کاتێکدا خۆی نەبان ئەکات لە دۆسیەکان، یا خۆی بێدەنگ دەکات.

بەو جۆرە لە موداخەلەیەکدا سەبارەت بە دیکتاتۆر بوون و نەبوونی، دادوەری لێکۆڵینەوەی بە ئاراستەیەکدا برد کە پێی بڵێ تۆ (دیکتاتۆر نەبویت)!

لە بابەتێکی پێشوتری ئەم کتێبەدا وردتر ئاماژەم پێکردوە.

لەسەر ئەم دەربڕینەی دادوەر عەبدڵا عامری تووشی رەخنەی زۆر بوو.

ئەمجام بەبڕیاری دەستەی باڵای دادگاو حکومەتی عیراقی؛ داوەر عەبدوللا عامری لەبەڕێوەبردنی دانیشتنەکانی دادگاییەکە لابرا.

پارێزەرانی داکۆکیکار لەتاوانباران ئەم بڕیارەیان قۆستەوەو هەڵایەکی ئیعلامیان لەسەری دروست کرد، ئینجا بەبیانووی دەستوەردانی حکومەتی عیراقی لەڕێوشێنەکانی بەڕێوەچوونی دادگاییەکە. بەهەموویانەوە بڕیاریاندا هۆڵی دادگا بەجێ بهێڵن و

بایکۆتی دانیشتنەکانی داهاتوو بکەن. هەرچەندە لەواقیعدا ئەوەی لەڕێی شەفافیی و راستەوخۆیی بینینی دانیشتنەکانەوە دەبینرا لەشاشەی تەلەفزیۆنەکانەوە، هیچ فشارو دەستێوەردان و رێگرییەک لەقسەکردن و بەشداریکردنی تۆمەتباران و پارێزەرەکانیان لەماف و حەقی خۆیان بەدی نەئەکرا. ئەمە جگەلەوەی تۆمەتباران و پارێزەرەکانیان سوودێکی زۆریان لەو رەوشە ئازادە وەرگرت، کەلە دادگادا هەبوو. سەرباری ئەمانەش دەربڕین و موداخلەکردنی خودی پارێزەرانی داکۆکیکار بەشێکی زۆریان دووربوون لەبابەتی بوون و لەبەجێ هێنانی پیشەو مەهامی پارێزەریی. هەندێ هەڵسوکەوت و دەربڕینیان ئیستفزازی بوو. وەکو ناوهێنانی سەدام حسێن بە(سەید الرئیس) و سوکایەتیکردن بەقوربانیان و دەرچوون لەو بابەتانەی پەیوەندی بە سکاڵای شایەتحاڵەکانەوە هەبوو. جگەلەوەی بەردەوام ئەوانیش هەوڵیان دەدا بۆ دورخستنەوەی رەوتی بابەتی دادگاییەکە بەئاقارێکی تردا. لەرێگەی پرسیاری ناجۆرەوە. هەرچەندە دادوەر چەند جارێک لەو هەڵسوکەوتە ئاگاداری دەکردنەوە؛ کە پێویستە وەکو یاساناس و پارێزەر پیشەیانە مامەڵە بکەن و، هەوڵ بدەن پرسیارو تێبنیەکانیان لەچوارچێوەیەکی یاساییدا پێشکەش بکەن. بەڵام ئەوان گوێیان بەم لایەنە نەدەدا، بەڵکو وەکو پەروەردەکراوێکی قوتابخانەی بەعسیزم و شۆڤێنیانە دوور لەپیشەی یاساپارێزیی بەجۆرێک دەیانویست واقیعەکە بشێوێنن کەقوربانیەکانی ئەنفال تاوانبار بوونەو، ئەنجامدەرانی ئەنفالیش بێتاوان.

لەئاکامیشدا لەبەر ئەوەی نەیانتوانی لەبەرامبەر یاسایی بوون

و دادپــەروەری دۆسیەکە دادوەر لـەرووی یاسایی و پاراستنی سەربەخۆیی پێگەکەیەوە لەبەڕێوەبردنی دانیشتنەکاندا، هەروەها بەجێهێنانی ئەرکە یاساییەکان لەلایەن دەستەی داواکاریی گشتییەوە رووبەڕوو ببنەوە. ناچاربوون هۆڵی دادگا بەجێ بهێڵن. بەمەبەستی دروست کردنی فشار، بەڵام ئاکام دادوەر ئەوەی راگەیاند کەئەگەر تادوا هەوڵ پارێزەران سوربوون لەسەر بایکۆتکردن، ئەوا خودی دادگا لەتوانایدایە پارێزەری داکۆکیکار بۆ تۆمەتبارن پەیدا بکات و لەناو هۆڵی دادگادا ئامادەیان بکات. تا بەرگری بکەن لەموەکیلەکانیان.

پارێزەرانی بەرگری لـەسـەدام هەموو هەوڵێکیان دواخستنی دانیشتنەکانی دادگـا بـوو. هەموو دانیشتنێک داوای دواخستنی دانیشتنەکەیان دەکرد.

جارێک خەلیل دلێمی داوای لە دادوەر کرد ٩٠ رۆژ دانیشتنەکان دوا بخات بەبیانوی پیاچوونەوە بە دۆسیەو فایلەکانداو وتی زۆر زۆرن بەڵگەکان! دادوەر وەڵامـی دایـەوە کە پێشتر کاتی زۆرتـان دراوەتێ و فایلەکانتان لەبەر دەستبوە دیارە نەتخوێندۆتەوە وتی بەڵێ نەمخوێندۆتەوە.

یان هەموو دانیشتنێک رەخنەیان لە شـەرعیەتی دادگاکە دەگرت بۆ نانەوەی پشێوی دانیشتنەکان.

ڕێککەوتنی تورکیاو عیراق لەزاری تارق عەزیز-ەوە

تارق عەزیز یەکێک لە سەرکردەکانی حزبی بەعس وەزیری دەرەوە و جێگری سەرۆک وەزیران بووە، وەک شایەتحاڵێکی داکۆکیکار لە ڕژێمی پێشوو لەبەردەم دادگادا ئامادەبوو، پاساوی بۆ ئەنفال هێنایەوەو باسی لەوەشکرد کیمیابارانی هەڵەبجە ئێران کردوویەتی، باسی لەوەشکرد ساڵی ١٩٩١ لە دانوستانی نێوان بەرەی کوردستانی و حکومەتی عیراق، لایەنی کوردی بەهیچ شێوەیەک باسی ئەم قوربانییانەی ئەنفالیان نەکردووە.

ڕۆژی ٥/٣/٢٠٠٧ دانیشتنی ژمارە ٤٨ ی دادگا بەڕێوەچوو، سەرۆکی دادگا محەمەد عوریبی بانگی شایەتحاڵی یەکەمی کرد بەناونیشانی داکۆکیار لە تۆمەتباران.

بەم جۆرە قسەکانی دەستپێکرد: من بەرگری لەکەسێکی دیاریکراو ناکەم، بەڵکو هاتووم وەکو بەرپرسێکی حکومی لەو سەردەمە هەندێک ڕاستیی بخەمەڕوو.

گوتی: لە ساڵی ١٩٨٤ وەزیری دەرەوەی تورکیا هاتووە بۆ عیراق و داوایان کرد لەگەڵ عیراق ڕێککەوتنامەیەک ئیمزا بکەن، داوایان دەکرد عیراق ڕێگەیان بدات بیست (٢٠) کیلۆمەتر بێنە ناو خاکەکەمانەوە، بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی چەکدارانی پارتی کرێکارانی کوردستان (P K K)، ئەو ڕێککەوتننامەیەمان بەرزکردەوە بۆ

سەرۆکایەتی و ڕەزامەندی لەسەردرا، بەڵام مەرجی عیراقیش ئەوەبوو بە هەمان شێو،ە تورکیا ڕێگە بگرێت لە یاخیبووان لەسەر سنوورەکان و رادەستکردنەوەیان بە حکومەتی عیراق. ئەو ڕێککەوتنامەیە بە واژۆی هەردوو وەزیری دەرەوەی تورکیا و عیراق بووە، هەردوولا بەتەواوی پێوەی پابەندبوونە، هەروەها ساڵانە نوێدەکرایەوە. دواترلە ساڵی ١٩٨٩ تورکیا نوێی نەکردەوە.

تارق عەزیز گوتی: ئەو گازەی لە هەڵەبجە بەکارهاتووە گازی خەردەل نەبووە، بەڵکو (سیانید) بووە، عیراق لەو کاتەدا لەو جۆرە گازەی نەبووە، واتە ئێران بەکاری هێناوە.

دەستەی داواکاری گشتی لەسەر قسەکانی تارق عەزیز هاتنە دەنگ، گوایە بەناوی داکۆکیکردن لە تۆمەتبارەکان هاتووە قسە بکات، بەڵام هەموو قسەکانی گشتین و داکۆکین لە ڕژێمی پێشوو.

تارق عەزیز یەکێک بوو لەو ٥٦ داواکراوەکەی ڕژێم، تەنیا کەس بوو لە ئاستی نێودەوڵەتی چەند وڵاتێک هاتبوونە سەرهێڵ و داوای ئازادکردنیان دەکرد، بەتایبەتی پاپای ڤاتیکان و رووسیا، لەبەر ئەوەی هەم مەسیحی و هەم لەبەر ئەوەی لە بواری دیبلۆماسی و لە نەتەوە یەکگرتووەکان کاری کردبوو، نوێنەرایەتی عیراقی کردبوو، پەیوەندییەکی کەسیی بەرفراوانی نێودەوڵەتیی هەبوو.

بڕیاری ١٦٠ی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش

دانانی عەلی حەسەن ئەلمەجید بە بەرپرسیاری ناوچەی باکوری حزبی بەعس، بەیەکێک لەهەنگاوە کرداریەکانی پیلانی بەعس بۆ ئەنجامدانی تاوانی ئەنفال دادەنرێت. بڕیاری ژمارە (١٦٠) ئەو بڕیارەیە لەهەر باسکردنێکی شاڵاوەکانی ئەنفالدا پێویستە لەگەڵ بڕیاری ژمارە (٤٠٠٨) دا باس بکرێن و ناوەڕۆکەکەی روون بکرێتەوە.

ئەم دەقی وەرگێڕدراوی بڕیارەکەیە وەکو خۆی:-

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان

بەناوی گەل

بڕیاری ژمارە (١٦٠)

٢٩/٣/١٩٨٧

بڕیار

پاڵپشت بە حوکمەکانی بڕگەی شەشەم لەمادەی ٤٢

هەروەها بڕگەی شەشەم لەمادەی ٤٣ی دەستور، بەمەبەستی جێبەجێکردنی ئەو بڕیارەی لە کۆبونەوەی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش و سەرکردایەتی ناوچەکانی حزبی بەعسی عەرەبی ئیشتراکی دراوە لە ١٨/٣/١٩٨٧ ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش

لە کۆبونەوەی ئاسایی خۆیدا لە ڕۆژی ٢٩/٣/١٩٨٧ بڕیاریدا کە:-

یەکەم:- ڕەفیق عەلی حەسەن مەجید ئەندامی سەرکردایەتی حزبی بەعس دەبێتە نوێنەری سەرکردایەتی ناوچەیی حزب و ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بۆ جیبەجێکردنی سیاسەتەکانی حزب لەهەموو ناوچەکانی حزب لەباکور. لەناویاندا ناوچەی کوردستانی ئۆتۆنۆمی. بە ئامانجی پارێزگاری لە ئاسایش و چەسپاندنی یاسای ئۆتۆنۆمی لەدەڤەرەکەدا.

دووەم:- بەمەبەستی جێبەجێکردنی ناوەڕۆکی ئەم بڕیارە، ڕەفیق عەلی حەسەن مەجید تەواوی دەسەڵاتی لە دەست دەبێ لەهەموو دەزگاکانی سەربازی و مەدەنی و ئەمنیەکاندا.

بەهەموو ئەو دەسەڵاتانەی پێی دراوە.

سێیەم:- ئەم لایەنانەی خوارەوە بەهەموو شێوەیەک پەیوەندیان بە ڕەفیق عەلی حەسەن ئەلمەجیدەوە دەبێت. پابەمد دەبن بە هەموو بڕیارو ڕێنماییەک کە دەریان دەکات و لەسەریانە جێبەجێی بکەن.

*ئەنجومەنی جیبەجێکردنی ناوچەی ئۆتۆنۆمی.

*پارێزگاری پارێزگاکانی باکورو سەرۆکی یەکە ئیداریەکان سەربە حوکمی ناوچەیی.

*دەزگاکانی موخابەرات، ئاسایشی ناوخۆ، هەواڵگری سەربازی.

*هەموو سەرکردەکانی جەیشی شەعبی.

چوارەم:- سەرکردەو پلەدارە سەربازیەکان پابەند دەبن بە بەبڕیای ڕەفیق عەلی حەسەن ئەلمەجید ئەندامی سەرکردایەتی حزبی بەعس

*بۆ هەر شتێک پەیوەندی بە خاڵی یەکەمی ئەم بڕیارەوە هەبێت.

پێنجەم:- ئەم بڕیارە لە رۆژی دەرچوونیەوە کاری پێدەکرێت، هەتا کاتێکی نادیار.

هەموو ئەحکامە پێچەوانەکانی ئەم بڕیارە کاری پێناکرێت و رادەگیرێت.

سەدام حسێن

سەرۆکی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش

١٩٨٧/٣/٢٩

فرمێسکەکانی کەمارا لەهۆڵی دادگادا

لەدانیشتنی سیانزەهەمینی دادگادا، دوای ئەوەی دادوەر داوای کرد شکایەتکاری چوارەم بێتە هۆڵەکەوە، شکایەتکار ئامادە بوو، کەوتە گێڕانەوەی ئەو بەسەرهاتانەی لەمانگی چواری ساڵی هەشتاو هەشتدا لەلایەن سوپای عێراقەوە بەسەر خۆی و کەسوکارو گوندکەی و خەڵکەکەیدا هێنراوە؛. بەشێوەیەکی زۆر سەرنج راکێش و تەقەڵ دوور رووداوەکانی تەتەڵە دەکرد، جگە لەو هەموو دەردەسەرییەو وێرانکردنی گوندو راپێچکردنیان بەرەو گرتووخانەکانی دوبزو؛ تۆپزاوەو؛ دابڕینی لەکەس و کارەکەی و برسێتی و نەخۆشی و، مردنی مناڵ و گەورە و بچوک لەبەرچاوی خۆی.

جەلادەکانی بەعس بەوەشەوە نەوەستان، تادەستدرێژی سێکسی بکەنە سەریان و بەزۆر و جەور پاکیزەییەیان لەبارودۆخێکی تەواو تەواو شێواودا لەکەدار بکەن.

شایەتحاڵ بەجۆرێک ئەو رووداوانـەی بەسەریدا هێنراو، ئەو کردە بێزراوانەی بەچاوی خۆی بینیبوونی لەهاوخوشکەکانی کراوە دەگێڕایەوە، خودی دادوەر محەمەد عورێبی پەساپەسا لەناڕەحەتی و نیگەرانیدا بەدەستەسڕە کاغەزییەکەی بەردەستی، ئارەقی ناوچاوانی و سیمای دەسڕی. دیاربوو جگە لەحاڵەتە ئینسانی و کاریگەرییەکانی، وەکو عەرەبێکیش شەرمی لەخۆی و نیگەرانی لەو

تاوانانەی هەست بکەی ناڕاستەوخۆ لێی بەرپرسیارەو کاراکتەریەتی دەکرد، ئەوە بەلای منەوە لەهەموو دیمەنەکان سەرنجراکێشتر بوو، لەو کاتەدا کە کچە شایەتحاڵەکە بەسەرهاتەکانی خۆی دەگێڕایەوە.

کەمارا، ژنێکی ئەمریکی بالاّبەرزی سپی پێستی قژ زەردی تەمەن دەوروبەر ٤٠ ساڵان بوو، هەموو بەیانیەک لەبەردەم تەلاری ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراقیدا چاوەڕێی دەکردین و ئەو سەرپەرشتی بردن و گەڕانەوەی ئەو کەسانەی دەکرد، وەک میوان بەشداریان دەکرد لەبینینی رەوشی دادگاییەکەو، دەیبردین؛ لەگەڵمان بوو تاکاتی گەڕانەوەش.

خاتوو کەمارا لەناو ئەو هۆڵەی ئێمەی تیادا دادەنیشتی هەر لەگەڵمانا بوو، بۆ هەر یەکێک لەمیوانەکان جیهازی (هێت فۆن) دابەشدەکرا، ئەو جیهازە بۆ وەرگێڕانی قسەو شکایەت و گفتوگۆکانی ناو دادگاییەکە بوو، کە بەچەند زمانێک وەردەگێڕدرا.

جیهازەکە چوار کەناڵی هەبوو (کەناڵی سفر – بۆ دەنگی عامی ناو هۆڵەکە بوو – کەناڵی یەک وەرگێرانی گفتوگۆکان بوو بۆ زمانی کوردی – کەناڵی دوو بۆ زمانی عەرەبی و کەناڵی سێ بۆ زمانی ئینگلیزی بوو).

کەماراش لەگەڵ ئێمەداو، لەکورسییەکانی دواوە دادەنیشت، وەک هەمووان هیتفۆنەکەی لەگوێ دەکرد، شایەتحاڵەکە لەگەرمەی گێڕانەوەی ئەو رووداوە بینراوانە بوو کە بەسەریدا هاتبوو، لەپڕدا ئاوڕێکم دایەوە بۆ دواوە، بینیم کەمارا فرمێسک بەچاوەکانیدا بەخوڕ دێنەخوارەوەو لوت و گۆناکانی سوورسوور هەڵگەڕابوون.

ئەم دیمەنە منیشی خستە حاڵەتێکی هێندەی تر نائارامەوەو، دڵم پڕ پڕو ئەندێشەشم پڕ پرسیار، ئەو کاریگەرییە ئینسانییەی کاری کردبووە سەر دەروونی ئەو ژنە بیانییە دەبێ ببێتە پرسیار بۆ ئەو ژینگەو کەلتوورەی ئەوی پەروەردە کردووە.

ئەمە لەکاتێکدا تەنیا تاوانبارەکان بوون نەک هەر ئەو گێڕانەوانە کاریگەری نەدەخستە دەروون و ویژدانی مردوویانەوە، بەڵکو گوێی خۆیان لەو قسانە کەڕ کردبوو، نەشیان دەویست گوێ بۆ گێڕانەوەی رووداوێکی لەو جۆرە بگرن کەخۆیان و داروەدەستەکەیان بکەری بوون.

کەمارا هەر لەدوورەوە کە دەمانبینی بەدەم و لەبزی پڕ لەپێکەنین و بزەوە پێشوازی لێ دەکردین و لەگەڵماندا لەپاسی داخراو (مصفحە) کەدا سەردەکەوت تا دەگەیشتینە دادگاو لەوێشەوە لەکاتی پشووی نانخواردن و گەڕانەوەش، ئەو ژنە بزێو بوو هەموو گیانی لەجووڵەو بزەو خەندە ئاڵابوو، لەگەڵ ئەوانەشدا بەوڕادەیە هەستێکی مرۆڤانەی تراژیدیا قوڵ و کارتێکردوو کە خوڕخوڕ فرمێسک لەچاوەشینەکانی دەبارێ ئاوا کاری تێبکات.. سوپاس و ئەمەک بۆ ماندوبوونی کەمارا لەگەڵمان، وەفاو پێزانین بۆ فرمێسکە گەرمەکانی.

ئێمە کوردەکان حەوت کەس بووین، لەگەڵ نۆ میوانی دیکەی بیانی، دوو بۆ سێ کەس نەبێ هەمووان لەگەڵ قسەکانی کچە ئەنفالدیدەکەدا فرمێسک بەچاویاندا دەهاتە خوارەوە.

گومان لەبوونی نوگرە سەلمان

صابر ئەلدوری سەرۆکی ئیستخباراتی رژێمی بەعس لەیەکێک لەدانیشتنەکانی دادگای ئەنفالدا ئەم قسەیەی کردو وتی: بەگومانم لەهەبوونی گرتوخانەی نوگرە سەلمان.

کچە کوردێکی شایەتحاڵ باسی لەخراپی گوزەرانی خۆیان و ئەو بارودۆخەی تێی کەوتبوون لەگرتووخانەی نوگرە سەلمان دەکرد. ئەو پەتاو نەخۆشی و مردنەی بەسەر گیراوەکان دەهات و، ئەو تەعداو زوڵمەی لەدەستدێژی لەسەر کچان و ژنان دەکرا بەوردی دەگێڕایەوە.

شایەتحاڵەکە بەسادەیی خۆیەوە؛ وێنەی رووداوەکانی دەدایە بەرگوێی ئامادەبوانی ناو هۆڵی دادگاکە.

کچەکە وتی: ژیانمان وەک جەهەنم وابوو. هەر رۆژەو مردنی هێواشی چەندین ئازیزی خۆمانمان بەبەرچاوی خۆمانەوە دەدی. لەوەش خراپترو ناخۆشتر لەدەرەوەی قاعەکان لاشەی مردوەکان دەخرانە ژێر لم، ئینجا سەگەڕەش و سەگگەلی تر لاشەکانیان دەردەهێناو دەیان خواردو؛ دەیان شێواندن.

دوای ئەوەی شایەتحاڵ لەقسەکانی بووەوە دادوەر محەمەد ئەلعرێبی رووی کردە تۆمەتباران و پێی راگەیاندن پرسیارو تێبینیەکانی خۆیان رووبەروو شایەتحاڵ و شکایەتکار بکەنەوە.

لەنێو قسەی تۆمەتباراندا ئەوەی پەیوەندی بەخودی ناوو بوونی نوگرەسەلمانەوە هەبوو وەکو

گرتووخانە، لەیەکێک لەدەربڕینەکانیدا صابر ئەلدوری وتی: لەراستیدا من گومانم هەیە کەبینایەک یان سەربازگەو گرتوخانەیەک هەبێت بەناوی نوگرە سەلمانەوە!. لەبەر ئەوەش باوەڕ بەو قسانە ناکەم کەدەوترێت.

هەر لەو ساتەوختەدا یەکێک لەئەندامانی دەستەی داواکاری گشتی داوای لەدادگا کرد بەپێکهێنانی لیژنەیەک بۆ بەدواداچوون و ساغکردنەوەی بوون و نەبوونی بینای نوگرە سەلمان. دادوەریش دەستبەجێ بڕیاریدا بەپێکهێنانی لیژنەکەو داوای کرد بڕیارەکە تۆمار بکرێت. ئەو شێوازی مامەڵەکردن و کۆڵەواریەی تاوانباران بەرامبەر وتەی شایەتحاڵەکان بەشپرزەییەوە لەماوەی موداخەلەکردنیاندا دەیان نواند. حەق وایە بڵاو بکرێتەوەو بەبەردەوامی پیشان بدرێت. نازانم بۆچی میدیای کوردی ئەوەندە خەمسارد و بێباکە بەرامبەر بەم دۆسیەیە. لە راستیدا خودی صابر ئەلدوری و تۆمەتبارانی تر؛ لەئامادەبووانی هۆڵی دادگاکە باشتر دەیانزانی ئەو گرتووخانەیە هەبوەو لەکوێیەو بەچ شێوازێک هەزاران کوردی ئەنفالکراویشی تیادا کوژراو ئەتکراو کرانە ژێر لمەوەو نەگەڕانەوە. تۆمەتباران بۆ لەخشتەبردن و شێواندنی راستیەکان چەندین هەوڵی چەواشەکاریان دەدا بۆ خۆ دەربازکردن لەو شەرمەزاریەی لەچوارچێوەی ئەو قەفەس و رووبەڕووبوو نەوەیەی کێژانی زوڵم لێکراودا تێی کەوتبوون. بەڵام ئازادی و حوکمی یاسا تائەوپەڕی پێدانی ماف

مامەڵەی لەگەڵ هەمووواندا دەکرد، تاوەکو بگەنە دوا راستی و دوا بڕیارو ئەمجام بیانوو بڕین.

لەبەر ئەوە جگە لەو هەموو شایەتحاڵەی باسیان لەنوگرە سەلمان و نەهامەتیەکانی رۆژگاری بەکۆمەڵ زیندانی تێیداو ئەوەی بەسەریاندا هێنرا دەکرد، کەلە دەیان کەس زیاتر بوون. بۆ باشتر دەرخستنی رووی راستییەکان دادوەرو دەستەی داواکاری گشتی بەهێمنی هەوڵیان دەدا لەگەڵ ئەو رەوشەدا بڕۆن، تا دەگەنە دوا ئەنجام.

ئەگینا شایەتیدانی چەند شکایەتکارێک لەسەر بوون و ژان و زامەکانی ناو نوگرەسەلمان بۆ خۆی نەک هەر حاشا هەڵنەگر بوو، بەڵکو پیشاندان و دەرخستنی رووی نامرۆڤانەی صابر ئەلدوری و هاو قەفەسیەکانی دەگەیاندە ئەوجی راستی.

رێکەوتنی تورکیاو عیراق لەزاری تارق عەزیزەوە

تارق عەزیز یەکێک لە سەرکردەکانی حزبی بەعس وەزیری دەرەوەو جێگری سەرۆک وەزیران بووە. وەک شایەتحاڵێکی داکۆکیکار لە رژێمی پێشوو لەبەردەم دادگادا ئامادەبوو. پاساوی بۆ ئەنفال هێنایەوەو، باسی لەوەش کرد کیمیابارانی هەڵەبجە ئێران کردویەتی. باسی لەوەش کرد ساڵی ١٩٩١ لە دانوستانی نێوان بەرەی کوردستانی و حکومەتی عیراق لایەنی کوردی بەهیچ شێوەیەک باسی ئەم قوربانیانەی ئەنفالیان نەکردوە.

رۆژی ٢٠٠٧/٣/٥ دانیشتنی ژمارە ٤٨ ی دادگا بەڕێوە چوو. سەرۆکی دادگا محەمەد عرێبی بانگی شایەتحاڵی یەکەمی کرد، بەناونیشانی داکۆکیار لە تۆمەتباران.

بەم جۆرە قسەکانی دەستپێکرد: من بەرگری لەکەسێکی دیاریکراو ناکەم بەڵکو هاتووم وەکو بەرپرسێکی حکومی لەو سەردەمە هەندێک راستی بخەمە روو.

وتی لە ساڵی ١٩٨٤ وەزیری دەرەوەی تورکیا هاتووە بۆ عیراق و داوایان کرد لەگەڵ عیراق رێکەوتنامەیەک ئیمزا بکەن. داوایان دەکرد عیراق رێگەیان بدات بیست ٢٠ کیلۆمەتر بێنە ناو خاکەکەمانەوە، بۆ رووبەڕوو بونەوەی چەکدارانی پارتی کرێکارانی کوردستان. ئەو رێکەوتنامەیەمان بەرزکردەوە بۆ سەرۆکایەتی و رەزامەندی

لەسەر درا. بەڵاممەرجی عیراقیش ئەوە بوو بەهەمان شێوە تورکیا ڕێگە بگرێت لە یاخیبوان لەسەر سنورەکان و تەسلیمکردنەوەیان بە حکومەتی عیراقی. ئەو ڕێکەوتنامەیە بە واژۆی هەردوو وەزیری دەرەوەی تورکیاو عیراق بووە. هەردوولا پێوەی پابەند بوونە بەتەواوی. لایەنی عیراقی بەتەواوی پابەندبوون پێوەی ڕێکەوتنەکە ساڵانە نویٚ ئەکرایەوە.

بەڵام ساڵی ١٩٨٩ ئیتر تورکیا نوێی نەکردەوە.

تارق عەزیز وتی ئەو گازەی لە هەڵەبجە بەکارهاتووە گازی خەردەل نەبوە سیانید بووە عیراق لەو کاتە ئەو جۆرە گازەی نەبوە واتە ئێران بەکاری هێناوە.

پرسیارێک لێرەدا جێی خۆیەتی باس بکرێت ئەگەر ئێران هەڵەبجەی کیمیاباران کرد، بۆچی عیراق بێدەنگی لێکردو هەرای نێودەوڵەتی لەسەر نەکرد؟

بۆچی لەسەر ئاستی نەتەوەیەکگرتوەکان و ئەنجومەنی ئاسایش سکاڵای دژی ئێران نەجووڵان؟ خۆ ئەو کاتە خودی تارق عەزیز وەزیری دەرەوە بووەو دەیتوانی بەسود وەرگرتن لەو ڕاپۆرتە ئەمریکیەی کە دەزگای بەرگری ئەمریکی باسیان کردوە بکردایەتە بنەمای سکاڵاکەی. کە ئەمەیان نەکرد ڕژێمی سەدام، لەبەرامبەردا کۆماری ئیسلامی ئێران ڕۆژنامەنووسی بیانیان بردە شوێنەکەو هەڵایەکی نێودەوڵەتیان لەسەر هەڵەبجە دروست کرد.

دەستەی داواکاری گشتی هاتنە دەنگ لەسەر قسەکانی تارق عەزیز گوایە بەناوی داکۆکیکردن لە تۆمەتبارەکان هاتوە قسە بکات

بەڵام هەموو قسەکانی گشتین و داکۆکین لە رژێمی پێشوو.

تارق عەزیز یەکێک بوو لە پەنجاو شەش داواکراوەکەی رژێم. دەستگیرکرا. تەنیا کەس بوو لە ئاستی نێودەوڵەتی چەند وڵاتێک هاتبوونە سەر خەت و داوایان کردبوو ئازاد بکرێت. بەتایبەتی پاپای ڤاتیکان و رووسیا.

چونکە هەم مەسیحی بوو، هەم لەبەر ئەوەی لە بواری دیبلۆماسی دەرەوەو نەتەوە یەکگرتوەکان کاری کردبوو نوێنەرایەتی عیراقی کردبوو، پەیوەندیەکی کەسی نێودەوڵەتی هەبوو.

عەلی کیمیایی لەبەردەم چەندان پرسیار و وەڵامدا

بڕیاری ژمارە ١٦٠ی مەجلس قیادەی سەورە، هەموو دەسەڵاتێکی دا بە عەلی حەسەن مەجید بۆ جێبەجێکردنی سیاسەتەکانی بەعس وەکو لە نووسراوەکەدا هاتووە «جێبەجێکردنی سیاسەتەکەمان لەباکوری عیراق» بووە پرسیار لای دادوەری دادگاکە.

لە ٤٠ هەمین دانیشتنی دادگادا، پرسیار و وەڵامێکی زۆر لەنێوان دادوەر و عەلی کیمیایی و داواکاری گشتیدا دروستبوو، دادوەر سەرەتا پرسی مەبەست چی بووە لە جێبەجێکردنی سیاستەکەتان لە بڕیاری ١٦٠ دا؟

عەلی کیمیاوی بەم جۆرە وەڵامی دایەوە:

قیادەی حزب کۆمەڵێ سیاسەت و ئامانجی هەبووە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان لە باکوری عیراق، منیش بەرپرسی جێبەجێکردنی ئەو سیاسەتانە بووم و مەجلیسی قیادەی سەورە منیان راسپاردووە بە بەرپرسیارییەتی جێبەجێکردنی.

دادوەر: باوەڕت بەو کارانە هەیە کە لەو چوارچێوەیە بەئەنجامت گەیاندووە؟

عەلی کیمیاوی: بەڵێ بەتەواوی باوەڕم پێیان هەبووە، بەهیچ جۆرێک پەشیمان نیم لەو بڕیارانەی لەو چوارچێوەیەدا داومە، چونکە بارودۆخی ئەوکاتەی وڵاتەکەم ئەوەی ویستووە بیکەم،

ئەگەر ئێستاش هەمان دۆخ بگەڕێتەوە هەمان کار دەکەم، خۆ ئەگەر هەر کەسێک بەهۆی ئەو بڕیار و کارانەوە زیانی بەر کەوتووە، ئەوا داوای لێبوردنی لێدەکەم.

دادوەر: بەچەند قۆناغ گوندەکانی کوردستان راگوێزران و رووخێنران؟

عەلی کیمیاوی: پێویستە ئەوە بزانرێ کە راگواستن نەبوو، بەڵکو کۆکردنەوەی خەڵکی گوندەکان بوو، دواتر نیشتەجێکردنیان لە کۆمەڵگای عەسریدا، بەدوو قۆناغ پرۆسەکە دەستپێکرد، قۆناغی یەکەم: لە گوندە سنوورییەکانەوە دەستپێکرد، راگواستن و کۆکردنەوەی گوندەکانی پشتێنەی سنووری.

قۆناغی دووەم: گوندە قەدەغەکراوەکان بوو، لە راستیدا قۆناغی دەستپێکی پرۆسەی راگواستنی گوندەکان دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩٧٥ لەو کاتەوە بەردەوام بووە، مەبەستیش لەوکارە کۆتایی پێهێنانی شەڕ و کوژاندنەوەی ئاگری ئاژاوە بووە لە باکووری عیراق.

دادوەر: چۆن گوندێک دەڕووخێنن دەیان کیلۆمەتر لە سنوورەوە دوورە؟

عەلی کیمیاوی: ئەو گوندانە دەکەوتنە ناوچە قەدەغەکراوەکانەوە.

دادوەر: مەبەستت چیە لە ئەفواجی دیفاع وەتەنی؟

عەلی کیمیاوی: ئەم فەوجانە لە کۆمەڵێک کوردی خۆبەخش پێکهاتبوون، کە ئارەزوومەندانە و بەویستی خۆیان پەیوەندییان پێمانەوە کردبوو، راستەوخۆ لەژێر فەرمانی سوپادا بوون، بەتایبەتیش فەیلەقەکانی دوو، پێنج.

دادوەر: لە تۆمارە دەنگییەکەتدا باسی ئەوە دەکەیت کە بەکیمیایی لێیان دەدەم، لەم بارەیەوە چی دەڵێی؟

عەلی کیمیاوی: راستە ئەو قسەیە من وام وتـووە، بـەڵام من هیچ کات مەبەستم نەبووە بەشێوەی کرداری جێبەجێی بکەم و بە چەکی کیمیایی لێیان بدەم، بەهیچ شێوەیەکیش بەکارم نەهێناوە، ئەو قسانەشم تەنیا بۆ ترساندنیان بووە وەک جنگێکی دەروونی، کەچی دوایی نازناوی عەلی کیمیایی یان بەسەردا دابڕیم.

دادوەر: تۆ زانیاریت لەسەر گۆڕە بەکۆمەڵەکان هەیە؟ بەتایبەتی ئەوەی لەناوچەی حەزەر لەموسڵ و لەنوگرەسەلمان لە سەماوە دۆزراونەتەوە؟

عەلی کیمیاوی: نا نەخێر، بەهیج جۆرێک من ئاگاداری گۆڕی بەکۆمەڵ نیم و نازانم.

دادوەر: لەتۆمارە دەنگییەکەتدا کە لەدادگا پێشکەشکرا، تۆ دەڵێی هەموویان دەنێرم بۆ مـەرگ، دواییش لە راستیدا هەموویان لە شاڵاوەکانی ئەنفالدا بێسەروشوێن کران، ئینجا لە گۆڕە بەکۆمەڵەکاندا دۆزرانەوە، تۆ لەم بارەوە قسەت چییە؟

عەلی کیمیاوی: ئاگادار نیم.

دادوەر: چۆن ئاگادار نیت؟ خۆ ئەگەر کەسێکی یاخی لەوسەر یان ئەمسەری وڵات بوایە پێتان دەزانی، چۆن بەو گۆڕە بەکۆمەڵانەت نەزانیوە؟

دادوەر: تۆ لەبەردەم دادوەری لێکۆڵینەوەدا گوتووتە من ئاگاداری ئەنفال نیم، ئەو مەسەلەیە پەیوەندی بە سوپاو سەرۆکی هێزە

چەکدارەکانی عیراقەوە هەیە، ئایا ئەم قسەیە راستە؟

عەلی کیمیاوی: بەڵێ راستە.

من بەهیچ جۆرێک ئاگاداری ئەنفال نیم، بەڵکو راستەوخۆ پەیوەندی بە سوپاوە هەبووە.

دادوەر: باشە شاڵاوەکانی ئەنفال لەلایەن کێوە ئەنجامدراوە؟

عەلی کیمیاوی: شاڵاوەکانی ئەنفال بەگشتی دوو فەیلەق ئەنجامیداوە، سەرەتا ئەنفالی یەک لەناوچەی سلێمانی لەلایەن فەیلەقی یەکەوە بەسەرپەرشتی سوڵتان هاشم ئەنجامدراوە، ئەنفالی ناوچەکانی کەرکوکیش بەهەمان شێوە لەلایەن فەیلەقی یەکەوە ئەنجامدراوە.

بەڵام ئەنفالەکانی ناوچەی هەولێر و دهۆک و موسڵ لەلایەن فەیلەقی پێنجەوە ئەنجامدراوە.

دادوەر: نوسراوی ژمارە ٤٠٠٨ لە ١٩٨٧/٦/٢ ناوەڕۆکەکەی باسی ئەوە دەکات هەر کەسێک تەمەنی لە نێوان ١٥ ٧٠ ساڵیدا بێت دەکوژرێت، ئایا تۆ ئەو بڕیار و نووسراوەت دەرکردووە؟

عەلی کیمیاوی: بەڵێ من دەرمکردووە، لێشی پەشیمان نیم، ئەگەر دووبارە بێتەوە ئەوا ئامادەم هەمان بڕیار دەربکەم.

دادوەر: ئایا ئەو بڕیارەتان جێبەجێکرد؟

عەلی کیمیاوی: بێگومان بەڵێ جێبەجێکرا.

دادوەر: ئایا ئەو کەسانە بەپێی یاسا دادگایی کران و سزادران؟

عەلی کیمیاوی: نا نەخێر دادگایی نەکران، بەپێی حاڵەتی کتوپڕ و یاسای تەواڕی هەرکەسێک تاوانەکەی بەسەردا بچەسپایە راستەوخۆ

جێبەجێ دەکرا بەبێ ئەوەی بگەڕێنرێتەوە بۆ دادگا.

دادوەر: کێ بە کاری جێبەجێکردنەکە هەڵدەستا؟

عەلی کیمیاوی: من تەنیا فەرمانی جێبەجیکردنم دەرکردووە، ئیتر نازانم لەلایەن کێ و چۆن جێبەجێکراوە، ئەوە کاری من نەبوو، من تەنیا بڕیارەکەم دەرکردووە.

دادوەر: سوڵتان هاشم لەبەردەم دادوەری لێکۆڵینەوە کاتێک وتەی لێ وەرگیراوە وتویەتی: لەشاڵاوەکانی ئەنفالدا ئەرکی سوپا تەنیا بریتیبووە لە دەستگیرکردنی خەڵک و گواستنەوەیان، دوای ئەوە رادەستی لیژنە ئەمنییەکانی سەر بە مەکتەبی رێکخستەکانی باکوور کراوە، ئایا ئەم قسانە راستن؟

عەلی کیمیاوی: سوڵتان هاشم بەر لەوەی ئەو پۆستەی هەبێت، من ئەو فەرمانەم دەرکردبوو، ئەگەر سوپا هەر کەسێک لە ناوچە قەدەغەکراوەکان بگرێت، ئەوا پێویستە رادەستی لیژنە ئەمنییەکانی بکات، ئەوانیش لێکۆڵینەوە لەگەڵ خەڵکەکە دەکەن، ئەگەر هاتوو هیچ شتێکیان لەسەر ساغ نەبووەوە دژی حکومەت، ئەوا رەوانەی ئۆردوگاکان دەکرێن، ئەگەریش دەرکەوت هاوکاریی تێکدەرانیان کردووە، ئەوا لە دائیرەکانی ئەمن دەمێننەوەو سزای خۆیان وەردەگرن.

دادوەر: کێ فەرمانی دەکرد گوندەکان بڕوخێنن؟

عەلی کیمیاوی: فەرمانەکان لە بیرۆی باکوورەوە دەردەکران کە من بەرپرسی بووم، واتە بڕیارەکان راستەوخۆ من دەرمکردووە.

دادوەر: بۆچی ئەو فەرمانەت دەرکردووە؟ لەکاتێکدا هەزاران

هاووڵاتی کوردی بێتاوان لەو گوندانەدا ژیاون.

عەلی کیمیاوی: هیچ یەکێک لەوانە لەژێر سایەی دەوڵـەت و حکومەتی عیراقیدا نەبوون.

دادوەر: بەڵام لەناو ئەو خەڵکەدا هـەزاران منداڵ هەبوون هەر نازانن مانای دەوڵەت و حکومەت چییە؟

عەلی کیمیاوی: وەک چۆن ئەمریکا ناچار بووە بۆردومانی گەڕەکی حەیفای شاری بەغدا بکات و لێی بدات، کە پڕبوو لە هاووڵاتی و خەڵکی مەدەنی بێتاوان، ئێمەش بەهەمان شێوە ناچاربووین ئەو کارە بکەین.

دادوەر: ئەمریکییەکان بێگانە بوون بەخەڵکی عیراق کارێکی لەو جۆرەیان کردووە، بەڵام ئێوە عیراقی بوون و ئەوانیش هاونیشتمانیی ئەم وڵاتە بوون.

دادوەر: ئایا تەنیا سوپا بەو کارە هەڵدەستا یاخود دەزگاکانی دیکەی دەوڵەتیش بەشدار بوون؟

عەلی کیمیاوی: هەموو دامودەزگا پەیوەندیدارەکان بەشدارییان تێداکردووە، تەنانەت دامـەزراوەکـانی پلاندانان و ئەندازیاری و نیشتەجێکردن و گواستنەوەش.

دادوەر: تاهیر تۆفیق ئەلعانی کە سکرتێری لیژنەی کاروباری باکوور بووە، هیچ پەیوەندییەکی بە شاڵاوەکانی ئەنفالەوە هەبووە؟

عەلی کیمیایی: نازانم، ئەو پەیوەندییەکی لاوەکی بە ئێمەوە هەبوو.

دادوەر: لـە زۆرێـک لـە بـەڵگـەنـامـەکاندا بـاسـی کوشـتـن و گوللەبارانکردنی هاووڵاتیان دەکرێت و لەلایەن ئیستخباراتەوە

وێنەیەک لە نوسراوەکان رەوانـەی تۆ کراوە، لە نوسراوێکی تردا تۆ دەڵێی لاریمان نییە لەسەربڕینی تێکدەران، بەڵام وا باشتر بوو رەوانەی دائیرەی ئەمن بکرێن، بۆ ئەوەی زانیارییان لێ وەربگیرێت، ئایا تۆ ئاگاداری ئەم نووسراوانەی؟

عەلی کیمیاوی: لەیادم نییە، رەنگە راست بێ و رەنگە راستیش نەبێ.

دادوەر: لە وتەی تۆمەتبارەکان کە پێکەوەن ئێستا، زۆربەیان دەڵێن عەلی حەسەن مەجید بەرپرسی یەکەم بووە، ئایا ئەمە راستە؟

عەلی کیمیاوی: بەپێی بڕیاری ژمـارە ١٦٠ی مەجلسی قیادە سەورە، من هەموو دەسەڵاتێکم پێدراوە.

هەروەها بەردەوام بوو وتی: من نامەوێ بەرگری لە خۆم بکەم، یاخود لەو کارانە هەڵبێم کە ئەنجامم داوە، هەر کارێکم کردبێ دانی پێدا دەنێم، بەڵام هەر کارێکی تر لەلایەنی ترەوە کرابێ من ئاگام لێ نەبووە.

دادوەر: لـەبـەرواری ١٩٨٨/٦/١٠ بەڕێوبەرایەتی ئیستخبارات نوسراوێکیان کـردووە بۆ بیرۆی بـاکووری حزبی بەعس باس لەبەکارهێنانی عیتادی خاس دەکات لەناوچەکانی دهۆک، ئایا دەتوانی روونکردنەوە بدەی سەبارەت بەو نووسراوە؟

عەلی کیمیایی: بیرۆی باکوور پەیوەندی بە ئیستخباراتی هەردوو مەنزومەی شەرقی و شیمالییەوە هەبووە، ئاگاداری نووسراوێکی لەو جۆرە نیم کە رەوانەمان کرابێت، تەنانەت من ئاگاداری ئەو نووسراوەش نیم.

دادوەر: لەبەردەم دادوەری لێکۆڵینەوە وتووتە ئەو ژمارەیەی کە ئاماژەی پێدەکەن ۱۸۲هـەزار گوایە ئەنفال کرابێت راست نییە، تەنها دوو هەزار کەس دەبێت، دەتوانی روونکردنەوەمان بدەیتێ لەم بارەیەوە؟

عەلی کیمیایی: بەهیچ شێوەیەک و لەهیچ شوێنێک ئاماژەم بە ژمارە نەکردووە.

دادوەر: مەبەستتان لە عیتادی خاس چییە؟

عەلی کیمیاوی: ئەو ئامانجانەیە کە دەستنیشان دەکرێت لێی بدرێ، لێدانی فراوان ناگرێتەوە، هەروەها مەبەستیش لەلێدانی کیمیاوی نییە.

دادوەر: تۆ دەڵێی من بەهیچ شێوەیەک کیمیاییم بەکارنەهێناوە، ئەی کێ فەرمانی بەکارهێنانی کیمیایی دەرکردووە؟

عەلی کیمیایی: من ئاگاداری ئەم مەسەلەیە نیم، خۆ ئەگەر ئاگاداریش بوومایە بە راشکاوی پێم دەوتیت، سەدجار پێم دەوتیت.

لەم گفتووگۆ و پرسیارو وەڵامەی سەرۆکی دادگا و عەلی کیمیاویدا، دانپێدانانی راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی تێدایە، لەبەر ئەوەی نکوڵی ناکات لە هەڕەشەی بەکارهێنانی کیمیایی، کاتێک دەڵێ بەمەبەستی ترساندنی خەڵک ئەو قسەیەم کردووە، خۆ قسەکە لە راگەیاندن و لەبەردەم رای گشتیدا نەیکردووە، بەڵکو لە کۆبوونەوەیەکی حزبی و بۆ بەرپرسانی حزبی بەعس کردوویەتی و لەکەناڵەکانی راگەیاندنیش ئەو کۆبوونەوەو قسانە پەخش نەکراوە و بڵاونەبووەتەوە.

لە وتەکانیاندا، تاوانبارەکانی دیکە ئۆباڵی هەموو کردەوەکان دەخەنە ئەستۆی بیرۆی باکوور کە عەلی کیمیایی بەپێی بڕیاری ژمارە ١٦٠ سەرکردایەتی کردوو. کاتێک عەلی کیمیایی بەو ژن و منداڵە گوازراوانە دەڵێ: دوژمنی دەوڵەت بوون یان بە پیرەژن و ژنی دووگیان دەڵێت: دوژمنی دەوڵەت بوون، ئەمە راست نییەو بەهانەی لەناوبردنی بەکۆمەڵە. عەلی کیمیاوی بڕیاری ئیعدام و گوللەبارانکردنی خەڵکی دەرکردووە بەبێ لێکۆڵینەوە و بڕیاری دادگا.

ئەو گوندانەی عەلی کیمیاوی باسی دەکات کە رووخێنراون بەهۆی پشتێنەی ئەمنی، دەیان و سەدان کیلۆمەتر لەسەر سنوورکانەوە دوور بوون، بۆ نمونە گوندەکەی ئێمە (وڕێڵە) لەناوجەرگەی گەرمیان، کە سەر بەقەزای کەلار بووە، سەد کیلۆمەتر لە سنووری ئێرانەوە دوورە، کەچی بەر شاڵاوی ئەنفال کەوت و رووخێنرا، لەگەڵ هەزاران گوندی دیکە لە سنووری پارێزگاکانی کەرکوک، هەولێر، سلێمانی و دهۆک، داواکاری گشتی لەناو دادگادا بۆ بەدرۆخستنەوەی قسەکانی عەلی کیمیاوی، لیست و نەخشەی ئەو گوندانەی خستەڕوو کە چەندان کیلۆمەتر لە سنوورەکانەوە دوربوون و رووخێنراون و خەڵکەکەی راگوێزراون.

هەر بەبڕیاری بیرۆی باکووری حزبی بەعس، سوپاو بەتایبەت جاشەکان بۆیان هەبووە موڵک و ماڵ و کەلوپەل و مەڕومالاتی ئەو گوندانە بۆ خۆیان تالان بکەن، لەسەر بنەمای سەر بۆ عەلی کیمیاوی و ماڵیش بۆ جاش و سوپا.

سوڵتان هاشم لە چاوپێکەوتنێکیدا لەگەڵ د عەلی ئەلسەعدی، کە ساڵی ٢٠٢٢لە زیندانەوە لەگەڵیدا سازیداوە، وەک کتێب چاوپێکەوتنەکە بڵاوبووەتەوە لەژێر ناوی ‹سلطان هاشم ذاکره الحروب وأسرارها›، لەلاپەڕە ٣٢ و ٣٣ ی کتێبەکەدا باسی ئەنفال و کیمیابارانی هەڵەبجە دەکات، لە وەڵامی پرسیارەکانیدا باسی شاڵاوەکانی ئەنفال دەکات و رەتی ناکاتەوە لەوەی کیمیایی بەکارهێنراوە، هەروەها پشتڕاستیشی ناکاتەوە. دەڵێ: من هیچ فەرمانێکم نەکردووە بۆ بەکارهێنانی چەکی کیمیایی، چونکە لەژێر فەرمانی مندا نەبووە، بەکارهێنانی لەژێر فەرمانی دەسەڵاتی باڵاتردا وبوە، لەگەڵ تەسنیع عەسکەری بەدیاریکراوی. سەبارەت بەبەکارهێنانی چەکی کیمیاوی نە دەتوانم بیسەلمێنم نە دەتوانم نەفی بکەم. باس لەوە دەکات هەڵەبجە لەژێر فەرمانی من و سنووری بەرپرسیارییەتی من نەبووە، بەڵکو لەژێر فەرمانی کامل ساجت عەزیز بووە، تەنیا بیستوومە چەکی کیمیایی لەو ناوچەیە بەکارهاتووە.

سەبارەت بەئەنفال، رۆژنامەنووسەکە پرسیاری لێ دەکات و دەڵێ ئەنفال چییە وا تۆ حوکمی لەسێدارەدانت لەسەری بۆ دەرکرا؟

لەوەڵامدا دەڵێ: چالاکییەکی سەربازی بووە لە ناوچەیەک کە خەڵکی مەدەنی لێ نەبووە! یان هیچ خەڵک و گوند و گروپێکی مەدەنی یا هاووڵاتی لێنەبووە، کە شەڕەکە روویداوە تەنیا پێشمەرگە لەو ناوچەیە بووە، کە هاوکاریی ئێرانیان کردووە، ناوچەکە لەڕووی سەربازییەوە بەناوچەی مردوو ناسراوە (منطقە الموت).

لەو چاوپێکەوتنەدا قسەیەکی سەرنجڕاکێش دەکات و دەڵێ: هەمیشە بۆچوونم وابووەو ئێستاش بەهەمان شێوە، کە سەرباز هەمیشە دەبێتە قوربانیی سیاسەت یان سیاسییەکان، ئەم قسەیە کاتی خۆی بکرایە مەترسییەکی گەورە بوو.

سوڵتان هاشم و بەخشینی "نوط الشجاعە" بەنهێنی

بەپێی ئەو بەڵگەنامانەی لەدادگادا خرانە روو، بەگەڕانەوەش بۆ رووپەڕی رۆژنامەو راگەیاندنەکانی رژێمی بەعس لەساڵی هەشتاو هەشت، دەردەکەوێت فەیلەقی یەک کەسوڵتان هاشم فەرماندەی بووە، سەرەکیترین رۆڵی لەشاڵاوەکانی ئەنفالدا هەبووە. هەر بەپەلاماردان و بەگرتن و راگواستن و سوتاندن و کیمیابارانکردنەوە.

خودی سوڵتان هاشم لەدوای عەلی کیمیایی زۆرترین فەرمانەکانی مجلسی قیادەی سەورەو سەرۆکایەتی ئەرکانی جەیش بەشێوەیەک کەبەدڵی ئەوان بێت جێبەجێ کردوە.

بۆیە نەک بەر لەتەواو بوونی قۆناغەکانی شاڵاوی ئەنفال، بەڵکو لەناوەڕاستی قۆناغەکاندا؛ واتە لەئەنفالی سێ، بڕیاری پێدانی (نوط الشجاعە)ی لەلایەن سەرکردایەتی بەعسەوە بۆ دەدرێت. بەڵام پرسیاری گرنگ لێرەدا ئەوەیە، بۆچی بەشێوەیەکی نهێنی تەکریم و خەڵات دەکرێت؟

وەکو لەو نوسراوەدا دەردەکەوێت کەلەمەکتەبی ئەمانەتی نهێنی هێزە چەکدارەکانەوە بۆ دیوانی سەرۆکایەتی نێردراوە لە ١٩٨٨/٤/٥ کەتیایدا فەرمانی پێدانی (نوط الشجاعە) دەدرێتە سوڵتان هاشم وەک خەڵات، لەپای ئەنجامدانی ئەرکەکانی لەقۆناغە سەرەتاییەکانی شاڵاوی ئەنفال؛ بەو پەڕی سەرکەوتووییەوە.

ئەم بەڵگەنامەیە لەسی و سێیەمین دانیشتنی دادگادا خرایە روو. هەر لەودانیشتنەدا سوڵتان هاشم نکۆڵی لەراستی و دروستی ئەو بەڵگەنامەیە نەکرد. لەو بارەیەوە وڵامی دادگای دایەوەو

وتی: من شانازی دەکەم خەڵات کراوم، راستیشە بەو شێوەیە تەکریم کراوم.. لەسەرەتادا دەبینین بەنەهێنی و دوور لەچاوی کامیراو راگەیاندنەکان خەڵاتی بەشداربووانی شاڵاوەکانی ئەنفال کراوە. بەڵام دواترو پاش کۆتایی هاتنی هەشت قۆناغەکەی ئەنفال بەهۆی بێدەنگی دونیاو رێکخراوەکانی مرۆڤدۆست و دەوڵەتان؛ بەلێشاو ئەفسەران و پلەدارانی سوپاو سەربازو موستەشارو سەرۆک جاشەکان لەدیوانی سەرۆکایەتی کۆمار ریزدەکران و؛ بەدەستی سەدام حسین خۆی خەڵاتی (شەرەف) دەکران.

سوڵتان هاشم بەپێی دۆکیۆمێنتەکان سەرکردایەتی شاڵاوەکانی قۆناغی ئەنفالی یەک و ئەنفالی سێ و ئەنفالی چوارو ئەنفالی هەشتی کردوەو، خودی خۆی راستەوخۆ بەشداری شاڵاوەکانی کردوە.

سوڵتان هاشم هاشم کێیە؟

سوڵتان هاشم ئەحمەد محەمەد تائی، لەدایکبوی موسڵ ١٩٤٥، ماوەیەک وەزیری بەرگری بوە، ساڵی ١٩٩٤ پارێزگاری موسڵ بوە. لەماوەی سەربازیدا ئامری فەیلەقی چوارو فەیلەقی یەک و فەیلەقی پێنج بوە.

لە ٢٠٠٧/٧/٢٣ دادگای باڵای تاوانەکان لە عیراق حوکمی ئیعدامی بۆ دەرکرد بەهۆی ئەنجامدانی تاوانی جەنگ و تاوانی کۆمەڵکوژی

و تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی لە شاڵاوەکانی ئەنفالدا. ساڵی ٢٠١٨ بەهەوڵی سونەکانی عیراق خەریکبوو لە ڕێگەی سەرۆکی پەرلەمانی عیراق سەلیم جبوریەوە لێبوردنی گشتی بۆ دەربکرێت، بەڵام لە عیراق و کوردستان هەڵمەتێکی لە دژ کراو لێبوردنەکە دەرنەکرا. لە ساڵی ٢٠٢٠ لە گرتوخانەی مەرکەزی شاری ناسریە جەڵتەی دڵ لێی دەدات و لە ڕێگای گەیاندنی بەنەخۆشخانە کۆچی دوایی کردوە. لە گۆڕستانی وادی عکاب لە موسڵ بەخاک سپێردراوە.

هەوڵی ئازادکردنی سوڵتان هاشم

لەدوای سزادانی تاوانبارانی ئەنفال و کۆمەڵکوژیەکان لە عێراق، چەند هەوڵێک هاتنە ئاراوە بۆ جێبەجێنەکردنی بڕیاری دادگا بەسەر تاوانباراندا.

یەکێک لەوانە سوڵتان هاشم بوو، ئەم کابرایە لەناو عەشیرەتەکانی سونەو کارەکتەرە سیاسیەکانی سونە تەقالای بۆ دەدرا نەک سزاکەی بەسەردا جێبەجێ نەبێت. بەڵکو لەپەرلەمانی عێراقەوە لێبوردنی گشتی بۆ دەربکرێت یان لێبوردنی گشتی بیگرێتەوە.

سەرۆکی پەرلەمان سەلیم جبوری بەم ئەرکە راسپێردرابوو. دوای ئەوەی زانرا هەوڵێکی لەو جۆرە هاتۆتە ئاراوە. لەچەند لایەکەوە لە عێراق و هەرێمی کوردستان هەڵمەتێکی دژ بەو نیازە لەلایەن رێکخراوەکانی داکۆکی لەمافی قوربانیانی جینۆسایدو نوسەرانی بواری جینۆسایدو کەسوکاری قوربانیانی کیمیاباران و ئەنفال کرا. لەگەرمیان و لە مۆنۆمێنتی دیبنە بەشدار بوم لە کۆبۆبونەوەیەک و تێیدا یاداشتی نارەزایی بۆ رای گشتی لە رێگەی میدیاکانەوە خوێنرایەوە.

دواتر دەقی یاداشتەکەم کردە نوسراوی فەرمی لەپەرلەمانی کوردستان و ئاراستەی لایەنە پەیوەندیدارەکانم کرد. ئەمەش دەقی یاداشت و نوسراوەکەیە:-

بۆ بەڕێز سەرۆکایەتی پەرلەمانی کوردستان
بابەت/ هەوڵی ئازادکردنی تاوانبار سوڵتان هاشم

دەنگۆی ئازادکردنی سوڵتان هاشم لە ناوەندە جیاجیاکانی میدیای عێراق و کوردستاندا نیگەرانی رای گشتی کوردستانی و کەسوکاری قوربانیانی جینۆساید بەتاتبەتی لێ کەوتۆتەوە.رۆژی ٢٠٦/١١/٤ لەگەرمیان و هەڵەبجە گردبوونەوە رێکخرا بۆ دەربڕینی ئەو نیگەرانیانەو ئاگادارکردنەوەی ناوەندە فەرمیەکانی عێراق و کوردستان لەمەترسیەکانی راست دەرچوونی ئەو دەنگۆیانە. سوڵتان هاشم لەلایەن دادگای باڵای تاوانەکانی عێراقەوە لە دانیشتنی ژمارە (٦١) لە ٢٠٠٧/٦/٤ بڕیاری لەسەر دراوە بە سزای لەسێدارەدان.

لەم دادگایە چەندین سزای بۆ دەرچووە لەبەرامبەر ئەو تاوانانەی لە ئەنفال و تاوانەکانی تر دەرهەق بەگەلی کوردستان و خەڵکی عێراق ئەنجامی داوە، لەوانە:

١- چوار سزای لەسێدارەدان

٢- دوو سزای بەندکردنی هەتاهەتایی.

٣- یەک سزای (١٥) ساڵ زیندانیکردن.

٤-دوو سزای (٧) ساڵ زیندانی کردن.

هەر هەوڵێک لەژێر ناوی (المصالحة الوطنية) بۆ ئازادکردنی ئەم تاوانبارر دژی بڕیاری دادگاو سەروەری یاسا ناوخۆیی و یاساو پێوەرە نێودەوڵەتیەکانە. سوڵتان هاشم کە یەکێکە لە (٥٦)داواکراوە سەرەکیەکەی بەردەم دادگاو لەشاڵاوەکانی ئەنفالدافەرماندەی

فەیلەقی یەک بووە. تا رۆژی رووخانی رژێمیبەعس وەزیری بەرری بووە.لەبەردەم دادگی باڵای تاوانەکاندا خۆی ئیعترافی مەترسیداری کردوەو دەڵێ: (بەڵێ من نەک تەنیا بەشدارت شاڵاوەکانی ئەنفالم کردوە، بەڵکو سەرکردایەتی چەند قۆناغێکی ئەنفالیشم کردوە.من بڕیاری سەرکردایەتی و سەرووی خۆم جێبەجێکردوە.ئێستاش ئەو رۆژگارە بێتەوەو فەرمانم پێ بدرێ دووبارە سەرکردایەتی و بەشدای ئەنفال دەکەمەوە).هەر هەوڵێک

بۆ ئازادکردنی ئەو تاوانبارە بەبەشێک لەگەڕانەوەی بەعسیەکان بۆ ناو پرۆسەی سیاسی لە عێراق دەزانین.

لە رێگەی ئەم نوسراوە داوا لەپەرلەمانی کوردستان و حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم، بەرچاو روون بێت لەم مەسەلەیەو لایەنەکان و دەزگا فەرمیەکانی عێراق لەم مەترسیەو ئاسەوارەکانی ئاگادار بکاتەوە. لەبنەڕەتدا هەوڵێکی لەم جۆرە دژی ئاشتەوایی نیشتمانیەو خزمەت بەسەروەری یاساو پێکەوەژیانی ئاشتیانەی گەلانی عێراق ناکات.

بەپێویستی دەزانم داخوازی ئەم رێکخراوابەی تایبەت بە جینۆسایدو ئەنفال ئاماژە پ بدەم کە سەبارەت بەم مەسەلەیە بانگەوازیان راگەیاندوە:-

١- کۆمەڵەی داکۆکیکرشن لەمافی قوربانیانی ئەنفالکراوانی گەرمیان.

٢-کۆمەڵەی قوربانیانی هەڵەبجە.

٣-رێکخراوی چاودێری کوردۆساید (چاک).

٤- تۆڕی ئایکان- کوردستان ٥٣ ڕێکخراو.

٥- ڕێکخراوی ١٤/٤

٦- ڕێکخراوی ڤەژین بۆ کەسوکاری قوربانیانی جینۆسایدی بارزان.

٧- تۆڕی هاوپەیمانی ڕێکخراوە کوردستانیەکان بۆ دادگای تاوانی نێودەوڵەتی (٢٤٠) ڕێکخراو.

٨- ڕێکخراوی کوردستان بێ جینۆساید.

٩- ستافی گۆڤاری ئەنفالستان.

١٠- ستافی گۆڤاری جینۆساید.

دەزگای لێکۆڵینەوەی جینۆسایدو ئەنفال.

لەگەڵ ڕێزدا

سالار مەحمود

سەرۆکی لیژنەی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵی مەدەنی

لەپەرلەمانی کوردستان

٢٠١٥/١١/٨

سەرباز وەک قوربانی سیاسیەکان

سوڵتان هاشم لە چاوپێکەوتنێکیدا لەگەڵ د عەلی ئەلسەعدی کە لە زیندانەوە لەگەڵیدا سازی داوە لە ساڵی ٢٠٢٢ وەک کتێب چاوپێکەوتنەکە بڵاوبۆتەوە لە ژێرناوی ‹سلطان هاشم ذاكرة الحروب وأسرارها›

لەلاپەڕە ٣٢ و ٣٣ ی کتێبەکەدا باسی ئەنفال و کیمیابارانی هەڵەبجە دەکات. لە وڵامی پرسیارەکانیدا، باسی شاڵاوەکانی ئەنفال دەکات و رەتی ناکاتەوە لەوەی کیمیایی بەکارهێنراوە. هەروەها پشتڕاستی ناکاتەوە. ئەڵێ من هیچ فەرمانێکم نەکردوە بۆ بەکارهێنانی چەکی کیمیایی. چونکە لە ژێر فەرمانی مندا نەبوە بەکارهێنانی لە ژێر فەرمانی دەسەڵاتی باڵاتردا بوە، لەگەڵ تەسنیع عەسکەری بەدیاریکراوی. سەبارەت بەبەکارهێنانی چەکی کیمیاوی نە ئەتوانم بیسەلمێنم نە ئەتوانم نەفی بکەم. باس لەوە دەکات هەڵەبجە لە ژێر فەرمانی من و سنوری بەرپرسیارێتی من نەبوە بەڵکو لە ژێر فەرمانی کامل ساجت عزیز بووە. تەنیا بیستومە چەکی کیمیایی لەو ناوچەیە بەکارهاتووە.

سەبارەت بەئەنفال رۆژنامەنووسەکە پرسیاری لێ دەکات و ئەڵێ ئەنفال چیە وا تۆ لەسەری حوکمی لەسێدارەدانت لەسەری بۆ دەرکرا؟

ئەڵێ چالاکیەکی سەربازی بوە لە ناوچەیەک کە خەڵکی مەدەنی لێ نەبووە! یا هیچ خەڵک و گوند و گروپێکی مەدەنی یا هاوڵاتی لێ نەبوە. کە شەڕەکە روویداوە تەنیا پێشمەرگە لەناوچەیە بووە. کە هاوکاری ئێرانیان کردوە. ناوچەکە لە رووی سەربازیەوە بەناوچەی مردوو ناسراوە منطقة (موت).

لەو چاوپێکەوتنەدا قسەیەکی سەرنج راکێش دەکات و دەڵێ: هەمیشە بۆچوونم وابوەو ئێستاش بەهەمان شێوە، کە سەرباز هەمیشە دەبێتە قوربانی سیاسەت یان سیاسیەکان. ئەم قسەیە کاتی خۆی بکرایە مەترسیەکی گەورە بوو.

لەدوای خۆی تیمەکەی سەدام بەرگرییان لەکێ دەکرد؟

تا ئەو کاتەی سەدام لەناو قەفەزی دادگادا لەگەڵ هاوڕێکانیدا بوو، خۆی بەرپرسیارییەتی هەموو کردەوەکانی لەئەستۆ دەگرت، زۆر جار سەدام بەرگری لە هاوڕێکانی دەکرد، هەر تۆمەتێک رووبەڕووی ئەوانی دیکە بکرایەتەوە، ئەم لەبەرژەوەندی هاوڕێکانی دەستێوەردانی دەکرد و ئۆباڵەکەی دەخستە ئەستۆی خۆی.

دوای ئەوەی سەدام لەسەر دۆسیەی دوجێل بڕیاری لەسێدارەدانەکەی بەسەردا جێبەجێکرا، ئیدی لە١/٧/ ٢٠٠ ەوە ئاراستەی بەرگریکردن و وتەی هاوڕێکانی سەدام گۆڕا، هەر یەکەیان دەیویست ئەستۆپاکی خۆی و دەزگاکەی کە لێی بەرپرس بووە، بسەلمێنێت.

سابر دووری سەرۆکی هەواڵگریی سەربازی، لە دانیشتنی ژمارە ٣٩ دا گوتی: بەپێی چەند نووسراوێک کە دادگاش خستیەڕوو، دەردەکەوێت هەر کارێک هەواڵگریی سەربازی کردوویەتی، لەسەر داوای وەزارەتی بەرگری و سەرۆکایەتی کۆمار بووە.

لە بەڵگەنامەیەکدا هاتووە، وەزیری بەرگری داوای لەهێزی ئاسمانی کردووە بە فڕۆکە هەستن بەلێدانی گوندەکان، هەروەها داوا لە هەواڵگریی سەربازی کراوە زانیاری لەسەر ئەو شوێنانە پێشکەش بکات، ئەمەش ئەوە دەسەلمێنێ کە کاری ئێمە تەنیا ناردنی

زانیاری بووە، ئەویش لەسەر داوای بەرپرسە باڵاکان و سەرووی خۆمان.

سوڵتان هاشم خۆی بێبەری دەکات لە گرتنی خەڵکی مەدەنی

لەهەمان دانیشتندا کە سابر دووری پاکانەی بۆ خۆی و دەزگاکەی دەکرد، بەهەمان شێوە سوڵتان هاشم باسی لەوەکرد، ئیدارەی ناوخۆیی پارێزگاکان و مەرکەزەکان لەساڵی ١٩٨٧ پرۆسەی گەمارۆدانی گوندەکانیان دەستپێکردووە، ئینجا گرتن و راگواستنیان ئەنجامداوە، ئەنفال لە ساڵی ١٩٨٨ روویداوە و سوپا بەشداری تێدا کردووە، بەڵام پرۆسەی گرتن و راگواستنی خەڵکی سڤیل، سەرباز و سوپا نەیکردووە. سوپا هیچ پەیوەندی بە گرتنی خەڵکی بێتاوانەوە نەبووە.

هەروەها گوتی: فەیلەقەکان پەیوەست بوون بە بڕیاری وەزارەتی بەرگرییەوە، لەبەر ئەوە لە ئەنفالدا وەزارەتی بەرگری فەرمانی پێکردووین و ئێمەش وەک سەرباز پابەندبووین بەبڕیاری سەرووی خۆمانەوە لە شاڵاوەکانی ئەنفالدا.

لەهەمان دانیشتنی دادگادا بە ریتمێکی جیاوازتر لە دانیشتنەکانی پێشووی دادگا، تاوانباران هەموو هەوڵیان بەرگری بوو لەخودی خۆیان.

فەرحان جبوری سەبارەت بە پرۆسەی راگواستنی گوندەکان، قسەی کردو گوتی: مەنزومەکان هیچ پەیوەندیان بەم کارەوە نییە و لەلایەن لیژنە ئەمنییەکانەوە ئەنجامدراوە.

هەرچەندە داواکاری گشتی قسەی پێبڕی و روونیکردەوە کە لە بەڵگەنامەکاندا ناوی دەزگاکەی هاتووەو ئەوانیش بەشێک بوونە

لەو پرۆسەیە، جارێکی دیکەو بەڵام ئەمجارە جیاوازتر و روونتر، فەرحان جبوری قسەی کرد و گوتی: من بەرگری لە خۆم دەکەم نەک دەزگاکەو مەنزومەکە، داوا لە هەر کوردێک دەکەم ئەگەر لەکاتی ئەنفالدا رێی کەوتبێتە مەنزومەکە، بێت شایەتی بدات ئەوا من بەرپرسم لەو کارانە.

لە بەڵگەنامەکاندا ئاماژە بۆ ئەوەکراوە، کە بە مەرسوومی کۆماری (نوط الشجاعه) دراوە بەهەموو ئەوانەی بەشدارییان لە پرۆسەی ئەنفالدا کردووە، بەڵام بەهیچ شێوەیەک کەسێک لەمەنزومە کاریان کردووە پێیان نەدراوە، ئەمەش ئەوە دەردەخات کە مەنزوومە هیچ پەیوەندی بەئەنفالەوە نەبووە. فەرحان جبوری وتیشی: کاتێک تۆمەت دەدرێتە پاڵم کە بڕیاری لەسێدارەدانی خەڵکم جێبەجێکردووە، ئەمە لە کەسایەتیم کەمدەکاتەوەو کاریگەری بۆسەر پێگەی کۆمەڵایەتیم دەبێت، چونکە من خاوەنی خێزان و عەشیرەتم.

مەبەستم لەو ئیفادانەی تاوانباران لە دوای نەمانی سەدام حسێن، بۆ ئەوەیە کە ئاڕاستەی گفتوگۆکان لەدادگای ئەنفال گۆڕانکاریی بەسەردا هات، لەوەش گرنگتر هەموو پاساوو بیانووەکانی خۆدزینەوە لە تاوانی ئەنفال و شاردنەوەی راستییەکان بۆ تاوانباران، تا دەهات کەمتر دەبووەوە. بەڵگەنامەکان هەموو بەرپرسیارییەتی لایەنەکانی بەشداری ناو شاڵاوەکانی ئەنفال-ی وەکو چۆن هەبووە روونەدەکردەوە.

دۆسیەی ئەنفال بەبێ ئامادەبوونی سەدام

دوای ئەوەی رۆژی ٢٠٠٦/٢/٣٠ لەبەرەبەیانی جەژندا، سەدام حسێن لەسێدارە درا، لەکاتێکی نەگونجاودا، دیمەنی پیشاندانی بەو جۆرە بەهوتافی مەزهەبییەوە نادروست بوو، سەدام لەسەر تاوانی دوجێل کە ١٤٨ کەس لە ساڵی ١٩٨٢ کوژرابوون، حوکمەکەی لەسەر جێبەجێکرا.

رۆژی ٢٠٠٧/١/٨ دانیشتنی ٣٤ هەمینی دادگا لەسەر دۆسیەی ئەنفال بەڕێوەچوو، کورسییەکەی سەدام چۆڵ بوو، یاوەرەکانی زۆر خەمبارو خامۆش بوون.

دادوەر محەمەد عورێبی بەیاننامەیەکی دادگای خوێندەوە، کە تایبەت بوو بەو تۆمەتانەی ئاڕاستەی سەدام حسێن کراوە لەسەر دۆسیەی ئەنفال، رایگەیاند: ئەو بابەتە کۆتایی هاتووە، بەو پێیەی تاوانبار سزای رەوای خۆی وەرگرت و، کۆتایی بە ژیانی هێنا. ئەم بەیاننامەیە دەرخەری ئەوەبوو کە لەسێدارە دانی سەدام حسێن، پێش کۆتایی هاتنی دۆسیەی ئەنفال، لێدان و کەمبایەخکردنی سەنگی دۆسیەکە بوو، دەبوو سەدام بمابایە تا دۆسیەی ئەنفالیش تەواو دەبوو، لەبەر ئەوەی زیاتر لەنیوەی دانیشتنەکان سەدام ئامادەیی هەبوو، هێشتا بۆ یەکلاکردنەوەی دۆسییەکە، مانەوەو ئامادەبوونی سەدام پێویست بوو، بەڵام دەستەبژێری شیعەی حوکمڕان، پەلەیان بوو بە کۆتایی هێنان بە ژیانی سەدام حسێن.

لەو دانیشتنەدا کە دانیشتنی ژمارە ٣٤ بوو، عەلی حەسەن مەجید وتی: ئیتر من لەمەودوا بێدەنگ دەبم و هیچ قسەیەک ناکەم، تا ئەوکاتەی حوکمەکەم دەردەچێت. بیانووی ئەوە بوو کە دادگاکە دەستی سیاسی تێدایە.

سزادانی سەدام لەبەرەبەیانی جەژندا، سۆزی شۆڤێنییە عەرەبەکانی خەڵکی چەند وڵاتێکی بەلای تاوانباردا راکێشا، بەتایبەتی بەو میکانیزمەی کە لەتەلەفزیۆنەوە پیشاندراو دروشمی مەزهەبی لەکاتی جێبەجێکردنی سزاکەیدا دەوترایەوە، خودی سەدام وەک لە شاشەوە بینرا نەیهێشت پەڕۆ بکرێتە سەرو دەموچاوییەوەو بە ئاسایی چووە بەردەم پەتی سێدارە.

سزای لەسێدارەدانی سەدام چۆن دەرکرا؟

لە دوایین دانیشتنی دادگادا لەسەر دۆسیەی دوجێل، بڕیاری مێژوویی درا، دادوەر ڕەئوف ڕەشید عەبدولرەحمان لە ٤١ هەمین دانیشتنی دادگادا، حوکمی لەسێدارەدانی سەدام حسێن و بەرزان تکریتی و عەواد بەندەر-ی دەرکرد.

دۆسیەی دوجێل لە ٢٠٠٥/١٠/١٩ دەستی پێکرد و ٤١ دانیشتنی ئاشکرای دادگا بۆ ئەو کەیسە بەڕێوەچوو، ڕۆژی یەکشەممە ٢٠٠٦/١١/٥ دوا دانیشتن کرا و بڕیاردرا، لەم دۆسیەدا چەندان شاهیدو سکاڵاکار ئامادە بوون.

لەدۆسیەی دوجێل ١٤٨ هاوڵاتی سڤیل دەستگیرکراون و لەلایەن دادگای بەعسەوە حوکمی لەسێدارەدانیان بۆ دەرچووە و جێبەجێکراوە، تاوانەکە بە تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی ناسێنرا، حوکمی سەدام بەپێی مادەی ٤٠٦ لە یاسای سزادانی عیراقی و یاسای دادگای باڵای تاوانەکانی عیراق، درا.

مام جەلال ئەو ڕۆژە لە فەرەنسا بوو، ئاژانسی ئەسۆشێتدپرێس پرسیاری حوکمی ئیعدامەکەی سەدامی لێکرد، ئەویش بە یاساییانە وەڵامی دایەوە، کە ڕێز لە سەربەخۆیی دادگا دەگرێت و ئەو بڕیارە قۆناغی یەکەمی دادگایی کردنەکە بوو، قۆناغی تریش ماوە. هەروەها وتی: لێدوانی من بەباش و خراپ کاریگەری لەسەر بڕیاری دادگا و

دادوەر دروست دەکات، بەپێی دەستووریش ڕێگەم نەدراوە لێدوان بدەم لەسەر ئەو بڕیارانەی لەلایەن دادگاوە دەدرێن.

لەکاتی تەواوبوونی سەفەرەکەی فەرەنسای مام جەلال، بۆ میدیاکان قسەی کردو وتی: سەدام شایستەی سزای لەو جۆرەیە و ناپاکی نیشتمانیی کردووە و ماڵوێرانیی زۆری بەسەر عیراقییەکاندا هێناوە، بەڵام هەر پابەندم بە ئیمزای خۆمەوە لەسەر لەسێدارەدان.

بەڵام مام جەلال لەدەستپێکی دانیشتنەکانی دۆسیەی ئەنفالدا وتی: ئەگەر دادگا داوام لێ بکات وەک شاهیدحاڵ لەسەر ئەنفال، ئامادە دەبم.

نوری مالکی سەرۆک وەزیرانی ئەو کاتەی عیراق، وەک کاردانەوەیەک ڕایگەیاند: سەدام وەک هیتلەر و مۆسۆلینی، چووە ناو مێژووەوە.

وتی: ڕازی نابین سەدام لەسەر هیچ تایەفەیەک پۆلێن بکرێت، چونکە تاوانەکانی هەموو پێکهاتەکانی عیراقی گرتەوەو کەسی نەبوارد.

حاکم ڕەئوف پێش خوێندنەوەی بڕیاری دادگا، سەدامی ناچارکرد بەپێوە بووەستێ، کە بڕیاری دادگای خوێندەوە، سەدام بەدەنگی بەرز دەستیکرد بە هوتاف کێشان، بەڵام دادوەرەکە هەر بەردەوام بوو لەسەر تەواوی ماددەکانی بڕیارەکە.

بەپێی جۆری دروشمەکانی، دیاربوو سەدام بڕیارەکەی بەلاوە چاوەڕواننەکراو بوو.

بڕیارەکەی دادگا سەرەتای قۆناغێکی تر دەبێ لە عیراق و کاریگەری دادەنێت لەسەر رەوشی ئاسایش و سیاسییش، لەدۆخێکدا بڕیاری سزای لە سێدارەدان دەرچوو، هێشتا دۆخی عیراق لەڕووی ئەمنی و سیاسییەوە ناسەقامگیر و شڵەژاو بوو، بەعسییەکان لەژێر ناوی مقاوەمە هەموو رۆژێ چالاکییان دژی حکومەتی نوێ و ئەمریکییەکان و هاوپەیمانەکانی ئەنجامدەدا.

بەم بڕیارە زۆرتر هیوابڕاو بوون بە هاتنە دەرەوە، یان هێنانەدەرەوەی سەدام و رزگارکردنی.

دووەم ئاماژەی قۆناغێکی نوێی حوکمڕانی بوو، تەنها عیراقییەکان لە جەبەرووت و ملهوڕیی سەدام تێدەگەیشتن، کە دادگا و یاسا هەر خۆی بوو قسەکانی دەبوون بە بڕیار و دەستوور و لەمسەری عیراقەوە بۆ ئەوسەری، کاری پێدەکرا.

بینینی سەدام لەناو قەفەسی تاوانداو، خوێندنەوەی سزای کۆتایی هێنان بە ژیانی، گورزێکی کەمەرشکێن بوو لە نەزعەی دیکتاتۆرییەت لە عیراق و بەرەو چەسپاندنی حوکمی یاسا لە عیراقی نوێ بەسەر هەموو کەسێکدا.

سەدام لە کاتێکدا سزای بۆ دەرکرا، خودی ئەو زۆنەی دادگاکەی لێبوو نائارام بوو، رۆژانە هاوەنباران دەکرا، ئەمریکاییەکان سەرپەرشتی هاتوچۆو ئارامی و ئاسایشی ناوچەکەیان دەکرد.

سەدام حسێن
ئەو تاوانبارەی لە ترسا لەسێدارە درا

لەبەرەبەیانی جەژندا، گەورە «دیکتاتۆری نێودەوڵەتی سەدام» لەسێدارە درا، دیکتاتۆری نێودەوڵەتی بەو مانایەی چەندین تاوانی نێودەوڵەتی لەسەردەمی حوکمڕانییەکەیدا ئەنجامدراوە، رووداوی سزاکەی لەسیاقی خۆیدا گفتوگۆی زۆر هەڵدەگرێت، بەڵێ سەدام شایستەی سزادان بوو، بەڵام لە کاتێکی نەگونجاوی یاسایی و عورفیدا جێبەجێ کرا. پیشاندانی دیمەنی ژووری هەڵواسینەکە، بەهوتافی مەزهەبییەوە لە بەرەبەیانی رۆژی ٢٠٠٦/٢/٣٠ نەشیاو بوو. تاوانی دوجێل لە ساڵی ١٩٨٢ کە لەئەنجامی هەوڵی تیرۆری سەدام حسێن بوو، ١٤٨ کەسی تێدا گولەباران کران و لەسێدارەدران، لەسەر ئەو تاوانە حوکمەکەی لەسەر جێبەجێکرا.

لەرۆژی ٢٠٠٧/١/٨ دوای نۆ رۆژ لە لەسێدارەدانی سەدام، دانیشتنی ٣٤ هەمینی دادگا لەسەر دۆسیەی ئەنفال بەڕێوەچوو، کورسییەکەی سەدام چۆڵ بوو، یاوەرەکانی زۆر خەمبارو خامۆش خۆیان پیشان دەدا، راستییەکەشی ئەوەبوو سەدام لەناو قەفەسی دادگاشدا هاوەڵەکانی بەسەرۆک و گەورەی خۆیانیان دەزانی.

دادوەر محەمەد عورێبی بەیاننامەیەکی دادگای خوێندەوە، کە تایبەت بوو بەو تۆمەتانەی ئاراستەی سەدام حسێن کراوە لەسەر

دۆسیەی ئەنفال، رایگەیاند: ئەو بابەتە کۆتایی هاتووە، بەو پێیەی تاوانبار سزای رەوای خۆی وەرگرت و، کۆتایی بە ژیانی هێنرا. ئەم بەیاننامەیە دەرخەری ئەوەبوو کە ئیعدامکردنی سەدام حسێن، پێش کۆتایی هاتنی دۆسیەی ئەنفال و زۆر پرسی قوڵتر کەم بایەخکردنی سەنگی دۆسیەی ئەنفال و کیمیاباران و مەلەفەکانی دیکەیش بوو، دەبوو بەلای کەمەوە سەدام بمابایە تاوەکو دۆسیەی ئەنفال و دۆسییەکانی دیکەیش تەواو دەبوون، چونکە سەدام لە نیوەی دانیشتنەکانی دادگای ئەنفالیش ئامادەیی هەبوو، هێشتا بۆ یەکلاکردنەوەی دۆسییەکە مانەوەو ئامادەبوونی پێویست بوو، بەڵام دەستەبژێری شیعەی حوکمڕان، پەلەیان بوو بۆ کۆتایی هێنان بە ژیانی سەدام حسێن.

لەو دانیشتنەدا کە دانیشتنی ژمارە ٣٤ بوو، عەلی حەسەن مەجید وتی: ئیتر من لەمەودوا بێدەنگ دەبم و هیچ قسەیەک ناکەم، تا ئەو کاتەی حوکمەکەم دەردەچێت. بیانووی ئەوە بوو کە دادگاکە دەستی سیاسی تێدایە.

لەسێدارەدانی سەدام حسێن لەبەرەبەیانی جەژندا، سۆزی شۆڤێنییە عەرەبەکان و خەڵکی چەند وڵاتێکی عەرەبی بەلای تاوانباردا راکێشا، بەتایبەتی بەو میکانیزمەی کە لەتەلەفزیۆنەوە پیشاندراو دروشمی مەزهەبی لەکاتی جێبەجێکردنی سزاکەیدا دەگوترایەو، خودی سەدام وەک لە شاشەوە بینرا نەیهێشت پەڕۆ بکرێتە سەرو دەموچاوییەوەو چووە بەردەم پەتی سێدارە.

سەدام خوێنڕێژێکی دەگمەن بوو، ئەو سزایە لەڕووی ویژدانی و یاساییەوە شایستەی بوو، چونکە عیراقی لەماوەی ٣٥ساڵدا

کردبووە شەڕگەی گەورە، بەسەدان هەزار مرۆڤی بەبێ حوکمی دادگا گوللەباران کرد، هەزارانی زیندە بەچاڵ و بێگۆڕ و بێناونیشان کرد، هەزارانی لەسێدارەدا، ترس و تۆقاندنی لەهەموو بستێکی وڵاتەکەدا چاندبوو، بەڵام لەبەردەم ئەمریکاییەکاندا زەلیل و لاواز دەرکەوت.

سەدام تا دواساتەکانی ژیانی، بڕوای نەبوو سزای لەسێدارەدانەکەی جێبەجێ دەکرێت، چەندین جار لەناو دادگاوە باسی بێمنەتیی خۆی لە جێبەجێکردنی سزاکەی کرد، کاتێک چووە بەردەم پەتی سێدارەش زمانی لە گۆکردن نەکەوت، ئەمەش بەپێی هەندێ خوێندنەوەی دەروونی کەمترین ترسی لەو جۆرە مردنە بوو.

سەدام تاوانی زۆر گەورەی دژ بەمرۆڤایەتی و تاوانی جەنگ و تاوانی کۆمەڵکوژی ئەنجامدا، بەڵام لەسەر دۆسیەیەکی بچووکتر لەتاوانە هەرە دەگمەنەکان لەسێدارە درا.

لەناوبردنی سەدام بە سیاسی کرا، چونکە هەموو بڕیارێکی لەسێدارەدان پێش جێبەجێکردنی، پێویستە ماوەی تەمیزییەکەی کە ٣٠ رۆژە، تەواو بکات، حکومەتی شیعە نەیهێشت دە رۆژ بەسەر ئەو ماوە یاساییەدا بڕوات، حوکمەکەیان جێبەجێکرد.

بەشێک لە سیاسییەکانی عیراق بڕوای تەواویان بە گۆڕانکارییەکانی پرۆسەی ئازادیی عیراق نەبوو، متمانەیان بە ئەمریکاییەکانیش نەبوو، بەعسییەکانیش رۆژانە کردەوەی تیرۆریستی و خۆکوژییان لەناو بەغداو دەوروبەری ئەنجامدەدا، جار جارە مەحکەمەکەشیان هاوەنباران دەکرد.

شیعەکان بەتایبەتی ترسی هەڵگەڕانەوەی مێژی بارودۆخەکەیان هەبوو، بۆیە پەلەیان بوو بۆ لەناوبردنی سەدام.

ئێستاش رام وایە دەبوو سەدام حسێن لە دادگایەکی نێودەوڵەتی دادگایی بکرایە، بۆ ئەوەی دۆسیەی تاوانەکان بەنێودەوڵەتی ببونایە، گەرچی سزای دادگای نێودەوڵەتی لەسێدارەدانی تێدا نەبوو، بەڵام گرەنتی چارەنووسی بۆ کورد و ئایندەی کوردستان لەئاستی نێودەوڵەتی مسۆگەر دەکرد.

پرسیار ئەوەیە بۆچی ئەوە نەکرا؟ بۆ هەوڵی جدی هەست پێنەکرا، سەدام لە دادگای نێودەوڵەتی دادگایی بکرێت، پرسیارێکە هەوڵدەدەم لە کتێبی «دۆسیەی ئەنفال لەدادگای باڵای تاوانەکانی عیراق»دا کە لە ئایندەدا بڵاودەبێتەوە، وڵامی بۆ بدۆزمەوە.

ڕەنگدانەوەی سیاسی بەدۆسیەی گۆڕە بەکۆمەڵەکانەوە

گۆڕی بەکۆمەڵی ئەنفالکراوەکان بونە بەڵگەو کارتێکی بەهێزتر، لەپاڵ ئەو هەموو بەڵگەی تاوانانەی لەدۆسیەی ئەنفالدا تاوانبارانی ئەنفالیان پێ ڕووبەڕوو کرانەوە. وەکو چۆن لەدەستپێکی دادگاییەکەدا ئاماژەدان بەگۆڕەکەی (حەزەر)ی لای موسڵ و؛ ئەوانەی موسەنای باشوری عیراقیش، بەشێکبوون لەخاڵە بەهێزەکانی ئەو پەڕاوە سەرەتایەی داواکاری گشتی لەبەردەم دادگادا پێشکەشی کرد. یەکێک لە خاڵە بەهێزەکانی نیشاندانی دۆسیەی گۆڕە بەکۆمەڵەکان ئەو پشکنینانە بوو، کەشارەزایانی نێودەوڵەتی لەبواری ناسینەوەی ئێسک و پروسک و مێژووی لەناوبردنی قوربانیەکانی ئەو گۆڕانە بوو هەڵیاندابوەوە. قوربانیەکانی ناو گۆڕەکان دوای پشکنین ناسراوەنەتەوە کەکوردن و لەشاڵاوەکانی ئەنفالدا تیاچوون. ئەو تیمەی سەرپەرشتی هەڵدانەوەو دەرهێنانی ئێسک و پروسکی قوربانیان دەکرد بەخۆیان و بەڵگەکانیانەوە چوونە بەردەم دادوەری لێکۆڵینەوەو لەبەردەم دادگادا وتەیان لێ وەرگیرا. بەبەشداری کردنی تیمی بیانی هەڵدانەوەی گۆڕە بەکۆمەڵەکان بەدەر لە هێزی یاسایی دۆسیەکە بەڵگەیەکی جیهانی زانستی بیانوو بڕبوو.

لە دوای ڕوخانی ڕژێم و دیارنەبوونی ونبوانی ئەنفال لە گرتوخانەکاندا، بوونی دەنگوباسی بەکۆمەڵکوشتن و

زیندەبەچاڵکردنیان ئەو نوزە هیوایەی لای کەسوکاری قوربانیانی ئەنفال بوو بۆ گەڕانەوەیان بە زیندوویی ئیتر نەماو بەتەواوی هیوابڕاو بوون.

بەڵام تا دەستپێکردنی پرۆسەی دادگاییکردنەکەش هەر هەبوون بەو هیوایەوە دەژیان چارەنوسێکی تر ببیستن. بەڵام لەناو پرۆسەی دادگایی کردنی تاوانبارانداو خستنە رووی بەڵگەکانی زیندەبەچاڵکردنی قوربانیانی ئەنفال، ئەوەش نەما.

ئەوەی دەمێنێتەوە باس بکرێ و بەردەوامی شایانی باسکرشن بێت ئەوەیە، کەسوکاری ئەنفالەکان لەدوای دەستپێکردنی داداگاکردنی بەشێک لەتاوانبارانی ئەنفال، تا ئێستا چاوەڕوانیەکەیان گۆڕاوە بۆ فۆرمێکی تر. چاوەڕوانی هێنانەوەی ئێسک و پروسکی ئازیزە لەدەست چووەکانیان، بەتایبەتیش پاش ئەوەی ئەوان و هەمووولایەکیش تێگەیشتن، کەتەنیا کەسێک لەو سەدان هەزار کەسە بەزیندوویی لەسەر ئەرزدا نەماون و زیندە بەچاڵ کران.

سەرباری ئەو راستیە تاڵ و جەرگبڕانە، جگە لەسزادانی تاوانباران بەهیوای شادبوونەوەن بەجل و ئێسک و پروسکەکان، تاوەکو چیتر گۆڕ غەریب نەبن و لەئامێزی نیشتمانی دایکدا بەڕێوڕەسم و بەدیار کەسوکارەکانیانەوە بەخاک بسپێردرێن. ئەوەی تێبینی دەکرێ هیچ لایەنێک بەتاسەو جدیەتەوە لەدووی میکانیزمێکی عەمەلی و گونجاودا ناگەڕێن، بۆ رەواندنەوەی ئەو خەمەی کەسوکاری ئەنفالەکان. لەپاڵ ئەو کۆستە نیشتمانیە گەورەدا ئەرکی ئەخلاقی و ئینسانی خۆیان بەجێ بگەیەنن. ئەمە جگە لەوەی تاکاتی نووسینی

ئەم بابەتەش، رۆژانە لێرەو لەوێ لەهەواڵی رۆژنامەو کەناڵەکانی تری راگەیاندنەوە دەبیستین و دەبینین لەنزیک فلان شارۆچکەی باشوری عیراق و لەفیسار سەحرای عەرەبستاندا گۆڕی بەکۆمەڵ دەدۆزرێتەوە. زۆرینەی ئەو گۆڕانەش بەجلوبەرگی کوردی بەکفن بوویاندا دەناسرێنەوە کەلە کوردە ئەنفالکراوەکانن.

دووبارەو چەند بارەبوونەوەی لەم جۆرە هەواڵانە لەشوێن و بەشێوازی جیاجیا، نەجوڵان و نەبزوانی حکومەت و دەسەڵاتی سیاسی کوردستان بۆ بەپیرەوە چوون و دانانی رێوشوێنی پێویست بۆ هێنانەوەیان وای لەخەڵک و کەسوکاری ئەنفالەکان کردووە زۆر نیگەران بن لە دامودەزگا پەیوەندیدارەکان لە عێراق و هەرێمی کوردستان.

لەسەرەتای ساڵانی ٢٠٠٠ رێکخراوی تایبەت بەهێنانەوەی گۆڕە بەکۆمەڵەکان لەلایەن وەزارەتی ئاوارەو ئەنفالەوە دامەزرا. دواتریش وەزارەتی شەهیدان و ئەنفالکراوان دروستکرا.

بەڵام ئەوەندەی سەرقاڵ بوون بە پێدانی مووچەو زەوی بەکەسوکاری قوربانیان ئەوەندە بابەتی گۆڕی بەکۆمەڵ نەبوە ئەجندایەکی ستراتیژی حکومەتی هەرێمی کوردستان. لە(١٨٢) هەزار مرۆڤی گۆڕ غەریبی ئەنفالکراو تا ئێستا چەن قوربانی هێنراوەتەوە ژمارەکە ئەوەندە کەمە مرۆ لە شوێنی خۆیەوە شەرم دەیگرێ و ئارەقی شەرم دەردەدات.

هێشتا پێنج هەزار قوربانی لە ١٨٢٠٠٠ قوربانی نەهێنراوەتەوە!

هێشتا زیاتر لە ٢٧٠ گۆڕی بەکۆمەڵ چاوەڕوانی ئەنجامدانی

پشکنین و هەڵدانەوەو هێنانەوەن.

ئەو ژمارە کەمەش هێنراوەتەوە پشکنینی دی ئێن ئەیان بۆ نەکرا تا بناسرێنەوە.

ئەم پرسە خراوەتە ناو بۆتەی سیاسەتەوە لەعێراق هەوڵ دەدرێت ئەرکە یاساییەکان بەپێی یاسای گۆڕە بەکۆمەڵەکان جێبەجێ نەکرێت. لەلایەک شەرم دەیانگرێ کە ئەو هەزاران مرۆڤە لە وڵاتدا زیندە بەچاڵکراون. نمونەش بۆ ئەمە پارێزگاری سەماوە بوو لە دانیشتنێکدا رووی دەمی کردە خۆم بەبەرچاوی کەسوکاری قوربانیانی ئەنفالەوە لەناو ژووری خۆی لەدیوانی پارێزگای سەماوە وتی: گوناحی ئێمە چیە لەسەر خاکی پیرۆزی سەماوە ئەم هەموو کوردە بێ گوناحە زیندە بەچاڵکراون بەعس تا هەبوو زوڵمی لێکردین و ئێستا نەماوە کردەوەکانی تووشی شەرمی کردوین!

لە هەرێمی کوردستانیش سیاسەتی گشتی هەرێم جیاوازی دەکات لە دروستکردنی مۆنۆمێنتی شایستە یان هێنانەوەی ئێسک و پروسکەکان. لەکاتێکدا قوربانیەکان هەر قوربانی کوردستانن و شەهیدی دەستی یەک رژێمێکی دڕندەن.

لەچاوەڕوانی ئێسك و پروسکی ئەنفالکراوەکاندا

خـاک و خـەڵک، داوای هێنانەوەی ئێسک و پروسکی ئازیزە گـۆڕ غەریبەکانیان دەکـەن. کـەسوکاری ئەنفالکراوەکان دوای چاوەڕوانییەکی زۆر، دواجـار بەڕووخاندنی رژێمەکەی بەعس پڕ بەدونیایەک خەنی بوون، لەلایەک بۆ ڕەوینەوەو لەناوچوونی سەرچاوەی زوڵـم و ترس و ستەم، لەلایەکی دیکەش بۆ هیوای دڵشادبوونەوەیان بـەو کەسوکارانەی چەندین سـاڵ بـوو لێیان دزرابــوون و نـادیـار بــوون، نـە بـەزیـندوویی و نـە بـەمـردوویـی چارەنوسییان نەدەزانرا.. هەرچەندە لەگەڵ ئاشکرابوونی زۆر نهێنی دیکەدا ئەوەش ئاشکرابوو کە ئەنفالکراوەکان لەسەر ئەرزدا نەماون و هەموویان بە زیندوویی ژێرخاک خراون، ئەمەش حەقیقەت و واقیعێکی تاڵ بوو بۆ ئەوان، بەڵام سەرباری ئەوەش هێشتا هیوابڕاو نەبوون بە شادبوونەوە (ئەگەر بەئێسک و پروسکەکانیشیان بێت).

بەداخەوە رۆژ بەرۆژ واخەریکە ئەو خەنیبوونەیان وردە وردە روو لەکزی دەکات و کردووە، لەکاتێکدا کە دەبینین و تێدەگەن کە کەس و لایەنێک بەجددی و بە تاسەوە لەدووی میکانیزمێکی عەمەلی دا ناگەڕێ، بۆ ئەوەی بەئەرکی نیشتمانیی و ئەخلاقی خۆیان هەستن و ئەوانیان پێ دڵشاد بکەنەوە. تەنیا ئەوە نەبێ لەهەواڵی رۆژنامەو کەناڵەکانی تری راگەیاندنەوە دەبیستین و دەبینین؛ رۆژێک لەنزیک

فلان شارۆچکەی باشووری عیراق و؛ رۆژێک لەدەشتایی و بیابانێکی عەرەبستاندا، گۆڕێکی بەکۆمەڵ دۆزراوەتەوەو بەجلوبەرگی بەکفن بوویاندا ناسراونەتەوە کە لە کوردە ئەنفالکراوەکانن.

درێژبوونەوەو چەندبارە بوونەوەی لەم جۆرە هەواڵانە لەشوێن و بەشێوازی جیاجیاو بێدەنگبوونی دەزگاکانی حکومەت و بەتایبەتی وەزارەتی ئاوارەو ئەنفال بۆ بەپیرەوە چوونی دانانی رێوشوێنی هێنانەوەیان، وای لەخەڵک کرد کە بەرەبەرە ئەو هیوایەشیان لەلا کزببێ کە دەسەڵات مشورێکی جدی بۆ سەبوری ژان و کۆستیان بخوات و نەختێ ئارامی بەحاڵی بێ حاڵیاندا ببەخشێ.

هەرچەندە لەژێر ناوی هێنانەوەی ئێسک و پروسکی ئەنفالکراوەکاندا، رێکخراوو تیمی جیاجیا دروستکران و چەندین کەس نێردرایە دەرەوەی وڵات بۆخول بینین لەبارەی چۆنییەتی دەرهێنانی ئێسک و پروسک، یان دەستنیشانکردنی گۆڕە بەکۆمەڵەکان و دۆزینەوەیان، بەڵام هیچ لەو رێوشوێنانە نەچوونە چوارچێوەی کردارەوە، تەنیا ئەوە نەبێ لەم درەنگ وەختەدا تەرمی (٥١٢) قوربانی لەبارزانییەکان هێنرانەوە کوردستان، ئەویش لەڕێگەی سەرکردە بارزانییەکانەوە، کە مشووری عەشیرەتەکەی خۆیان خواردووەو کارێکی باشیان کردووە، بەڵام وەکو رۆژنامەنوس (عارف قوربانی) و کەسانی تریش؛ لەچاوەڕوانی ئێسک و پروسکی ئەنفالکراوەکاندا، زیاد لەجارێک ئاماژەیان پێداوەو ئەم مەسەلەیە بیرهێنراوەتەوە. وەکو کەسێکیش کە موتابەعەی ئەو بابەت و مەسەلانە دەکەم، هێشتا هیچ ئاوڕدانەوەو بەدواداچوونێک بۆ ئەو خەم و کۆستە نیشتمانی

و نەتەوەییە لەلایەن دەسەڵاتەوە نەکراوە. بۆیە پرسیاری جددی ئەمەیە دەبێ کێ لەخەمی ئێسک و پروسکی (١٨٢) هەزار مروڤی گۆڕ غەریبدا بێت؟ لەکاتێکدا چاوەڕوانی بووە تەوقی گەردنی مناڵ و دەزگیراندار و ژن و کەسوکارەکانیان. کێ ئەوە بەبیرخۆیدا دێنێتەوە کە ئەوان بەو مەراقەوە بەشێکی زۆریان بێ ئومێدانە سەریان نایەوە.

هێنانەوەی ئێسک و پروسکەکانیش بەشێکە لەگیانی وەفادارییی حکومەتی هەرێمی کوردستان بەرامبەر بەئەنفال و بەردەوامیدانە بەئاگابوون لە کەسوکاری شەهیدان و ڕێبازەکەشیان.

کەواتە جێی خۆیەتی بپرسین ئەو پلان و بەرنامەیەی کە وەزارەتی ئەنفال، ئەو خەرج و مەسرەفەی لەدروستکردنی ڕێکخراوی هێنانەوەی گۆڕە بەکۆمەڵەکاندا کرا، بەچی گەیشت و ئاکامەکەی چی لێ سەوز بوو؟ لەبەراییدا هێنانەوەی گلکۆی ئەنفالکراوەکان دەبێ ببێتە خەمی هەمووولایەک و بەتایبەتیش نوێنەرانی کورد لەحکومەتی مەرکەزی عیراقدا، بۆ ئەوەی لەبۆتەی (گۆڕی بەکۆمەڵ)دا بەیەکجاریی وون نەبن و نەبنە تانەی هەتا هەتایی دەسەڵاتەکانی دوای ئەو ڕژێمەی کە ئەنفال و تاوانەکانی تری ئەنجامدا. نیشتمان بەخاک و خەڵکەوە چاوەڕوانی هێنانەوەی ئێسک و پروسکی ئەنفالکراوەکانە، ئێوەش ئەرکتانە بیانهێننەوە نیشتمانی خۆیان.

لەکوردستان جاش و لەهۆڵەنداش فرانس ڤان ئانرات

دوای ئەوەی رێکخراوی چاک، بەدواداچوونی تەواوی کرد لەسەر ئەو هاوڵاتییە هۆڵەندییەی کە یارمەتی رژێمی سەدام حسینی دا بوو لەدابینکردنی گازی ژەهراوی و بەتایبەتی لەو جۆرەی کە لەساڵی هەشتاو هەشتدا بەسەر شاری هەڵەبجەدا رژێنراو لە دۆڵی بالیسان و شێخ وەسانان و قۆناغەکانی شاڵاوی ئەنفالدا بەکارهێنرا، کیمیاباران بووە مایەی کوژرانی هەزاران هاوڵاتی، بووە مایەی سوتاندنی رەزو باخ و مردارکردنەوەی هەزاران مەڕو ماڵات.

هەرچەندە لەدرەنگ وەختدا راستیی دەست تێوەگلانی هاوولاتییەکی هۆڵەندی بەناوی (فرانس ڤان ئانرات) پێزانرا لەلایەن دامودەزگاکانی دەوڵەتی هۆڵەندی و بەتایبەتیش دادگای هۆڵەندی لەو تاوانە، بەڵام بۆ (سزای ویژدانی خۆیان)، خۆیان هەستان بەلێکۆڵینەوە لەجۆری تێوەگلانەکە. دواجار ئەو فایلە خرایە بەردەم دادگای وڵاتەکەو ئەوەش زانرا کە رۆژنامەو میدیاکانی هۆڵەندا رەخنەی توندیان ئاراستەی ئەو تاکە کەسەی کۆمەڵگاکەی خۆیان کردووە و بە یەکێک لەتاوانبارە سەرسەختەکانیان لەقەڵەمدا.

وەک بینرا کۆمەڵگای هۆڵەندی و حکومەتی هۆڵەندا جگە لەوەی لەڕووی ویژدانی و مرۆڤایەتییەوە، دوای ئاشنابوون و ناسینی کیمیابارانی هەڵەبجەو ئەنفال وەک خۆی، نەیانتوانی لەو کردارەی

هاووڵاتییەکەی خۆیان بێدەنگی هەڵبژێرن، بەڵکو لەڕێگەی دادگاوە ئەو تاوانبارە سزای یاسایی خۆی وەرگرت.

ئەمە ئەو مانایە دەگەیەنێ وەکو دەرسێکی مێژوویی بێ بۆ هەر تاک و گروپێک یان کۆمپانیایەک، بیەوێ بازرگانی ناڕەواو ناکۆک لەگەڵ بنەماکانی یاسای نێودەوڵەتی و مرۆڤایەتیی لەو جۆرە بکات، رەوشە ویژدانی و مرۆڤایەتییەکان لەبەرچاو نەگرێت و ئەخلاقیاتی کۆمەڵگایەک کە بانگەشەی پاراستنی مافی مرۆڤ و بەرهەمی دوور لەتوندو تیژی و کوشتار نەزرێنێت.

ئەوە وڵاتی هۆڵەندا کە گەلی ئەو نەبوو ئەنفال و کیمیاباران کرا، پرسیار لێرەدا دروست دەبێ؛ ئایا ئەو گەلەی کەئەنفالکراو کیمیاباران کرا، پۆلێن و خوێندنەوەی

هەبووە بۆ ئەو کۆستە گەورانەی بەسەریدا هات؟ ئایا تەواوی کارەکتەرە بکەرەکانی ئەنجامدەری ئەو تاوانانەی دەستنیشانکردووەو ناساندوە؟

ئایا لەو هەزاران کەسەی کە راستەوخۆو ناڕاستەوخۆ بەشدارییان کرد لە لەناوبردنی سەدان هەزار لەهاوڵاتی بێ گوناە، هیچیان بەو تۆمەتە درانە دادگا بۆ لێکۆڵینەوە؟ ئایا هیچ یەکێک لەو سەرۆک جاشانە ناچار کران داوای لێبوردن لە نەتەوەکەیان و، کەسوکاری شەهیدو ئەنفالکراوەکان بکەن؟ بێ شک هیچ یەکێک لەوەڵامەکانی ئەو پرسیارانەو چەندین پرسیاری تری لەو بابەتەش نەخێرن. بۆ خۆی چەندین دەلالاتی پێناسە ئاسای بێباکی و نەخوێندنەوەی مێژوومان بۆ دەردەخات، نەتەوەیەک خاوەن جینۆسایدو کۆستی

ئەوەندە گەورەو، هەڕەشەو مەترسی لەناوبردنی گەورە بێت، لەبەرامبەریشدا بچووکترین هەژان و هەڵوەستەی جددی نەبێت بۆ ناسین و دەستنیشانکردنی کرمە خۆییەکان و ئەوانەی لەهەر گۆڕانێکی تری دۆخەکەدا بەئاڕاستەی نالەباربوونەوەی ڕەوتی ژیان، هیچ گومانی تێدا نییە بۆیان بلوێ لەجاران خراپترو لەئەوسا سوورتر بەرلەشکری دوژمن دەکەون.

ئەم پرسە تازە نییەو دەیان ساڵە لەناو کۆمەڵگەی سیاسیی کورددا ماکی نۆکەری ڕەگی داکوتاوە، بە دەرس وەرگرتن لە ئەزموونی گەلان پێویستە مامەڵە بکرێت بۆ لەڕەگەوە دەرهێنانی ماکی دوژمن ویستی و خاک و خەڵکی خۆ نەویستی.

ناونیشانی ئەم وتارە بۆ وەبیرهێناوەیەو جیاوازی کۆمەڵگەکانە

لەم پرسەدا ئەمەیە جیاوازی نێوان دوو کەلتورو دوو کۆمەڵگا. لەو نمونەیەی هۆڵەندای خاوەن یەک فرانس ڤان ئانرات و کوردستانی خاوەن هەزارەها ------؟.

لە دانیشتنی ٣١هەمینی دادگادا بەڵگەیەک خرایەڕوو کە پشتڕاستی تاوانەکانی فرانس ڤان ئانرات دەکات. نوسراوەکە بە ژمارە ٢١٦٢ لە ڕۆژی١٩٨٨/٤/١٤ بۆ سکرتێری دیوانی سەرۆکایەتی ئاڕاستەکراوەو تایبەتە بە فرانس ڤان ئانرات.

لەناو نوسراوەکەدا ئاماژە بەوە دەکات کە سەرۆک کۆمار سەدام حسێن ڕەزامەندی لەسەر نوسراوەکانی موخابەراتی گشتی دەربڕیوە، کە پێشتر ڕەوانەیان کردووە. نوسراوەکە ئیمزای حامد حەمادی، سکرتێری سەرۆکایەتی پێوەیە.

هەروەها لە نوسراوێکی تردا بە ژمارە ١١٦٠ نهێنی و تایبەت، داواکـاری گشتی خستییەڕوو بۆ سەرۆکایەتی هیئەی تەسنیعی عەسکەری رەوانە کراوە، لە نوسراوەکەدا ناوی فرانس ڤان ئانرات هاتووە کە ناوبراو هاوکارییەکی زۆری کردووە لە دابینکردنی مادەی کیمیایی لەکاتی جەنگی عیراق ئێراندا، ئێستا لەلایەن موخابەراتی ئەمریکییەوە ئاشکراکراوەو چاودێری دەکەن، لە عیراق نیشتەجێیەو پێویستی بە وەرگرتنی رەگەزنامە هەیە، هەروەها هاوکاری بکرێت بە کڕینی خانوو بۆ ناوبراوو پێدانی مانگانە ١٠٠٠ دینار و منداڵەکانی بخرێتە قوتابخانەی تایبەت.

نوسراوەکە ئیمزای بەڕێوبەری مخابەراتی عامەی پێوە بوو.

فرانس ڤان ئانرات بەپێی بەڵگەنامەکانی خودی رژێمی پێشوو سەلمێنرا کە تاوانی کردووە.

کارتی کورد لەدادگایی کردنی جەللاددا

دەرکـەوتـنـی سـەرانـی رژێمـی لـەنـاوچـووی بەعس لـەبـەردەم دادوەری لێکۆڵینەوەی عیراقیدا، لەهەر رەهەندێکەوە تێی بڕوانرێ ئەوا هیچ بایەخی کەمتر نییە لەڕۆژی رووخاندنی خودی رژێمەکەو خستنی پەیکەری گەورەی خودی سەدام حسێن لەبەغدا. دواتریش دەستگیرکردنی خودی گەورە دیکتاتۆرو هاوەڵەکانی. رووداوەکان لـەشـێـوەی وێـنـەی بــەدوای یـەکداهـاتـووی فیلمێک دەچــن، وەک تەقەڵدووری کراسێک، ئەم دیمەنەی کە قسەی لەبارەوە دەکەم تائێستا سەرنجڕاکێشترین وێنەیە. لەکاتێکدا هێشتا بەئاکام گەیشتنی ئەم دەرکەوتنە، چەندین وێنەی تر لەگەڵ خۆی و بـەدوای خۆیدا دەهێنێ.

ئەم دەرکەوتنە نوێیە وەک سەرەتای گۆڕانێکی تازە لەژیانی سیاسی و دەسـەڵات و جۆریدا دەردەکـەوێت، گۆڕانێک؛ کە تەنیا دەســەڵاتـدارانـی هـاوشـێـوەی جـەلـلادو قوتابییەکانی بەعسیزم لەهەمبەریدا تووشی دڵـەڕاوکـێ دەبـن، ئەگینا بۆ گیانکردنەوە بەبەهای مرۆڤ و ژیاندا بۆ کوردو عیراقییەکان، لەهەرە گرنگترین دەستکەوتەکان دەژمێردرێت.

پەلکێشکردنی گەورەترین دیکتاتۆری سەردەمی نوێ بۆ بەردەم دادگـاو، هەڵدانەوەو پێداچوونەوەی فایلە دزێوەکانی، هەڵدەگرێ

لەچەندەها دیوەوە خوێندنەوەی یەکتر تەواوکەری بۆ بکرێت، لەبەر ئەوەی لەمەغزادا چەندین مانای تازە بۆ بەڕێوەچوونی دەسەڵات لەعیراقی دوای حوکمڕانی بەعس، هەروەها جۆری پیادەکردنی دەسەڵات لەلایەن وڵاتانی ناوچەکەشەوە لەئێستاو ئایندەدا لەدەور کۆبووەتەوە، ترسی لەسەر ستەمکارەکانی ناوچەکەش دروستکردووە، وەکو کورد ناکرێ بەڕاگوزەری یان بەتەنیا وەک ڕووداوێک بێ هەڵوەستەکردنی ئاگایانەی تەواوو بەبێ قسە لەبارەکردنییەوە بەسەرماندا تێپەڕێت، بۆ دەسەڵاتدارانی ناوچەکەش ئەوانەی ماک و ڕۆحییەتی جەلادو بەعس ئاسا لەخەیاڵدانیاندا مەلاسی خواردووە، زەنگێکی هوشیارکەرەوەو مایەی پێداچوونەوەشە.

سەرەتاییترین دەلالەتیان لەوێوە ڕێچکە دەگرێ؛ کە دەسەڵاتەکە هەرەس دێنێ، بەعس وەکو تاکە حیزب و سیستەم هەڵدەوەشێتەوە، سەرۆکی خاوەن هێزو ترسێنەر لەکاردەخرێ و لەپایە دەهێنرێتە کون ! ئینجا وەک تاوانبارێکی بێ شەرم پەلکێشی بەردەم دادگا دەکرێت. ئەگەر ئەمە باکگراوندی ریشەکێشانی بەعسیزمی بەشمولی لەپشتەوە بێت و بە بەردەوامی لەناو پێکهاتە جیاوازەکانی کۆمەڵگەی عیراقیدا بەکوردستانیشەوە ئیشی لەسەربکرێت، ئەوا ئومێدی زیاتری بەدواوەیە، ئەگەریش نەبێتە دەرسێک بۆ بەڕێوەبردن و حوکمڕانی ئەوا قسەی ترو کاردانەوەی ناجۆر دێتەوە ئارا.

لەساتی کردنەوەی دادگاشدا چین و توێژەکان و خەڵکانی زیانلێکەوتووی دەستی دامودەزگا داپڵۆسێنەرەکانی ئەو رژێمە، بە ڕێکاری یاسایی دەتوانن لەنزیکترین مەودای کات و جێدا، بەدەست

و دەمی خۆیان و لەڕوو، سکاڵای خۆیان بخەنە بەردەست دادوەرو پێشکەشی دادگـای بکـەن. حیساب نـەکردن و هەژمارنەکردنی سـەدام حسێن و داروەدەسـتـەکـەی وەکو دیلی جەنگ، بەدیویێکی تریشدا نەگواستنەوەی دۆسیەی دادگایی کردنەکەی بۆ دادگایەکی نێودەوڵەتی کە (هەندێک کـەس و چادێر پێیان وایـە دادگاییەکە نێودەوڵەتی بوایە باشتر دەبـوو، کە منیش هەمان رام هەبوو)، دوو خاڵی گرنگ و کاریگەرن بۆ ئایندەی ناوچەکەو عیراق. ئەم خاڵەیان لەهەردوو قۆناغەکانی پێشووتر، واتە رووخانی رژێم و دەستگیرکردنی دەسەڵاتدارانی بە بایەخترە. بەتایبەتی بۆ هەموو خەڵک، کە دەتوانن راستەوخۆ رووبەڕووی ئەو تاوانبارانە ببنەوە کە چەندەها ماڵوێرانیی و قڕکردنیان بەسەردا هێنان و شکایەتیان لێبکەن.

وڵاتانی زیانبەرکەوتووی سیاسەتی رژێمی بەعسیش، ئەگەر لەدادگای نێودەوڵەتی سکاڵای یاسایی تۆمار بکەن، ئەمەیان دەرفەت و پاڵپشتێکی ترە، بۆ خەڵکی کوردستانیش ئەم دادگاییکردنە خاڵێکی هـەرە جەوهەرییە هـەر لەهاتنەسەر حوکمی دەسـەڵاتی بەعس لەڕێگەی کودەتاو بەزۆر خۆسەپاندنییەوە، تا ئەو ساتەوەختەی سیمبوڵی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەت لەبەغدا هێنرایە خوارەوە. کورد هەم هێزێکی کاریگەرو هەم فاکتەرێکی پتەو بووە، بۆ رووبەڕوو بوونەوەی ئەو نادادیی و رەفتارە نامرۆڤانەیەی کە ئەو رژێمە لەماوەی حوکمی خۆیدا بەسەر خەڵکیدا هێنای. لەڕێگەی زەبرو زەنگەوە جڵەوی دەسەڵاتەکەی دەکێشا، واتە بەدرێژایی حوکم و

زەبرو زەنگی بەعس، گیانی بەرگریی و بەرخودان لەناو بزوتنەوەی کوردایەتیدا دژ بەخودی رژێمەکەو دامودەزگا داپڵۆسێنەرەکانی، باڵای کردووەو بەردەوام لەخەباتدا بووە لەپێناو ئازادی و گۆڕینی رەوتی دۆخ و دەسەڵات لەکوردستان و عیراقیشدا. لەدیکتاتۆرییەتەوە بەرەو دەسەڵاتی گەل و نیمچە دیموکراسی و چەسپاندنی حوکمی یاسا.

(دیارە دەرکەوتنی سەدام و هاوەڵەکانی بەو چەشنە یەکێکی تر بوو لەو سەرەتا پڕشنگدارانەی بەدیهاتنی ئەو خەباتە)، بۆیە دواجار کورد وەکو هێزێکی کاریگەری ناو بزووتنەوەی ئۆپۆزسیۆنی رژێمە تۆتالیتارەکان لەعیراقداو، بەتایبەتی لەماوەی دەیان ساڵی رابـردووی حوکمی بەعسدا، هەموو شێوازە شیاوو رەواکانی گرتەبەر بۆ کورتکردنەوەی مەودای ئەو دەسەڵاتە ناڕەوایە، تا ئاکام بەسەرکەوتنی ئیرادەی خەڵک، قەڵای غەدر داکەوت، کوردیش رۆڵی پێشەنگ و کاریگەری لەو داڕوخانەدا هەبوو، هەرچەندە فاکتەری نێودەوڵەتی و دواجار بڕیاری کۆمەڵی نێودەوڵەتی لەبەهێزترین میکانیزمەکانی گۆڕینی رژێمەکە بوو.

مێژووی کوردایەتی دژ بەو رژێمە، پڕە لەقوربانیدانی گەورەو خوێنبەخشین و ماڵوێرانی زۆر، تا لەڕێگەی گوتاری سیاسی و دیبلۆماسی و خەباتی شۆڕشگێڕانەیەوە توانی سەروەریی مەزن تۆمار بکات. کە تاوانباران لەناو قەفەسی تاوانباریدا بینران و ئەو تاوانانەیان رووبەڕوو کرایەوە کە هەر بەناوهێنانیان؛ نەک تەنیا مۆری شەرمەزاریی بۆ خۆیان و هاوەڵەکانیان و سیستەمی بەعس

بوونە بەڵگەیەکی زیندوو، بەڵکو سەرشۆڕیی و مردنی ساردوسڕیش بۆ ئەوانە دەنەخشێنێ کە تەنیا ڕۆژێک لەڕۆژان ناڕاستەوخۆش بێ خزمەتی ئەو سیستەمەو دامودزگاکانیان کردبێت، جا ئەوانە هەر کەس و گەل و لەهەر لایەنێکەوە بووبن و ببن.

ڕووبەڕووکردنەوەی تاوانی ئەنفال و کیمیابارانکردنی هەڵەبجەو بێسەروشوێنانی بارزانییەکان، لەناو ئەوانەشدا چەندین تاوانی تر کە لە دانیشتنەکانی تری دادگادا ڕووبەڕوویان کرایەوە، هەڵدانەوەی مێژوویەکی داخراوی کوردقڕان بوو.

پرۆسەی کوردقڕان، گێڕانەوەی هەر بەدەم ئاسانە، ئەگینا دۆسییەکانی دادگا دەیسەلمێنن چەندین شێوازو پرۆسەی جیاجیای بێوێنەی بەخۆوە دیوە، بە چ چەشنێک کورد لەو چوارچێوەی ئەم وڵاتەدا کەناوی عیراقە تاوانی جینۆسایدی دەرهەق کراوەو کەس لەکاتی خۆیدا بەهانایەوە نەهاتووە، تەنانەت مرۆڤایەتیش بێدەنگ بووە لەبەرامبەریدا.

ڕووبەڕووکردنەوەی تاوانی ئەنفال و کیمیاباران و ئەوانی تر بەڕووی سەرانی ڕژێمی بەعسی لەناوچوودا، لەلایەک گەورەیی و مەزڵومیەتی نەتەوەیەکی خاوەن کەلتورو ڕەسەنایەتی و مێژوو دەردەخات، لەچەندین ڕووی ترەوە ریسوایی و خەمساردی دوژمنەکانی کوردو؛ هاوەڵەکانیان و دەسەڵاتدارانی سیاسەتی نێودەوڵەتی و حاکمەکانی دونیای سەردەم دەردەخات، لەبەرامبەر بەهاکانی مرۆڤ و مافی نەتەوەکان و ڕووبەڕوو بوونەوەی ناعەدالەتی و سیاسەتە چەوتەکانی لەکاتی خۆیدا لەسەر حیسابی

گیان و مافەکانی گەلێکی وەکو کوردی بێ پشتیوان. بۆ یەکەم جارو لەئاکامی خەبات و سەرکەوتنی ئیرادەی ئازادی ویستیدا، خەڵکی کوردستان و عیراق و هەموو دونیا، رووە راستەقینەو ترسنۆکەکەی جەللادیان بینی، لەماوەی سی و پێنج ساڵ وێنەی ئەفسانەیی و ماکیاژکراوی فشۆڵەی خۆیان لەهەموو ماڵێک و هەموو رۆژ لەسەر رووی رۆژنامەکان و؛ لەسەر یەکەم پەڕەی کتێبی خوێندن و لەسەر شەقامە تایبەتی و گشتییەکان و کۆڵان و تەواوی دامودەزگا حکومی ئەهلی و ژوورو دوکان و بازاڕو سەرشەقامەکان و هتد.. هەڵواسرابوون و نمایش دەکران. دیکتاتۆر چۆن خۆی کردبوو بەگەورەو مەعسوم و داهێنەرو ئازای هەموو بوارەکانی ژیان.

جەللادو بێچووەکانی لەماوەی دەسەڵاتیدا بست بەبستی ئەم وڵاتەی بەترس و تۆقاندن چاندبوو، رۆژانە مەرگ و بێدەنگی بەرهەم دەهێن، لەبارەی کوردایەتیشەوە یەکێک لەدروشمە سەرەکییەکانی هاتەدی، کە خەباتکردن بوو لەپێناو رووخاندنی رژێمی دیکتاتۆریی و، هەوڵدان بۆ هێنانەکایەی رژێمێکی دیموکراتی لەعیراق. لەمەشیاندا کورد دەتوانێ لەچوارچێوەی ئەو عیراقەدا کە نیاز وایە بەو جۆرە بنیادبنرێتەوە لەسەر بنەمای دەستورێکی گەل پەسەند شانازی گەورەی پێوە بکات، لەو روانگەشەوە دەشێ لایەنەکانی ترو گەلانی تری عیراق بە بەردەوامی رێز لەو خەبات و فیداکارییەی کورد بگرن، نەک بەپێچەوانەکەیەوە.

ئەو تۆمەتانەی رووبەڕووی سەدام حسێن و عەلی کیمیایی و ئەوانی تر کرایەوە، کورد لەناویاندا بەشی شێری لەو خاڵانە

بەرکەوت، واتە قوربانی هەمیشەیی و سەرکوتکراوی کورد زۆرتر بووە، ئەمەش جارێکی تر دەلالـەت و خوێندنەوەی خۆی هەیەو؛ خوێندنەوەی نوێتریش هەڵدەگرێت و نابێ بەئاسانی لەبیربکرێت و پێویستە بخرێتە پڕۆگرامی خوێندنەوە لە هەموو عیراق و لەهەموو قوتابخانەیەک بخوێنرێت.

کورد وەکو گەلێکی ستەمدیدەو، کوردستان وەک نیشتمانێکی بەرلکێنراو بەعێراقەوە بەچین و توێژەکانییەوە نەیارو دژ بووە لەگەڵ دیکتاتۆرییەتدا. بێگومان جاش و جاسوسەکانی نابنە نوێنەری کورد (وەک چۆن لەسەردەمی عوسمانییەکاندا سوارەی حەمیدیە نوێنەرایەتی کوردیان نەکردووە). کورد بەو بەرهەڵستیاری و نەیارییەی رژێمەکە گەورەترین قوربانی داوە، پێویستە لەسەر سەرجەم دەسەڵاتدارانی عەرەب و رۆشنبیرەکانیان بەشێوەیەکی رەسمی هەم وەکو نەتەوەو هەم وەکو حکومەت، داوای لێبوردن لەگەلی کورد بکەن بەرامبەر بەو ستەمە مێژووییەو هەوڵەکانی قڕکردن لەلایەن رژێمێکی بەناو عەرەبی دەسەڵاتدارەوە لەمێژووەوە تا ئەم سەردەمەی دوێنێ کە کراوە، هەروەکو چۆن (خالد ئەلقشتینی) نوسەرو رۆژنامەنووسی عەرەبی عیراقی دەڵێ: «پێویستە ئێمەی عەرەب داوای لێبوردن لە کورد بکەین، لەسەر ئەو کارانەی لەدژیان ئەنجامدراوەو، قەرەبووی ئەو خێزانانە بکەینەوە کە زیانیان لێکەوتووەو کەسەکانیان لەدەستداوە».

ئەو تۆمەتانەی درانە پاڵ تۆمەتباران، بەجۆرێکن بەهەناسەش نکۆڵیکردنیان لێناکرێت، چونکە رژێمی بەعس بێباکانەو بەشانازییەوە

لەدەزگاکانی راگەیاندن و کۆبوونەوە کراوەو داخراوەکانیان؛ بەڕاشکاوی باسیان لەهاریی و دڕیی خۆیان دەکرد، بەئازاییان دەزانی بەرامبەر چۆنییەتی ئەنجامدانی چالاکی کیمیابارانکردن و زیندەبەچاڵکردن و کوشتنی خەڵکی سڤیل و بێدەرەتانەکانی گوندنشینان و لادێکانی کوردستان لەشوێنە دیارو نادیارەکاندا، لەو پێناوەشدا سەرە هارەکانی بەعس لەپێشبڕکێدابوون بۆ ئەوەی زۆرترو زیاتر ژیان لەکوردستان و بەتایبەتیش مرۆڤی کورد نەهێڵن و بشێوێنن. وەکو چۆن عەلی کیمیایی لەساڵی (١٩٨٩) لەبارەی چارەنووسی ئەنفالکراوەکان، بۆ بیرۆی باکووری عیراق قسە دەکات و دەڵێ: (دەبوو چی لەو ژمارە زۆرەی خەڵک بکرایە؟ ئایا فەرزبوو لەشوێنی باش بیانهێڵینەوە؟ من چی لەمانە بکەم؟ لەم بزنانە؟ ئاگام لێیان بێت؟ نەخێر، بە بلدۆزەر دەیانخەمە ژێر خاکەوە). وەک دەرکەوت بەهای مرۆڤ و، مرۆڤی کورد لای بەعس لەبەهای ئاژەڵ کەمتر بووە، وەکو چۆن ئەو هەڕەشانەی کە کردوویانە بەزیادەوە جێبەجێیان کردووە.

عەلی حەسەن مەجیدی ئامۆزای سەدام حسێن لەجێیەکی ترداو لەبارەی کیمیابارانکردنی گوندەکانی کوردستان و سووکایەتیکردن بەخەڵکانی گوندنشین، لەبەڵگەنامەیەکدا کە لە رزگارکردنی شاری کەرکوک لەراپەڕینی ساڵی ١٩٩١ لەماڵەکەی خۆی و لەئۆفیسەکەیدا دەستکەوتووە، دەڵێت:» هەموویان بەچەکی کیمیایی دەکوژم، کێ هەیە شتێک بڵێت؟ کۆمەڵگای نێودەوڵەتی؟ دەیانگێم.. کۆمەڵگای نێودەوڵەتیش و ئەوانەیش کە گوێیان لێدەگرن».

لەو بەڵگەنامەیەدا بەئاشکرا هاتووە کەچۆن عەلی کیمیایی نەک هەر سووکایەتی بە هەموو بەهایەکی ئەخلاقی و مرۆڤانە دەکات و، گومڕایانە هەڕەشەی کوشتن بەکیمیاویش دەکات، لەپاڵ ئەوەشدا بە وشە نەشیاوو بێ حورمەتییەکانی خۆی و سەدام ئاسای ئامۆزای، ئەوانەش «دەگێت» کە لەسەر کورد بێنە دەنگ و؛ بێباکانە سووکایەتی بەکۆمەڵگای نێودەوڵەتیش دەکات!! ئالەم گۆشەنیگای بیرکردنەوانەی جەللادەوە، تاوان و گومڕایی ئەو رژێمە هارەی بەعس لەهەزار بەڵگەنامەو دیکۆمێنت و گوتەو رەفتاردا دەگەنە ئەوجی باڵاکردن و، دەردەکەوێت ئیدی هیچ کارو میکانیزمێکی دزێوو قێزەون نامێنێتەوە دەرهەق بە کوردو خاکەکەی نەیگرنەبەر لەماوەی حوکمی رەشیاندا.

تاریق عەزیز-یش کە یەکێکە لەو چەند کەسەی رووبەڕووی دادگا کرایەوە، لەگفتوگۆی ساڵی ١٩٨٤ی نێوان رژێم و یەکێتیی نیشتمانیی کوردستاندا، لەدانیشتنێکدا بەڕاشکاوی بە سەرکردەکانی شۆڕشی کوردی راگەیاندبوو، ئەگەر ئێستا رێکنەکەون لەگەڵمان بەو چەشنەی کە دەمانەوێت و یارمەتیمان بدەن، ئەوا هەر کە شەڕی نێوان ئێمەو ئێران کۆتایی پێهات، خۆتان و هەموو گوندەکانتان لەناودەبەین.

گوندەکان و بەشێکی زۆری خەڵکەکەیان لەناوبرد، بەڵام ئەویتریان پێیان نەکرا!. رێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتیش لەراپۆرتێکیدا بەڕوونی باس لەپێشێلکردنی مافی مرۆڤ لەلایەن رژێمی بەعسەوە لەعیراق دەکات، بەتایبەتی دوای راپەڕینی ئازاری ساڵی ١٩٩١ لەناوچە جیاجیاکانی عیراق، لەمەیاندا زۆرترین تاوان

بەرامبەر دانیشتوانی شارنشین ئەنجامدرا، بەتایبەتیش ئەو شارانەی بەشداری راپەڕینیان کرد.

راپۆرتەکە ئاماژە بەوەش دەکات کە لە ئەنجامی ئەو تاوانە دڕندانەیەی بەعسدا، زیاتر لە دوو ملیۆن خەڵک ئاوارەی سنوورەکانی ناوخاکی وڵاتانی وەکو ئێران و تورکیاو، هەروەها بەشێکیش لە باشوورەوە ئاوارەی کوێت و سعودیە بوون.

لەجێیەکی تریشدا تیشکدەخاتە سەر ئەوەش، زۆربەی ئەو خەڵکانەی ئاوارەبوون لەکوردەکان بوون. دیارە مەبەست لەو ئاوارەبوونە کۆڕەوی چەند ملیۆنی کوردە، کە بەهەزاران خەڵک لەڕێگادا لەبرسان و لەبەر سەرماو سۆڵەی سەختی سنوورە شاخاوییەکان گیانیان لەدەستدا، ئەوانی دیکەیش بێ ماڵ و حاڵ مانەوە.

جەللادەکانی دوێنێ، ئەمڕۆ لەرووبەڕووکردنەوەی ئەو تاوانانەدا کە زۆرینەیان و تاوانە سەرەکی و گەورەکانیان دەرهەق بەخەڵکی کوردستان بوو، لەبەشی سەرەوەی ریزبەندی تۆمەتەکاندا هاتبوو، هەم خودی سەدام و هەم هاوەڵەکانی ناڕاستەوخۆش نەک نکۆڵییان لێنەکردن، تەواو رەزیل و (دەم تەڵەی تەقیوو بوون) بێ وێنەیی و ئاشکرایی تاوانەکان بەجۆرێک بوون دەرفەتی هیچ خۆلێبواردنێک یان پاساوهێنانەوەیەکی نەهێشتەوە، جگە لەبێدەنگی و لاساریی کردن و دواجاریش دانپیانان.

وەکو چۆن لەیەکەم رووبەڕووبوونەوەدا بێدەنگییەکی کوشندە سیمای شڵەژاوی جەللادەکانی داپۆشی بوو، بەو هیوایەی ئەم

دەرفەتە زەمینەی فراوانتر لەناوچەکەدا خۆش بکات بۆ راپێچکردنی هەموو ئەو جەللادە گەورەو وردانەی مێژوویەکی درێژە مافەکانی کورد بە بەرچاوەوە پێشێل دەکەن و دەیچەوسێننەوە.

ئەوەی ماوەتەوە ئاماژەی پێبدرێتەوە، ئاراستەکردنی گەورە کارتی قوربانی و زامەکانی کوردبوو بەڕووی ئەنجامدەرانیدا، دەشێ لەنێو تۆمارە یاساییەکاندا بچەسپێنرێ و ببنە بەڵگەیەکی هەرە زیندوو بۆ دەرخستنی حەقیقەتی ژیانی مەزلۆمترین گەل و نەتەوەی ئەم سەر زەمینە کە (کورد)ە.

ئەم دیمەنانە پشتگوێ نەخرێت و نەخرێتە ناو رەفەی پەراوێزخستن هەم بۆ کورد خۆی و لەبیری نەکات، هەم بۆ رژێمە یەک لەدوای یەکەکانی عێراقیش.

دیمەنی دادگاییکردنی جەللاد ببێتە سەرەتایەک بۆ رێگەگرتن لەو سووکایەتی و مافخواردنەی لەمرۆڤی کورد دەکرێ لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و لەوڵاتانی تریش کە کوردستانیان بەسەردا دابەشکراوە.

سەرچاوەکان بۆ ئەم بابەتە:-

بازنەکانی ململانێ و ئاسایشی نەتەوەی کورد_ مەحمودی مەلا عززەت_ چاپی دووەم_ سلێمانی_ ساڵی ١٩٩٩.

عیراق و تاوانی جینۆساید (شاڵاوی ئەنفال دژی کورد) وەرگێڕانی لەئینگلیزییەوە جەمال میرزا عەزیز_ بەرلین _ساڵی ٢٠٠٠. منقمە العفو الدولیە _ نقگ العهود واهدار حقوق الانسان فی کردستان العراق منڎ عام ١٩٩١. ئاسۆ ژمارە _٨_ ساڵی یەکەم _ ٢٠٠٤.

داستانی ژنە شایەتحاڵەکانی ئەنفال چۆن لەدادگادا دەرکەوتن.

بە پێچەوانەی ئەو ژنانەی لەدۆسیەی دوجەیلدا شایەتیان لەپشتی پەردەوە دەدا.

ژنانی شایەتحاڵی دۆسیەی ئەنفال رووبەڕووی تاوانباران ئیفادەیان دەدا.

ئەو چەندان ژنەی کەسوکاری قوربانیان داستانێکی گەورەی ئازایەتی ژنی کورد دەردەخەن لەبەرگری لە خۆیان و نەتەوەو نیشتمان و مرۆڤایەتی.

بەداخەوە رای گشتی کوردستانی و میدیاکان وەک پێویست چەلەنگی و ئازایەتی ئەو تەوارە بریندارانەیان نەخستە بەرچاوو خوێندنەوەیان بۆ کاریگەریەکانی نەکرد.

ژنانی وەک (خونچە کەریم و ئامینە ئەحمەد عەلی و شەمسە رۆستەم و فەهیمە حەمە ئەمین کەریم و د کاترین ئەلیاس میخایل و عیسمەت عەبدولقادرو نەجیبە قادر ئەحمەدو فەوزیە مەحمود ئەشرەف و تەمین حەمید نوری و ئامینە حەسەن فەرەج و).

لەو نمونانە دەبوو هەموو ساڵێ لەرۆژی دادگایی ئەنفالدا مەراسیمیان بۆ بکرایەو، بەشانازی و شکۆوە ناویان بەرز رابگیرایە.

نەجیبە قادر لە دووەم دانیشتنی دادگادا زۆر بە سادەیی و رەوانی

باسی ئەو مەرگەساتانەی دەکرد کەبەسەریاندا هاتوە. بەڵام سەدام حسێن بۆ گۆڕینی ئاراستەی دادگاکە دەستی کرد بە هوتاف کێشان و دەیوت (الشعب العراقی) نەجیبەش لەناو قسەکانیدا وڵامی دایەوەو وتی: ئەی ئێمە بەشێک نەبوین لەشەعبی عیراقی بۆ کوژراین و زیندەبەچاڵکراین.

ژنانی ئەنفال ژنی ناو دڵی کەلتوری کوردەواری و، سادەیی لادێ و دیوەخانی گوندەکانن.

هەر بەو سادەیی و زمانە پاراوو جل و بەرگە کوردەواریەوە بەرامبەر تاوانباران و لە دادگا بە ئاشکراو بێ سڵکردنەوەو شەرمکردن دەرکەوتن. قسەکانیان هەقە بەئاوی ئاڵتون بە لەبیرنەکردن بنوسرێنەوە.

شەمسە کاکەبرا یەکێکی تر بوو لەو ژنانەی دوای برانی بۆ نوگرە سەلمان بەر لێبوردن کەوتوەو گەڕاوەتەوە باسی لەئەنفالکردنی گوندەکەیان دەکردو وتی ناسنامەی خۆی و وەرەقەی بایعیەکەی لە گۆڕێکی بەکۆمەڵدا لەسەماوە دۆزراوەتەوە. بەڵگەکانیش لەسلایدی دادگاکەوە پیشان درا کە لەگۆڕی بەکۆمەڵدا بوو.

ژنانی ناو ئەنفال ژنانی بەجەرگ و ئازان خاوەنی چیرۆکی ئەفسانەیی سەیرن.

جگە لەوەی بیرەوەری و گێڕانەوەی بەسەرهاتەکانی ئەوان بەشێکن لە پاراستن و ون نەبوونی تاوانەکە.

ئامادەییان لە دادگادا هاوشانی پیاوەکان داستانی گەورەیی ژنی کوردیان تۆمارکرد.

میمکم فەیمە خوشکی دایکم، خاوەنی پێنج کچ و دوو کوڕی ئەنفالکراوە لەگەڵ کچە زایەکی.

ئێستاش بەو جەرگ سوتاویەوە کە دەیبینی ژیانت لا جوانتر دەکات ئەوەندە بەویقارو بەشانازیەوە باسی قوربانیەکانی دەکات.

ئەو ئەوەندە حەسرەتی قوڵە، گریان ناتوانێ گوزارشت لەناخ و جەرگ سوتاویەکەی بکات. لەکاتی دادگایی سەدامدا چووم سەرم لێی دا، وتم بزانم چی ئێژێ لەسەر مەحکەمەکەی سەدام و عەلی کیمیاوی، خۆی ئاسا وتی خوا حەقی سەندین و دڵم ئاسودەیە، هەرچەنە ئیتر چاوەڕوانی هاتنەوەی مناڵەکان نیم و تەواو بوون.

سەلام عەلی یەکێکە لە نوسەرەکانی بواری ئەنفال دایک و دوو خوشکی ئەنفالکراوە. لە ساڵی ١٩٩٢ و ١٩٩٣ مقابەلەی ڤیدیۆیی لەگەڵ دەیان ژنی ئەنفالدا کردوە، بەشێک لەو ژنانە لە نوگرە سەلمان هاتونەتەوە.

کە گوێ لە قسەو بەسەرهاتەکانیان دەرگریت، هیچ ویژدانێ تەحەموولی ناکات.

ئەو پیرە ژنانەی سەلام عەلی دیداری لەگەڵیان کردوە، ئێستا هەرە زۆرینەیان لە ژیان نەماون و چاوی چاوەڕوانیان بەتەواوی لێکنا.

بانگەوازی دادگاییکردنی سەرۆک جاشەکان

دوای بەڕێوەچوونی پرۆسەی دادگایی سەرانی بەعس لەسەدام هاوڕێ « عەرەبەکانی» داوایەکی زۆر هەبوو سەرۆک جاشەکان رووبـەڕووی دادگا بکرێنەوە. بەتایبەتیش ناوی هەموو سەرۆک جاشە بەشداربوەکانی شاڵاوەکانی ئەنفال بەلیستێک لەدادگای باڵای تاوانەکانەوە بڵاوکرایەوە بەپشت بەستن بە دۆکیۆمێنتەکان و سکاڵای شایەتحاڵەکان.

ئەو دۆخەمان بەپێویست زانی دەست بکرێت بە کۆکردنەوەی ناوو واژۆی کەسوکاری قوربانیانی ئەنفال ئەوە کرا. پاشان هەریەک لە نوسەرانی بواری جینۆساید «عەبدوڵا کەریم مەحمود و لەتیف فاتیح فەرەج و سالار مەحمود»

بانگەوازێکمان نووسی و رۆژی٢٠٠٧/٥/٣ لە ئۆفیسی رۆژنامەی هاوڵاتی لە سلێمانی کۆنگرەی رۆژنامەوانیمان سازدا بۆ زۆرێک لەکەناڵەکانی راگەیاندنی کوردی و عەرەبی.

بانگەوازەکەمان بڵاوکردەوە. ئەمەش دەقەکەیەتی:-

بانگەواز

بەرەو دادگایی کردنی ئەو سەرۆک جاشانەی لەدۆسیەی ئەنفالدا ناویان هاتوە

دوای بەدادگا گەیاندنی دەستەیەک لە ئەنجامدەرو بڕیاردەرەکانی شاڵاوەکانی ئەنفال و، لەماوەی بەڕێوەچوونی دانیشتنەکانی دادگا لە دۆسیەی ئەنفالدا.

کەسوکاری ئەنفالەکان و خەڵکی کوردستان چاوەڕوان بوون ئاسۆیەک دەربکەوێت بۆ راپێچکردنی تاوانبارە زلەکانی تر بەتایبەتی ئەو سەرۆک جاشانەی، شایەتحاڵە سکاڵاکارەکان لە دادگای باڵای تاوانەکان داوایان تۆمار کردوە، رووبەڕووی لێکۆڵینەوەیان بکاتەوە. داواکەیان بەهەند وەربگیرێ.

کەسوکاری ئەنفالەکان باش دەزانن ئەوانەی لەقەفەسی تۆمەتباریدا رووبەڕوویان بوونەوە، دژی هەموو بەهایەکی مرۆڤایەتی بوون. نەک لەکوردستانداو بەرامبەر بەکورد، بەڵکو دژی هەموو خەڵکی عیراق و پێکهاتەکانیشی بوون. بۆیە بەلای کەسوکاری ئەنفالەوە دادگاییکردنی بەشێک لەسەرۆک جاشە دیارەکان و، بەتایبەتیش ئەوانەی تا رووخانی رژێمی بەعس ئامادە نەبوون ملکەچی دەسەڵاتی کوردی و لەسایەی هەرێمی کوردستاندا بژین، ئەرکێکە چیتر دواخستن هەڵناگرێ و، بەشێکی گرنگە لەبەپیرەوە چوونی خەونی ئەوان و خەڵکی کوردستان.

بۆیە لە رێگەی ئەم بەیاننامەیەو بەپاڵپشتی داواو واژۆی سەدان کەس لەکەسوکاری ئەنفالەکان داوا دەکەین ئەوانەی لە

دۆسیەی ئەنفالدا ناویان هاتووەو سکاڵایان لە دژ تۆمار کراوە. رووبەڕووی لێپێچینەوە بکرێنەوە. لەم رووەوە سەرجەم دڵسۆزانی یاساو حوکمی قانون لە عیراق و کوردستان بانگهێشت دەکەین بۆ بەپیرەوەچوونی خواست و داخوازی کەسوکاری ئەنفالەکان و، لەتەواوی رێکخراوەکان و ناوەندەکانی مافی مرۆڤ و نووسەران و رۆژنامەنوسان چاوەڕوان دەکەین، پشتگیری و پشتیوانی خۆیان بۆ ئەم بانگەوازە رابگەیەنن.

تێبینی: لەکاتی پێویستدا ناوی کەسوکاری ئەنفالەکان بە ئیمزاو ژمارەی ناسنامەی واسی ئەنفالەوە، ئاشکرا دەکەین.

سالار مەحمود
عەبدوڵا کەریم مەحمود
لەتیف فاتح فەرەج
٢٠٠٧/٥/٣

پرسی ئەنفال لەبازنەی گوتاری سیاسی کورددا

لەدوای راپەڕینی ١٩٩١ەوە دەرفەتێکی نوێ رەخسا بۆ نوسەرانی کورد ئاوڕ لە نوسینەوەو شیکردنەوەی رووداوەکانی پێش راپەڕین و راپەڕاندنی ئەرکەکانی دوای راپەڕین بدەنەوە.

بەڵام زۆرێک لەنوسین و دارشتنەوەکان لەسەر بنەمایەکی زانستی نوسین نەبوون، واتە مەنهەجییەت کەمتر رەچاو دەکرا.

زۆرێک لەقەڵەم بەدەستی کورد وەکو جۆرێک لە راهاتن و، بەیەک تەوژمی باو لەنوسین و دەربڕین، راهاتوون بەشێوەو جۆری ئینشایی و ئامۆژگارئامێز رەخنە لەو هەڵسوکەوت و دەرکەوتەو دیاردانە بگرن، کە لەهەناوی کۆمەڵگا بەگشتی و ناو کایەکانی دەسەڵاتی کوردییەوە سەرچاوەیان دەگرت. هێشتا ئەرشیفەکان لەبەردەستن، ئەگەر رۆژانە رۆژنامە کوردییەکان بەگشتی بخەیتە بەر سەرنج، ئەو تەرزە بەدی دەکەیت کە لە بەردەم دیاردەیەکی دزێودا، یان ساتەوەختێکدا کە دەبوو دەسەڵات کردەو بڕیاری تێدا هەبووایەو، نەیبووە. لەبەرامبەردا دەشێ لەبێ دەسەڵاتیش بێ نوسەر دێت و وتارو نوسینەکەی بەکۆمەڵێ دەستەواژەی (دەبێ وابکرێ، دەبوایە وابوایە، باشترە بەو جۆرەبێ، نابێ ئاوابێ... هتد). وتارەکەی دەتەنێ لە چەندین هاوکێشەی تەمومژاویی و دواجار دەربڕینێکی ناکام و مەبەست ونکردووی لێ دەردەچێت.

ئـەوەی پەیوەندی بەدەسەڵاتی سیاسی کـورد لەکوردستانی

عیراقەوە هەیە، کەمترین و بچووکترین ئاوڕدانەوەو جولاندنی بۆ ئەو جۆرە ئامۆژگاری و، ڕێپیشاندانە نەبووەو هێشتاش نییە. حوکمڕانی کوردستان گوێگر نەماون و کەمترین کاریگەری ئەو سەبکە نوسین و گازندەییانەی لەسەر بووەو کاری تێکردووە، بۆ نمونە ئەگەر وابوایە (دەبوایە لەکوردستاندا کورد فیشەکێکی بەمێشولەیەکی ناو وڵاتەکەی خۆیەوە

نەنایە، بەڵام کورد بەشەڕی خۆکوژی و بەدەستی خۆی ماڵی خۆی وێرانکرد).

ئەو ڕووداوە پەڵەیەکی گەورەی خستەسەر مێژووی گۆڕانکارییەکانی کوردستانی عیراق. ئاسەواری شەڕی ناوخۆ لەترازان و نەمانی متمانەی ناوخۆیی دەیان ساڵی تر بە هەرێمی کوردستانەوە دیاردەبێت.

ڕاستییەک هەیە کە چیدی ئێمە لەبەردەم مەسەلەیەک یان چەند پرسێکی چارەنوسسازی نەتەوەکەماندا هەرگیز ناتوانین لەپەراوێزخستنیدا بێدەنگ بین.

ئەگەر لەسەر چەند مەسەلەکی ڕاگوزەریدا بێدەنگی نوێنرا، دەشێ پاساوو قسەی تر هەڵبگرێ، بەڵام لەبەرامبەر پرسێکی وەکو پرسی ئەنفالدا کە لەناو سەرلەبەری کایەی دەسەڵاتی کوردییدا، پرۆژەیەک نەک بەقەد گەورەیی پرسەکە، بەڵکو لەئاستێکی زۆر زۆر نزمیشدا درک پێناکرێت. ئاڵەمەداو لەم دۆخەدا نوسەری کورد لەبەرامبەر ئەو زەنگە ترسناک و مەترسیدارەدا دەبێ بچێت کایەی سیاسی کوردی بخاتە بەردەم پرسیارێکی گەورەو خوێندنەوەی بۆی هەبێ، ئاخۆ

هۆکارە بنەڕەتییەکان لەکام و لە چ مەنهەجییەت و بیرکردنەوەیەکەوە سەرچاوە دەگرن؟

بەدیویێکی تردا «دەبێت لە خەیاڵ و عەقڵییەت و وێناکردنەکانی سیاسەت لەکۆمەڵگای خۆماندا بڕوانین.. دەبێت بچین بونیادی دەسەڵات لەناو حزبی سیاسی کوردیدا، پەیوەندی نێوان کاریزماو دەسەڵات، پەیوەندی خێڵ و خێزان و بنەماڵە بەدەسەڵاتەوە، بخوێنینەوەو رەگە قوڵەکانی ئەم تێگەیشتنە تایبەتە بۆ سیاسەت بدۆزینەوە، لەکاتێکدا لەبەرامبەر مەسەلەیەکی پڕ ئێش و مەترسیداری ناو واقیعی کوردەوایی لەئەجێندای سیاسی دەسەڵاتی کوردیی و حزبەکانیشدا بەدی ناکرێت، ئەوکاتە دەبێت وەزیفەی حیزب بەچ ئاقارێکدا بخوێنینەوە کە لەمەڕ مەسەلە گشتی و تراژیدیا گەورەکان بەکارەکی ئێشی لەسەرناکات.

گەر روونتر قسە بکەین؛ بۆ نموونە تەماشاکە لەسەروەختێکدا کە لەحوکمی تازەی عیراقدا بەنۆرە دەسەڵات دەدرێتە دەست هەر کەسێک لەئەندامانی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی حوکم لەعیراقداو، کاتێک نۆرە دەگاتە سەر دەسەڵاتی یەکێک لەسەرکردە کوردییەکان، کە سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستانە، لەهەمان کاتدا یادەوەریی و ساڵڕۆژی تاوانێکی گەورەی وەک ئەنفال؛ دەکەوێتە ناو ناوەڕاستی رۆژانی حوکم و دەسەڵاتی ئەوەوە (ئەنفال)ێک کە لەسەدا هەشتاو پێنجی گۆڕە بەکۆمەڵەکانی عیراق لەوانن، واتە لەرۆژی ١٤/٤دا کاتێک دەسەڵات بەدەست سەرکردەیەکی کوردەوەیەو هیچ دەربڕین یان بەیاننامەو گوتارێکی نییە بۆ ئەو رۆژ و جینۆسایدەی

گەلەکەی، پرسیارێکە دەبێ بمانهەژێنێ بۆ رامان؟. هەر هیچ نەبێ دەکرا ناوەندەکانی راگەیاندن و ئاژانس و میدیاکانی جیهانی کۆبکردایەتەوەو لەناو هۆڵی ئەنجومەندا ئەو تراژیدیایەی بەبیری هەموو لایەکدا بهێنایەتەوە. دەبوو ببوایەتە نەریتێک دەسەڵات و حوکم لەعێراقدا ساڵانە لەیادی قوربانیانی ئەنفال و قوربانیانی کۆمەڵکوژییەکانی تری کورددا قسەو پەیامی هەبوایە.. دەبوو ئەو رۆژو تاوانە بقۆزرایەتەوە؛

دەبوو « داوای دادگایی کردنی هەموو ئەوانە بکرایە کە لە نەخشەدانان و جێبەجێکردنی ئەنفالدا بەشداریان کردووە.

ئەم وتارە لەم ساتەوەختی ئەو چاوەڕوانییەدا نوسراوەو لەبیرکردنی ئاسان نییە. بێگومان سەرکردەکانی تریش بەهەمان خەمساردی و بگرە بێباکی لەهەمبەر دۆسیەی ئەنفال تێپەڕیون.

ئەستۆپاکی بۆ نزار خەزرەجی نمونەیەکە ویژدان دەهەژێنێ و هیچ پاساوێک هەڵناگرێت. کاتێک لە دانیمارک چەند هاووڵاتییەکی رەوەندی کوردی سکاڵای لەسەر دەکەن بە ئامانجی دادگاییکردنی لە دەرەوەی عیراق، بەناوی حزبە باڵادەستەکانی خۆمانەوە هەوڵی بەرائەت و ئەستۆپاکی بۆ دەدەن و نووسراوی بۆ دەکەن!

رووداو گەلێک پەیوەست بە پرسی ئەنفال بەگشتی و جینۆسایدی کورد، مرۆڤی بەئاگا تووشی شۆک دەکات.

ئەوەی پێویستە بکرێ و ناکرێ لەساتەوەختێکی ئاوا گرنگدا، خوێندنەوەی قوڵ و تێڕامانی وردی دەوێت، ئالەوەو چەندین تێبینی ترەوەیە کە دەوترێ دەسەڵاتی سیاسی کورد لەمەڕ پرسێکی هەرە

پڕهەستیاری ناو مێژووی کوردا بێ بەرنامەیی پێوە دیارە. خۆ ئەندامە کوردکانی تری ناو ئەنجومەنی حوکم لەوێ بوون، ئایا نەدەکرا وەک بیرخەرەوەکیش بوایە، بەبیری سەرۆکی دەسەڵاتی بهێنایەوە کە ئەمڕۆ یادەوەری ئەنفالەو دەکرێ لەڕووی سیاسییەوە کورد ئیشی خۆی لەسەر بکات؟ باوا دابنێین تاوانی ئەنفال لەفیکرو عەقلی بەعسدا خەملّی و دوێنێ جێبەجێ کراو ئەمڕۆش بەسوێترین برینی خستۆتە جەستەی کۆمەڵگاکەمانەوە، یاخود لەبەرامبەر بێدەنگبوون و ساردی لەرۆژێکی ئاوادا چ ئاماژەیەکی بێباکی بێت، کە دەبوو بەبەردەوامی کایەی سیاسی کوردیی و دەسەڵاتەکەی ئەو رۆژگارە تاڵەو پرۆسەکانی کوردقڕانیان لەبیرنەکردایە. نەک دەبوو هەر لەیادەوەری سیاسیدا بێ، بەڵکو لەسەرەکیترین پنت و ئەرکەکانی بیرکردنەوەو رەفتاریاندا لەئاستی بەرپرسیارێتی مێژوویی و ئەخلاقی نەتەوەییدا لەبەرچاوی بگرن.

ئەنفال کە پرۆسەیەکی تەواو بەرنامە پێشتر بۆداڕێژراوی سیاسی و سەربازی و لۆجستیکی هەمەلایەنەی تەواو دژ بەمرۆڤانە ئەنجامدراو کوردستانی ئاوەدانی گۆڕی بە وڵاتێکی وێران، توخمەکانی ژیانی تێدا هەموو قڕکرد، بەڵام لەراستیدا روونە کە «هیچ جەنگێکیش نییە پەیوەندی بەسیاسەتەوە نەبووبێت و ئامانجی سیاسی لەپشتەوە نەبووبێت.

ئەوەی کە رژیمی بەعس لەئەنفالدا ئەنجامی داوە؛ ئەڵقەیەکی نەپچڕاوەیە لەزنجیرەی ئەو جەنگەی کە دژ بەگەلێکی مەزلومی ماف زەوتکراو لەسەرخاکی خۆی بۆ تێکدانی روخساری نەتەوەیی و

ستراکتۆرەی کۆمەڵایەتی و کەلتوورییی». ئەوەی مایەوە دواجار بەگۆڕانی زەمەن و کەوتنەوەی گۆڕەپانی ململانێ و رووداوەکان بەجۆرێکی تر، وا کەوتەوە کە کورد ببێتە خاوەنی دەسەڵات و خاوەن ناوچەیەکی فراوانی خۆی لەکوردستاندا.

ئەم زەمینەو دەرفەتەش رێخۆشکەربوون کە ساڵانە وەکو بۆنە نیشتمانی و نەتەوەییەکان، ئەنفالیش وەکو تراژیدیایەکی گەورە لەرۆژی دەستپێکردنی شاڵاوی یەکەمی ئەنفالدا، یادی قوربانییەکان بکرێتەوە.

سەرنجێکی تر لێرەدا ئەوەیە کە بەشێکی دەسەڵاتی کورد بەهۆی جۆری پەیوەندی و خوێندنەوەی سیاسییانەی بەرژەوەندییەکانی خۆی لەگەڵ دەسەڵاتی حکومەتەکانی دەوروبەردا، زۆرێک لەو ساڵانە راگوزەریانە ئەو یادەی بەرێکرد، یاخود بەجۆرێک ناو دەهێنرایەوە کە بەوردی دانی بە گەورەیی تاوانەکەو، ئەنجامدەرانی و ئەوانەی لەپشتی تاوانەکەوە چاوساغ بوون، نەدەنا.

وەک لەمێژووی میللەتانی خاوەن کۆمەڵکوژیدا روون دەبێتەوە، دەبینرێ ئەوانەی کە خاوەن دەسەڵات و چوارچێوەیەکی سیاسی نەبوون، کتومت لەساتەوەختی خۆی و نزیکتردا نەیانتوانیوە وەکو پێویست کار لەسەر گێڕانەوەی ماف و چارەنووسی کۆستەکان بکەن، لەگرتنەوە دەستی دەسەڵاتیشدا یاخود هاتنەپێشەوەی بەرژەوەندی و دەرفەتەکاندا ئەوە خەملیوە، لەم سۆنگەیەوە بۆ کورد کات هەمیشە لەبارترە بۆ ئیشکردن لەسەر ئەو پرسانە. لەکاتێکدا خودی دەسەڵاتی سیاسی کوردی بەشداری راستەوخۆ

دەکات لەبەڕێوەبردنی دەسەڵات لەعیراقداو، ئەو رژێمەی کە مۆرکی تاوانەکانی بە نێوچاوانەوەیە سەرنگوم کراوە، رەمزی ئەنجامدەرانیشی دادگایی ران. وەک چۆن دەوترێ»هیچ نەتەوەیەک نەیتوانیوە پرۆسەی لەناوبردنی خۆی بکات بە قەزیەیەک کە هەموو دونیا قسەی لەسەربکات، مەگەر پاش ئەوە توانیبێتی دەسەڵاتی سیاسی بۆ خۆی پێکبهێنێت، نەتەوەکان هەمیشە دوای کۆتایی هاتنی تراژیدیاکان توانیان ئیستسماری بکەن».

کەوابوو زەمینە سیاسییەکە بەجۆرێک رەخساوە، کە هەر کەمتەرخەمییەک لەبارەی ئەو پرۆسە گەورانەوە مایەی پرسیاری گەورەو هەژانی گەورەن، دواجار بێ دوودڵی دەبێ بووترێ هوشیاری خەڵک لەحاڵی حازردا لەئاستێکدایە کە بەرپەرچی ئەو کەلێنە بەرینەو ئەو نوقسانییە دەداتەوە، کە کایەی سیاسی دەسەڵاتی کوردی بەخۆوە دەیبینێ.

پەرۆشی و خەمی خەڵک و پرۆژە تاکەکەسیی و تایبەتییەکان لەمەڕ پرسی ئەنفال لەئاستێکدایە بەپلەی سەدوهەشتا لەگەڵ خەم و پرۆژەی دەسەڵاتدا هەم جیاوازەو هەم لەپێشە، خۆ ئەگەر پرسی ئەنفال لەناو بازنەی حوکمڕانی کوردستاندا خوێندنەوەی تری بۆنەکرێ و پێداچوونەوە لەمەڕ ئەمە نەبێتە خەمی چاکسازییانەیان، ئەوا لەلایەن خەڵک و شەقامی کوردییەوە تادێ ئەو درزە زیاتر بەرفراوانتر دەبن و ئەنجام کێش و سەنگی هەڵوێستەکان و دەسەڵاتە سیاسییەکانی کوردستان دەخرێنە بەر خوێندنەوەی روونتر.

سەرچاوەکان

کتاب کوردستان _ مەریوان وریا قانع_ ژمارە دوو ساڵی٢٠٠٣ لاپەڕە٢٠٥ هەمان سەرچاوەی پێشوو_ لاپەڕە ٢٠٤ ئەنفال _کوردو دەوڵەتی عیراق _شۆڕشی حاجی رەسوڵ _چاپی دووەم _ ساڵی ٢٠٠٣ لەپەراوێزی ئەنفالدا _تەها سلێمان _بەرگی یەکەم ساڵی١٩٩٩ هەڵەبجەو ئەنفال _ سالار حەمەسور باسیرە _ لاپەڕە ٦٥ سلیمانی _ ساڵی ٢٠٠٣ کوردقڕان _لەتیف فاتح _ مەجید ساڵح _لاپەڕە _ ٢٢١ بەرگی یەکەم _سلێمانی _ ساڵی ٢٠٠٣

خاتمەی دادگای ئەنفال

دوای ٦١ دانیشتنی دادگا لە ٢١/٨/٢٦ بـۆ٢٠٠٧/٦/٢٤، دواجار دادگای باڵای تاوانەکان حوکمی خۆی دا لەسەر دۆسیەی ئەنفال و بەکۆمەڵکوژی (جینۆساید) بڕیاریدا، بۆ هەریەک لە تۆمەتبارەکانیش سزایانی دا بەم جۆرە:

عەلی حەسەن مەجید سزای لەسێدارەدانی بۆ دەرچوو.

سوڵتان هاشم و حسێن رەشید تکریتی، ئەوانیش هاوچارەنووسی عەلی کیمیایی بوون و سزای لەسێدارەدانیان بۆ دەرچوو.

سابر دووری، سزای گرتنی هەتاهەتایی بۆ دەرکرا.

تاهیر تۆفیق ئەلعانی، بڕیاری ئازادکردنی درا لەبەر نەبوونی بەڵگەی پێویست لە دژی.

لە سزادانی تاوانباران گرنگتر، چەند لایەنێکی دیکەی بڕیارەکەی دادگای ئەنفالە.

یـەکـەم: سـزادانـی ئـەنـجـامـدەران هەنگاوێکی گـرنـگ بـوو لە رووبەڕووبونەوەی ستەمکاری و چەسپاندنی حوکمی یاساو، وەک بەشێک لەقەرەبووی مەعنەوی خەڵکی کوردستان و کەسوکاری قوربانیان دەژمێردرێت.

دووەم: لە رێگەی بڕیاری دادگاوە، قەرەبووی ماددیی کەسوکاری قوربانیان و ناوچەکانی جوگرافیای شاڵاوەکانی ئەنفال بکرێتەوە.

هەرچەنە بڕیاری دادگا دیاری نەکردووە کێ قەرەبووەکە بداتەوە، تاوانباران یاخود حکومەتی تازەی عیراق، هاوشێوەی قوربانیانی شەڕی کوێت.

دووەم: ئەنجامدانی پرۆسەی دادپەروەریی راگوزەر (عدالةالانتقالیة)، بۆ سڕینەوەی ئاسەواری تاوانەکە لەسەر کۆمەڵگەی عیراقی بەگشتی و پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری تەندروستی و دەروونی و پزیشکی بۆ قوربانیانی ئەنفال و کەسوکاری شەهیدەکان.

سێیەم: حکومەتی نوێ بەرپرسیارییە یاساییەکان لەئەستۆ بگرێت، لە دروستکردنی مۆنۆمێنتی شایستە بە قوربانیانی ئەنفال و هەڵدانەوەی گۆڕە بەکۆمەڵەکانی دیکەو، هێنانەوەیان بە رێوڕەسمی شایستەو هەوڵدان بۆ ناسینەوەی کەسی قوربانییەکان لە رێگەی پشکنینی DNA یەوە.

چوارەم: بەپێی هەردوو ماددەی ١١٢ و ١٣٢ ی دەستوری هەمیشەیی عیراق، پشکی تایبەت بە ئاوەدانکردنەوەی ناوچە زەرەرمەندەکان لەپەرلەمانی عیراق دیاری بکرێت و ساڵانە لەناو بودجەی گشتیدا بچەسپێندرێت.

پێنجەم: هەوڵی ناساندنی تاوانی ئەنفال کە بەجینۆساید بڕیاری لێدراوە، لەئاستی جیهاندا بناسێنرێت و ساڵانە رێوڕەسمی گەورەی بۆ بکرێت، لەبەغدا مۆنۆمێنتی گەورە بۆ قوربانیانی ئەنفال دروست بکرێت.

لەسەر ئاستی کوردستان

دۆسیەی ئەنفال لە دادگا تەواو بوو، تاوانبارانی ناو قەفەسەکە هەریەک بە جۆرێ سزای خۆی وەرگرت، بە سەدان داواکراوی دیکە وەک بەرزەکی بانان بۆی دەرچوون و بڕیاری دادگا نە لەلایەن حکومەتی عیراق و نە حکومەتی هەرێمی کوردستانی عیراقەوە جێبەجێ نەکرا، ناوەڕۆکی بڕیاری دادگا لە دۆسیەی ئەنفالدا وەک مەرەکەبی سەر کاغەز مانەوە.

سالآن دەڕواو لە رۆژی ١٤/٤ رۆژی ئەنفالدا کەسوکاری قوربانیان و چالاکوان و نووسەرانی بواری جینۆساید، بانگەوازی جێبەجێکردنی بڕیارەکانی دادگاو پێدانی مافەکان دەکەن بۆ خەڵکە خاوەن قوربانییەکە، بەڵام لە عیراقدا گوێیەک نەماوە هاواری ئەنفال ببیستێت.

پاشکۆکان

دەقی یاسای گۆڕە بەکۆمەڵەکان بە زمانی عەرەبی

قانون المحكمة الجنائية العراقية العليا
رقم (١٠) لسنة ٢٠٠٥

عنوان التشريع: قانون المحكمة الجنائية العراقية العليا رقم (١٠) لسنة ٢٠٠٥

التصنيف: قانون عراقي

المحتوى

رقم التشريع: ١٠

سنة التشريع: ٢٠٠٥

تاريخ التشريع: ٢٠٠٥-١٠-٠٩ ٠٠:٠٠:٠٠

باسم الشعب

مجلس الرئاسة

بناء على ما أقرته الجمعية الوطنية طبقا للمادة الثالثة والثلاثون الفقرتين (أ- ب) والمادة السابعة والثلاثون من قانون إدارة الدولة العراقية للمرحلة الانتقالية .

قرر مجلس الرئاسة بجلسته المنعقدة بتاريخ ٩/ ١٠/ ٢٠٠٥م إصدار القانون الآتي : -

رقم (١٠) لسنة ٢٠٠٥

قانون المحكمة الجنائية العراقية العليا

الفصل الأول
تأسيس المحكمة وهيكلها التنظيمي
الفرع الأول
التأسيس

مادة ١

أولا- تؤسس محكمة تسمى (المحكمة الجنائية العراقية العليا) وتعرف فيما بعد بـ(المحكمة) وتتمتع بالاستقلال التام .

ثانيا- تسري ولاية المحكمة على كل شخص طبيعي سواء أكان عراقيا أم غير عراقي مقيم في العراق ومتهم بارتكاب إحدى الجرائم المنصوص عليها في المواد (١١) (١٢) (١٣) (١٤) من هذا القانون والمرتكبة من تاريخ ١٧/ ٧/ ١٩٦٨ ولغاية ١/ ٥/ ٢٠٠٣ في جمهورية العراق أو أي مكان آخر . وتشمل الجرائم الآتية :

أ- جريمة الإبادة الجماعية .

ب- الجرائم ضد الإنسانية .

ج- جرائم الحرب .

د- انتهاكات القوانين العراقية المنصوص عليها في المادة (١٤) من هذا القانون .

مادة ٢

مقر المحكمة في مدينة بغداد، ولها عقد جلساتها في أية محافظة من محافظات العراق بقرار من مجلس الوزراء بناء على اقتراح من رئيس المحكمة .

الفرع الثاني
الهيكل التنظيمي للمحكمة

مادة ٣

تتألف المحكمة من :

أولا –أ- هيئة تمييزية تختص بالنظر في الأحكام والقرارات الصادرة من إحدى محاكم الجنايات أو قضاة التحقيق .

ب- محكمة جنايات واحدة أو أكثر .

ج- قضاة التحقيق .

ثانيا – هيئة الادعاء العام .

ثالثا – إدارة تتولى تقديم الخدمات الإدارية والمالية للمحكمة والادعاء العام .

رابعا – أ- تتألف الهيئة التمييزية من تسعة قضاة ينتخبون من بينهم رئيسا لهم . يكون رئيس الهيئة التمييزية هو الرئيس الأعلى للمحكمة ويشرف على شؤونها الإدارية والمالية .

ب- تشكل محكمة الجنايات من خمسة قضاة ينتخبون من بينهم رئيسا لهم يشرف على أعمالهم .

خامسا – يجوز لمجلس الوزراء عند الضرورة وباقتراح من رئيس المحكمة انتداب قضاة من غير العراقيين ممن لهم خبرة في مجال المحاكمات في الجرائم المنصوص عليها في هذا القانون وممن يتحلون بقدر عال من السمو الأخلاقي والاستقامة والنزاهة للعمل في المحكمة في حالة كون أحد أطراف دولة وينتدب هؤلاء القضاة بمساعدة المجتمع الدولي بما في ذلك الأمم المتحدة .

الفرع الثالث

اختيار القضاة والمدعين العامين وإنهاء خدمتهم

مادة ٤

أولا- يشترط أن يتحلى القضاة والمدعون العامون بقدر عال من السمو الأخلاقي والنزاهة والاستقامة وتتوافر فيهم الخبرة في القانون الجنائي وشروط التعيين المنصوص عليها في قانون التنظيم القضائي رقم (١٦٠) لسنة ١٩٧٩ وقانون الادعاء العام رقم (١٥٩) لسنة ١٩٧٩ .

ثانيا- استثناء من أحكام البند (أولا) من هذه المادة يكون المرشحون لشغل وظائف القضاة في الهيئة التمييزية وفي محاكم الجنايات وقضاة التحقيق والمدعين العامين من القضاة والمدعين العامين المستمرين بالخدمة ويجوز أن يرشح للمحكمة قضاة وأعضاء ادعاء عام متقاعدون دون التقيد بشرط العمر ومحامون عراقيون يتمتعون بالكفاءة والخبرة العالية ومن ذوي الصلاحية المطلقة وفقا لقانون المحاماة رقم (١٧٣) لسنة ١٩٦٥ ولديهم خدمة قضائية أو قانونية أو في مجال المحاماة لا تقل عن (١٥) خمس عشرة سنة .

ثالثا – أ- يرشح مجلس القضاء الأعلى جميع القضاة والمدعين العامين في هذه المحكمة ويتم تعيينهم بقرار من مجلس الرئاسة بعد موافقة مجلس الوزراء ويكونون في الصنف الأول استثناء من أحكام قانون التنظيم القضائي وقانون الادعاء العام وتحدد رواتبهم ومكافآتهم بتعليمات يصدرها مجلس الوزراء .

ب- يعتبر القضاة والمدعون العامون والموظفون المعينون وفق أحكام القانون للمحكمة قبل هذا التشريع مصادق على تعيينهم قانونا

من تاريخ التعيين حسب أحكام الفقرة (ثالثا/ أ) من المادة (٤) مع مراعاة أحكام المادة (٣٣) من هذا القانون .

رابعا – لمجلس الرئاسة بناء على اقتراح مجلس الوزراء نقل أي قاض أو مدع عام من المحكمة إلى مجلس القضاء الأعلى لأي سبب كان .

مادة ٥

تنهى خدمة القاضي والمدعي العام المشمول بأحكام هذا القانون لأحد الأسباب الآتية : –

أولا – إذا أدين بارتكاب جناية غير سياسية .

ثانيا – إذا قدم معلومات كاذبة أو مزيفة .

ثالثا – إذا قصر في تأدية واجباته دون سبب مشروع .

المحتوى ١

مادة ٦

أولا- تؤلف لجنة مكونة من خمسة أعضاء ينتخبون من بين القضاة والمدعين العامين في المحكمة بإشراف الهيئة التمييزية فيها ينتخبون من بينهم رئيسا لهم وتسمى (لجنة شؤون القضاة والمدعين العامين) ولمدة سنة واحدة ولها الصلاحيات المنصوص عليها في قانون التنظيم القضائي وقانون الادعاء العام، تتولى النظر في الشؤون الانضباطية والخدمة الوظيفية بالقضاة وأعضاء الادعاء العام وتكون قراراتها قابلة للطعن أمام الهيئة الموسعة في محكمة التمييز الاتحادية إذا قضت إنهاء خدمة القاضي أو عضو الادعاء العام .

ثانيا – ترفع اللجنة توصياتها بعد رفض الطعن من الهيئة الموسعة في محكمة التمييز الاتحادية إلى مجلس الوزراء لاستصدار قرار من مجلس الرئاسة لإنهاء خدمة القاضي أو المدعي العام بمن فيهم رئيس المحكمة في حالة تحقق إحدى الحالات المنصوص عليها في المادة (٦) من هذه المادة .

ثالثا – عند انتهاء أعمال المحكمة ينقل القضاة والمدعون العامون إلى مجلس القضاة الأعلى للعمل في المحاكم الاتحادية ويحال على التقاعد من أكمل السن القانونية وفقا للقانون .

الفرع الرابع
رئاسة المحكمة

مادة ٧

أولا – يتولى رئيس المحكمة المهام الآتية : –

أ- رئاسة جلسات الهيئة التمييزية .

ب- تسمية قضاة محاكم الجنايات الأصليين والاحتياط .

ج- تسمية أي من القضاة لمحكمة الجنايات في حالة الغياب .

د- إنجاز الأعمال الإدارية في المحكمة .

هـ- تعيين مدير إدارة المحكمة ومدير الأمن ومدير العلاقات العامة ومدير الأرشيف وحفظ الوثائق في المحكمة وإنهاء خدماتهم وفقا للقانون .

و- تسمية ناطق رسمي للمحكمة من القضاة أو أعضاء الإدعاء العام .

ثانيا- لرئيس المحكمة أن يعين خبراء من غير العراقيين للعمل في

محاكم الجنايات والهيئة التمييزية لتقديم المساعدة في مجال القانون الدولي والوقائع المماثلة سواء كانت دولية أو غير ذلك . ويكون انتداب هؤلاء الخبراء بمساعدة المجتمع الدولي بما في ذلك الأمم المتحدة .

ثالثا- يجب أن يتحلى الخبراء غير العراقيين المنصوص عليهم في البند (ثانيا) من هذه المادة بقدر عال من السمو الأخلاقي والاستقامة والنزاهة . ويفضل في الخبير غير العراقي أن يكون قد عمل في القضاء أو الادعاء العام في بلده أو في محاكم جرائم الحرب الدولية .

الفرع الخامس

قضاة التحقيق

مادة ٨

أولا- يعين عدد كاف من قضاة التحقيق .

ثانيا – يتولى قضاة التحقيق في المحكمة التحقيق مع المتهمين في ارتكاب الجرائم المنصوص عليها في البند (ثانيا) من المادة (١) من هذا القانون .

ثالثا – ينتخب قضاة التحقيق من بينهم رئيسا ونائبا للرئيس .

رابعا – يحيل الرئيس القضايا التحقيقية إلى قضاة التحقيق كلا على انفراد .

خامسا – يتكون كل مكتب من مكاتب قضاة التحقيق من قاض للتحقيق وملاك مؤهل يكون لازما لعمل قاضي التحقيق .

سادسا – لقاضي التحقيق جمع أدلة الإثبات من أي مصدر يراه مناسبا ومخاطبة الجهات ذات العلاقة مباشرة.

سابعا – يتصرف قاضي التحقيق في المحكمة باستقلالية تامة باعتباره جهازا منفصلا عن المحكمة ولا يخضع أو يستجيب لأي طلبات أو أوامر صادرة من أي جهة من الجهات الحكومية أو غيرها .

ثامنا – تكون قرار قاضي التحقيق قابلة للطعن تمييزا أمام الهيئة التمييزية خلال (١٥) خمسة عشر يوما من تاريخ التبلغ بها أو اعتبارها مبلغة وفقا للقانون .

تاسعا – لرئيس قضاة التحقيق وبعد التشاور مع رئيس المحكمة أن يعين أشخاصا من غير العراقيين خبراء لتقديم السماعدة القضائية لقضاة التحقيق في مجال التحقيق عن القضايا المشمولة بهذا القانون سواء كانت دولية أو غير ذلك ولرئيس قضاة التحقيق انتداب هؤلاء الخبراء بمساعدة المجتمع الدولي بما في ذلك الأمم المتحدة .

عاشرا – يشترط أن يتحلى الخبراء والمراقبون غير العراقيين المنصوص عليهم في البند (تاسعا) من هذه المادة بقدر عال من السمو الأخلاقي والاستقامة والنزاهة . ويفضل في الخبير والمراقب غير العراقي أن يكون قد عمل في القضاء أو الادعاء العام في بلدة أو في محاكم جرائم الحرب الدولية .

الفرع السادس

هيئة الإدعاء

مادة ٩

أولا يعين عدد كاف من المدعين العامين .

ثانيا – تتألف هيئة الادعاء العام من عدد من المدعين العامين ويكونون مسؤولين عن الادعاء تجاه الأشخاص المتهمين بارتكاب

الجرائم الداخلة ضمن اختصاص المحكمة .

ثالثا – ينتخب المدعون العامون من بينهم رئيسا ونائبا للرئيس .

رابعا – يتألف كل مكتب من مكاتب الادعاء العام من مدع عام وملاك مؤهل يكون لازما لعمل المدعي العام.

خامسا – يتصرف كل مدع عام باستقلالية تامة باعتباره جهازا منفصلا عن المحكمة ولا يخضع أو يستجيب لأي طلبات أو أوامر صادرة من الحكومة أو أي جهة أخرى .

سادسا – يوكل رئيس هيئة الادعاء العام إلى مدع عام القضية المطلوب التحقيق فيها والترافع في مرحلة المحاكمة استنادا للصلاحيات الممنوحة للمدعين العامين وفقا للقانون .

سابعا – لرئيس هيئة الادعاء العام بعد التشاور مع رئيس المحكمة أن يعين أشخاصا من غير العراقيين بصفة خبراء لتقديم المساعدة للمدعين العامين فيما يتعلق بالتحقيق والادعاء عن القضايا المشمولة بهذا القانون في المجال الدول أو غيره، ولرئيس هيئة الادعاء العام انتداب هؤلاء الخبراء بمساعدة المجتمع الدولي بما في ذلك الأمم المتحدة .

ثامنا – يشترط أن يتحلى الخبراء غير العراقيين المنصوص عليهم في البند (سابعا) من هذه المادة بقدر عال من السمو الأخلاقي والاستقامة والنزاهة . ويفضل في الخبير الدولي غير العراقي أن يكون قد عمل في الادعاء العام في بلده أو في محاكم جرائم الحرب الدولية .

المحتوى ٢

الفرع السابع
الدائرة الإدارية

مادة ١٠

أولا – يدير الدائرة الإدارية موظف بعنوان مدير الدائرة حاصل على شهادة البكالوريوس في القانون ومن ذوي الخبرة القضائية والإدارية يعاونه عدد من الموظفين لتسيير عمل الدائرة .

ثانيا – تتولى الدائرة الإدارية مسؤولية الشؤون الإدارية والمالية والخدمية للمحكمة وهيئة الادعاء العام .

الفصل الثاني
اختصاصات المحكمة
الفرع الأول
جريمة الإبادة الجماعية

مادة ١١

أولا – لأغراض هذا القانون وطبقا للاتفاقية الدولية الخاصة بمنع جريمة الإبادة الجماعية المعاقب عليها المورخة في ٩/ كانون الأول – ديسمبر / ١٩٤٨ المصادق عليها من العراق في ٢٠/ كانون الثاني – يناير / ١٩٥٩ فإن الإبادة الجماعية تعني الأفعال المدرجة في أدناه المرتكبة بقصد إهلاك جماعة قومية أو اثنية أو عرقية أو دينية بصفتها هذه إهلاكا كليا أو جزئيا .

أ- قتل أفراد من الجماعة .

ب- إلحاق ضرر جسدي أو عقلي جسيم بأفراد من الجماعة .

ج- إخضاع الجماعة عمدا لأحوال معيشية يقصد بها إهلاكها الفعلي

كليا أو جزئيا .

د- فرض تدابير تستهدف منع الإنجاب داخل الجماعة .

هـ- نقل أطفال من الجماعة عنوة إلى جماعة أخرى .

ثانيا – توجب الأعمال التالية أن يعاقب عليها :

أ- الإبادة الجماعية .

ب- التآمر لإرتكاب الإبادة الجماعية .

ج- التحريض المباشر والعلني على ارتكاب الإبادة الجماعية .

د- محاولة ارتكاب الإبادة الجماعية .

هـ- الاشتراك في الإبادة الجماعية

الفرع الثاني

الجرائم ضد الإنسانية

مادة ١٢

أولا- الجرائم ضد الإنسانية تعني لأغراض هذا القانون أيا من الأفعال المدرجة في أدناه متى ارتكبت في إطار هجوم واسع النطاق أو منهجي موجه ضد أية مجموعة من السكان المدنيين وعن علن بهذا الهجوم .

أ- القتل العمد .

ب- الإبادة .

ج- الاسترقاق .

د- إبعاد السكان أو النقل القسري للسكان .

هـ- السجن أو الحرمان الشديد على أي نحو آخر من الحرية البدنية بما يخالف القواعد الأساسية للقانون الدولي .

و- التعذيب .

ز- الاغتصاب، الاستعباد الجنسي، الإكراه على البغاء، الحمل القسري، أو أي شكل آخر من أشكال العنف الجنسي على مثل هذه الدرجة من الخطورة .

ح- اضطهاد أية جماعة محددة أو مجموعة محددة من السكان لأسباب سياسية أو عرقية أو قومية أو أثنية أو ثقافية أو دينية أو متعلقة بنوع الجنس أو لأسباب أخرى لا يجيزها القانون الدولي وذلك فيما يتصل بأي فعل مشار إليه من أشكال العنف الجنسي على مثل هذه الدرجة من الخطورة .

ط- الإخفاء القسري للأشخاص .

ي- الأفعال اللاإنسانية الأخرى ذات الطابع المماثل التي تتسبب عمدا في معاناة شديدة أو في أذى خطير يلحق بالجسم أو بالصحة العقلية أو البدنية

ثانيا – لأغراض تطبيق أحكام البند (أولا) من هذه المادة تعني المصطلحات المدرجة في أدناه المعاني المبينة إزاءها : –

أ- هجوم موجه ضد أية مجموعة من السكان المدنيين يعني نهجا سلوكيا تضمن الارتكاب المتكرر للأفعال المنصوص عليها في البند (أولا) من هذه المادة ضد أية مجموعة من السكان المدنيين عملا بسياسة دولة أو منظمة تقضي بارتكاب مثل هذه الهجوم، أو تعزيزا لهذه السياسة .

ب- الإبـادة تعني تعمد فرض أحـوال معيشية، كالحرمان من الحصول على الطعام والدواء، بقصد إهلاك جزء من السكان .

ج- الاسترقاق يعني ممارسة أي من أو جميع السلطات المترتبة على حق الملكية، على شخص ما، بما في ذلك ممارسة هذه السلطات في سبيل الإتجار بالأشخاص، ولا سيما النساء والأطفال .

د- إبعاد السكان أو النقل القسري للسكان يعني نقل الأشخاص المعنيين قسرا من المنطقة التي يوجدون فيها بصفة مشروعة، بالطرد أو بأي فعل قسري آخر، دون مبررات يسمح بها القانون الدولي .

هـ- التعذيب يعني التعمد في تسبب الألم الشديد والمعاناة، سواء كان بدنيا أو فكريا على شخص قيد الاحتجاز أو تحت سيطرة المتهم على أن التعذيب لا يشمل الألـم أو المعاناة الناجمة عن العقوبات القانونية أو ذات علاقة بها .

و- الاضطهاد يعني الحرمان المتعمد والشديد من الحقوق الأساسية بما يتناقض والقانون الدولي بسبب هوية الجماعة أو المجموعة .

ز- الإخفاء القسري للأشخاص يعني إلقاء القبض على أشخاص أو احتجازهم أو اختطافهم من قبل الدولة أو منظمة سياسية، أو بإذن أو دعم منها لهذا الفعل أو بسكوتها عنه . ثم رفضها الإقرار بحرمان هؤلاء الأشخاص من حريتهم أو إعطاء معلومات عن مصيرهم أو عن إمكان وجودهم، بهدف حرمانهم من حماية القانون مدة زمنية طويلة .

الفرع الثالث

جرائم الحرب

مادة ١٣

تعني جرائم الحرب لأغراض هذه القانون ما يأتي : -

أولا- خروقات جسيمة لاتفاقيات جنيف المؤرخة في ١٢ آب

١٩٤٩ وبالتحديد أي فعل من الأفعال المدرجة في أدناه المرتكبة ضد الأشخاص أو الممتلكات المحمية بموجب أحكام اتفاقية جنيف ذات العلاقة .

أ- القتل العمد .

ب- التعذيب أو المعاملة اللاإنسانية . بما في ذلك إجراء تجارب بايولوجية .

ج- تعمد إحداث معاناة شديدة أو إلحاق أذى خطير بالجسم أو بالصحة .

د- إلحاق تدمير واسع النطاق بالممتلكات والاستيلاء عليها دون أن تكون هناك ضرورة عسكرية تبرر ذلك وبشكل مخالف للقانون وبطريقة عابثة .

هـ- إرغام أسير حرب أو شخص محمي على الخدمة في قوات سلطة معادية .

و- تعمد حرمان أسير حرب أو شخص محمي من حقه في أن يحاكم محاكمة عادلة ونظامية .

ز- الحجز غير القانوني .

ح- الإبعاد أو النقل غير القانوني .

ط- أخذ رهائن .

ثانيا – الانتهاكات الخطيرة الأخرى للقوانين والأعراف الواجبة التطبيق على المنازعات الدولية المسلحة، في النطاق الثابت للقانون الدولي، وبالتحديد أي فعل من الأفعال الآتية : –

المحتوى ٣

أ- تعمد توجيه هجمات ضد السكان المدنيين بصفتهم هذه أو ضد أفراد مدنيين لا يشاركون مباشرة في الأعمال الحربية .

ب- تعمد توجيه هجمات ضد أهداف مدنية، بضمنها مواقع لا تشكل أهدافا عسكرية .

ج- تعمد شن هجمات مستخدمين، منشآت، مواد وحدات أو مركبات تستخدم في مهام المساعدة الإنسانية أو حفظ السلام طبقا لميثاق الأمم المتحدة، طالما كانت مثل هذه المهام تستحق الحماية الممنوحة للمدنيين أو الأهداف المدنية بموجب القانون للمنازعات المسلحة .

د- تعمد شن هجوم مع العلم بكون هذا الهجوم سيسفر عن خسائر تبعية في الأرواح أو عن إصابات بين المدنيين أو عن إلحاق أضرار مدنية يكون إفراطا واضحا بالقياس إلى مجمل المكاسب العسكرية المتوقعة الملموسة والمباشرة .

هـ- تعمد شن هجوم مع العلم بكون هذا الهجوم سيسفر عن إحداث ضرر واسع والنطاق وطويل الأمد وشديد للبيئة الطبيعية يكون إفراطا واضحا بالقياس إلى مجمل المكاسب العسكرية المتوقعة الملموسة والمباشرة .

و- المهاجمة أو القصف بأية وسيلة كانت ضد المدن أو القرى أو المساكن أو المباني التي لا توجد لها دفاعات وهي ليست أهدافا عسكرية .

ز- قتل أو جرح مقاتل كان قد تخلى عن سلاحه أو أنه لم يعد يمتلك وسائل الدفاع عن نفسه واستسلم بشكل واضح .

ح- إساءة استعمال علم الهدنة أو علم العدوم أو شارته العسكرية

وزيه العسكري أو علم الأمم المتحدة أو شاراتها وأزيائها العسكرية وكذلك الشعارات المميزة لاتفاقيات جنيف مما يسفر عن موت الأفراد أو إلحاق إصابات بالغة بهم .

ط- قيام حكومة العراق أو أي من أجهزتها (وتشمل على سبيل التوضيح أي جهاز من أجهزة حزب البعث العربي الاشتراكي) على نحو مباشر أو غير مباشر، بنقل أجزاء من السكان المدنيين إلى أي أرض تحتلها، أو ابعاد أو نقل كل أو بعض سكان الأرض المحتلة ضمن هذه الأرض أو خارجها .

ي- تعمد توجيه هجمات ضد مبان لا تشكل أهدافا عسكرية ومخصصة لأغراض دينية، وتعليمية، فنية، علمية، أو خيرية، أو ضد آثار تاريخية، مستشفيات وأماكن تجمع المرضى والجرحى .

ك- إخضاع الأشخاص التابعين لأية دولة للتشويه البدني أو لأي نوع من التجارب الطبية أو العلمية التي لا تبررها المعالجة الطبية أو معالجة الأسنان أو المعالجة في المستشفى للشخص المعني ولا تجري أيضا لصالحه متسببة في وفاة ذلك الشخص أو الأشخاص أو تعريض صحتهم لخطر شديد .

ل- قتل أو جرح أي من أفراد دولة معادية أو جيش معاد بطريقة غادرة .

م- إعلان أنه لم يبق أحد على قيد الحياة .

ن- تدمير أو الاستيلاء على الممتلكات المدنية للطرف المعادي ما لم يكن التدمير أو الاستيلاء أمرا ألزمته ضرورات الحرب .

س- إعلان إلغاء أو تعليق أو منع اللجوء إلى القضاء بقصد حرمان

مواطني الطرف المعادي من المطالبة بحقوقهم .

ع- إكراه رعايا الطرف المعادي على المساهمة في عمليات حربية موجهة ضد دولتهم، حتى، وإن كانوا في خدمة الدولة المتحاربة قبل اندلاع الحرب .

ف- نهب أية بلدة أو مكان حتى، وإن، تم الاستيلاء عليه عنوة .

ص- استخدام السموم أو الأسلحة السامة .

ق- استخدام الغازات الخانقة أو السامة أو أية غازات أخرى وكذلك أية سوائل أو مواد أو معدات أخرى مشابهة .

ر- استخدام الرصاصات التي تتمدد أو تتسطح بسهولة في الجسم البشري مثل الرصاصات ذات الأغلفة الصلبة التي لا تغطي كامل جسم الرصاصة أو الرصاصات المحززة الغلاف .

ش- الاعتداء على كرامة الشخص وخاصة المعاملة المهينة والحاطة بالكرامة .

ت- الاغتصاب، أو الاستعباد الجنسي أو البغاء القسري أو الحمل القسري، أو أي شكل آخر من أشكال العنف الجنسي على مثل هذه الدرجة من الخطورة .

ث- استغلال وجود أشخاص مدنيين أو أشخاص آخرين محميين لجعل بعض النقاط أو المناطق أو القوات العسكرية محصنة من العمليات العسكرية .

خ- تعمد توجيه هجمات ضد مبان، مواد وحدات طبية، وسائط نقل وأشخاص يستعملون الشعارات المميزة لاتفاقيات جنيف طبقا للقانون الدولي .

ذ- تعمد تجويع المدنيين كأسلوب من أساليب الحرب بحرمانهم من المواد التي لا غنى عنها لبقائهم، بما في ذلك تعمد عرقلة إمدادات الإغاثة وكما هو منصوص عليه بموجب القانون الدولي .

ض- تجنيد أو تسجيل أطفال دون الخامسة عشرة من العمر في قوات الجيش الوطني أو استخدامه للاشتراك بفاعلية في الأعمال العدائية .

ثالثا – حالات وقوع نزاع مسلح من أي نوع، من الأفعال التالية المرتكبة ضد أشخاص غير مشتركين فعليا في الأعمال الحربية، بما في ذلك أفراد القوات المسلحة الذين ألقوا سلاحهم وأولئك الذين أصبحوا عاجزين عن القتال بسبب المرض أو الإصابة أو الاحتجاز أو لأي سبب آخر .

أ- استعمال العنف ضد الحياة والأشخاص، وخاصة القتل بجميع أنواعه والتشويه والمعاملة القاسية والتعذيب.

ب- الاعتداء على كرامة الشخص وخاصة المعاملة المهينة والحاطة بالكرامة .

ج- أخذ الرهائن .

د- إصدار أحكام وتنفيذ إعدامات دون وجود حكم سابق صادر عن محكمة مشكلة تشكيلا نظاميا تكفل جميع الضمانات القضائية المعترف بها والتي لا يمكن الاستغناء عنها .

رابعا- الانتهاكات الخطيرة الأخرى للقوانين والأعراف الواجبة التطبيق على المنازعات المسلحة غير الدولية، في النطاق الثابت للقانون الدولي، وبالتحديد أي فعل من الأفعال الآتية : –

أ- تعمد توجيه هجمات ضد السكان المدنيين بصفتهم هذه أو ضد أفراد مدنيين لا يشاركون مباشرة في الأعمال الحربية .

ب- تعمد توجيه هجمات ضد مبان، مواد، وحدات ووسائل نقل طبية وأفراد من المستخدمين للشعارات المميزة لاتفاقيات جنيف طبقا للقانون الدولي .

ج- تعمد شن هجمات ضد مستخدمين، منشآت، مواد، وحدات أو مركبات مستخدمة في مهام المساعدة الإنسانية أو حفظ السلام طبقا لميثاق الأمم المتحدة، طالما كانت مثل هذه المهام تستحق الحماية الممنوحة للمدنيين أو الأهداف المدنية بموجب القانون الدولي للمنازعات المسلحة .

المحتوى ٤

د- تعمد توجيه هجمات ضد مبان مخصصة لأغراض دينية، تعليمية، فنية، علمية أو خيرية أو ضد آثار تاريخية، ومستشفيات وأماكن تجمع المرضى والجرحى شريطة ألا تكون أهدافا عسكرية .

هـ- نهب أية بلدة أو مكان حتى وإن تم الاستيلاء عليه عنوة .

و- الاغتصاب، الاستعباد الجنسي، البغاء القسري، الحمل القسري، أو أي شكل آخر من أشكال العنف الجنسي على مثل هذه الدرجة من الخطورة .

ز- تجنيد أو تسجيل أطفال دون الخامسة عشرة من العمر في قوات أو جماعات مسلحة أو استخدامهم للمشاركة فعليا في الأعمال الحربية .

ح- إصدار أوامر بترحيل السكان المدنيين لأسباب تتصل بالنزاع

ما لم يكن ذلك من أجل أمن المدنيين المعنيين أو لأسباب تتصل بالنزاع ما لم يكن ذلك من أجل أمن المدنيين المعنيين أو لأسباب عسكرية ملحة .

ط- قتل أو إصابة أحد مقاتلي الطرف المعادي غدرا .

ي- إعلان أنه لم يبق أحد على قيد الحياة .

ك- إخضاع الأشخاص الخاضعين لسلطة الطرف الآخر في النزاع للتشويه البدني أو لأي نوع من التجارب الطبية أو العلبمية التي لا تبررها المعالجة الطبية أو معالجة الأسنان أو المعالجة في المستشفى للشخص المعني ولا تجري أيضا لصالحه متسببة في وفاة ذلك الشخص أو الأشخاص أو في تعريض صحتهم لخطر شديد .

ل- تدمير أو الاستيلاء على ممتلكات الطرف المعادي ما لم يكن التدمير أو الاستيلاء أمرا الزمته ضرورات الحرب .

الفرع الرابع

انتهاكات القوانين العراقية

مادة ١٤

تسري ولاية المحكمة على مرتكبي إحدى الجرائم الآتية : –

أولا – التدخل في شؤون القضاء أو محاولة التأثير في أعمال .

ثانيا – هدر الثروة الوطنية وتبديدها استنادا إلى أحكام الفقرة (ز) من المادة الثانية من قانون معاقبة المتآمرين على سلامة الوطن ومفسدي نظام الحكم رقم (٧) لسنة ١٩٥٨ .

ثالثا – سوء استخدام المنصب والسعي وراء السياسات التي كادت أو تؤدي إلى التهديد بالحرب أو استخدام القوات المسلحة العراقية

ضد دولة عربية وفقا للمادة الأولى من القانون رقم (٧) لسنة ١٩٥٨ .

رابعا – إذا وجدت المحكمة تخلف الركن الخاص لأي جريمة من الجرائم المنصوص عليها في المواد (١١) و(١٢) و(١٣) من هذا القانون ويثبت لديها أن الفعل يشكل جريمة يعاقب عليها قانون العقوبات أو أي قانون عقابي آخر وقت ارتكابها فتسري ولايتها القضائية للنظر في القضية .

الفصل الثالث

المسؤولية الجنائية الشخصية

مادة ١٥

أولا : – يعد الشخص الذي يرتكب جريمة تدخل ضمن ولاية المحكمة مسؤولا عنها بصفته الشخصية وعرضة للعقاب وفقا لأحكام هذا القانون ولأحكام قانون العقوبات، إذا قام بما يأتي : –

أ- إذا ارتكب الجريمة بصفة شخصية بالاشتراك أو بواسطة شخص آخر بغض النظر عما إذا كان هذا الشخص مسؤولا أو غير مسؤول جنائيا .

ب- الأمر بارتكاب جريمة وقعت بالفعل أو شرع فيها أو الإغراء أو الحث على ارتكابها .

ج- تقديم العون أو التحريض أو المساعدة بأي شكل آخر لغرض تيسير ارتكاب الجريمة أو الشروع في ارتكابها، بما في ذلك توفير وسائل ارتكابها .

د- الإسهام بأية طريقة أخرى مع مجموعة من الأشخاص بقصد جنائي مشترك، على ارتكاب جريمة أو الشروع في ارتكابها، على أن

تكون هذه المساهمة متعمدة وأن تقدم :

١- إما بهدف تعزيز النشاط الإجرامي أو الغرض منطويا على ارتكاب جريمة تدخل ضمن ولاية المحكمة .

٢- مع العلم بنية ارتكاب الجريمة لدى هذه الجماعة .

هـ- التحريض المباشر والعلني على ارتكاب الجريمة فيما يتعلق بجريمة الإبادة الجماعية .

و- الشروع في ارتكاب الجريمة من خلال البدء بتنفيذ فعل بقصد ارتكابها، لكن الجريمة لم تقع لأسباب لا دخل لإرادة الفاعل فيها ومع ذلك يعد عذرا معفيا من العقاب إذا بدل الفاعل نشاطا يحول دون ارتكاب الجريمة أو إتمامها . ولا يعاقب على الشروع بموجب هذا القانون إذا تخلى الفاعل تماما وبمحض إرادته عن مشروعه الإجرامي.

ثالثا : – لا تعد الصفة الرسمية التي يحملها المتهم سببا معفيا من العقاب أو مخففا للعقوبة، سواء كان المتهم رئيسا للدولة أو رئيسا أو عضوا في مجلس قيادة الثورة أو رئيسا أو عضوا في مجلس الوزراء أو عضوا في قيادة حزب البعث، ولا يجوز الاحتجاج بالحصانة للتخلص من المسؤولية عن الجرائم المذكورة في المواد (١١) و(١٢) و(١٣) و(١٤) من هذا القانون .

رابعا : – لا يعفى الرئيس الأعلى من المسؤولية الجنائية عن الجرائم التي يرتكبها الأشخاص الذين يعملون بإمرته، إذا كان الرئيس قد علم أو كان لديه من الأسباب ما تفيد العليم بأن مرؤوسه قد ارتكب هذه الأفعال أو كان على وشك ارتكابها ولم يتخذ الرئيس الإجراءات الضرورية والمناسبة لمنع وقوع هذه الأفعال أو أن يرفع الحالة إلى

السلطات المختصة بغية إجراء التحقيق والمحاكمة .

خامسا : – في حالة قيام أي شخص متهم بارتكاب فعل تنفيذا لأمر صادر من الحكومة أو من رئيسه فإن ذلك لن يعفيه من المسؤولية الجنائية، ويجوز أن يراعى ذلك في تخفيف العقوبة إذا رأت المحكمة أن تحقيق العدالة يتطلب ذلك .

سادسا : – لا تشمل قرارات العفو الصادرة قبل نفاذ هذا القانون أيا من المتهمين في ارتكاب إحدى الجرائم المنصوص عليها فيه .

المحتوى ٥

الفصل الرابع

قواعد الإجراءات وجمع الأدلة

مادة ١٦

يسري قانون أصول المحاكمات الجزائية رقم (٢٣) لسنة ١٩٧١ وقواعد الإجراءات وجمع الأدلة الملحقة بهذا القانون والتي تعد جزءا لا يتجزأ منه ومكملا له على الإجراءات التب تتبعها المحكمة .

الفصل الخامس

المبادئ العامة للقانون الجنائي

مادة ١٧

أولا : – في حالة عدم وجود نص قانون في هذا القانون والقواعد الصادرة بموجبه، تطبق الأحكام العامة للقانون الجنائي على اتهام ومحاكمة الأشخاص المتهمين المنصوص عليها في القوانين الآتية : –

أ- للفترة من ١٧/ ٧/ ١٩٦٨ لغاية ١٤/ ١٢/ ١٩٦٩ قانون العقوبات البغدادي لسنة ١٩١٩ .

ب- للفترة من ١٥/ ١٢/ ١٩٦٩ لغاية ١/ ٥/ ٢٠٠٣ قانون العقوبات رقم (١١١) لسنة ١٩٦٩، الذي كان نافذا سنة ١٩٨٥ (الطبعة الثالثة) .

ج- قانون العقوبات العسكري رقم (١٣) لسنة ١٩٤٠ وأصول المحاكمات العسكرية رقم (٤٤) لسنة ١٩٤١ .

ثانيا : – للمحكمة وللهيئة التمييزية الاستعانة بإحكام المحاكم الجنائية الدولية عند تفسيرها لأحكام المواد (١١) و(١٢) و(١٣) من هذا القانون .

ثالثا : – تسري أحكام قانون العقوبات بما لا يتعارض وأحكام هذا القانون والالتزامات القانونية الدولية المتعلقة بالجرائم الداخلة في ولاية المحكمة عند تطبيق الأحكام الخاصة بالإعفاء من المسؤولية الجنائية .

رابعا : – لا تخضع الجرائم المنصوص عليها في المواد (١١) و(١٢) و(١٣) من هذا القانون للتقادم المسقط للدعوى الجزائية وللعقوبة .

الفصل السادس

التحقيق والإحالة

مادة ١٨

أولا : – يشرع قاضي التحقيق في التحقيق أما من تلقاء نفسه أو بناء على معلومات تصله من أي مصدر خصوصا المعلومات الواردة من الشرطة أو من أية جهة حكومية أو غير حكومية . ويتولى قاضي التحقيق تقويم المعلومات الواردة إليه ليقرر ما إذا كانت الأدلة كافية للبدء في التحقيق .

ثانيا : – لقاضي التحقيق سلطة استجواب المتهمين والضحايا أو

ذويهم والشهود من أجل جمع الأدلة وإجراء التحقيقات الميدانية . وله من أجل تنفيذ مهمته أن يطلب المساعدة من السلطات الحكومية ذات العلاقة كلما اقتضت الحاجة ذلك، وعلى الجهات الحكومية ذات العلاقة التعاون التام وتلبية الطلبات .

ثالثا : – عند اتخاذ قاضي التحقيق قراره بكفاية الأدلة فعليه إحالة الدعوى إلى محكمة الجنايات ويجب أن يتضمن قرار الإحالة موجزا بالوقائع وبالجريمة المنسوبة للمتهم والمادة القانونية التي أحيل بموجبها وفقا لهذا القانون .

الفصل الأول
ضمانات المتهم

مادة ١٩

أولا : – جميع الأشخاص متساوون أمام المحكمة .

ثانيا : – المتهم بريء حتى تثبت إدانته أمام المحمة وفقا للقانون .

ثالثا : – لكل متهم الحق في محاكمة علنية استنادا إلى أحكام هذا القانون والقواعد الصادرة بموجبه .

رابعا : – عند توجيه أية تهمة ضد المتهم طبقا لهذا القانون، فللمتهم الحق في محاكمة عادلة ونزيهة وفق الضمانات التالية كحد أدنى .

أ- أن يعلم فورا بمضمون التهمة الموجهة إليه وبتفاصيلها وطبيعتها وسببها .

ب- أن يتاح للمتهم الوقت ويمنح التسهيلات الكافية لتمكينه من إعداد دفاعه وأن تتاح له الحرية في الاتصال بمحام يختاره بملء إرادته ويجتمع به على انفراد ويحق للمتهم أن يستعين بمحام غير

عراقي، طالما أن المحامي الرئيس عراقي وفقا للقانون .

ج- أن تجري محاكمته دون تأخير غير مبرر .

د- أن يحاكم حضوريا وبالاستعانة بمحام يختاره بملء إرادته أو إعلامه بأن له الحق بطلب المساعدة القضائية إذا لم تتوافر لديه المقدرة المالية، وله الحق في طلب هذه المساعدة التي تتيح له توكيل محام دون أن يتحمل أجور المحاماة .

هـ- له الحق في طلب شهود الدفاع وشهود الإثبات ومناقشتهم وفي تقديم أي دليل يعزز دفاعه وفقا للقانون .

و- لا يجوز إرغامه على الاعتراف وله الحق في الصمت وعدم الإدلاء بإفادة دون أن يفسر هذا الصمت دليلا على الإدانة أو البراءة .

الفصل السابع
المحاكمة

مادة ٢٠

أولا : – يجب إيداع الشخص الذي يصدر بحقه الاتهام في التوقيف استنادا إلى أمر أو مذكرة قبض صادرة من قاضي التحقيق ويجب إعلامه فورا بالتهم المسندة إليه ونقله إلى المحكمة .

ثانيا : – على محكمة الجنايات ضمان إجراءات محاكمة عادلة وسريعة وفقا لأحكام هذا القانون وقواعد الإجراءات والأدلة الملحقة بهذا القانون مع ضمان حقوق المتهم والاعتبارات المطلوبة لحماية الضحايا أو ذويهم والشهود .

ثالثا : – على محكمة الجنايات تلاوة قرار الإحالة وأن تقتنع بنفسها

باحترام حقوق المتهم وكفالتها وعليها التأكد من أن المتهم على دراية وإدراك بالتهمة أو التهم المسندة إليه وعليها أن توجه السؤال للمتهم كونه مذنبا أو بريئا .

رابعا : – تكون جلسات المحاكمة علنية إلا إذا قررت المحكمة جعلها سرية وفقا لقواعد الإجراءات والأدلة الملحقة بهذا القانون ولا يجوز اتخاذ القرار بسرية الجلسة إلا لأسباب محدودة جدا .

مادة ٢١

على محكمة الجنايات أن تؤمن الحماية للضحايا أو ذويهم وللشهود وفقا لما يرد في قواعد الإجراءات والأدلة الملحقة بهذا القانون بما في ذلك تأمين السرية لهوية الضحايا أو ذويهم وللشهود .

مادة ٢٢

لذوي الضحايا والمتضررين من العراقيين الإدعـاء مدنيا أمام هذه المحكمة ضد المتهمين عما أصابهم من ضرر من الأفعال التي تشكل جريمة بمقتضى أحكام هذا القانون وللمحكمة الفصل في هذه الدعاوى وفقا لقانون أصول المحاكمات الجزائية رقم (٢٣) لسنة ١٩٧١ والقوانين ذات العلاقة .

مادة ٢٣

أولا : – على محكمة الجنايات إعلان وفرض الأحكام والعقوبات على المتهمين المدانين عن جرائم تدخل ضمن ولاية المحكمة .

ثانيا : – تصدر محكمة الجنايات أحكامها بالأغلبية، وتنطق بها علنا، ولا يصدر الحكم إلا بناء على قرار الإدانة ويمكن أن تلحق به رأي القاضي المخالف .

مادة ٢٤

أولا : – العقوبات التي تحكم بها المحكمة هي العقوبات المنصوص عليها في قانون العقوبات رقم (١١١) لسنة ١٩٦٩، عدا عقوبة السجن المؤبد التي تمتد مدى حياة المحكوم مع مراعاة أحكام المادة (١٧) من هذا القانون .

ثانيا : – تسري على الجرائم المنصوص عليها في المادة (١٤) من هذا القانون العقوبات المنصوص عليها في قانون العقوبات والقوانين العقابية الأخرى .

ثالثا : – مع مراعاة أحكام البندين (رابعا) و(خامسا) من هذه المادة تتولى محكمة الجنايات تحديد العقوبات الخاصة بالجرائم المنصوص عليها في المواد (١١) و(١٢) و(١٣) من هذا القانون .

رابعا : – يعاقب الشخص المدان بالعقوبات المنصوص عليها في قانون العقوبات إذا : –

أ- ارتكب جرائم القتل أو الاغتصاب بموجب قانون العقوبات .

ب- أو ساهم في ارتكاب جرائم القتل أو الاغتصاب .

خامسا : – عند تحديد المحكمة عقوبة أية جريمة منصوص عليها في المواد (١١) و(١٢) و(١٣) من هذا القانون التي لا يوجد لها ما يماثلها في القانون العراقي، فإن المحكمة تأخذ بنظر الاعتبار عوامل معينة مثل خطورة الجريمة والظروف الشخصية للمدان استرشادا بالسوابق القضائية وعقوبات المحاكم الجنائية الدولية في هذا المجال .

سادسا : – لمحكمة الجنايات أن تأمر بمصادرة أي أصول أو ممتلكات أو عائدات متحصلة مباشرة أو بصورة غير مباشرة من

جريمة دون الاضرار بالأطراف الثالثة الحسنة النية .

سابعا : – لمحكمة الجنايات مصادرة أي مادة أو بضاعة يحرمها القانون بصرف النظر عما إذا كانت القضية أو الدعوى قد أغلقت أو انقضت لأي سبب قانوني وفقا لأحكام المادة (٣٠٧) من قانون أصول المحاكمات الجزائية .

الفصل الثامن
طرق الطعن
الفرع الأول
التمييز

مادة ٢٥

أولا : – للمحكوم أو الادعـاء الطعن بطريق التمييز بالأحكام والقرارات لدى الهيئة التمييزية لأي من الأسباب الآتية : –

أ- إذا صدر الحكم مخالفا للقانون أو شابه خطأ في تفسيره .

ب- الخطأ في الإجراءات .

ج- حصول خطأ جوهري في الوقائع يؤدي إلى الإخلال بالعدالة .

ثانيا : – للهيئة التمييزية تصديق حكم محكمة الجنايات أو قرارات قاضي التحقيق أو نقضها أو تعديلها .

ثالثا : – عند إصدار الهيئة التمييزية حكمها بنقض الحكم الصادر بالبراءة أو بالإفراد من محكمة الجنايات أو قاضي التحقيق لقرارها .

رابعا : – تكون مدة الطعن وفقا لأحكام قانون أصول المحكمات الجزائية رقم (٢٣) لسنة ١٩٧١ في حالة عدم ورود نص خاص بذلك .

الفرع الثاني
إعادة المحاكمة

مادة ٢٦

أولا : – عند اكتشاف وقائع أو حقائق جديدة لم تكن معروفة وقت إجراء المحاكمة أمام محكمة الجنايات أو وقت نظر الدعوى أمام الهيئة التمييزية التي يمكن أن تكون عاملا حاسما في التوصل إلى القرار، للشخص المحكوم وللإدعاء العام التقدم إلى المحكمة بطلب إعادة المحاكمة .

ثانيا : – على المحكمة رفض الطلب إذا وجدته يفتقر إلى الأسس القانونية أما إذا وجدت المحكمة أن الطلب يستند إلى أسباب مقنعة فللمحكمة بهدف التوصل إلى تعديل قرار الحكم بعد الاستماع إلى أطراف الدعوى : –

أ– أن تعيد الدعوى إلى محكمة الجنايات التي أصدرت الحكم للنظر فيها مجددا .

ب– أو أن تعيد الدعوى إلى محكمة جنايات أخرى .

ج– أو أن تتولى الهيئة التمييزية نظر الدعوى .

المحتوى ٧

الفصل التاسع
تنفيذ الأحكام

مادة ٢٧

أولا : – تنفيذ الأحكام الصادرة من المحكمة وفقا للقانون .

ثانيا : – لا يجوز لأية جهة كانت بما في ذلك رئيس الجمهورية

إعفاء أو تخفيف العقوبات الصادرة من هذه المحكمة وتكون العقوبة واجبة التنفيذ بمرور (٣٠) ثلاثين يوما من تاريخ اكتساب الحكم أو القرار درجة البتات .

الفصل العاشر

أحكام عامة وختامية

مادة ٢٨

يكون قضاة التحقيق وقضاة المحكمة الجنائية وأعضاء هيئة الإدعاء العام ومدير الدائرة الإدارية ومنتسبو المحكمة من العراقيين مع مراعاة أحكام البند (ثالثا) من المادة (٤) من هذا القانون .

مادة ٢٩

أولا : – للمحكمة وللمحاكم الوطنية ولاية مشتركة لمحاكمة الأشخاص المتهمين عن الجرائم المنصوص عليها في المادة (١٤) من هذا القانون .

ثانيا : – للمحكمة أولوية التقدم على جميع المحاكم العراقية فيما يتعلق بولايتها على الجرائم المنصوص عليها في المواد (١١) و(١٢) و(١٣) من هذا القانون .

ثالثا : – للمحكمة في أي مرحلة من أن تطلب من أي من المحاكم العراقية أن تنقل إليها أي قضية منظورة أمامها تخص أيا من الجرائم المنصوص عليها . في المواد (١١) و(١٢) و(١٣) و(١٤) من هذا القانون وعلى المحكمة إرسال القضية حال الطلب .

رابعا : – للمحكمة في أي مرحلة أن تطلب من أي من المحاكم العراقية أن تنقل إليها أي قضية منظورة أمامها تخص أيا من الجرائم

المنصوص عليها في المواد (١٣) و(١٤) و(١٥) و(١٦) من هذا القانون وعلى المحكمة إرسال القضية حال الطلب .

مادة ٣٠

أولا : – لا يجوز محاكمة أي شخص أمام أية محكمة عراقية أخرى عن جرائم تمت محاكمته عنها سابقا أمام المحكمة استنادا إلى أحكام المادتين (٣٠٠) و(٣٠١) من قانون أصول المحاكمات الجزائية .

ثانيا : – في محاكمة الشخص أمام أية محكمة عراقية عن جريمة أو جرائم تدخل في ولاية المحكمة، فلا يحق للمحكمة إعادة محاكمته عن ذات الجريمة أو الجرائم إلا إذا قررت أن إجراءات المحاكمة لم تكن نزيهة ومحايدة، أو أن تلك الإجراءات كانت معدة لحماية المتهم من المسؤولية الجنائية، وعند اتخاذ القرارات بإعادة المحاكمة ينبغي أن تتوافر لدى الحالات الواردة في المادة (١٩٦) من قانون المرافعات المدنية والمادة (٣٠٣) من قانون أصول المحاكمات الجزائية .

ثالثا : – عند تحديد العقوبة التي ستفرض على شخص مدان بجريمة على وفق هذا القانون فعلى المحكمة أن تأخذ بنظر الاعتبار المدة المنقضية من أية عقوبة فرضتها محكمة عراقية على ذات الشخص لذات الجريمة .

مادة ٣١

أولا : – يتمتع رئيس المحكمة وقضاتها وقضاة التحقيق والمدعون العامون ومدير الدائرة الإدارية والعاملون في المحكمة بالحصانة ضد الدعاوى المدنية فيما يتعلق بواجباتهم الرسمية .

ثانيا : – يجب أن تعامل المحكمة الأشخاص الآخرين بمن فيهم

المتهم المعاملة الضرورية لضمان أداء المحكمة لوظائفها .

مادة ٣٢

تكون اللغة العربي هي اللغة الرسمية في المحكمة .

مادة ٣٣

لا يحق لأي شخص منتمي إلى حزب البعث أن يكون قاضيا أو مدعيا عاما أو موظفا أو أيا من العاملين في المحكمة .

مادة ٣٤

تتحمل الموازنة العامة للدولة نفقات المحكمة .

مادة – ٣٥

يتولى رئيس المحكمة إعداد تقرير سنوي عن أعمال المحكمة ويقدم إلى مجلس الوزراء .

مادة ٣٦

تسري أحكام قانون الخدمة المدنية رقم (٢٤) لسنة ١٩٦٠ وقانون الملاك رقم (٢٥) لسنة ١٩٦٠ وقانون انضباط موظفي الدولة والقطاع الاشتراكي رقم (١٤) لسنة ١٩٩١ وقانون التقاعد المدني رقم (٣٣) لسنة ١٩٦٦ على منتسبي المحكمة غير القضاة وأعضاء الإدعاء العام .

مادة ٣٧

يلغى قانون المحكمة الجنائية العراقية المختصة بالجرائم ضد الإنسانية رقم (١) لسنة ٢٠٠٣ وقواعد الإجراءات الصادرة وفقا لأحكام المادة (١٦) منه وذلك من تاريخ نفاذ هذا القانون .

مادة ٣٨

تكون جميع القرارات وأوامر الإجراءات التي صدرت في ظل القانون رقم (١) لسنة ٢٠٠٣ صحيحة وموافقة للقانون .

مادة ٣٩

يصدر مجلس الـوزراء بالتنسيق مع رئيس المحكمة تعليمات لتسهيل تنفيذ أحكام هذا القانون .

مادة ٤٠

ينفذ هذا القانون من تاريخ نشره في الجريدة الرسمية .

الشيخ غازي عجيل الياور	عادل عبد المهدي	جلال طالباني
نائب رئيس الجمهورية	نائب رئيس الجمهورية	رئيس الجمهورية

الأسباب الموجبة

لأجل إظهار الجرائم التي ارتكبت في العراق منذ ١٧/٧/ ١٩٦٨ لغاية ١/ ٥/ ٢٠٠٣ ضد الشعب العراقي وشعوب المنطقة، وما تمخضت عنه من مجازر وحشية .

ولغرض وضع القواعد والعقوبات التي تدين مرتكبي هذه الجرائم في محاكمة عادلة عن جرائمهم في شن الحروب والإبادة الجامعية والجرائم المرتكبة ضد الإنسانية ولغرض تشكل محكمة وطنية جنائية عراقية عليا من قضاة عراقيين يتمتعون بكفاءة وخبرة عالية ونزاهة، تختص بمحاكمة هؤلاء المجرمين .

ومن أجل إظهار الحقيقة وما سببه مرتكبو تلك الجرائم من عنت وظلم، وحماية لحقوق العديد من العراقيين ورفع الحيف عنهم وإبراز عدالة السماء كما أرادها الله سبحانه وتعالى .

شرع هذا القانون

چەند دیکۆمێنێک سەبارەت بە دۆسیەی ئەنفال

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الاخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

٣- اضافة لما تقدم فان عبارة (لن تعفيه من المسؤولية الجنائية) الواردة بنص الفقرة (خامساً) من المادة (١٥) المتقدمة صريح لا لبس فيه ولا غموض ولا مساغ للاجتهاد في معرض النص فضلاًعن ان التماس العذر المخفف للمتهم – عند فرض العقوبة – وحسبما ورد بنص الفقرة المذكورة – امر جوازي – بقولها (... اذا رأت المحكمة ان تحقيق العدالة يتطلب ذلك).

العقوبة

١- **اهداف العقوبة (بشكل موجز)**

تستوجب العدالة عدم جواز ان يمر لمر ارتكاب الجريمة بدون ان يعاقب مرتكبها طالما كان اهلاً للمساءلة الجزائية بالنظر لتمتعه بالادراك وحرية الاختيار. وحيث ان الجريمة الدولية غدت بمفهومها المعاصر لاتمثل اعتداء على المجني عليه وحده انما على المجتمع الانساني ونظمه الاجتماعية والاقتصادية بأسرها فقد استقر منهج التشريعات الجزائية الوطنية والدولية على مقولة ان العقوبة لاتفرض لمصلحة الضحية وارضاء له أنما تفرض بالدرجة الاولى لمصلحة المجتمع الانساني مراعية بذلك مصلحة الضحأيا، ان هدف العقوبة فضلاً عما تقدم ليس مجرد أيلام الجاني او الانتقام منه أنما الهدف منها أيضاً وبالدرجة الأساس اصلاحة، ولذا قيل في المجالات التشريعية والقضائية والفقهية بأن العقوبة تساوي الردع زائد الاصلاح، ويقصد بالردع بمفهومه القانوني ردع الجاني كي لأيعود الىارتكاب الجريمة مجدداً عن طريق اصلاحه واعادة تربيته على احترام قوانين المجتمع والحياة المشتركة وفي نفس الوقت ردع غير الجاني من أفراد المجتمع باتخاذه عبرة لهم لكي يمتنعوا عن ارتكاب الجرائم.

الرئيس

(١٤٢-٩٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

٢- **خصائص العقوبة (بشكل موجز)**

تتميز العقوبة الجزائية بخصائص عديدة نذكر أهمها فيما يلي:

(أ) **مشروعية العقوبة (مبدأ لا عقوبة الا بنص):**

ويقصد بذلك تعذر تطبيق أية عقوبة جنائية وفي كل الاحوال عن أي فعل مهما كان جسيماً او خطيراً مالم يكن القانون قد نص عليها فيه كونها من العقوبات.

(ب) **المساواة في العقوبة :**

ويراد بذلك انه يتعين بالعقوبة الجنائية ان تكون عامة شاملة من حيث وجوب تطبيقها فتفرض على مرتكب الجريمة أياً كانت صفته او طائفته او مركزه الاجتماعي او المالي وغير ذلك.

(ج) **شخصية العقوبـــة :**

ومضمون هذا المبدأ ان العقوبة يجب ان توقع على مرتكب الجريمة فقط دون غيره من أفراد اسرته ولعل من الجدير ذكره في هذا الصدد ان هذا المبدأ كان قد وجد أساسه في قواعد الشريعة الاسلامية لقوله تعالى في سورة (الانعام) (ولاتزروا وازرة وزر اخرى) وقوله تعالى أيضاً في سورة (المدثر) (كل نفسٍ بما كسبت رهينة).

(د) **قضائية العقوبـــة :**

ويقصد بها ان ينحصر امر فرض العقوبات الجنائية على مرتكبي الجرائم بالقضاء وحده وقد اطلق على هذه الخصيصه مبدأ (لاعقوبة بدون حكم) الامر الذي اخذت به جل التشريعات المعاصرة.

قاعـدة (٦٥) العقوبـات

نصت القاعدة المذكورة من قواعد الاجراءات وجمع الأدلة الملحقة بقانون المحكمة على:

(١٤٣-٩٦٣)

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

الرئيس

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحكم

اولاً : عند اصدار الحكم فأن محكمة الجنايات تأخذ بنظر الاعتبار العوامل المذكورة في المادة (٢٤) من القانون وكذلك العوامل الآتية :

(أ) الظروف المشددة.

(ب) الظروف المخففة بضمنه التعاون الجوهري مع مسؤول الادعاء العام او قاضي التحقيق من الشخص المجرم قبل وبعد الادانة.

(ج) تطبيق أحكام المادة (٣٠) فقرة (٣) من القانون.

ثانياً : على محكمة الجنايات ان تقرر فيما اذا كانت الأحكام المتعددة بالسجن تنفذ بالتعاقب او التداخل.

ثالثاً : احتساب مدة الحجز او توقيف المحكوم عليه من تاريخ توقيفه او حجزه لحين تسليمه الى محكمة الجنايات العراقية العليا او للمحاكمة او لنتيجة التميز ولأيتضمن فترة الاحتجاز من حكومة دولة اخرى ذات سيادة مالم تكن تلك الدولة تعمل بشكل رئيسي بناء على توصية مجلس الوزراء او الحكومة الوارثة مع الأخذ بنظر الاعتبار عودة السيادة في ٢٠٠٤/٦/١.

سبق ان بينا الأسباب الخاصة بالظروف المشددة والظروف المخففة للمسؤولية الجنائية حسبما نص عليها قانون العقوبات العراقي ووجوب ان تأخذ المحكمة بنظر الاعتبار تلك العوامل عند فرض العقوبة لذلك ترى المحكمة من الضروري وعلاوة على ماتقدم ان تسترشد كذلك بما هو مقرر من عوامل التشديد او التخفيف من المسؤولية الجنائية الاخرى في المحاكم الجنائية الدولية.

فقد بينت الفقرة (١) من المادة (٧٨) من النظام الأساسي للمحكمة الجنائية الدولية في معرض تقرير العقوبة مأيلي : ١- تراعى المحكمة عند تقرير العقوبة عوامل مثل خطورة الجريمة والظروف الخاصة للشخص المدان وذلك وفقاً للقواعد الاجرائية وقواعد الاثبات.

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

(١٤٤-٩٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قــرار الحُـكم

وعملاً بالنص المتقدم تكلمت القاعدة (١٤٥) من القواعد الاجرائية للمحكمة المذكورة عن الظروف المشددة او المخففة للمسؤولية الجنائية سواء كانت متعلقة بشخص الفاعل مرتكب الجريمة او بذات الجريمة من حيث جسامتها وخطورتها ومدى الضرر الحاصل ولاسيما الأذى الذي اصاب المجني عليه واسرته وطبيعة السلوك غير المشروع المرتكب والوسائل التي أستخدمت لارتكاب الجريمة ومدى مشاركة الشخص (المدان) ومدى القصد والظروف المتعلقة بالطريقة والزمان والمكان وسن الشخص (المدان) وحظه من التعليم وحالته الاجتماعية والاقتصادية.

وعلاوة على العوامل المذكورة اعلاه فقد نصت الفقرة (٢) من القاعدة المارة الذكر الأخذ بنظر الاعتبار وبحسب الاقتضاء مأيلي:

(أ) ظروف التخفيف من قبيل

١- الظروف التي لاتشكل اساساً كافياً لاستبعاد المسؤولية الجنائية (كقصور القدرة) او (الاكراه).

٢- سلوك المحكوم عليه بعد ارتكاب الجرم بما في ذلك أي جهود بذلها لتعويض المجني عليه او أي (تعاون) ابداه مع المحكمة.

(ب) الظــروف المشـــددة

١- أي ادانات جنائية سابقة بجرائم من اختصاص المحكمة او تماثلها.

٢- اساءة استعمال السلطة او الصفة الرسمية.

٣- ارتكاب الجريمة بقسوة زائدة او تعدد المجني عليهم.

٤- ارتكاب الجريمة اذا كان المجني عليه مجرداً على وجه الخصوص من أي وسيلة للدفاع عن النفس.

الرئـيس

(١٤٥-٩٦٣)

المحكمة الجنائية العراقية العليا – رئاسة محكمة الجنايات الثانية – Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحـُكم

٥- ارتكاب الجريمة بدافع ينطوي على التمييز وفقاً لأي من الأسس المشار اليها في الفقرة (٣) من المادة (٢١).

٦- أي ظروف لم تذكر ولكنها تعد بحكم طبيعتها مماثلة لتلك المذكورة اعلاه.

وتجدر الاشارة الى ان الفقرة (٣) من المادة (٢١) من النظام الاساسي للمحكمة الجنائية الدولية قد نصت على (يجب ان يكون تطبيق وتفسير القانون عملاً بهذه المادة متسقين مع حقوق الانسان المعترف بها دولياً وان يكونا خاليين من أي تمييز ضار يستند الى اسباب مثل نوع الجنس على النحو المعرف في الفقرة (٣) من المادة (٧) او السن او العرق او اللون او اللغة او الدين او المعتقد او الرأي السياسي او غير السياسي او الأصل القومي او الأثني او الاجتماعي او الثروة او المولد او أي وضع آخر.

((مُلخـص إفادات المشتكين))

١ـ المـُشتكي علي شيخه مصطفى

تـــولـــد: ١٩٥٣ المهنة: كاسب

محل الإقامة: اربيل - قضاء شقلاوة - باليسان، أفاد مُحلفاً ما يلي:

بتاريخ ١٩٨٧/٤/١٦ كان الوقت عصراً وفي حدود الساعة السادسة والربــع عــاد أهالي القرية إلى بيوتهم ورجعت المواشي وفجأة جاءت مجموعة من الطائرات حلقت فــوق أجواء (باليسان) وكان عددها (٨ – ١٢) طائرة حيثُ قامت بقصف قرية باليسان وقرية (شيخ وسانان) ولاحظنا أن صوت الانفجار كان خافتاً وانتشر الدخان في وادي باليســان وشـــممنا رائحة شبيهة برائحة الثوم والتفاح المتعفن وبعد عدة دقائق بدأت الأعراض تظهر على أهالي القرية حيث بدأت أعينهُم بالاحمرار واخذوا يتقيؤن وعندما حل الظــلام جــاءت طــائرات الهليكوبتر وقصفت قمم الجبال ولا أعرف ما أذا كان القصف بالســلاح الكيميــاوي أم لا؟ عندها لجأنا إلى الجبال خوفاً من أن يكون هناك هجوم أخر، وعندما وصلنا إلى الجبال فــي

(١٤٦-٩٦٣)

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحـكم

الليل فقدنا القُدرة على البصر أنا وأفراد عائلتي و كانت أجسادنُا محروقة لم يكُنْ لدينا ســوى الله، وطلبنا المساعدة من أهالي قرية (دارشا) وفعلاً قاموا بمساعدتنا وحملونــا بالســاحبات الزراعية وكنا لا نستطيع أن نرى كنا نسمع أصوات القصف فقط وأخذونا إلى قرية (بتوانة) وتلقينا بعض العلاج البسيط وبعدها أخذونا إلى (رانية) وثم إلى (السليمانية) وهناك أدخلونــا إلى المستشفى وهناك قد اخذوا مستمسكاتنا الرسمية وثم أخذونا إلى دور احد الأقارب ولسوء حالتنا الصحية تمت أعادتنا مرة أخرى إلى المستشفى وبعد عدة أيام عرفنــا أننــا مصــابين بالأسلحة الكيمياوية وقد تم حجزنا في المستشفى من جهة لا أعرفها. تحسنت حالتي بعد ذلك وأصبحتُ استطيع أن أرى، وبعد ذلك قامت إحدى المســاعدات الطبيــات بإخراجنــا مــن المستشفى وأنني أطلب الشكوى ضد الشخص الذي يحكم العراق ويعطي الأوامر .

٢ ـ المُشتكية نجيبه خدر احمد

تـــولد: ١٩٦١ المهنة: ربة بيت

محلة الإقامة: اربيل - شقلاوة - باليسان، افادت مُخلفةً مأيلي:

بتاريخ ١٩٨٧/٤/١٦ قامت الطائرات وكان عددها (٨ –١٢) طائرة تقريباً بقصف قريتنا وكانت اصوات الإنفجارات خافته وكان الدخان اسود ذو رائحة. لما جــاءت طــائرة الهليكوبتر وقامت بقصف القرية والمناطق المحيطة بها من الجبال لمنع الناس من التوجه إلى الجبال أُصيب أهل القرية بالعمى وبدأوا يتقيؤن، وفي الساعة الحادية عشر بدأت السماء تمطُر ولولا سقوط الأمطار لتوفي عدد كبير من أهالي القرية وكان أهالي القرية يصرخون حتــى الصباح فهربنا إلى الجبال حيثُ بقينا هناك حتى الصباح في احد الكهــوف وكــان أطفــالي يصرخون من الجوع وكنتُ مصابة وتم نقلنا بواسطة الساحبات إلى منطقة (رانيــة) وكــان المنظر في رانية كيوم الحشر وقام أهالي (رانية) بمعالجتنا وعندما علمتْ السلطات بأن الناس يساعدوننا قاموا بنقلنا إلى منطقة اربيل وذهبتُ إلى المستشفى لغرض العــلاج وبقيــتُ فــي المستشفى لمدة عشرة دقائق وبعدها أخذونا إلى معسكر (البيشترين) حيثُ تم حجزُنــا هنــاك

(١٤٧-٩٦٣)

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

وبقينا تسعة أيام بدون علاج، وأُحِبُ أن أذكُر للمحكمة أسماء أفراد عائلتي الذين فقدناهم في هذه العمليات حيث أنهم مجهولي المصير لحد الآن والذين (أُنفِلوا) ومنهم أخي اسمهُ (محمد) وولدي (أرام مصطفى رسول) كان عمرهُ ثلاث سنوات ونصف وكذلك بنتُ أخي المدعوة (كوجين) حيث أن الجميع قد أُنفِلوا وهم مجهولي المصير ، وفي اليوم التاسع فُصِل الرجال عن النساء فأركبوا الرجال في السيارات وأخذوهم إلى جهة مجهولة وأبقونا نحن النساء هناك حتى الظهر واصعدونا بسيارات نوع أيفا وأخذونا إلى معسكر (خليفان) حيث تم أطلاق سراحنا وبعد ذلك رجعنا إلى قريتنا ووجدناها مهدمة والحيوانات قد نُفِقَتْ وأُحِبُ أن أذكُر للمحكمة أسماء أشخاص قد توفوا أثناء هجوم على قرية باليسان وهم (عمي واسمهُ قادر إبراهيم وقادر علي وزينب مصطفى وعمي صوفي احمد وسلام قادر ومحمد حسين) وقمتُ ببناء كوخ في قريتنا وعشنا بهِ وبعد ذلك بدأت (عملية الأنفال) من جديد وأيضاً قد بدأ الهجوم على القرية واخذ الرجال بالهروب إلى الجبال، واطلُب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد واعوانه.

٣ ـ المُشتكية بدرية سعيد خدر

تولد: ١٩٥٠ المهنة: ربة بيت

محل الإقامة: اربيل شقلاوة - باليسان ، أفادت مُخلفةً مايلي:-

كُنتُ في دارنا ومُنشغِلة بالزراعةِ وحوالي الساعة الرابعة تقريباً كان يوم خميس لاانتذكر التاريخ كوني امرأة أُمية تم قصف قريتنا بالطائرات هربنا إلى الملاجئ حتى انتهى القصف ونتيجة القصف بدأنا بالتقيؤ وعيوننا بدأت تدمع وبقينا حتى الليل واخبرونا إن الحكومة سوف تهجُم وذهبنا إلى الكهوف وكان اسم الكهف الذي اختبأنا بـه (كري بيشة) أُصبنا بفُقدان الرؤيا وبقينا هناك حتى اليوم التالي إلى أن حضر أهالي قرية (بيت واته) وقاموا بمساعدتنا وأخذونا معهم إلى القرية بواسطة الساحبات الزراعية وقدموا لنا الرعاية الطبية الكافية وفي اليوم التالي أُرسِلنا إلى اربيل وإلى دائرة الأمن ولا أعلم من قام بإرسالنا

(١٤٨-٩٦٣)

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الاخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

واستمر حجزنا لمدة ثمانية أيام هناك عزلوا الرجال عن النساء وبعد ذلك أخذونا إلى منطقة (خليفان) وهناك تم أطلاق سراحنا، أما بالنسبة للرجال فهم مجهولي المصير لحد الآن (أنفلوا) اذكر منهم من أقربائي ((إخوتي حسن وحسين ووالدي وعمي الحاج سُليمان وزوجي عبد الله وابني فتح الله وابن عمي رسول)) أما في المُعتقل فقد فقدت ثلاثة من أبناء عمي هم (يوسف وخدر وأياد) وكذلك فقدت والدتي (خديجة) وزوجة عمي(فاطمة طاهر) وهم مجهولي المصير لحد الآن اطلُب الشكوى ضد صدام حسين وكل من اشترك معه بالجريمة التي أُرتُكبتْ بحقهم.

٤ـ المُشتكية أديبة عولة بأيز

تولد: ١٩٦١ المهنة: ربة بيت

محل الإقامة: اربيل - شقلاوة - قرية باليسان ، افادت مُخلفةً ما يلي :

بتاريخ ١٩٨٧/٤/١٦ كان أهالي قريتُنا مشغولين بالزراعة وكُنتُ أسكن مع عائلتي المؤلفة من خمسة أطفال إضافة إلى زوجي وعمةُ المدعو (حسن مصطفى) وعندما كُنا جالسين في البيت عاد زوجي وكان الوقت عصراً وكُنتُ مُنشغلة بأعداد العشاء فسمعتُ اصوات طائرات فذهبتُ إلى الملجأ أنا وزوجي وأطفالي. أنني لم أرَ الطائرات لكنني سمعتُ القصف بعد ذلك شممتُ رائحة تشبه رائحةِ التُفاح المُتعفن. وفي وقت الغروب ساءت حالتنا الصحية حيثُ بدأتْ أنا أتقيأ كذلك جميع أطفالي وبعد ذلك عرفنا بأن ذلك السلاح الذي قُصِفنا به هو سلاح كيمياوي وأخذ جسمي يحترق، وعلمنا بأن الجيش يتحشد وينوي الهجوم على قريتنا وبدأ الأهالي بمغادرة القرية مصطحبين معهم الأطعمة والأدوية وفي تلك الأثناء جاءت الطائرات المروحية فلم تقُم بقصف القرية وإنما قاموا بقصف الجبال لضرب الأهالي المُتجهين إلى الجبال وقد توجهنا انا وأطفالي إلى الكهوف، كُنا نتقيأ وأطفالي الخمسة فقدوا أبصارهم وقدمي كانت محترقة وجسمي احترق بشكل كامل [illegible] جسمي. بقينا ليلة في الكهف ولم نكُن نستطيع الرؤيا وفي الكهف المجاور كانت عائلة زوج [illegible] والدي المدعو

الرئيس (١٤٩-٩٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

(حسين شنكو)، وكان يستطيع الرؤيا قليلاً فذهب إلى قرية(درة شت) ونادى على أهالي القرية واخبرهم بالحادث وجاء أهالي القرية بواسطة الساحبات لإنقاذنا وأركبونا الساحبات، كُنا لانستطيع الرؤيا ألا أننا كُنا نسمع. كُنتُ اصرخ لاتأخذوا أطفالي مني فأخذونا إلى قرية (سرجاوة بيتواتة) وهناك قاموا بمعالجتنا ومن هناك أخذونا إلى مستشفى (رانية) وهناك فقدتُ زوجي وعمه ووضعوني انا وأطفالي في غرفه لاأعرف من قام بذلك وشاهدنا في المستشفى أهالي قرية (شيخ وسانان) الذين تعرضوا للقصف بالأسلحة الكيمياوية، هناك قام الأطباء والأهالي في (رانية) بمعالجتنا وعندما علِمتْ الحكومة بأمرنا تم نقلنا إلى (أربيل) حيث تم نقلنا إلى المستشفى وبقينا ربع ساعة ثم أخذونا إلى السجن وبقينا هناك دون أن يُقدم إلينا أي علاج أو مساعدة طبية وكانت حالتنا سيئة جداً أنا وأطفالي وبعد تسعة أيام تم جمعنا في السجن وتمت إحاطتَنا بجموعة من الجنود واخذوا صور لنا وعزلوا الرجال عن النساء والأطفال ولدي ورقة تضم (٢٩) شخص أخذوهم بالسيارات وقاموا بأخذنا إلى منطقة (خليفان) وفي الطريق توفيت امرأتان أحداهما تُدعى (فريدة مولود) والأخرى اجهل اسمها واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وكل من اشترك معه وهذه أفادتي.

٥ ـ المُشتكي موسى عبد الله موسى

تـولد: ١٩٥٦ المهنة: عامل في إحدى الشركات

محل الإقامة: قرية بيك دواد وناحية كاني ماس ، افاد مُحلفاً مأيلي :

في عام ١٩٨٧ كُنتُ في قرية (زيوة شيكاتوا) وهي تقع على الزاب الأعلى كُنتُ أحد أفراد البيشمركة وكان واجبي في هذه المنطقة وفي يوم ١٩٨٧/٥/١ قبل الظهر سمعنا أصوات بعض الطائرات وكذلك سمعنا صوت انفجارات وتوجهت مفرزة منا إلى محل الحادث وبعدها عُدتُ إلى موقعي وفي الفترة بين ذهابنا وأيابنا كانت هناك رائحة غير طبيعية في الهواء كانت رائحتها تشبه رائحة الدارسين وفي الحال بدأت أعيننا تدمع وهذه هي المرة الأولى التي أشاهد فيها هذا الحادث، علمنا أننا تعرضنا للقصف بالسلاح الكيمياوي . وفي

(١٥٠-٩٦٣) الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا رئاسة محكمة الجنايات الثانية Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

المرة الثانية بتاريخ ١٩٨٨/٨/٢٤ اتجهت القوات العراقية وبمعاونة أفواج الدفاع الوطني إلى مناطق (دهوك وسرسنك والعمادية) وحاصرت هذه المناطق والجبال المُحيطة بهـا وقسـم أخر من هذه القوات اتجهت عكس اتجاه القوات الأولى حيثُ اتجهت إلى (دهوك وسميل) وكذلك إلى (باطوفة ، زاخو ، بديار ، عجم ، كاني ، ماسك) وآلاف العوائل في هذه المنطقة تم محاصرتها قسم من الناس اقتربوا من الحدود التركية والقسم الأخر لم يتمكن حيثُ قُـبِضَ على قسم كبير منهم من قبل القوات العراقية ولم يكُن بينهم أي من قوات البيشمركة حيثُ إنهم كانوا من السكان المدنيين . وفي يوم ١٩٨٨/٨/٢٥ كُنتُ في منزل شقيقي(صالح عبد الله) في قرية (اكمالة) التابعة لناحية (كاني ماسي) وقد توجهتُ ومعي أطفـال شـقيقي وكـانوا يسيرون أمامي ومشينا عشرة خطوات من دار أخي وسمعتُ صـوت الطـائرات وشـاهدتُ طائرتين حربيتين نوع سيخوي وقد قصفتْ الطائرات مجموعة من القـرى وهـي (أيكمالـة وهميسة) وضُرِبت كذلك القرية المسيحية (ميركه جي) وقد شاهدتُ الطـائرات تعـود بعـد قصفها المنطقة واتجهتُ مع أولاد شقيقي إلى احد الملاجئ وقبل وصولي شممتُ رائحة تشبه التفاح المتعفن والدارسين وطلبتُ منهم الهروب بعيداً وان يضعوا قطعة قماش على أنـوفهم وذهبنا مسرعين ووصلنا إلى أسفل التلة ووضعتُ أولاد أخي عند عائلة أخرى في أعلى التلة ورجعنا إلى القرية ولم نتمكن من الوصول إلى القرية أنا وشقيقي (صبحي عبـد الله) وأحـد أقاربَنا (تحسين حسن) لمعرفة مصير شقيقي الأخر صالح وزوجته وابنه الأكبر (شـعبان) ، كنا على مرتفع ونظرنا إلى القرية فلم نشاهد احد حيثُ أن معظم سكان القرية اتجهـوا إلـى المكان الذي اتجهنا إليه وسألناهم هل شاهدتم شقيقي وعائلتي فأجابوا لا يعلمون شيء عنهم . وقد شاهدتُ عدد من الجرحى وكانوا يصيحون ويتقيؤن وأعينهم تحمر وتبرز إلى الأمام حيثُ لا توجد أي وسائل للعلاج ومن الناس المصابين إصابات بالغة هم (فاروق مـابي ومحمـد ابابكر) واتجهتُ أنا مع شقيقي الآخر ومع (تحسين حسن) و(صديق عمر) إلـى القريـة

(١٥١-٩٦٣)

الرئيس

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الأخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

مستعملين قطع من القماش لمعرفة مصير شقيقي وعائلته وعند وصولنا بالقرب من منزل شقيقي لاحظنا خروج الماء من فم الحيوانات والطيور قد نَفَقت وشاهدتُ شقيقي (صالح عبد الله) وابنه الأكبر (شعبان) مطروحين على الأرض وأحدهم يبعد عن الأخر (١٠٠) متر من داره وكانوا متوفين وكذلك شاهدت جثة زوجته على بعد عدة أمتار منهم وقد فارقت الحياة وتم دفن الجُثث في مقبرة القرية ، أما شقيقي صبحي وأطفاله وأطفالي فقد أُصيبوا من جراء الحادث حيث كان هناك احتقان أو حرقة في البلعوم وكانوا يتقيؤن ، وقد اتجهنا إلى قرية (أوره) وكانت اقرب قرية إلى الحدود التركية حيثُ قاموا أهل القرية بمساعدتنا وإعطائنا الطعام وبقينا عدة أيام على الحدود التركية وكان الآلاف من الناس متواجدين على الحدود التركية، ثم دخلتُ أنا وعائلتي إلى الأراضي التركية وبقيتُ هناك لمدة أربع سنوات واني اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وكل المتواجدين في القفص والمشتركين معهم .

٦ـ المُشتكية بهية مصطفى مولود

تـــولـد: ١٩٥٤ المهنة: ربت بيت
محل الاقامة: اربيل - ٩٤ كولاني ، افانت مُحلفة مأيلي :-

في عام ١٩٨٧ في فصل الربيع قبل شهر رمضان بعدة أيام المصادف يوم الخميس أتت طائرات كثيرة وهي تُحلق فوق رأسي وكانت من نوع (سيخوي) وكان ذلك قبل الغروب بساعة وكان صوت الطائرات عالياً وعندما القتْ القنابل كان صوت القنابل خافتاً وشممنا رائحة غريبة تشبه رائحة التفاح أو الثوم وبعد ذهاب الطائرات شعرنا بالغثيان والتقيؤ وفي الليل هطلت الامطار ونحن في بيوتنا وحضرت الطائرات السمتية اثناء المطر الا انها لم تطلق أي نوع من الاسلحة. وفي تلك الليلة بقيتُ مع افراد عائلتي المتكونة من إثنى عشر فرداً لانني لا استطيع الهروب وكنا نشرب الحليب ونتقيأ على شكل متخثر وكان أطفالي يصرخون حتى الصباح وكنا لا نستطيع الرؤية وحضر زوجي الأخر ويدعى (سعيد

(١٥٢-٩٦٣)

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قــرار الحُـكم

عبد الله) وكان لا يستطيع الرؤية وكان يمشي مثل الأطفال على يديـه ورجليه وبقي معنا . وفي العصر اخبرونا بأنه سوف يتم نقلنا إلى (رانية) لغرض العلاج بواسطة ساحبات زراعية ولا أعرف من أخذنا وقام أهالي (رانية) بتقديم الطعام والشراب لنا وكانت معنا عائلة أخرى لديها سبعة أطفال وبقينا في المستشفى ليلة واحدة وقام الأهالي بمعالجتنـا إلـى ان علمـت الحكومة بنا ثم اخذونا إلى (أربيل) ولم أعرف من قام بذلك وأخبرونا بأن نقلنا كان بواسـطة سيارات نوع زيل ولم يتم معالجتنا ومن هناك اخذونا للسجن ولا أعرف الأيام التي بقيتُ فيها في السجن ولكني سمعت صوت الرجال والنساء تعلوا، وفي السجن أخبرني أطفـالي الـذين كانوا معي والذين يستطيعون النظر بان أختي وأطفالها قد توفوا وكـذلك شـاهدوا (حسـين اسماعيل) ابن عم زوجي ، وبيت اختي توفوا وهم سبعة أشخاص (زليخة) وزوجها (عثمان) وابنائها حيث مات اربعة منهم في المستشفى وهم (حسيبة واديبة وسـعدية وسـتار) وكـان زوجي معنا وفصلوه عنا عندما فصلوا الرجال عن النساء واخذوا زوجي (خالد عبد الله) ولا أعرف مصيره لحد الآن ولا أعرف مصير أقارب زوجي لحد الآن وهم كل من (حمد أمـين ورسول وأحمد وأبابكر وجبار حمد أمين). وكذلك لا أعرف مصير أقاربي وهم ابناء عمـي رشيد علي ومجيد وطه علي وزرار حمد امين واني اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن وضد الذين معه بالقفص.

٧ ـ المُشتكية كاثرين الياس ميخائيل

تـــولـد: ١٩٥٠ المهنة: كاتبة

محل الاقامة:الولايات المتحدة الامريكية - ولاية فرجينيا ، افادت مُحلفةً بمأيلي:-

في ٥/٦/ ١٩٨٧ كُنتُ احد افراد البيشمركة وفي تمام الساعة السابعة مساء اغارت علينا طائرات عراقية من نوع سيخوي وكان عددها اربعة، رمتنا بقنابل كيمياوية فـي هـذه الاثناء مباشرةً ذهبت مع الموجودين إلى الملجأ وكانت معي رفيقة (ام علي) اجهـل اسـمها الكامل ورفيقة أخرى اخبرت (ام علي) باني أشمُ رائحة فخرجنا في هذه الاثناء مـن الملجـأ

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا – رئاسة محكمة الجنايات الثانية – Iraqi High Tribunal

(١٥٣-٩٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد - العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـــرار الحُـكم

وان القنابل عندما سقطت كان ينبعث منها دخان ابيض إلى رمادي صوت الانفجار لم يكـن قوياً وشاهدتُ شخص اسمه (ريبوار عجيل) أبو رزكار من أهالي (زاخــو) واخـذ يتقيـأ واخبرني بانه يشم رائحة بارود وبدأ يتقيأ عند محاولة حمله. وبعد الساعة الثانية عشر مساءً جاءت الي الرفيقة (نشمي) فأيقضتني من النوم واخبرتني باننا قد ضربنا بالاسلحة الكيمياوية ورأيت حولي الناس عيونهم تدمع ويتقيؤن ويشعرون بالألم في بطونهم وكان فصيل الأســناد يبعد عنا ثلاثون دقيقة فذهبنا اليهم وقد وصلت الساعة الرابعة فجراً وكان الناس الذين معنــا يتساقطون بسبب عيونهم التي كانت تدمع، وفي اليوم الثالث بدات تظهر فقاعات على ركبتي ولا تزال آثارها لحد الآن . أما في خريف ١٩٨٨ اجهل اليوم والشــهر بالضــبط جــاءت طائرات عراقية وبعدها دخلنا للملجأ وبعد القصف بالقنابل تبين انها غير كيمياوية وبعد ذلك علمنا ان هناك تقدم للقوات العسكرية العراقية فذهبنا إلى الحدود التركية العراقية وقد استغرق ذلك عشرة أيام عليه اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وكل المنظـــمات والشركات الدولية التي زودت النظام بالاسلحة الكيمياوية.

٨ ـ المشتكي احمد عبد الرحمن فقي احمد

تـــولـد: ١٩٢٢ المهنة: فلاح
محل الاقامة: قرية دار برولا ، أفاد مُحلفاً ما يلي:-

إني من أهالي (دار برولا) كنا نعمل بالزراعة وكان موسم الحصاد في عـــام ١٩٨٧ حتى الشهر التاسع فذهبنا للمنظمة لكي يؤذن لنا بالحصاد وفي صباح ١٩٨٧/٩/٣ داهمتنـــا قوات الطوارئ وحاصروا قريتنا وأحرقوها وفجروا الكهرباء في القرية حيث كنـــا خـــارج البيوت، وثم جمعوا المواشي واخذوها وثم القي القبض علينا واخذونا للطوارئ في محافظـــة (السليمانية) وبعدها أخذونا إلى مديرية الأمن وبعدها أعادونا إلـــى الطـــوارئ حيـــث بقينـــا محجوزين اربعة اشهر وتم التحقيق معنا عدة مرات وفي احدى الليالي جاءوا وقرأوا تســعة اسماء من المحتجزين واخذوهم وهم (مصطفى حمه شريف باسوار) (حمه سيتشــي) و (

(١٥٤-٩٦٣)

الرئيس

Iraqi High Tribunal رئاسة محكمة الجنايات الثانية المحكمة الجنائية العراقية العليا

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الاخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قــرار الحُـكم

الشيخ عثمان وطاهر عبد الله ومام محمود وجمال) لا أعرف اسمائهم الكاملة وكذلك أيضـاً اثنان من أهالي (كلار) اجهل اسمائهم وتم اخذهم خلف حائط السـجن وسـمعت صـوت اطلاقات نارية وسمعت من الحرس بانه تم إعدامهم وبعدها تم اخبارنا من قبل بعض الحرس بان هؤلاء اعتقلوا في المناطق المحظورة أمنياً وحسب القرار الصادر مــن (علــي حســن المجيد) تم إعدامهم وبعد ذلك تم اطلاق سراحي واطلب الشكوى ضد صدام حسـين وعلـي حسن المجيد .

٩ ـ المُشتكي سردار علي صابر

تـــولـــد: ١٩٥٠ المهنة: فلاح

محل الاقامة: قرية عازبان ، أفادَ مُحلفاً ما يلي :-

في عام ١٩٨٧ قام لواء الحرس الجمهوري بهجوم على قريتنا واستعملوا في الهجوم الدبابات وكانت معهم شفلات وشاحنات (لوري) عسكرية وتم هدم قريتنا واستمر ذلك مــن الصباح حتى السادسة عصراً علماً ان قريتنا لم تكن محظورة أمنياً وبتعـد عــن محافظــة السليمانية بالسيارة حوالي نصف ساعة ولم يكن هناك سبب للهجوم سوى كوننا اكراد . وفي الثامن من أيلول لعام ١٩٨٧ اغارت عشرون مفرزة من قوات الامن على قرية (شاربازير) وكنت انا مع شقيقيَّ (عبد الله علي صابر) و(سرور علي صابر) في القرية ثم القي القــبض علينا من قبل قوات الامن والطوارئ وتم نهب قريتنا كما تم نهب المواشي وتم احضار سيارة لنقل المواشي العائدة الينا إلى محافظة السليمانية وبعدها تم تسليمنا إلى طــوارئ الســليمانية وعند دخولنا المحتجز كان هناك ستة عشر شخصاً من أهالي (عربت) بالسليمانية وبقينا فــي الحجز لمدة ثلاثة اشهر وقد تم تعذيبنا بشكل شديد وبعدها جاءت لجنة من بغداد حيث تمــت عملية التحقيق معنا بعد ثلاثة أيام فقط لكوننا اكراد وبينوا لنا بأن الأسماء التي سوف يتلونها سيطلق سراحهم وكان عدد المحتجزين (مئة وستة وعشرون) شخصاً فقط اخــذوا (ثمانيــة وخمسون) وقالو إنها مكرمة الرئيس وبقي شقيقاي (عبد الله علي وسرور علي) لا أعــرف

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

(١٥٥-٩٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قــرار الحُـكم

مصيرهما لحد الآن وبعدها تم اطلاق سراحي ، عليه اطلب الشكوى ضد علي الملقب (علي لوت ماسي) و(عثمان ونوزاد) لا أعرف أسماء آبائهم وكذلك الرائد طه وصدام حسين وعلي حسن المجيد .

١٠ ـ المُشتكي اكرم علي حسين محمود

تـولـد: ١٩٦٥ المهنة: كاسب

محل الاقامة: محافظة السليمانية ، أفادَ مُحَلفاً ما يلي :-

في سنة ١٩٨٧ كنت في قرية (سيكانيان) في شيخ باخ وفي احدى الأيام وفي تمـام الساعة الثامنة مساءً قصفت قريتنا بحدود (٥٠٠-٦٠٠) قذيفة كان القصف من منطقة (سيوه) وكان صوت القذائف خافت وذات رائحة وبدأ الأهالي بالهرب إلى المرتفعات وكذلك قصفت منطقة تقع بين قرية (سيكانيان) و(سركلو) وعدنا صباحاً لمعرفة ما حدث في المنطقة، شاهدنا المنطقة كانت بلون أبيض فعرفنا أنها ضربت بالسلاح الكيمياوي وأشجار البلوط تحولت إلى لون أبيض. أما في عام ١٩٨٨ حيث كنا في نفس القرية (سيكانيان) شاهدنا القوات العراقية قد تجمعت وبدأ القصف علينا بالطائرات والمدافع ومن اربع اتجاهات والأهالي بدأوا بالهرب من القرية ومن ضمنهم والدتي وجميع افراد عائلتي اتجهوا صوب أيران بعـد ذلـك أتـت طائرات وقذفت منشورات تتضمن قرار العفو وعلى اثر ذلك عاد الجميـع إلـى الاراضـي العراقية وتم القبض عليهم في منطقة (قلعة دزه) ثم اخذوهم إلى (رانية) وهم كل من والدتي (خديجة صالح احمد) وأشقائي (نسرين وروناك وضرار وهيرو وعمر) وزوجـة شـقيقي (شمسة خدر وليمو عمر علي وبيمان وتشتمان وكردستان) بنات (أحمد خدر) وخالتي (فاطمة وصبرية سعيد احمد وشقيقة زوجتي وياسين سعيد) شقيق زوجتي وكان لديه طفلان (بيمـان ونيشتمان) أخذوهم من (أربيل) إلى (طوب زاوه) وانقطعت اخبارهم ولكني علمتُ مصيرهم بعد عودة خالي محمد صالح احمد وزوجته من نكرة السلمان وكان معهما طفليهما احـدهما يدعى (أبابكر) وهو حفيد خالي وقد توفى في نكرة السلمان من الجوع وتم دفنه فـي نكـرة

(١٥٦-٩٦٣)

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا – رئاسة محكمة الجنايات الثانية – Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قــرار الحُـكم

السلمان وأن الكلاب السوداء قد اكلت جُثتهُ وان ابنة خالته عندما شاهدت المنظــر اصــيبت بالجنون تدعى (شونم)، وبعد حفر المقابر الجماعية من قبل محكمة التحقيق فــي الســليمانية عثروا على هويات ومن ضمنهما الهوية التقاعدية التي تعود لوالدي وكانت بحوزة شــقيقتي (نسرين علي حسين) وأطلب الشكوى ضد (صدام حسين) وضد جماعته.

١١ ـ المُشتكي عمر خدر محمد امين

تــــولــــد: ١٩٥٣ المهنة: كاسب

محل الاقامة: قرية سيكانيان ، أفادَ مُحلفاً مأيلي:

كان لديَّ شقيقان وشقيقتان يعيشون في قرية (سيكانيان) وهم (عزيز خدر محمد امين) وزوجته (مريم حمه رسول) وكان لديَّ ستة أطفال (شمسة و احمد و حبصـــة) أولاد (خــدر محمد) وكان لشقيقي (احمد) طفلان وزوجته (روناك علي حسين) كانت حامل، وكان لشقيقتي الارملة (شمسة) اربعة أطفال هؤلاء جميعاً يعيشون في قرية (سيكانيان) وقد تم محاصــرتهم من قبل القوات العراقية فأتجهوا نحو الحدود العراقية الأيرانية وبعد حوالي عشرين يوم أو ما يقارب شهر رجع شخصان من أيران عادا إلى (السليمانية) وذهبنا لهم لغرض الاستفسار عن أهلي فأخبروني انه حسب قرار العفو الصادر من الحكومة عادوا إلى العراق لكنهم اعتقلــوا في (سوني وشينى) وهي قرى عراقية فذهبت إلى منطقة (آغجلر) وهناك شخص أكــد لــي اعتقالهم ونقلوا إلى قرية (جوار قرنة) ثم عدت إلى (رانية) للاستفسار عن مصــيرهم وبعــد ذلك علمت بأنهم نقلوا إلى (أربيل) وبعد ستة أشهر عاد كبار السن من (نكرة السلمان) كــان بينهم خالي (حمه صالح احمد) وزوجته فذكروا انهم بقوا في أربيل لمدة شهر ثم نقلــوا إلـــى (طوب زاوه) في (كركوك) وتم فصل الرجال عن النساء والأطفال والمسنين وبعدها انقطعت اخبارهم وفي عام ٢٠٠٤ – ٢٠٠٥ تم استدعائي من قبل محكمة التحقيــق فــي الســليمانية وابرزوا لي ستة هويات عائدة إلى (عزيز) وزوجته واربعة أطفال تعرفت عليهــا وعلمــتُ

(١٥٧-٩٦٣)

ختم: المحكمة الجنائية العراقية العليا – رئاسة محكمة الجنايات الثانية – Iraqi High Tribunal

الرئـيس

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الاخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قــرار الحُـكم

انها تعود إلى أهلي واخبروني بأنهم عثروا عليها في (مقبرة الحضر)، اطلب الشكوى ضـد صدام حسين وعلي حسن المجيد وجماعتهم وعلى من ساهم واشترك معهم.

١٢ ـ المُشتكي محمود حمه عزيز احمد

تــولــد: ١٩٦٩ المهنة: فلاح

محل الاقامة:السليمانية - قرية سيدر - ناحية بنكَرد، افاد مُحلفاً مأيلي:-

اني من أهالي قرية (سيدر) التابعة لناحية (بنكرد) ، كنت أعمل بالزراعة وفي الشهر الثاني من عام ١٩٨٨ تم قصف قريتنا بالمدافع والطائرات وكذلك القرى المجـاورة لقريتنـا واستمر القصف لمدة سبعة أيام وبعدها شنت القوات هجوماً على قريتنا من ثلاثة محاور هي (جبل جيله بنل و قره ست وجبل دولما مازالي) وتم القبض على(٩٠) شخص مـن افـراد القرية وقسم من افراد القرية تمكن من الهرب وتم سلب ونهب ما كان في القرية من ممتلكات ومواشي و تم حرقها من قبل قوات الحكومة فأتجهنا إلى الحدود الأيرانية واستغرق ذهابنا إلى أيران ثلاثة إلى أربعة أيام وبقيت (٦-٧) أشهر في أيران وقد علمت من بعض الناس ان قسم من المعتقلين قد عادوا من (نُكرة السلمان) فعدت إلى الاراضـي العراقيـة بصـورة غيـر مشروعة والتقيت بالمعنيين العائدين من (نُكرة السـلمان) وسـألتهم عـن مصـير عـائلتي واخبروني انهم شاهدوهم وكانوا معهم في (طوب زاوه) وهناك تم فصل الرجال عن النسـاء والأطفال وبعدها تم اقتيادهم إلى (نُكرة السلمان) وفي عام ٢٠٠٤ تم اسـتدعائي مـن قبـل المحكمة و عرضت عليّ هويات الاحوال المدنية تعرفت على اربعة منها وانها عائـدة إلـى (التون احمد) عمره اربعة سنوات و(عزيز احمد) عمره سنتان وهم أولاد شقيقي (احمد) الذي توفي عام ١٩٨٧ نتيجة القصف واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد .

١٣ ـ المُشتكي غفور حسن عبد الله

تــولــد: ١٩٧٧ المهنة: كاسب

محل الاقامة: محافظة السليمانية/ قضاء دوكان / قرية سيدر/ ناحية بنكرد

افادَ مُحلفاً مأيلي:-

(١٥٨-٩٦٣)

الرئـيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

في عام ١٩٨٨ كنت في قرية (سيدر) مع عائلتي المكونة من سبعة أشخاص والدتي (فاطمة رسول محمد) وأشقائي (عائشة وكوثر وسيوه وهه وار وطيفور) وفي حوالي الشهر الثاني من عام ١٩٨٨ تعرضت قريتنا والقرى المجاورة للقصف بالطائرات وبدأت عملية الأنفال الأولى في وادي (جافاتي) وبدأ الهجوم من اتجاهين في قريتنا من جبل (قره سد) وجبل (جبله كرن) واقتربت القوات العراقية من قريتنا وكان القصف بشكل مستمر على القرية كان ذلك وقت المساء وفي منتصف الليل سمعت صراخ الأطفال والنساء وعند الفجر تمكنت من الهروب من القرية فألتقيت بأخواتي(عائشة وطيفور وسيوه) وعلمت بعد ذلك حيثُ أخبرني أحد أهالي القرية بأن الذين بقوا في القرية تم نقلهم بواسطة سيارات عسكرية مما اضطرنا ان نتوجه إلى الحدود الأيرانية ودخلنا الاراضي الأيرانية عن طريق منطقة (سره دشت) وبعد مدة عدنا إلى الاراضي العراقية إلى منطقة (بشد) ومنها إلى (رانية) ومن ثم إلى مجمع (بيره مكرون) وبقينا حوالي أربعة اشهر في تلك المنطقة وقد سألت عدد من الذين تم أعتقالهم مع والدتي في (نكرة السلمان) عن والدتي وأفراد عائلتي وأخبروني انهم كانوا ضمن المعتقلين في (نكرة السلمان) وقامت القوات العراقية بعزل الرجال عن النساء في (طوب زاوه) واخبروني بأنهم لا يعرفون مصيرهم وبعد الانتفاضة عام ١٩٩١ رجعت إلى قريتي ووجدتها مهدمة ومحروقة، كان الجامع مهدم ومحروق فرجعت خائباً إلى مجمع (بيره مكرون) وبعدها رجعت إلى قريتي وقامت محكمة تحقيق السليمانية بعرض هويات الاحوال المدنية العائدة إلى عائلتي ومن ضمن الهويات كانت هوية والدي المتوفي لانها كانت بحوزة والدتي وكذلك هوية والدتي واختي (عائشة وسيوه وطيفور) وكذلك هوية أختي (كوثر) التي اعتقلت مع والدتي وقد تأكدت انهم مجنى عليهم حيث عثروا على الهويات في (مقبرة الحضر) واني اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن وكل من ساهم في تلك الجريمة.

١٤ ـ المشتكي حمه لاو مجيد احمد

الرئيس

(١٥٩-٩٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

تولد: ١٩٦٥ المهنة :كاسب
محل الاقامة: السليمانية ، أفادَ مُحلفا مأيلي:-

اني أسكن قرية (سركلو) ، كان عدد العوائل في القرية خمسمائة عائلة وكانوا منشغلين بأمور الزراعة وكان القصف مستمراً على القرية بواسطة المدافع والطائرات والراجمات وفي مساء أحد الأيام حلّقت طائرتان فوق القرية وقد قُتلَ ثمانية أشخاص من قريتنا من جراء القصف وفي عام ١٩٨٨ وقبل بدء عمليات الأنفال وأخصُ بالذكر في أحد الأيام قتلت الطائرات ثلاثة أشخاص وهم كل من (عثمان محمد ووليده زانا ورانا) وبعد ذلك بدأت حملة الأنفال في شهر شباط ومن نفس العام حيث حشدت قوات عسكرية كبيرة في المنطقة حيث تحشد الجيش نحو(السليمانية) باتجاه (دوكان) بأربعة محاور ثم بدأ الهجوم والقوات تتقدم وتقوم بقصف القرى بالاسلحة الكيمياوية حيث استمر الهجوم مدة عشرون يوماً ولم يتمكن سكان القرى من البقاء في قراهم واتجهوا نحو أيران حيثُ كان اقربائي معهم ومن ضمنهم شقيقي (احمد مجيد احمد) وزوجته (صبرية سعيد احمد) وأولاده وقامت القوات العراقية بهدم القرى والاستيلاء على الممتلكات ونهب كل شيء. ثم عادت العوائل من أيران ومن ضمنها ثمانية عوائل من أقاربي بعد صدور قرار العفو عادوا إلى قرية (سونيا) وتم القبض عليهم ونقلوهم بسيارات نوع أيفا إلى قرية (جوار قرنه) ثم إلى (أربيل) حيث ادخلوهم إلى السجن، أما بالنسبة لي بقيت في (السليمانية) وفي ذات يوم اخبرني احد المعتقلين انه شاهد اقربائي في نفس المعتقل لمدة ستة اشهر بعدها سفروا قسم منهم إلى (نكرة السلمان) وقد عادت ابنة عمي (مريم سعيد احمد) وزوجها إلى (السليمانية) بعد الافراج عنهم واخبروني بان طفلهما مات في (نكرة السلمان) من الجوع يدعى (ابو بكر) وتم نقل جثته خارج القاعة ودفنه داخل حفرة صغيرة وكان المحتجزون يراقبون مكان دفنه من خلال الشباك، فشاهدوا كلباً يقوم باخراج الجثة من القبر. اطلب الشكوى ضد (صدام حسين) و(علي حسن المجيد) وكل المتهمين الموجودين في قفص الاتهام .

الرئيس (١٦٠-٩٦٣)

المحكمة الجنائية العراقية العليا – رئاسة محكمة الجنايات الثانية – Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

١٥ـ المشتكي صلاح قادر محمد أمين

تـولـد: ١٩٧٨ المهنة: كاسب

محل الاقامة: قرية مالومه ، افاد مُحلفاً مايلي:-

اني أسكن قرية (مالومه) انا وافراد عائلتي المتكونة من تسعة افراد وقد ذهبنـا أنـا وشقيقاي (أواد وبرزان) وجدتي (كلزار علي حسن) إلى بيت عمي في السـليمانية لغـرض زيارتهم وبعد ثلاثة أيام أو اربعة سمعنا بأن قريتنا قد هدمت من قِبل الجيش العراقي بواسطة المدافع والطائرات مما أضطر الأهالي الهرب إلى الحدود الأيرانية ومـن ضـمنهم والـدي ووالدتي وعند قرية (جالاوه) تم قصفهم بالسلاح الكيمياوي حيث نفقت المواشي كلهـا ولقـد سمعت بقرار العفو من خلال جدتي وعدنا إلى منطقة (قلعة دزه) وسلمنا انفسنا إلى الحكومة العراقية وتم القبض على والدي ووالدتي وعمي (ستار محمد امين) وجدتي (حـلاو محمـد امين) واشقائي (سلام ومحمد) وتم نقلهم إلى اربيل وقد ذكرت لي جدتي (حلاو) معاناتهم في السجن وانه تم فصل الرجال عن النساء والمسنين والأطفال في معتقـل (طـوب زاوه) ولا أعرف مصير والدي ووالدتي واشقائي محمد وسلام، حتى عام ٢٠٠٤ حيثُ تم استدعائي إلى محكمة السليمانية وعرضوا عليَّ هويات للتعرف على أهلي فكانت احـدى الهويـات تعـود لوالدي وأخرى تعود لشقيقي محمد واخبروني بأنهم عثروا عليها في المقابر الجماعيـة فـي منطقة الموصل واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسـن المجيـد وبقيـة المتهمـين الموجودين في القفص.

١٦ـ المشتكي عمر عثمان محمد

تـولـد: ١٩٦٤ المهنة: متقاعد

محل الاقامة: محافظة السليمانية ، أفادَ مُحلفاً ما يلي:-

عندما بدأت عمليات الأنفال الأولى في ١٨ شباط ١٩٨٨ كنت احد مقاتلي البيشمركة وبـدأت عمليات الأنفال الأولى وأنا كنت في سركلو ومقرنا في منطقة باخ سمر وقد استخدم الجـيش

الرئيس

(١٦١-٩٦٣)

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

العراقي في حينها انواع الاسلحة حيث استخدمت الاسلحة الكيمياوية في اغلب المناطق فـي ذلك الوقت في قرية (شدله وسركلو وبركلو وباخ سمر ومالومه وزيوكه وكلاله) وقمنا بتبليغ الأهالي في القرية بضرورة ترك قراهم لان الحكومة تستخدم الاسلحة الكيمياوية فـي تلـك المناطق. وفي ١٩/اذار/١٩٨٨ انسحبنا من تلك المناطق بسبب قلة العتاد وقلة عدد العناصر المقاتلة في تلك الفتره وقد شاهدت عند انسحابنا قطيع من الاغنام أقدّر عـددها بـــ(٢٠٠-٣٠٠) رأس كانت قد نفقت جميعها وهي مملوكـة لأهـالي قريـة (جـاووه). وفـي يـوم ٢٢/اذار/١٩٨٨ وبعد ان انسحبت قواتنا إلى منطقة (آلان) حلقت الطائرات في سـماء تلـك المنطقة في الساعة الثانية بعد الظهر وقامت بقصف المنطقة بالاسـلحة الكيمياويـة وكانـت الطائرات عراقية. أما فيما يتعلق بالصواريخ التي سقطت لم تنفجر كلها ولكنها انفلقت حيـث سقط صاروخ على مقربة مني واصابني السائل من هذا الصاروخ ولم يكن قد تحول إلى غاز وبعدها شعرت بالم بجسمي كصعقة كهربائية أو كمن يسكب ماء مغلي على جسمي الا اني لم افقد الوعي وبعد فتره نهضت وشاهدت الذين كانوا معي شاهدتهم رؤوس بلا اجساد وشاهدت اذرع وارجل مقطعة ورأيتُ أشلاء اصدقائي ورفاقي ومنهم الشهيد الشيخ عزيـز والاسـتاذ رؤوف والدكتور هادي وشوان وأجار وعثمان وولاء لؤي والمصابون احمد ماوه والـدكتور كاوه ومحمد حسن وبكر كلالي وهو من أهالي قرية كلالي وعثمان وناصر وعندما نهضـت حاولت الصعود إلى التل وقد شاهدت عيني في المرآة كانت قطعة حمراء واشعر بألم شـديد وقام بعض الاطباء الذين معنا باعطائنا بعض الارشادات الأولية وجـاء النـاس لمسـاعدتنا ونقلونا إلى حدود أيران بواسطة سيارات مدنية ونقلونا إلى مستشفى مدينة (بانا) ودخلت في غيبوبة وعندما افقت من الغيبوبة اخبروني اني في مستشفى (نجاه) في طهران وبقيـت فـي المستشفى حتى الشهر العاشر من عام ١٩٨٨ وكان جسدي يحوي جرحاً كبيراً يمكن مشاهدته

(١٦٢-٩٦٣)

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُكم

الآن وكذلك هناك جروح في يدي وهناك آثار عليها بسبب الكيمياوي واني اطلب الشكوى ضد الذين ساهموا في عمليات الأنفال.

١٧ ـ المشتكي سعدون خدر قادر

تـولـد: ١٩٣٠ المهنة: فلاح

محل الاقامة: قرية مالومه/ ناحية ماوت/ قضاء جوارته ، افادَ مُحلفاً مأيلي:-

أنا كُنتُ من أهالي قرية (مالومه) قامت القوات العراقية بقصفنا بالمدافع والطائرات ولاتذكر التاريخ بالضبط مما اضطررنا إلى الهرب إلى أيران مع عائلتي المؤلفة من خمسة افراد وبعد ذلك سمعنا بقرار العفو ففرحنا كثيراً وعدنا إلى شمال العراق إلى مجمع (بسته سيم) وتم اعتقالنا واقتادونا إلى معسكر (جوار قرنه) وبقينا ليلة واحدة وفي الصباح اخذونا إلى اربيل وبعدها نقلونا إلى (طوب زاوه) ،كان وضعنا سيء جداً وهناك فصلوا ولدأي (كمال وجمال) عني وقام ضابط بسلب كل ما نملك من ساعات ونقود وفصلوا الرجال عن النساء ووضعوا الفتيات الجميلات في قاعة مختلفة وكانت القاعات مليئة بالقذارة وبعد فترة نقلونا إلى نكرة السلمان ولكن الشباب بقوا في (طوب زاوه) وبعد ثمانية اشهر في (نُكرة السلمان) سمعنا بقرار العفو وعلى اثر ذلك عدنا إلى الشمال إلى السليمانية ولكن لأعرف مصير أولادي (كمال وجمال) لحد الآن واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن وكل من اشترك معهم .

١٨ ـ المشتكي علي محمود عمر

العمـر: تولد ١٩٥٥ المهنة: أحد أفراد البيشمركة - الاتحاد الوطني الكردستاني.

محل الاقامة: محافظة السليمانية، افادَ مُحلفاً ما يلي:-

كُنتُ أحد أفراد البيشمركة في منطقة سركلو عندما بدأت عمليات الأنفال الأولى في الشهر الثاني من عام ١٩٨٨ بدأ الهجوم أُستُعملَت فيه كافة انواع الاسلحة كالمدافع الثقيلة وكانت تقصفنا بالأسلحة الكيمياوية وقبل ذلك انذرنا الأهالي وطلبنا منهم الاختباء في

(١٦٣-٩٦٣)

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

الملاجيء والكهوف في الجبال وبعدها بدأت الطائرات بالقصف الكيمياوي بشكل مكثف على المنطقة وكذلك هناك قصف بالاسلحة الكيمياوية على القرى التي تقع خلفنا وهي (باخ سمر و بركلو وسيدر وقرانكوى وسيكانيان ولاغلو وبالغ ومالومه). وقد تمكنا من صدّ الهجمات خلال (١٥) يوم وفي الهجوم الرابع اصبت انا في الحوض ونقلت إلى مستشفى في سركلو وتم معالجتي فيه وعندما اخرجونا إلى الحدود كنت اشاهد المصابين بالاسلحة الكيمياوية وشاهدت حيوانات قد نفقت وقد تم نقلي إلى مستشفى (بانا) في أيران ثم إلى تبريز. وبعد صدور قرار العفو عادت شقيقتي (حبيبة) وابنة شقيقي (خنجة محمد) إلى العراق بعد ان كانا معي في أيران وقد سمعت بانه تم القبض عليهما وتم نقلهما إلى (جوار قرنه) ومنهما إلى اربيل ومنها تم نقلهما إلى جهة غير معلومة وبعد سقوط النظام علمنا بمصيرهما حيث تم العثور عليهما في المقابر الجماعية في الموصل وتم استدعائي من قبل محكمة تحقيق السليمانية وقد عرضوا عليّ هويات عائدة لشقيقتي (حبيبة) وكذلك ابنة شقيقي(خونجة) وأطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن وكذلك الذين اشتركوا معهم.

١٩ ـ المشتكي عبدالله محمد حسين

تولد: ١٩٤٩ المهنة: فلاح

محل الاقامة: قرية سيدر / ناحية بنكرد / قضاء دوكان ، أفاد مُحلفاً ما يلي:

قريتي هي قرية (سيدر) ، في عام ١٩٨٨ قامت الحكومة العراقية بالهجوم عليها فجأة من اتجاهين من قرية (قره سرد) إلى (دولمازه لا) ومن اتجاه اخر من (بنكرد دوكان) إلى (داري سندران) وبدأت معارك بين القوات العسكرية العراقية وقوات البيشمركة علماً ان قريتي لم تكن محضورة أمنياً وتم قصف القرية بكثافة وشدة كان صياح الأطفال والنساء يصل إلى العرش العظيم فلما دخلت القوات العسكرية إلى القرية حاول الكثير الهروب من القرية وانا شخصياً هربت وكان ابني علي يتبعني من الخلف تاركاً والدته واخوانه واختبأنا في كهف اعلى الجبال خوفاًمن القصف. وقد شاهدت بواسطة الناظور الذي كنت احمله بأن

الرئيس

(٩٦٣-١٦٤)

المحكمة الجنائية العراقية العليا — رئاسة محكمة الجنايات الثانية — Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

القوات العسكرية قامت بجمع النساء والأطفال في باحة المسجد وبالقوة واتت شاحنات عسكرية وحملوا النساء والأطفال فيها وكما شاهدت بأم عيني قامت مجموعة من الشفلات والبلدوزرات بهدم القرية ورأيت عائلتي تم نقلها بالشاحنات وقد كنت على بعد كيلومتر عن القرية. وبعدها ذهبت إلى الاراضي الأيرانية إلى قرية (بانا) واخذني أمام مسجد في تلك القرية وبقينا معه لمدة ستة اشهر وبعد صدور قرار العفو سلمت نفسي إلى منظمة دوكان لحزب البعث. وقد زرت والدتي عند عودتها من نكرة السلمان فسألتها عن مصير عائلتي المتكونة من ثماني أشخاص زوجتي عائشة عبدالله حسين وأولادي كل من (ناصر وابراهيم وشيرين وجمال وكمال ومحمد وشلير) واخبرتني والدتي انه عند نقلهم من (سيدر) إلى (رانية) بقينا لمدة عشرة أيام وبعدها نقلونا إلى الحجز في اربيل لمدة اربعين يوم وبعدها نقلونا إلى (طوب زاوه) في كركوك وهناك تم فصل الرجال عن النساء ونقلوهم إلى نكرة السلمان وكان يموت قرابة عشرة أشخاص يومياً من الجوع وكانوا يدفنون في الرمال وكانت الكلاب تنبش في القبور وتأكل الجثث وقد شاهدت والدتي أطفالي عند عودتهم إلى (طوب زاوه) ألا أن الأمن والجنود هناك قد منعوهم من التقرب إلى والدتي وبعدها تم اطلاق سراح والدتي وعمي ولا أعرف مصير عائلتي لحد الآن وقد قمت بمقابلة صدام حسين وكنت عسكرياً انذاك وسألته ان يطلق سراح عائلتي فقال (اسكُت لاتتحدث عن ذلك انهم فُقِدوا في عمليات الأنفال واطلع بره). وبقيت جندياً في الجيش لحين حرب عام ١٩٩٠ وبعدها عدت إلى مجمع (بيره مكرون) وبعد سقوط النظام وتم عرض هويات احوال المدنية من قبل محكمة تحقيق السليمانية واخبروني أنهم وجدوها في مقبرة جماعية في الحضر وتعرفت عليها وهي عائدة (لعائشة ولناصر) واني اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد والموجودين في القفص.

٢٠ـ المشتكية خونجة كريم حسن

الرئيس

(١٦٥-٩٦٣)

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحكم

تولد: ١٩٤١ المهنة: ربة بيت
محل الاقامة: مجمع بيرة مكرون، أفادت مُحلفةً ما يلي :-

إني من أهالي قرية (سرمود) تم قصفنا بالسلاح الكيمياوي عام ١٩٨٨ حيثُ وتم قصف القرية ليلاً ونهاراً بالمدافع وبعدها قام الجيش بحرق قريتنا واقتادونا مشياً على الاقدام إلى قرية (جرقه) وبواسطة سيارات عسكرية ونقلونا إلى قلعة (سوسه) وبقينا ليلة ونقلونا في الصباح إلى الطوارئ في (السليمانية) ثم اعادونا لكثرة المحتجزين إلى (دوكان) واطلق سراحنا وبعد مرور عشرين يوم تم استدعائنا وحُجزنا بعدها صباحاً نُقلنا إلى (السليمانية) لمدة خمسة عشر يوم وبعدها نُقلنا إلى (طوب زاوه) وبقينا ليلة واحدة وكانت أوضاعنا سيئة جداً وفي الصباح نُقلنا إلى (نكرة السلمان) وكان معي زوجي(محمود عبد الرحمن حسن) وولدأي (سلام وصلاح) وحماتي (سوزه) وقد توفيت حماتي بسبب الجوع حيث لم يكن هناك طعام أو ماء كافي حيث مات الكثير من الأهالي بسبب الجوع وبعدها تم فصل الرجال عن النساء وبقينا هناك فترة من الزمن حتى قالوا لنا هناك عفو فنقلونا بواسطة باصات إلى السماوة ثم إلى السليمانية وهناك اطلقوا سراحنا فذهبنا إلى مجمع دوكان فلم يبقَ زوجي ولا أهلي حيث تم عزل زوجي في (طوب زاوه) ولا أعرف مصيره لحد الآن أما أولادي فقد تم اطلاق سراحهم واني اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وكل من اشترك معهم.

٢١ ـ المُشتكي كاروان عبد الله توفيق

تولد: ١٩٦٠ المهنة : متقاعد
محل الاقامة: محافظة السليمانية ، أفاد مُحلفاً ما يلي:-

في أواخر كانون الأول من عام ١٩٨٧ بدأ هجوم واسع واستعملت فيه كافة أنواع الأسلحة والأصناف استمر الهجوم لعدة اشهر لغاية ١٦ اذار/١٩٨٨ وفي يوم ٢٠اذار/١٩٨٨ وصلنا إلى قرية (شانا خسي) وقد وجدناها مهدمة ولا يوجد فيها احد وفي ٢٢اذار/١٩٨٨ كان الوقت صباحاً حلقت طائرات حربية فوق مناطق(ماوهت وقيوان ودشتي واكري وبردي

الرئيس (١٦٦-٩٦٣)

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

قشان) وقد قصفت تلك المناطق بالاسلحة الكيمياوية وفي نفس اليـوم بعـد الظهـر قامـت الطائرات بالاغارة علينا وقصف المناطق المحيطة بنا بالاسلحة الكيمياوية وبعدها صعدت إلى مرتفع كان في الطرف الآخر منه مقر قواتنا وعند محاولتي الوصول إلى تلك النقطة شاهدت جثث أطفال نساء وشيوخ قد قتلوا بالقصف الكيمياوي وكنت ارى اشلاء جثـث متنـاثرة ولا أعرف اسماءهم، وعندما وصلت إلى مقر البيشمركة بعدها شعرت بحرقة في جسمي وبدأت بالتقيؤ وبدأت عيناي بالاحمرار وبعد ساعة فقدت الوعي ولاأعرف ماذا حل بي وبعد مرور شهرين كانوا رفاقي يخبروني بأني كنت في مستشفى (الأمام خميني) في (أصفهان) وكـان حوالي (٩٠) شخص في المستشفى وكما اخبروني رفاقي بأن (٢٠) شخص منهم قد توفى في المستشفى وخرجت من المستشفى أواخر عام ١٩٨٨ وقد تم اخباري من قِبل الاطبـاء بـأن جزء من رئتي محروق بسبب اصابتي بالاسلحة الكيمياوية اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن وكل من ساهم في عملية الأنفال.

٢٢ ـ المشتكي أسكندر محمود عبد الرحمن

تـولـد: ١٩٦٥ المهنة: ضابط في دائرة أمن السليمانية برتبة رائد
محل الاقامة: السليمانية/منطقة مجيد بك ، افاد مُحلفاً مأيلي:-

في نهاية عام ١٩٨٧ قام النظام العراقي بهجوم واسع على قيـادة الاتحـاد الـوطني الكردستاني في منطقة (سورداش) واستمر الهجوم لعدة اشهر عندها انسحبنا إلى منطقة (شانا خسي) وكان ذلك في يوم ١٧ أو ١٨ /١٩٨٨/٣ وفي يـوم ١٩٨٨/٣/٢٠ وصـلنا منطقـة (شاناخسي) وفي يوم ١٩٨٨/٣/٢٢ حلقت الطائرات فوق سماء تلك المنطقة وقامت بالقصف، كانت الإنفجارات بعضها قوي وبعضها الآخر خافت وكان معي أقاربي هو(هيـرش حمـه رشيد) وعندما كنا منبطحين على الارض جاءنا دخان ابيض تنبعث منه رائحة كريهة وبقينا عدة دقائق داخل الدخان وبعدها هربنا إلى منطقة مرتفعة وهناك تدهورت صـحتي وأزدادت نبضات قلبي وبدأت بالتقيؤ وبدأت عيناي بالاحتراق ولم استطع الوقوف على قدمي وقد اتت

(١٦٧-٩٦٣)

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قــرار الحـُكم

مجموعة من الحافلات العائدة إلى الهلال الاحمر وأصعدوني في احدها وبعد فترة تبين انــي في مستشفى (بانا) في أيران وكانت حالتي سيئة حيثُ تم نقلي إلى مستشفى في مدينة(ســنا) وفقدت الوعي لمدة عشرة أيام وعند افاقتي شاهدت جسمي محترقاً وهنــاك فقاعــات علــى جسمي وان الغازات التي اصابتني جعلتني اصاب بالهستريا واني اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن وكل من اشترك في عمليات الأنفال.

٢٣ـ المُشتكي رؤوف فرج عبد الله

العمر: تولد ١٩٥١ **المهنة: فلاح**

محل الاقامة: مجمع(بيره مكرون) افادَ مُحلفاً مأيلي:-

في عام ١٩٨٨ وفي احد الأيام هاجمت القوات العسكرية قرية (قلـم باشــا) حيــثُ استمرت المعارك لمدة ثلاثة أيام في تلك القرية ونحن كنا ساكنين قرية(قرانكوى) ومن خوفنا من القصف توجهنا نحو الجبال علماً ان قريتنا تم قصفها بالسلاح الكيمياوي وقد شاهدت ثلاثة أشخاص ساقطين على الارض بعد أن فارقوا الحياة وهم كل من (محمد بيــرة مصــطفى و فاطمة فتاح محمود وزبيدة حسين رسول) فقصدنا قرية (كومه زل) وعندما ذهبنا إلى هنــاك وجدنا قد تجمع في تلك القرية أهالي ثمانية قرى وهي (قرانكو هومر قوم وجالاوه وســركلو وبركلو وقام باشا وسيدر وسيكانيان دولبي) وبعدها اتجهنا نحو قرية (شانا خسي) وتم قصفنا في تلك القرية بالسلاح الكيمياوي بالطائرات العراقية وبعدها اتجنا إلى مدينة (سرده شــت) وبقينا لمدة ١٢ يوم وبعد صدور قرار العفو اتجهنا إلى قرية (سُنه) وكان الجــيش العراقــي متواجد هناك وكانت معاملتهم لاانسانية حيثُ قاموا بضرب الناس وإرغامهم على الصــعود بسيارات نوع زيل عسكري واخذوا كل الاشياء التي معنا فأخذونا إلى فرقة (جــوار قرنــه) وبعدها إلى اربيل إلى دائرة الامن وبقينا فيها لمدة يوم بدون طعام وتم نقلنا إلى معسكر بــين الموصل واربيل حيثُ تم فصل النساء عن الرجال هناك فشاهدت في قاعة المعسكر عددً من

(١٦٨-٩٦٣)

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

اليشامغ وعليها آثار دماء وكانت معي زوجتي (مريم اسماعيل محمـد) وابنـي (هـيمن) ، واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وجميع الذين اشتركوا معه .

٢٤ ـ المشتكي عبيد محمود محمد

تـولد:١٩٤٨ المهنة: ضابط

محل الاقامة: السليمانية ، أفادَ مُحلفاً مايلي:

كُنتُ أسكن قرية (سيوسينان) التابعة لناحية (قره داغ) التـي تتكـون مـن ثلاثمائـة وخمسين عائلة وفي يوم ٢٢/اذار/١٩٨٨ وبعد آذان العصر سقطت على قريتنا قذيفتان أطلقت من منطقة (دربندخان) وتصاعدت منها أعمدة الدخان فهرب أهالي القرية ولكن اتضح انه لم يكن سلاحاً كيمياوياً فعادَ أهالي القرية وفي الطريق عند عودتهم تم قصفهم وقبل آذان المغرب تم قصف قريتنا بالراجمات من منطقة (دربندخان) وفي ذلك الوقت كنت مع عـائلتي وعنـد الساعة السادسة وخمس واربعين دقيقة خرجت من الغرفة ورأيت دخان لونه أبيض مائل إلى الصفار وكان لدي طفلان وهما (كوردي وبادكار) وقامت زوجتي بحمل (كوردي) وانا حملت (بادكار) وهربنا إلى الملجأ ووجدت بعض العوائل وأطفالهم في الملجأ وعند وصـولي إلـى الملجأ شعرت بالرجفة برجليّ وصعوبة في التنفس وزوجتي كانت تعاني من صـعوبة فـي التنفس لأننا أثناء القصف الكيمياوي كنا خارج الملجأ ووضعنا على وجوهنا قماش مبلل وبعد ذلك فقدت الوعي وعندما أفقت وجدت نفسي في مستشفى (شورش) القريبة من قرية (بلـك جار) ووجدت احد أهالي قريتنا ويدعى (سالار سابق علي) وقد سألته ماذا يحدث فقال لي تم قصف قرية (سيوسينان) بالسلاح الكيمياوي وسألته عن أطفالي فأجابني انهم على قيد الحياة ، علمت بعد ذلك بأنهم ماتوا وقد سالته عن مصير بعض العوائل عائلة (مهدي هـادي) وهـو جاري وكانوا معنا في نفس الليلة وهم اربعة عشر شخصاً فقال لي انهم ماتوا كـذلك عائلـة (فريق حاجي سعيد) فقال لي ماتوا أيضاً واصبحت في وضع سيء جداً فنقلوني إلى السليمانية بواسطة جرار زراعي واخذوني إلى بيت شقيقي (هه وار) ثم اخذوني إلى منطقة (توملـك)

الرئيس (١٦٩-٩٦٣)

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

وفي صباح اليوم التالي سمعت اصوات طائرات هليكوبتر تحوم فوق سماء المدينة وكانت تنادي بواسطة مكبرات الصوت لغرض اجراء التفتيش على الدور وقد خرج الذين كانوا هاربين من الخدمة العسكرية فتم القبض عليهم وأنفلوا جميعاً، وكما قاموا بنفس اليوم وفي مجمعي (نصر وزرأيين) بالقبض على النازحين من (قره داغ) و(كرملي) ونقلوهم بواسطة سيارات عسكرية ونقلوهم إلى (طوب زاوه) و(نكرة السلمان) وقد سمعت ان الذين اخذوا لم يعودوا ، علماً ان قريتنا فيها سبعين شهيد من ضحأيا القصف الكيمياوي واثني عشر شخص انفلوا وثلاث اصيبوا بالجنون اني اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد واعوانه وكل من اشترك معه في عمليات الأنفال.

٢٥ ـ المشتكي احمد قادر مجيد

تولد: ١٩٦٧ المهنة: كاسب
محل الاقامة: قرية كوشك العليا - ناحية قره داغ - محافظة السليمانية ،
افادَ مُحلفاً ما يلي:-

اني من قرية (كوشك العليا) في محافظة السليمانية وبتاريخ ١٩٨٨/٣/٢٢ شاهدت وقت المغرب قصف قرية (سيوسينان) بكثافة عندما كنت في قريتنا وقد شاهدت انا واخي (فاغ) سحب الدخان الكثيف وهي ترتفع من القرية وعند وصولنا احد المرتفعات كانت سحب الدخان تتوجه نحونا كانت رائحتها كريهة وعند اقترابنا من القرية شاهدت الأهالي يهربون من القرية وقسم منهم مصاب وعندما توغلنا في القرية شاهدت احد اقربائي ويدعى(غدان عبيد) وكان يبكي لفقدانه زوجته وابنته وشاهدت بين الجثث جثة (حميدحسين) وهو من أهالي القرية وشاهدت المدعو (احمد عبد القادر) وهو مصاب وهو حالياً فاقد قواه العقلية وكذلك جثة زوجته وابناءه الاثنان ووجدت جثث ستة أطفال وجثة شقيقتي (مليحة) وكذلك رأيت شقيقي (دادن) وعائلته قد استشهدوا وعند ذهابي إلى منزل المدعو (مهدي هادي) وجدت (١٤) جثة لان الدار يسكن فيها عائلتان وتم دفن الجثث بمساعدة أهالي القرى المجاورة حيثُ تم نقل

(١٧٠-٩٦٣)

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحكم

تلك الجثث بواسطة ساحبة زراعية، اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن وكل من يثبت اشتراكه بالجريمة .

٢٦ ـ المشتكي غريب قادر حمه امين وسمان

تولد: ١٩٧٧ المهنة: كاسب

محل الاقامة: مجمع بيره مكرون - محافظة السليمانية ، أفادَ مُحلفاً ما يلي:-

اني من سكنة قرية (دولوي) ، في عام ١٩٨٨ تعرضت قريتنا للقصف بالمدافع والطائرات واستشهد أحد سكان قريتنا (طه الحاج حمه سعيد) وجرح شقيقي (ناصر) مما اضطرنا إلى اللجوء إلى أيران وبقينا اكثر من عشرة أيام فيها وبعدها قمنا بتسليم انفسنا إلى القوات العراقية في قرية (سونيه) وتم نقلنا إلى قرية (جوار قرنة) بواسطة سيارات عسكرية (أيفا) وكنا تسعة عوائل وبقينا بالحجز عشرة أيام ونقلونا إلى أربيل ثم إلى (طوب زاوه) وكانت معاملة الجنود سيئة جداً كنا نقضي حاجتنا في صفائح معدنية وبعدها قاموا بعزل الرجال عن النساء ونقلوني انا ووالدي ووالدتي وشقيقي (محمد) إلى معتقل (نكرة السلمان) حيثُ كانت القاعات في هذا المعتقل قذرة جداً وفيها انواع الحشرات ومياه الشرب غير صالحة وكنا نتعرض للمرض دائماً كالاسهال والتقيؤ وبسبب تلك الأوضاع مات الكثيرين وأخصُ بالذكر منهم ولدي (قادر حمه امين) حيث تم اخذه بواسطة الجنود وبعد ربع ساعة اعادوه ميتاً وشاهدنا بقعة حمراء على جبين جثته وقام بدفنه عمي واني اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن وجميع من اشترك معهم .

٢٧ ـ المشتكية شمسة رستم كاكه بر

تولد: ١٩٥٢ المهنة: ربة بيت

محل الاقامة: محافظة السليمانية - كردستان ، أفادَ مُحلفاً ما يلي:-

انني من سكنة قرية (كانيسان) ، في ربيع عام ١٩٨٧ قام الجيش بتبليغنا بضرورة ترك القرية والتوجه إلى المجمعات السكنية فذهبنا إلى قرية (قوبي قره داغ) وقد تعرضنا

الرئيس

(١٧١-٩٦٣)

رئاسة محكمة الجنايات الثانية – محكمة الجنائية العراقية العليا – Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

للقصف بالمدافع اثناء سيرنا في (دربندخان) ووصلنا إلى قرية (ديوانه) وبعدها إلى قرية (قره داغ) وفي الشهر الثالث من عام ١٩٨٨ بدأت عمليات القصف على قرية (سيوسينان) بواسطة المدافع وكان القصف خافتاً وكان يفصل قريتنا عن قرية (سيوسينان) جبل واخبرني شخص من تلك القري بأن قريتهم قد قصفت بالاسلحة الكيمياوية ولما عرفنا بأن الجيش قادم إلى قريتنا هربنا وتركنا كل ممتلكاتنا فصعدنا جبل وكنا نرى قرى (بلخى وعلياوه) وهي تحترق ونرى دخان اسود يصعد إلى السماء وبعدها وصلنا قرية (براوكري) وهربنا منها تقدم الجيش نحوها، ووصنا إلى قرية (كاله خل) التابعة لناحية (كلار) وانفصل اشقائي عنا خوفاً من وقوعهم بيد السلطات وكان شقيقي (صلاح) قد أُنفل ولم يعرف مصيره لحد الآن وثم اتجهنا إلى قرية (مله سوره) وبعدها تم نقلنا بواسطة سيارات وجرارت من قِبل السلطة وكان معي والدي وشقيقي (احمد) وزوجي (محمد صالح عبد محمد) وزوجة شقيقي (صلاح) وخمسة من أولادها إلى قرية (قرتو) ثم نقلونا إلى (طوب زاوه) في كركوك ووضعونا في ساحة كبيرة حيثُ كانت السماء تمطر وقد عزلوا الرجال عن النساء ومنذ ذلك الحين لم يرجع زوجي وشقيقي (احمد) ولم يعرف مصيرهم لحد الآن وقبل عام تم استدعائي من قبل المحكمة وعرضوا عليّ هوية زوجي وهويتي حيث كانت معه وتم العثور عليها في المقابر الجماعية واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وكل من ساهم بالجريمة.

٢٨ـ المُشتكية عصمت عبد القادر احمد

تولد:١٩٣٢ المهنة: ربة بيت
محل الاقامة: قرية سيوسينان - ناحية قره داغ - محافظة السليمانية
افادت مُحلفاً مايلي:-

انا من أهالي قرية (سيوسينان) ، في يوم ٢٣/اذار ولااتذكر العام بالضبط في فصل الربيع حلقت طائرتان في سماء قريتنا وفي الساعة السادسة والنصف مساءاً تم قصف قريتنا بصواريخ الراجمات من جهة (دربندخان) وكان عددها (٤٠) قنبلة وعندما ذهبت إلى منزل

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية

(١٧٢-٩٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُكم

ابنتي (زينب فريق محمد) لأطمئن على سلامتها وجدت أربعة عشر جثة وهم سبعة منهم من افراد عائلة (عبيد محمود محمد) أما بقية الجثث فهي ابنتي (زينب) وأولادها (شهلاء وشيماء و شهين و هري وهيمن) وشاهدت جثتان هناك أيضاً وقامت احدى العجلات التابعة لقـوات البيشمركة بنقل المصابين وكان عددهم (٤٠) شخص وقد قام أهالي القرى المجـاورة بنقـل ودفن الجثث وانا وزوجي قمنا بنقل موتانا لدفنهم حيثُ كان عدد الذين استشهدوا فـي هـذه الواقعة ٨١ شخص ٧٠ منهم توفوا متأثرين بالسلاح الكيمياوي أما البقية نجهل مصيرهم وبعد ذلك توجهنا إلى قرية برزان وكنا نشاهد الطائرات وهي تقصف قرى تلك المنطقة ثم توجهنا نحو قرية (قره داغ) وأنني أطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وكـل مـن يثبت اشتراكه.

٢٩ ـ المشتكي اسعد محمد فارس

تـولـــد: ١٩٥١ المهنة: عامل

محل الاقامة: استيل السفلى - ناحية قره داغ ، القومية: كوردية ، افاد مُحلفاً مأيلي:-

اني من سكنة قرية (أستيل السفلى) ناحية قره داغ في السليمانية، وفي الشـهر الرابع عام ١٩٨٨ قامت قطعات الجيش بقصف منطقتنا بالطائرات والمدفعية وهربنا من قريتنا إلى ناحية (سنكاو) انا وعائلتي وكانت معنا عدد من المواشي العائدة لي وبعد ذلك توجهنـا إلـى قرية (نزار كاني) وفي يوم ١٩٨٨/٤/١٥ قام الجيش بهدم القرية بواسطة الشـفلات وبقينـا هناك يومين تحت المطر حيثُ كان وضع الأطفال سيء جداً وقد غادرت القرية إلى مجمـع (باريكا) فذهبت انا وأطفالي إلى منظمة (عربت) وهناك أعتقلتنا السلطات ونقلونا إلى مجمع (الصمود) وفصلوا الرجال عن النساء وارسلونا إلى (نكرة السلمان) وكانت أوضاعي الصحية سيئة جداً بسبب سوء الاحوال هناك وقد توفي البعض منا بسبب تلك الاحوال السيئة وفي احد الأيام شاهدت مجموعة من الكلاب تأكل برأس أمرأة أو رجل كان مقطعاً وتم الافراج عنـي

الرئـيس

(١٧٣-٣٤٣)

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

فخرجت من المعتقل إلاّ أنني ولا أعرف مصير عائلتي وعليه اطلب الشكوى ضـد صـدام حسين وعلي حسن المجيد وكل من شارك في عمليات الأنفال .

٣٠ ـ المُشتكية فهيمة محمد امين

تــولــد:١٩٣٧ المهنة: ربة بيت

محل الاقامة: قرية جعفران - ناحية قره داغ - السليمانية ، افادت مُحلفةً مأيلي:-

اني من قرية (جعفران) التابعة لناحية (قره داغ) في السليمانية وفي الشهر الثالث من عام (١٩٨٦) قام الجيش بقصف قريتنا بواسطة المدفعية وفي أحد الأيام حصل أنفجار قـوي وقد شاهدت قنبلة كبيرة سقطت على الأرض ولم تنفجر وأنبعث منها دخان أسود ذو رائحـة تشبه التفاح المتعفن وشعرنا بعد فترة بحرقة في أجسادنا وضيق بالتنفس وكانت عيوننا تدمع، فقام أهالي القرى المجاورة بنقلنا، فحضرت أبنتي المتزوجة (ناز أكرم مجيد) ونُقلنا بواسـطة الساحبة إلى (سكَرمه) وبعد ذلك إلى (جم جمال) وكنا في حالة سيئة جداً وخصوصاً أبنتـي (صبرية) حيث الكيمياوي أثر عليها ونُقلنا إلى مستشفى صدام في (كركوك) ولم يعالجونا لمدة خمسة أيام وأخبرنا الطبيب بأن (صبرية) لا تحتاج إلى علاج لأنها ستموت، وهناك توفيـت أبنتي (صبرية) وأخذوها ولا أعرف أين دفنوها وقد أخبرني أحد الجنود بأن هنـاك ضـابط يدعى (رمزي) قال للطبيب لا تعالج هذه العائلة وبقينا لمدة شهرين في المستشفى ونقلونا إلى سجن (ميسلون) في (كركوك) وكان معي أبنتأي (نشمي ورخوش) وكان السجن ملئ بالنساء والأطفال وبعد صدور قرار العفو رجعت إلى قريتي بعدها بعشرة أيام تعرضنا لحملة الأنفال وتعرضنا لقصف شديد وقد هربنا وتركنا كل شيء خلفنـا مـن ممتلكاتنـا ومواشـينا إلـى (السليمانية) وقد جاءت أبنتي المتزوجة (ناسكه كريم مجيد) مع زوجها (محمد عبد الكـريم) لغرض زيارتنا وتم ألقبض عليهم ولا يُعرف مصيرهم لحد الآن وكذلك تم ألقبض على أقاربي ولم يُعرف مصريهم لحد الآن، وأني أطلب الشكوى ضد (صدام حسين وعلي حسن المجيـد) والضابط (رمزي) وكل شخص يثبُت أشتراكهُ في الجريمة.

(١٧٤-٩٦٣)

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

٣١- المشتكي محمد رسول مصطفى
تولد:١٩٣١
محل الأقامة: سليمانية - بلخا السفلى ، افاد مُحلفاً ما يلي:-

أني من سكنة (بلخا السفلى) التابعة لناحية (قره داغ) التابعة لمحافظة (السليمانية) وفي ليلة ٢٣/٢٢ من شهر آذار عام ١٩٨٨ تم قصف قريتنا بالأسلحة الكيمياوية وقد شاهدت بعيني أعمدة الدخان تتصاعد من قرية (سيوسينان) وفي اليوم التالي أخذ الجيش يتحشد في مناطق (تاكير وقره داغ ودربندخان) وقمنا بالهرب من قريتنا إلى قرية (قوبي) وقمت أنا مع أبن شقيقي (أبراهيم محمد رسول) وهو مجهول المصير لحد الآن بالصعود إلى الجبل وقد شاهدنا قرى (بلخا السفلى وحسيوي وديوانية وحججية وأوسيي) وهي تحترق ويرتفع منها الدخان وبعد ذلك وصلنا قرية (ملة سوره) وقام الجيش بتطويقنا هناك والقبض علينا ونقلنا بواسطة سيارات نوع (أيفا) إلى منطقة (قره تو) ثم إلى (طوب زاوه) وقاموا بعزل الرجال عن النساء وتم نقلنا إلى معسكر (نكرة السلمان) وبقينا لمدة ثلاثة أيام بدون طعام و ماء، وبلغ عدد المعتقلين في المعسكر ثلاثة إلى أربعة آلاف معتقل وعند أعتقالي تم أعتقال زوجتي (فاطمة كريم رشاد) وأولادي (بهار وأواز وسلام وزان وصباح) وأني لا أعرف مصيرهم لحد الآن حيث تم فصلهم عني في (طوب زاوه) وهناك عدد من أقاربي لا أعرف مصيرهم لحد الآن، وتم أطلاق سراحي بعد أعادتنا ذلك وإعادتي إلى السليمانية إلآ أنني أجهل مصير زوجتي وأولادي وأقربائي عليه، وأطلب الشكوى ضد (صدام حسين وعلي حسن المجيد) وكل من أشترك في ارتكاب هذه الجريمة.

٣٢ - المشتكي رفعت محمد سعيد
تولد: ١٩٣١ المهنة: فلاح
محل الأقامة: قرية جافران - ناحية قره داغ ، افادت مُحلفةً ما يلي:-

(١٧٥-٩٦٣)

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُكم

أني من قرية (جافران) التابعة لناحية (قره داغ) في السليمانية وفي الساعة التاسعة والنصف مساءاً من يوم ١٩٨٨/٣/٢٣ سمعنا أصوات أنفجارات في قريتنا وفي صباح اليوم التالي أتجهت أنا وأبن شقيقي (رفيق) إلى قرية (جافران) وشاهدت الماشية قد نفقت جميعهـا وبدأت أعيننا تدمع وأفواهنا يسيل منها الماء نتيجة تأثيرها بالأسلحة الكيمياوية وقمت أنا وأبن أختي (سبئون) بأخذ المتبقي من الماشية والتوجه إلى (السليمانية) مشياً إلى أن وصـلنا وادي (قره مان) وذهبنا إلى جبل (كله زرده) وقام الجيش بأعتقالي أنا ومعي أقربائي (كريم طالب وفلاح طالب) وأستمرت القطعات بأعتقال الأشخاص إلى أن أصبح عـدد المعتقلـين (٥٠٠) شخص وتم نقلنا بواسطة سيارات إلى الفرقة التابعة للجيش في (السليمانية) وبعدها نقلونا إلى معسكر طوارئ بواسطة سيارات وكنا نعاني من الجوع وبقينا لمدة أسبوع هناك، وبعدها تـم نقلنا إلى (طوب زاوه) في (كركوك)، وهناك تم فصل الرجال عن النساء والأطفال وتم نقلنا إلى (نكرة السلمان) ولم يقوموا بأعطاءنا الطعام لمدة ٢٤ ساعة وقد توفي ثلاثة أشخاص في قاعتنا وكان مسؤول المعتقل وهو عسكري يدعى (حجاج) يقوم بأيقافنا في الشمس لمدة نصف ساعة يومياً وكان يقوم بتعذيب المعتقلين وأني شاهدت كلب أسود يقوم بنبش القبور ويأكـل الجثث وبعد أن مكثتُ في المعتقل مدة الزمن، وتم أطلاق سراحنا على شكل وجبـات وأنـي أطلب الشكوى ضد (صدام حسين وعلي حسن) وحجاج أجهل أسم أبيه .

٢٣ـ المشتكي أحمد عثمان كريم

تــولــد: ١٩٢٧ المهنة: عاجز

محل الأقامة: جم جمال: السليمانية ، أفادَ مُحلفاً ما يلي:-

كُنتُ أسكن قرية (قشقه) التابعة لناحية (قادر كرم) في (السليمانية)، في عام (١٩٨٨) بـدأت قطعات الجيش تتقدم نحو قريتنا وأخذت الطائرات تقصف القرية، وقُتل مـن جـراء ذلـك القصف أبن شقيقي المدعو (شاخوان محمد عثمان) وكذلك قُتل الحاج (حمه أمين رحمن) وقد قام الجيش بقتل شقيقي (مهدي عثمان كريم) وتركنا القرية وتوجهنا إلى (قادر كـرم) خوفـاً

الرئيس

(١٧٦-٣٦٣)

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

على أنفسنا وهناك قام الجيش بعزل الشباب عن الرجال المسنين وقاموا بأخذ الشباب إلى قرية (ال ياده) وحملوهم بسيارات نوع زيل بأتجاه (كركوك) وبقينا نحن المسنين في (قادر كرم) وبعد ذلك قام الجيش بهدم قريتنا وأنني فقدت أولادي كل من (فرهاد وعباس) عندما تم أعتقال الشباب في (قادر كرم) و(ال ياده) وكذلك فقدت أشقائي كل من (محمد وجهاد) وأجهل مصيرهم مع أبنائي لحد الآن، وأطلب الشكوى ضد (صدام حسين وعلي حسن) وأعوانه.

٣٤ ـ المشتكية امينة أحمد علي

تولد: ١٩٦٣ المهنة: ربت بيت

محل الأقامة: جم جمال - شورش - السليمانية ، افادت مُحلفةً ما يلي:-

أني من سكنة قرية (قشقه) التابعة لناحية (قادر كرم) في (السليمانية)، في ربيع عام (١٩٨٨) قامت قوات الجيش بقصف قريتنا عدة مرات وعلى أثر القصف توفي عدد من أهالي قريتنا منهم (أحمد أمين عبد الرحمن وشاخوان محمد عثمان) وقمنا بالهرب من قريتنا نحن النساء والأطفال والرجال المسنين إلى ناحية (قادر كرم) أما شباب القرية البالغ عددهم (١٠٥) لم يتمكنوا من الذهاب وقد شاهدت الجيش وهو يقوم بهدم قريتنا وبعد صدور قرار العفو قام الرجال المسنين بالذهاب إلى المكان الذي يختبئ فيه الشباب وقاموا بالمجيء بهم وسلموهم إلى السلطات الحكومية وقامت السلطات بنقلهم بسيارات نوع منشأة وأخذهم إلى جهة مجهولة وهم مجهولي المصير لحد الآن، وكان من بينهم أشقائي الخمسة (حسين وصالح وطه وياسين وأسماعيل) وكذلك أبن زوجي (برهان عبد القادر) وعدد من أقربائي، وأطلب الشكوى ضد (صدام حسين وعلي حسن المجيد) وأعوانهم.

٣٥ ـ المشتكي جبار عبد الله عزيز

تولد: ١٩٤١ المهنة: عاجز

محل الاقامة: جم جمال السليمانية افاد مُحلفاً مأيلي:-

(١٧٧-٩٦٣)

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

اني كُنتُ أسكن قرية (كولباخ) التابعة لناحية (قادر كرم) في السليمانية وفي يوم ١٩٨٨/٤/١١ حاصرت القطعات العسكرية قريتنا واعتقلت جميع الأهالي ونقلونا إلى منطقة (سنكاوه) وبعد يوم نقلونا إلى (جم جمال) وإلى (طوب زاوه) وبعد ثلاثه أيام نقلونا إلى منطقة (الدبس) وبقينا سته اشهر حيثُ كان وضعنا سيئ جداً وقد انجبت طفله هناك وبعد سته اشهر نقلنا إلى تكريت وتم اطلاق سراحنا بقرار عفو ونقلنا إلى (عربت) في السليمانية ولحد الآن لا أعرف مصير اشقائي كل من (جمال وكمال) وكذلك زوجي (عبد الله ولي) وعمي (حسين فرج) وزوجة خالي (حلاوه كريم) بعد أن تم اعتقالهم عند إلقاء القبض علينا في القرية وأطلب الشكوى ضد صدام حسين واعوانه.

٣٨ ـ المشتكية تمينه حميد نوري

تولد: ١٩٥٥ المهنة: ربة بيت

محل الاقامة: محافظة التأميم - قادر كرم ، أفادت مُحلفةً مأيلي :-

اني أسكن قرية (قوتلو) التابعة لناحية (قادر كرم) في السليمانية وفي عام ١٩٨٨ كانت القرى تتعرض للقصف اليومي من مدافع الحكومة العراقية من مناطق (سنكاو أو جم جمال) وبعد يومين من القصف المدفعي حلقت طائرات وقامت بقصف قريتنا وقد قتل على أثر القصف ثلاثه من قريتنا منهم (محبوبه زراوي وزي محمد) وبعدها هربنا من القرية واتجهنا إلى قرية (محب ارام) التابعة لناحية (سنكاو) وقد توجهت انا وشقيقتي إلى (جم جمال) بواسطه الساحبات الزراعية وحاصرتنا القوات العسكرية عند وصولنا قرية (قده تون) وقاموا بعزل الرجال عن النساء واخذوا الرجال إلى جهه مجهوله وبعد ثلاثه أيام نقلونا إلى (جم جمال) ثم إلى (خويزاوه) وقاموا بفصل الرجال والمسنين عن الشباب واخذوا النساء إلى معسكر (دبس) وكانت القاعات غير نظفيه وأوضاعنا سيئه جداً وقد توفي ثلاثه أطفال في قاعتنا وتم اطلاق سراحنا بقرار العفو ونقلونا إلى السليمانية. وقد القي القبض على اشقائي وشقيقتي وهم (علي وعمر وصبيحه) وأيضاً اعتقل زوجي (مجيد صالح حميد) في (قادر كرم) ومن أهلي (حسين

الرئيس

(١٧٩-٩٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

حميد وحميد صالح حميد) جميعهم انفلوا ولا نعرف مصيرهم لحد الآن واني اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن واعوانه ومن المستشارين (قاسم دري ومعتصم اجهل اسم ابيه) .

٣٩ ـ المُشتكية مهديه علي شريف

تـولـد: ١٩٦١ المهنة: ربة بيت

محل الاقامة: السليمانية ، افادت مُحلفةً مأيلي:-

اني من سكنه قرية (كولباخ) التابعة لناحية (قادر كرم) ، في الشهر الرابع عام ١٩٨٨ قام افراد الجيش بالإنزال على جبل (أمام زنور) وقام الجيش بقصف قريتنا بالمدفعية حيثُ قامت القوات بتدمير وحرق القرية وبقينا في القرية بالرغم من وجود الجيش حتى المساء وقد هربنا باتجاه (قادر كرم) وفعمد الجيش إلى إعتقال الرجال وقام اقاربنا بنقلنا إلى قرية (حفته قار) وقد اعتقل اشقائي ومعهم زوجي المدعو (فقي صالح محمد فرج) وكذلك أولاد خالتي واخرين من أقاربي وان مصير المعتقلين مجهول لحد الآن حيثُ لم نرَهم بعد ذلك واطلب الشكوى ضد صدام وعلي حسن المجيد واعوانهم .

٤٠ ـ المُشتكية ((المحمية)) وقد رُمز لهابالرقم (١) ، افادت مُحلفةً ما يلي:-

في عام ١٩٨٨ قام افراد عائلتي بالذهاب إلى قرية (مله سوره) ومنها إلى معسكر (قره تو) وبقيت انا ووالداتي بصحبه أهالي القرية في جبل (كوتل) وفي احدى الأيام قامت قطعات من الجيش بالدخول إلى القرية ترافقها الدبابات والجرافات وحرقوا الدور وهدموها وفي نفس اليوم تعرضت قريتنا للقصف المدفعي واستشهد على اثرها اثنان هما (نجم خان علي) و(نجم عباس جوهر) وبعد القصف عدنا إلى قريتنا فقامت القطعات العسكرية بالقاء القبض علينا ونقلونا إلى ناحية (نوجول) ثم إلى تكريت وقاموا بوضعنا في قاعة. لمدة خمسه أيام وبعدها نقلونا إلى منطقة (نكرة السلمان) وبقينا مدة سبعه اشهر وانتشرت امراض كثيره بيننا ومنها (التيفوئيد والحصبه والاسهال والتقيح في الوجه) وكانت القاعات قذره وكان الناس

الرئيس

(١٨٠-٩٦٣)

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قــرار الحُـكم

بموتون بسبب ذلك ومنهم ابنه خال والدتي (فاطمة حيدر) و(خليل احمد رشيد) و(كوره محمد) وأولادها ماتوا في ليله واحده واخرين لا اتذكرهم وهناك شخص يدعى (حجاج) وهو ضابط في المعتقل يقوم بتعذيبنا متى يشاء كما كان يقوم بتعذيب أهالي (حلبجه) في المعتقل ثم نقلونا إلى (السمأوه) ثم إلى منطقة (عربت) وهناك تم اطلاق سراحنا واني لحد الآن اجهل مصـير عائلتي اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وبقية المتهمين الاخرين .

٤١ ـ عبد الهادي عبدالله محمد

تـــولــــد: ١٩٦٥ المهنة : فلاح

محل الاقامة : ناحية رزكاري- قضاء كلار – السليمانية، أفاد مُحلفاً ما يلي:-

اني من أهالي قرية (كوليجان سرحد) التابعة لناحية (تيلة كو) قضاء(كلار) كنت أسكن فيها مع عائلتي وبتاريخ١٩٨٨/٤/٥ قامت قطعات الجيش وبمساندة افواج الـدفاع الـوطني ومسندة بالدبابات والطائرات بالتقدم إلى قريتنا فتوجهنا إلى السهول والوديان القريبة ووصلنا إلى قريه (قلاجولالي) وبقينا فيها ثلاثة أيام وبعدها تقدم الجيش اليها وقد شـاهدت القطعـات العسكرية تقوم بأعتقال الأهالي واصعادهم في سيارات الزيل وبعد عشرين يوم قمت بزيـارة قريتي (كوليجان) وقد وجدتها مهدمة ومحروقة وبعد سبعة اشهر سألت والدة زوجتي (آمنـة فرج) بعد اطلاق سراحها عن أهلي وأقاربي فأخبرتني عندما تم القبض عليهم نقلـوهم إلـى (قوره تو) وثم إلى (طوب زاوه) وعزلوا الشباب عن النساء والمسنين وقد اخبرتني انهم كانوا يعانون الأوضاع السيئة والجوع واصيبت والدتي بالاسهال وتوفيت بأثر ذلك وتم دفنها، وان ومصير عائلتي مجهول لحد الآن ، وإنني أطلب الشكوى ضد صدام حسـين وعلـي حسـن المجيد وكل من ساهم واشترك في الجريمة .

٤٢ ـ المُشتكي جلال لطيف صالح

تـــولــــد: ١٩٤٢ المهنة: فلاح

محل الاقامة: قرية قوليجان سرحد - قضاء كلار- السليمانية ، أفاد مُحلفاً ما يلي:-

(١٨١-٩٦٣)

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

اني من سكنة قرية (قوليجان) التي تتألف من ثلاثين عائلة بتاريخ ١٩٨٨/٤/٤ علمنا بأنه يتوجب علينا ترك القرية لأن الجيش كان يقوم بمهاجمة القرى الأخرى فقررنا الهرب وكانت قريتنا اعلى من بقية القرى وكنا نشاهد قيام الجيش بحرق القرى الأخرى وهي (فقي مصطفى وكردي وقولجان امين وسرشت وخان روستم وكاني عبيد وهه واره رقي وسكنر وسركل نجر وهواره برزا وتوركه وشرشقلا) وقمنا بالصعود في ساحباتنا الزراعية والتوجه إلى مجمع (الصمود) وعند وصولنا الطريق الرئيسي تم القبض علينا من قبل الجنود واخذونا إلى (قره تو) ثم اخذونا إلى معسكر (طوب زاوه) وقاموا بعزل النساء عن الشباب وعن المسنين ومنذ ذلك الحين لأعرف مصير عائلتي لحد الآن حيث نقلونا إلى (نكرة السلمان) وكان وضع الأطفال سيء جداً وكانوا يصابون بتقرحات في فمهم ورأسهم وقد مات الكثير من المعتقلين وبعد ستة اشهر تم اطلاق سراحنا واني اطلب الشكوى ضد علي حسن المجيد وضد القيادة والمسؤولين في ذلك الوقت.

٤٣ ـ المشتكية((المحمية)) وقد رمز لها بالرقم(٤) ،افادت محلفة مايلي:-

اني من سكنة قرية (محمود بريزه) وكنا منشغلين بالزراعة ولا نتبع أي جهة وفي الشهر الرابع من عام ١٩٨٨ علمنا ان الجيش سيأتي بأتجاه قريتنا فتركنا قريتنا وهربنا نحو السهول القريبة لقريتنا وقد تركنا أطفالنا لدى أهالي قرية(محمود بريزه) وقرية (زرده) وقد رجعنا إلى قرانا فوجدنا البيوت قد هدمت ولم نجد أطفالنا عند عودتنا إلى حافة الطريق ولكن قام الجيش بأخذنا بسيارات نوع زيل إلى المكان الذي يتواجد فيه أطفالنا فوجدنا أطفالنا في مقر اللواء في (جم جمال) ونقلونا بواسطة السيارات إلى (طوب زاوه) وبعد اربعة أيام قاموا بعزل الرجال عن النساء وبعدها توفيت إبنتي (اسكالا) نتيجة مرضها الشديد وكذلك توفي ابن اخي (هلكوت حبيب) وبقينا في القاعات ستة اشهر حيثُ تم نقلنا إلى منطقة (عربت) ثم إلى (جم جمال) وتم اطلاق سراحنا وان زوجي فقد عقله وأصيب بشلل نصفي على اثر اعتقاله

الرئيس

(١٨٢-٩٦٣)

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحكم

في (نكرة السلمان) واني فقدت ابنتي في معتقل (الدبس) وابني (رزكار) تم عزله مع الشباب في معتقل الدبس واخذ إلى المقابر الجماعية أما ابني (محمد) تم اعتقاله وهو يرعى الغنم مع اخي (ازاد) وشقيق زوجي حبيب وان الجميع لحد الآن مجهولي مصيرهم واني أطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد واعوانه وكل من يثبت اشتراكه في الأنفال .

٤٤ ـ المشتكية ((المحمية)) وقد رمز لها بالرقم (٢)، افادت مُحلفةً مايلي:-

في نهاية الشهر الرابع من عام ١٩٨٨ هجمت قوات الجيش العراقي على قريتنا وطوقوها وقاموا بجمع الأهالي في احد دور القرية وبعدها حرقوا جميع دور القرية وحرقوا الحيوانات والطيور وفي صباح اليوم التالي تم نقلنا بواسطة سيارات عسكرية نوع (زيل) إلى (طوب زاوه) وكان افراد الجيش يقومون بنقل أي شخص يصادفونه في الطريق من أهالي القرى المجاورة لانهم اكراد وفي (طوب زاوه) عزلوا الرجال عن النساء وهناك اخذوا ابني ووالدي ووالدتي ولم أعرف مصيرهم لحد الآن وبقيت انا مع جدي و جدتي وقد توفيت جدتي في المعتقل وكانت المعاملة سيئة جداً في المعتقل وفي احدى المرات اثناء وقوفنا في طابور على الطعام قام ضابط يدعى (جعفر الحلاوي) بتمزيق ملابس احدى الفتيات الجميلات وطلب أحضار أهلها وقام بأغتصابها أمام أهلها وأمام الناس في ساحة المعسكر وبعد أغتصابها قام بأطلاق النار على رأسها وقتلها وبعدها نقلونا إلى معتقل (نكرة السلمان)، كانت المعاملة سيئة جداً هناك، وقاموا بعزل الرجال عن النساء وعزلو الفتيات عن النساء الكبيرات. أنا كنت في قاعة في معتقل (نكرة السلمان) ومعي ست فتيات فتاة من (كركوك) أسمها (عصمت) وأخرى (سازان) من منطقة (هورمان) وأخرى أسمها (فيان) من (كويسنجق) و(خديجة وكولا) من (كركوك)، كان يدخل علينا الحراس والضباط ويعتدون على كل فتاة في القاعة وهم الضباط (حجاج) و(شوقي) و(صخر) الذي يعمل حارساً (لحجاج)، وكان الضابط (حجاج) يمارس الجنس مع الفتاة أمام أنظار الفتيات الأخريات، وقد أغتصبني (حجاج) وأغتصب (سازان)

(١٨٣-٣٠٩)

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

الرئيس

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحكم

وكنا نصرخ ونقاوم وقد غرست مرة أظافري في وجهه وضربني على وجهي ولحد الآن آثار الجرح موجودة على وجهي وتم نقلنا إلى معسكر (طوب زاوه) وأني أطلب الشكوى ضد (صدام حسين) وعلى المتهمين في القفص وعلى الضباط الذين قاموا بالأعتداء علينا.

٤٥ـ المشتكية ((المحمية)) وقد رمز لها بالرقم (١) ، افادت مُحلفةً ما يلي:-

أني من أهالي قرية (كوره موره) التابعة لناحية (قادر كرم) وفي شهر الرابع من عام ١٩٨٨ بدأ القصف على قريتنا ليلاً فهربنا إلى سفوح الجبال فداهمتنا قوات الجيش من ثلاثة محاور (قادر كرم وجم جمال وكركوك) وأخذوا زوجي وباقي أهالي القرية بواسطة سيارات عسكرية (زيل) وسلمونا إلى جيش (بارق) ونقلونا إلى معسكر (خالد) وبعدها أخذونا إلى (طوب زاوه) وكنا نعتقد أنه يوم الحشر ولم يقوموا بأعطائنا طعام حتى اليوم الثاني وبعد أربعة أيام نقلونا إلى معسكر (الدبس) وكانت القاعات قذرة وتنتشر فيها الأمراض كالسعال الديكي والتقيؤ وتوفي عدد من الأطفال هناك، كان معي هناك أحدى قريباتي تدعى (نسرين) قد وضعت طفلاً في المعتقل فوضعناها تحت أوراق الشجر لتضع الجنين ولففنا الجنين بقطع من الكونية (جنفاص) وقد ألتصقت الكونية بجلد الطفل وقمنا بقطع الحبل السري للطفل بقطعة من الزجاج المكسور وبعد ذلك صدر قرار العفو عنا وأخذونا إلى منطقة (بانيجان) وأطلقوا سراحنا هناك وبعدها ذهبنا إلى مجمع (جم جمال)، وقد علمت بأن جميع أفراد عائلتي فقدوا ولا أعرف شيء عنهم (١٤) شخص من عائلة زوجي (أنفلوا) وهم مجهولي المصير لحد الآن وكذلك أقاربي، وأني أطلب الشكوى ضد (صدام حسين وعلي حسن) وجميع من ساهم وشارك في عمليات الأنفال .

٤٦ـ المشتكية روناك أحمد أنجه

تولد: ١٩٥١ المهنة: ربة بيت

محل الاقامة: اقليم كوردستان، أفادت مُحلفةً ما يلي:-

(١٨٤-٣)

الرئيس

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

في الشهر الرابع عام ١٩٨٨ قام الجيش بمحاصرة قريتنا قرية (محمود بريزه) وكانت الطائرات تحوم في سماء القرية وقاموا بجمع أهالي قريتي (محمود بريزه) و(زرده) ونقلونا بسيارات نوع زيل إلى مقر اللواء في (جم جمال) وبعدها إلى معتقل (طوب زاوه) وكانت المعاملة سيئة وقاموا بفصل الرجال عن النساء وأخذو الأطفال لمدة ليلة وأعادوا قسم من الأطفال إلينا وبقينا في هذا المعتقل لمدة أسبوع وبعد نقلنا إلى معسكر (الدبس) لمدة خمسة أشهر، وقد مات الكثير من الأطفال والنساء بسبب الجوع والعطش والأمراض. وأن عدد أفراد عائلتي (١٢) شخص تم أنفلة أربعة منهم وهم (كمال وسمر وسرباخ وبيخال) أما والدي ووالدتي فقد توفيا في معتقل (نكرة السلمان) وأكلت جثثهم الكلاب ولا أعرف مصير أفراد عائلتي الأربعة لحد الآن وتم نقلنا إلى (تكريت) وبعدها صدر قرار العفو، ثم نُقلنا إلى (عربت) وأطلق سراحنا، وعندما كنا في معتقل (الدبس) كان الضباط يأخذون الفتيات إلى غرفهم آنذاك، وأني أطلب الشكوى ضد (صدام حسين وعلي حسن) وكل الذين ساهمو في الجريمة.

٤٧ ـ المشتكية شهرزاد حسين محمد سعيد

تولد: ١٩٥٣ المهنة: ربة بيت

محل الاقامة: أقليم كوردستان ، أفادت مُحلفةً ما يلي:-

أني من أهالي قرية (كاني قادر) التابعة لناحية (قادر كرم) وكانت قريتنا تتألف من (٤٠) عائلة وفي شهر الرابع عام ١٩٨٨ في الربيع قصفت قريتنا بالمدافع والطائرات بشكل مكثف وشاهدت ثلاثة أستشهدوا جراء القصف وهم: (أوان سعيد قادر) وكانت حامل في الشهر الأخير حيث توفي جنينها أيضاً و(نرمين رشيد) وطفلة تدعى (كركوك أحمد الحاج أسماعيل) التي فقدت أحدى ذراعيها، وكان هناك جرحى منهم (أمنة حسين ونجم الدين حسن وكافية قادر) وأخرين، وقد أضطررنا للهرب إلى وادي (رضا شاكه) وكان القصف مستمر على هذه القرية وقد سمعنا صوت أنفجار خفيف وباهت وأنبعث دخان كثيف في القرية وطلب منا

(١٨٥-٢٦٣)

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

الرجال الذهاب إلى مكان مرتفع ونغطي رؤوسنا ببطانية مبللة وأخبرونا بأنها ضربة كيمياوية وجاء المدعو (بهمن حيدر) وكان وجهه محمراً والدموع تسيل من عينيه، وبعـدها هطلـت الأمطار وأتجهنا إلى وادي (رازيانا) وكان أهالي جميع القرى متواجدين في هذا الوقت وكان القصف مستمراً وبالقرب من قرية (ابراهيم كلام) حطت طائرة هليكوبتر واخذت (١٢) رجل كنت أعرف ثمانية منهم وكانوا من المزارعين والناس البسطاء وحتى الآن مصيرهم مجهول وقد اتجهنا نحو (قادر كرم) وكانت الطائرات تحلق فوقنا ووجدنا تجمع كبير للجيش وهنـاك تم القبض على زوجي (حسين امين محمد) وابن خال زوجي (شكر) و(سالار حميد احمـد) و(جبار حميد) و(عاصي فائق حسين) وانهم لحد الآن لا يعرف مصيرهم وقد دخلنا إلى ناحية (قادر كرم) وكان هناك مجمع سكني وكان الجيش ينادي بمكبرات الصوت على الناس الذين ليس لهم مأوى أو الناس الجائعين لاعطائهم مأوى ومواد غذائية الا ان الجيش قـام بالقـاء القبض عليهم وان مصيرهم مجهول لحد الآن ومنهم ابن شقيق زوجي (داخل حسن امين) وثم اتجهت مع شقيق زوجي المدعو (حسن امين احمد) إلى كركوك ثم إلى كفري ولم اخرج لأي مكان وعند صدور قرار العفو رجع المعتقلين واتجهت مع بيت اخي إلى مجمع (الصـمود) واني اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وكل من ساهم في جريمة الأنفال.

٤٨ـ المشتكية فوزية محمود اشرف

تـولـد: ١٩٥٠ المهنة: ربة بيت

محل الاقامة: اقليم كردستان، أفادت مُحلفة مايلي:-

اني من أهالي قرية (وادي ليك) التابعة لناحية (سنكاو) قضاء جم جمال ، في الشـهر الرابع عام ١٩٨٨ شاهدتُ الجيش يُحاصر قريتنا فتركنا قريتنا وذهبنا إلى قرية (أوه سـبي) وبقينا اربعة أيام فيها وبعدها ذهبنا إلى قرية (سرقلة) لمدة ثلاثة أيام فحاصرنا الجيش وقـام باعتقالنا واخذونا إلى منطقة (جم جمال) في قائم مقامية (جم جمال) واخذونا إلـى معسـكر (طوب زاوه) وقاموا بعزل الرجال المسنين عن الشباب والشابات عن النساء والمسنات

الرئيس (١٨٦-٩٦٣)

Iraqi High Tribunal
رئاسة محكمة الجنايات الثانية

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحكم

وكان الجنود يسيئون معاملتنا وبعدها اخذوا الرجال بواسطة سيارات إلى جهة مجهولة وفي نفس اليوم نقلونا نحن إلى (الدبس) وبقينا مدة ستة اشهر هناك وقد تفشى المرض بيننا وقد توفي اثنين من أولادي (خمين حمه سعيد) وعمرها سنتان و(رزكار حمه سعيد) وعمره خمس سنوات وولدي (ملكو) قد أنفِلَ أيضاً ولا أعرف مصيره لحد الآن وقد اختفى زوجي (حمه سعيد صالح) واشقاءه (كريم وحسين ومحمد) وشقيقتي (بدرية محمود اشرف) أُنفِلتْ مع زوجها وأطفالها الخمسة، وأود ان اذكر للمحكمة ان في معتقل (الدبس) كانوا يأخذون الفتيات ويتم اعادتهن بعد الثانية عشر ليلاً بعد الاعتداء عليهنَ واللهو معهن وبعدها تم اطلاق سراحنا في (جم جمال) واني اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد واعوانه .

٤٩ ـ المُشتكي عبد الخالق قادر عزيز

تـولـد: ١٩٥٦ المهنة: كاسب

محل الاقامة: قرية دارانه - ناحية توجول - قضاء طوزمحافظة تكريت ،

افاد مُحلفاً مأيلي:-

في يوم ١٩٨٨/٤/٤ كنت أسكن مع عائلتي في قرية (دارانه) فشنت القوات الحكومية هجوم على قريتنا وعلى منطقة (داووده) واضطر الناس على ترك دورهم والهرب إلى الوديان وفي يوم ١٩٨٨/٤/٧ شنت القطعات العسكرية هجوماً واسعاً على منطقة (داووده) واضطر الناس الذهاب إلى (قوليمان سرحت) في منطقة (زنكنة) وكان الهجوم على محورين ولشدة القصف قرر الأهالي الاستسلام إلى القوات الحكومية الا انني رفضت ذلك كوني احد افراد (البيشمركه) والتحقت بهم أما والدي وشقيقتي (عصمت) وشقيقي (كرم قادر عزيز) توجهوا إلى منطقة (مله سوره) لتسليم أنفسهم وفي عام ١٩٨٨ وعندما أصدرت الحكومة عفواً عاماً قمت بتسليم نفسي إلى السلطات وعند عودتي إلى (طوز خرماتو) استفسرت من والدي عن مصير شقيقي (كريم) وشقيقتي (عصمت)، فأخبرني ان القوات العراقية نقلوهم إلى (قرة تو) ثم نقلوهم إلى معتقل (طوب زاوه) وفصلوا الشباب عن المسنين ومن ذلك الوقت لا

الرئيس

(١٨٧-٩٦٣)

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

يعرف عنهم شيء واخبرني والدي بانه تم حجزه في معتقل (نكرة السلمان) مدة ستة اشـــهر وكذلك لدي شقيق يدعى (ابراهيم قادر عزيز) سلم نفسه إلى امن بعقوبة ومصيره مجهول لحد الآن واني اقدم قائمتين بأسماء أشخاص فقدوا من أقاربي وأهل قريتي واطلب الشكوى ضـد صدام حسين وعلي حسن وكل من شارك في عمليات الأنفال .

٥٠ ـ المُشتكية رزاو بابا يابا

تـــولــــد: ١٩٥٣ المهنة : ربة بيت

محل الاقامة : قضاء كلار - سليمانية ، افادت مُحلفةً مأيلي :-

اني من سكنة قرية (كاني عبيد) التابعة لقضاء كلار ، في الشهر الرابع عـام ١٩٨٨ قامـت قطعات الجيش بمحاصرتنا وعلى اثر ذلك قُمنا بترك القرية واتجهنا بأتجاه الجبـال وذهبنـا بواسطة الساحبات الزراعية إلى الشارع العام الذي يربط بين ناحية (تيلكـو) وبـين قضـاء (كلار) وعند وصولنا إلى الشارع العام تم اعتقالنا من قبل قوات الجيش وكانـت الطـائرات تحوم فوقنا واخذونا إلى (طوب زاوه) وهناك فصلوا النساء عن الرجال وقاموا بوضعنا فـي قاعات وبقينا ليلة واحدة بعدها نقلونا إلى معسكر (الدبس) وكانت قريتنا تتكون من اربعـين عائلة منها خمسة عشر عائلة لم يرجع منهم احد ومنهم مجهولي المصير لحد الآن ثم نقلونـا إلى معتقل (نُكرة السلمان) وبقينا فيه مدة اربعة اشهر وقد توفى احد أولادي (هاوكار) وعمره أربع سنوات وأن ولدي الاخر (أزاد علي) توفى في الطريق بعد اعتقالنا ، وفي احدى الأيام جاءت سيارتين حوضيتين لنقل الماء في المعتقل وقد مُرض المعتقلين الذين تنـاولوا المـاء بالأسهال والتقيؤ والكوليرا وكان طعم الماء مُراً جداً وكان مُسمم وقـد تـوفى الكثيـر مـن المعتقلين منهم ولدي (هاوكار) وأُصيب ثلاثة من أولادي بسبب شربهم للماء وتورم رأسـهُم وكذلك توفيت امرأة تُدعى (سركول محمود) وولدها واخرين لا أتذكرهم ، وكان هناك ضابط يدعى (حجاج) يعتدي على النساء كثيراً وكنتُ أُشاهد قيامهُ بأخذ فتاة تُدعى (كلالة) واصعدها إلى غرفته وكان يعتدي عليها بأستمرار وكانت هناك امرأة [illegible] وبقربها جثتين فقام

(١٨٨-٩٦٣) الرئيس

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحكم

(حجاج) بربط يديها والقاءها بين الجثتين ساعات متأخرة من الليل وبعدها تم اطلاق سراحنا وأطلُب الشكوى ضد صدام حسين وأعوانه .

٥١ ـ المشتكية فخرية محمد بأيا

تولد: ١٩٦٤ المهنة : ربة بيت

محل الاقامة: قضاء كفري - محافظة ديالى ، افادت مُحلفةً مايلي :-

اني كنت من سكنة قرية (سيخة كران) التابعة لقضاء (كلار) وفي شهر نيسان عام ١٩٨٨ تم قصف قريتنا وقد نزحنا باتجاه قرية (ملة سوره) وقام الجيش بمحاصرتنا هناك ونقلونا بواسطة الساحبات الزراعية إلى (قرة تو) وبعد ليلة نقلونا إلى (طوب زاوه) وتم فصل الرجال عن النساء ثم فصلوا النساء الشابات عن المسنات ثم نقلونا إلى معسكر (الدبس) وبقينا فيه ثلاثة اشهر وكنا نعاني من الظروف السيئة ومات العديد من الأطفال ونقلونا إلى معتقل (نُكرة السلمان) وكان وضعنا سيء واحضروا (تانكر) ماء لنا وعندما يشرب منه احد يُصاب بتورم في رأسه وبعدها يموت وكان المدعو(حجاج) يقوم بضربنا بواسطة الكيبل وفي احدى المرات ضرب والدتي مما سبب لها مرضاً في القلب وقد شاهدتهُ يقوم بأخذ فتاة اجهل اسمها إلى غرفته ولا أعرف ماذا يفعل بها وقام (حجاج) بجلب امرأة وربطها بأيدي موتى في المعتقل ، وقد توفى العديد من المعتقلين ومنهم خالتي (سلمى توفيق محمود) وأقدم للمحكمة قائمة فيها واحد وثلاثين اسم لأقاربي فقدوا واجهل مصيرهم لحد الآن وبعدها تم نقلنا إلى مجمع (الصمود) وجاء عمي وقام بأستلامي واني أطلُب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وضد الضابط (حجاج) ومساعديه وكل من اشترك في عمليات الأنفال .

٥٢ ـ المشتكي أفندي أحمد ملا

تولد: ١٩٣٢ المهنة : فلاح

محل الاقامة: قرية جلمورد - ناحية آغلجر - قضاء جم جمال ، أفاد مُحلفاً مايلي :

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا – رئاسة محكمة الجنايات الثانية – Iraqi High Tribunal

(١٨٩-٩٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُكم

اني من أهالي قرية (جلمورد) وكانت قريتنا تتألف من (١١٢) عائلة ، في بدايـة الشـهر الخامس عام ١٩٨٨ اخبرنا احد اقاربنا ويدعى (خالد) الذي يسكُن في قرية (مام ريسي) بأن قرية (كوب تبه) تم قصفها بالكيمياوي وفي المساء نزح جميع أفراد القرية وتوجهنا إلى وادي عميق (وهو وادي بأيرشه) فبقينا أربعة أيام في ذلك الوادي خوفاً من الجيش وبعدها هاجمتنا قطعات الجيش وقاموا بقصف المنطقة بجميع انواع الاسلحة وقد قُتل اثنان منهما (رشيد عمر قادر وأحمد ياسين حسين) وتم اعتقالنا وأخراجنا من الوادي بعدها اقتادونا إلى منطقة (طق طق) بواسطة سيارات عسكرية نوع زيل ثم نقلونا إلى معتقل (طوب زاوه) وهناك تم تقسيمنا إلى ثلاثة اقسام النساء والأطفال بجانب والشباب بجانب والمسنين بجانب اخر وكانت ابنتـي (غزال) حامل وقد ولدت داخل السيارة فنقلونا بعد ذلك بواسطة السيارات إلى السماوة وفـي السماوة افترقنا عن السيارات التي تحمل النساء والأطفال ومنذُ ذلك الحين لأعـرف شـيء عنهم وأجهل مصيرهم أما نحنُ فقد وصلنا إلى نُكرة السلمان وكانت الأوضاع سيئة هناك إذ توفى العديد نتيجة الجوع ومنهم اخي المدعو (غفوراحمد ملا) وزوجته (تيلا واصل محمـد) وفي اليوم التالي توفي ثلاثة أشخاص اخرين وشاهدنا القبور التي تم دفنهم فيها قـد نُبِشـت ويبدو أن الكلاب قد نبشتها وأكلت الجثث وابرز للمحكمة استمارة فيهـا(٣٥) شـخص مـن اقاربنا لم يرجع منهم سوى خمسة وبعدها تم اطلاق سراحنا واطلب الشـكوى ضـد صـدام حسين وعلي حسن المجيد واعوانهم .

٥٣ ـ المشتكي مطلب محمد سليمان

تـــولـــد: ١٩٣٢ المهنة: عاجز

محل الاقامة : قرية جملور - ناحية اغجلر - جم جمال ، أفادَ مُحلفاً مأيلي :-

في ٥/ مايس / ١٩٨٨ قام أهالي قرية (كوب تبه) باللجوء إلى قريتنا بسبب قصف قـريتهم وخوفاً من قصف قريتنا اتجهنا إلى وادي (برشه) الواقع بين قريتي (جلمود) و(جقبجه) وقد أختبئنا مدة ثلاثة أيام وفي اليوم الرابع وجدنا انفسنا محاصرين من قبل الجيش مـن ثلاثـة

(١٩٠-٩٦٣)

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

محاور وقاموا بقصف الوادي وقام الجيش بأخراجنا من الملاجئ وسرنا كرتل بأتجاه قرية (جلمود) وعند وصولنا إلى قريتنا وجدناها قد تهدمت ثم نقلونا بواسطة سيارات نوع زيل إلى منطقة (طق طق) وحجزونا في حقل الدواجن وعزلوا الرجال عن النساء والشباب عن المسنين وقاموا بنقل الشباب إلى (طوب زاوه) وعند وصولنا إلى طوب زاوه قاموا بتقسيمنا إلى ثلاثة اقسام الرجال المسنين والشباب والشابات ومنذ ذلك الوقت لم أعرف مصيرهم وبقينا ثلاثة أيام وبعدها نقلونا إلى معتقل نكرة السلمان وكانت الأوضاع سيئة جداً وكنا نتعرض إلى التعذيب من قبل المدعو (حجاج) وكان المعتقلين يموتون في كل يوم ثلاثة تقريباً بسبب الجوع وشحة الماء وبعدها تم اطلاق سراحي وان اسماء الضحايا من عائلتي الذين فُقدوا في عمليات الأنفال زوجتي (حلاوة علي مصطفى) وأولادي (توفيق ونسرين ونذيره) وأشقائي حيدر وعباس وحمزة وزوجاتهم وأولادهم وكذلك أولاد عمومتي فُقدوا في عمليات الأنفال واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد واعوانهم وضد المدعو حجاج .

٥٤ ـ المشتكي عمر حسن عمر

تـــولـــد: ١٩٣٥ المهنة: فلاح

محل الاقامة: قرية قسروك - ناحية آغجلر قضاء جم جمال ، افاد مُحلفاً مأيلي:-

اني من سكنة قرية (قسروك) التابعة لناحية (آغجلر) في ١٩٨٨/٥/٥ شاهدنا دخان يتصاعد من اطراف القرية نتيجة القصف عليها فاصطحبنا عوائلنا وتوجهنا إلى جبل (خلخالان) وبعد ليلتين ذهبنا إلى جبل (سماقة) وبعدها اتجهنا إلى وادي (كبنك) فقام الجيش بمحاصرتنا والقاء القبض علينا وحجزونا في حقل دواجن في (طق طق) وفي عصر ذلك اليوم قاموا بنقلنا إلى معتقل (طوب زاوه) وهناك قسمونا إلى ثلاثة اقسام الشباب والنساء والأطفال والرجال المسنين وقد شاهدت رجلين كانا مقيدين مع بعضهما واخبروني بان الشباب قُيدوا وتم نقلهم إلى جهة مجهولة واقتادوهم بملابسهم الداخلية بعد أن أبقوهم ليلتين في معتقل طوب زاوه ومنذ ذلك الحين لم ألتقِ بعائلتي ولا أعرف مصيرهم لحد الآن وان عائلتي تتألف من زوجتي

(١٩١-٩٦٣)

الرئيس

Iraqi High Tribunal
المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحكم

(زينب شفيق) وأولادي(حكيم وبكر وهجاء وريبوار وغزال وحوسد مع ثلاثة من ابنائها) وكذلك عائلة شقيقي اسماعيل وأولاده وبعدها تم نقلنا إلى معتقل نكرة السلمان بعد ان مكثنا ليلتين في طوب زاوه وكنا نعاني من سوء المعاملة والجوع والماء الغير صالح ومكثت في معتقل نكرة السلمان خمسة أشهر ونصف وكانت هناك حالات وفاة في المعتقل وقد اخبرني احد المعتقلين ان مجموع الذين توفوا (٧٧٠) معتقل وابرز للمحكمة ورقة فيها اسماء (١٩٤) شخص اختفوا في عمليات الأنفال واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد واعوانهم .

٥٥ ـ المشتكي بابا عبد الله رسول

تـولـد: ١٩٣٦ المهنة: عامل

محل الاقامة: تكية كاكا مد - ناحية اغجلر - جم جمال ، افاد مُحلفاً مأيلي:-

اني من سكنة قرية (جوغليجة) التابعة إلى جم جمال ، في الشهر الخامس عام١٩٨٨ هاجمت القوات العراقية قريتنا من ثلاثة محاور وقام الجيش بحرق القرى (قه سروك وكوجنة جوغليجة) وبعد ثلاثة أيام قامت القطعات بمهاجمة قرية (جوغليجة) وهدمها بواسطة الشفلات وقاموا باعتقال المواطنين ونقلهم إلى (طق طق) ثم هجموا على وادي (بايوشة) وكنت قد اختبأت في ملجأ هناك مع زوجتي التي ولدت قبل يوم وقد عثروا علينا في الملجأ وكنت خائفاً خشية من قيام الجيش بقتلي مع عائلتي وبعدها قاموا بأعادتي إلى قريتي (جوغليجة) وكانت القرية مهدمة ثم حملونا بواسطة الشفلات العسكرية إلى قرية (كروخبة) وبعدها نقلونا إلى المنظمة في (طق طق) وبقينا ليلة واحدة وبعدها نقلونا إلى (طوب زاوه) وبقينا هناك ثلاثة أيام وبعدها نقلونا إلى معتقل (نكرة السلمان) وكانت الأوضاع سيئة هناك وقد توفيت زوجتي بسبب الجوع وقد ذهبت مع شقيقي (هولة عبدالله رسول) إلى المدعو (حجاج) فقام بضربنا بالكيبل وبعدها توفى طفلي نتيجة الجوع وكان عمره (٢٠-٥٠) يوم وبعدها تم اطلاق

الرئيس

(١٩٢-٦٣٦)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الاخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

سراحي ،واطب الشكوى ضد صدام وعلي حسن المجيد وبقية المتهمين في القفص وضد المدعو حجاج .

٥٦ ـ المشتكي((المحمي)) وقد رمز له بالرقم (١) ، افاد مُحلفاً مايلي :-

انني من سكنة قرية (خضر ريحان) التابعة لناحية قادر كرم ففي ١٩٨٨/٤/٩ كان هناك قصف على المنطقة بكاملها واتجهنا إلى ناحية قادر كرم بسبب كثافة القصف وكثافة القطعات العسكرية فوجدنا مجموعة من المسلحين لم نعرفهم ان كانوا من البيشمركة أو من افواج الدفاع الوطني فاركبونا بسيارة نوع لاندكروز لونها عسكري ونقلونا إلى مركز الشرطة وتم احتجازنا انا والمجموعة التي كانت معي وبعدها تم نقلنا إلى مقر اللواء الذي يقع في جم جمال وبعدها نقلونا إلى (طوب زاوه) وفي احدى الأيام تم تقسيمنا إلى مجموعتين مجموعة اركبوها بالسيارات واتجهت نحو الموصل وبعدها توجهت السيارات نحو الرمادي وكنا نعاني من العطش وقد شاهدت مجموعة من العسكريين الذين كانوا في سيارات (لاندكروز) يقومون باطلاق النار على الناس وعلى رؤوسهم وكان معي في السيارة أشخاص أعرفهم (سلام) من قرية (قشقة) و(سالار الشيخ فاتح) و(عباس الحاج نصر الدين) و(حميد قره جوالي) وبدأ الرمي بأتجاه السيارة وعند ذلك سقط الواحد على الاخر وأنا دخلت في غيبوبة وكانوا يطلقون النار على بعد متر واحد من السيارة وكان هناك جثتين على جسدي (سالار) والاخر لاأتذكره فخرجت من السيارة وكنت أحاول ان اهرب فوقعت في حفرة مليئة بالجثث وشاهدت جثة لشخص أعرفه (حسيب رشيد) وكان هروبي باتجاه الضوء وكانت المنطقة عبارة عن حفر مغطاة ، فذهبت إلى مجمع الرمادي ثم وصلت إلى الرمادي ثم إلى بغداد وإلى كركوك ثم وصلت إلى اربيل ، واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد والمستشارين الذين شاركوا في هذا العمل والذي اعتقلنا هو (قاسم اغاكويه) .

٥٧ ـ المشتكي ((المحمي)) وقد رمز له بالرقم (٢) ، افاد مُحلفاً مايلي :-

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

(١٩٣-٩٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قــرار الحُـكم

اني كنت أسكن قرية (كاني قادر) التابعة لناحية قادر كرم بتاريخ ١٩٨٨/٤/٦ قامـت قطعات من الجيش في ذلك الوقت بشن هجوم واسع على المنطقـة مسـتعملة كافـة انـواع الاسلحة وكان الهجوم شمال قريتنا وقد اصيب اربعة أشخاص نتيجة القصف وقد هربت إلى قريتنا فتاة صغيرة وعمرها ستة سنوات اسمها (كركوك احمد اسماعيل) وفتاة أخرى (نرمين رشيد كرم) وتركنا القرية وتوجهنا إلى الكهوف وفي اليوم التالي قامـت قطعـات الجـيش بمهاجمة القرى التي هاجر أهلها وهي قرى (شازاشاه و قرية شيخ حميد) وقد شاهدت الجيش وهو يقوم بجرف القرى ومنها قريتنا حيث كنا على مرتفع ونشاهد ذلك وذهبنا إلى ناحية قادر كرم وكانت هناك مكبرات صوت على سيارات حكومية يدعون الناس لتسليم أنفسـهم وقـد سلمت نفسي مع شخص اخر يدعى (لقمان رشيد) وتم نقلنا إلى منطقة (عليا وه) وقاموا بنقلنا إلى مقر اللواء في (جم جمال) بواسطة الكوسترات ولم يعطونا طعام أو شراب واخذونا فـي المساء إلى معتقل (طوب زاوه) وعند دخولنا ساحة المعتقل انهالوا علينا بالضرب فاجتمعـت مع اخي هناك وكنا نعاني من الأوضاع السيئة ولم يزودونا بالطعام أو الشراب وبقينا ليلتـين ويوم واحد وبعدها احضروا سبعة عشر سيارة تقريباً ونادوا على اسماء المعتقلين وكنت انـا آخِر الأسماء واتجهت بنا السيارات وكان الجو حار جداً وكنا عطاشي وقد سارت السيارة في طريق ترابي وبعد فترة حوالي ساعة من السير في الصحراء توقفت السيارة ونـزل منهـا الحرس والسائق وقد سمعنا اصوات اطلاقات نارية واصوات الشفلات وعند ذلك عرفنا بانهم سوف يقتلوننا وكان عددنا حوالي خمسمائة شخص ثم اتجه ثلاثة أشخاص باتجـاه سـيارتنا وقررنا مهاجمتهم وتجمع عند باب السيارة ستة أو اربعة أشخاص منا وكنا طليقـي الأيـدي وصعد احد الجنود ليأخذ احدنا واراد تعصيب عينيه واخذه للإعدام فهجمنا على ذلك الجنـدي فاستطعنا السيطرة عليه الا ان الجنود الذين كانوا خارج السيارة اطلقوا النار علينا وقد اصبت برصاصة في خاصرتي وتوفى مجموعة من المعتقلين الذين كانوا معي في السيارة ومـنهم

الرئـيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

(١٩٤-٣٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

(شكر غفور) و(أنور طيار) واخرين لاأعرفهم وبعد اصابتي كان الجنديان قد جُرحا وعندما نزلتُ من السيارة لم أهرب باتجاه القبر الجماعي وانما بالاتجاه المعاكس وكان الدم يسيل من جسمي ووصلت إلى منطقة فيها شجيرات وكنت اعاني من العطش واكملت مسيري وشاهدت بيوتاً فيها أضواء وتوجهت إلى احد الدور وقاموا بأطعامي ومعالجتي وأوصلوني إلى الكراج في الرمادي وبعدها عدت إلى دياري ، واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وكل الذين شاركو في جريمة الأنفال .

٥٨ ـ المشتكي ((المحمي)) وقد رمز له بالرقم (١) ، افاد مُحلفاً مايلي:-

اني من سكنة قرية (كوب تبه) وبتاريخ ٣/٥/ ١٩٨٨ كنت خارج القرية فننشغل بالزراعة وشاهدت سرب طائرات اربعة طائرات تتجه إلى قرية (عسكر) واربعة تتجه إلى قرية (سورقادشان) وقامت بقصف القريتين وكان القصف خافتاً وكانت الرياح باتجاه قريتنا فحملت معها رائحة الاسلحة الكيمياوية وهي تشبه رائحة التفاح المتعفن وقد اصيب البعض بالاسلحة الكيمياوية فاحضرنا ثلاث ساحبات زراعية وقمنا بتحميلها بالنساء والأطفال والمصابين واتجهنا نحو قريتي (سوتكة ومأيلة) وعند وصولنا إلى منطقة (سرجاوه) و(كوباله) قام الجيش بمحاصرتنا والقوا القبض على الأشخاص الذين حاولوا المجيء الينا وقاموا بجمع المواطنين بثلاث سيارات عسكرية نوع (زيل) وقاموا بمرافقة الأهالي الذين تم نقلهم بالساحبات الزراعية إلى طريق (كركوك – جم جمال) وتوجهنا إلى قلعة سوسي وتم انزالنا من الساحبات الزراعية واركبونا بسيارات نوع زيل وقاموا بنقلنا إلى دائرة الطوارئ في السليمانية وبعدها نقلونا إلى معسكر(طوب زاوه) وقسمونا إلى ثلاثة مجاميع النساء والأطفال والرجال وفي صباح اليوم التالي احضروا سيارات (منشأه) وشاهدتهم يركبون الشباب فيها ولم نعرف إلى أين اخذوهم وكذلك قاموا بنقلنا إلى معتقل نكرة السلمان وكنا نعاني من الجوع والعطش وسوء الاحوال هناك وقد توفي العديد من المعتقلين بسبب ذلك وقد

(١٩٥-٩٦٣)

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الاخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

شاركت بدفن عشرين شخص منهم (قادر باقر، وملا فتاح ، وحمه اسماعيل ، وصوفي صالح ودانا حسن رسول) واخرين لأتذكر اسمائهم وبسبب الأوضاع في المعتقل تـوفى مأيقـارب (١٨٠٠) معتقل وبقيت في المعتقل اربعة اشهر وسبعة أيام وبعدها اطلق سـراحي واطلـب الشكوى ضد صدام حسين واعوانه وضد المستشارين (مجيد الشيخ حسـن) و(قاسـم اغـا) و(فتاح اغا) .

٥٩ ـ المشتكي((المحمي)) وقد رمز له بالرقم (٢) افاد مُحلفاً مأيلي :-

اني من سكنة قرية (جلمورد) ناحية اغلجر وبتاريخ ٥/٥/ ١٩٨٨ اخبرنا بان قرية (كـوب تبه) قد قصفت بالاسلحة الكيمياوية وان أهلها توفى نصفهم وفي تلك الليلة غادرنـا القريـة وذهبنا إلى وادي (بابا بورشة) وقد شاهدنا الدخان يتصاعد منها وبقينا هناك لمدة اربعة أيام وبعد ذلك قام الجيش بقصفنا بكافة الاسلحة وثم قاموا بجمعنا واعادونا إلى قريتنا جلمـورد وقتلوا اثنين من الأهالي احدهم ابن شقيقي وهما (رشيد عمر واحمد ياسين) وتركنا جثتهمـا هناك وعند وصولنا إلى قريتنا كان العسكريين يقومون بهدم قريتنا بواسطة الشفلات ثم نقلونا إلى منطقة (طق طق) وفي الصباح اخذونا إلى (طوب زاوه) ثم نقلونا إلـى معتقـل نكـرة السلمان وقاموا بتقسيمنا على القاعات وكانت أوضاعنا سيئة جداً وانتشـر المـرض بيننـا كالاسهال والكوليرا وكنا نعاني من الجوع وبعدها أُعِدنا إلى (طوب زاوه) ثم نقلونا إلى جـم جمال واعادونا إلى السليمانية واقدم للمحكمة قائمة باسماء الأشخاص الذين فقدوا من عائلتي وكذلك قائمة بأسماء أشخاص أُنفلوا .

٦٠ـ المشتكي((المحمي)) وقد رمز له بالرقم (١) افاد مُحلفاً مأيلي :-

بتاريخ ١٦/٤/ ١٩٨٧ كنت مع عائلتي في قرية (توتمة) المؤلفة من والدي (علي حسين حمه) ووالدتي(امينة محمد امين) واشقائي (صابر وفاطمة ومدينة وسكينة) وقبل الغروب حلقت عدة طائرات في منطقة باليسان وقد قصفت عدة قرى بالاسلحة الكيمياوية وهي (شـيخ وسـنان

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا – رئاسة محكمة الجنايات الثانية – Iraqi High Tribunal

(١٩٦-٩٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُكم

وباليسان وتوتمة وختة) وقد سمعت بتعرض تلك القرى إلى القصف ولكن شاهدت قريتي تقصف وفي صباح اليوم التالي شاهدت الأهالي وعيونهم تدمع وبعد عدة دقائق انتشرت رائحة في القرية كرائحة الثوم أو التفاح المتعفن وكانت قريتنا تتالف من (٨٠– ١٠٠) عائلة وقد اصيب الأهالي بالتقيؤ وضيق التنفس ومنهم (يوسف كريم حسين) وهو ابن عمي و(احمد مصطفى طه) وهو من أقاربي وقد اصيبوا بالحروق وظهرت عليهم فقاعات وبعدها تركنا القرية وذهبت مع عائلتي إلى قرية (وره) وقد اصبت انا بضيق بالتنفس وعيوني تدمع وبعد مدة خمسة أوستة اشهر ذهبنا إلى المجمعات القسرية في (شكارته)، وفي يوم ١٩٨٨/٥/١٨ حلقت طائرات في سماء قرية (وره) و (باليسان) وشاهدت بأم عيني سقوط القنابل من الطائرات على قرية (وره) والمناطق المحيطة بها وكان اتجاه الرياح باتجاه مجمع شكارته وبعد عدة دقائق شممنا رائحة كريهة كرائحة التفاح العفن وقد اصيب الأهالي في مجمع (شكارته) بضيق بالتنفس واتجهنا إلى قرية وه ري وقبل الدخول إلى القرية بعدة امتار شاهدت جثة تعود للمدعو(يوسف كريم حسين) وهو ابن عمي وتوفي بسبب الاسلحة الكيمياوية وشاهدت دم على انفه وكانت هناك رغوة في فمه وشاهدت جثة المدعوة (عيشة حمد امين) وشاهدت اكثر من (١٨– ٢٠) جثة ومن ضمنها طفل عمره سنة ونصف وكان هناك مصابين وجرحى وابرز للمحكمة قائمة باسماء الأشخاص الذين توفوا بسبب الاسلحة الكيمياوية وقد نقلوني إلى مستشفى (بورش) في قرية (خته) التابع للبيشمركة وكان هناك عدد من المصابين واني تلقيت العلاج هناك وعندما دخلت القرية شاهدت المواشي قد نفقت ولم يبقَ احد من القرية وبعدها رجعت إلى (شكارته) واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد واعوانهم وعلى الطيارين الذين قاموا بقصف قريتي وعلى الجهة التي باعت الاسلحة .

٦١ ـ المشتكي((المحمي)) وقد رمز له بالرقم (٢) افاد محكمة مايلي :-

الرئيس

(٣-١٩٧)

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الاخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

كنت أسكن قرية (وري) وفي يوم ١٨/ ٥/ ١٩٨٨ شاهدت ثمانية طائرات تُحلق في السماء ، أربعة حلقت فوق قرية (باليسان) وأربعة اتجهت إلى حي لاأعرفه وبعدها هاجمـت القرية وقصفتها بالاسلحة الكيمياوية وكنت خارج القرية واتجهت نحو القرية لغرض مساعدة أهلي وبعد اقترابي من القرية شاهدت جثتين تعودان إلى (يوسف كريم حسن) ووالدته (عيشة حمد امين) وبسبب اتجاه الرياح نحونا وتحمل معها الغاز الكيمياوي فسلكت طريق اخر وقـد شاهدت ساحبة زراعية يقودها (صابر حاجي مفدير) وقد نقل بهـا خمسـة عشـر مصـاب وأعرف اسماء بعضهم واخبرني صاحب الساحبة بانه سوف يأخذ المصابين إلى المستشـفى (شورش) وقد شاهدت شخصين (مصطفى خدر) و(محمد خدر الياس) وطلبت منهم العـودة معي إلى القرية وعند دخولنا القرية شاهدنا ان المواشي قد نُفقت وقد شاهدت جثتين احـدهما في الشارع والأخرى في حوض الماء في المسجد وهو ابن عمي (جميل محمد امين) والاخر (ابراهيم احمد علي) وهو ابن عمي كذلك وشاهدت حوالي (١٨-٢٠) جثة قرب عين المـاء أعرف بعضها وشاهدت الجثث مُلقاة بعضها فوق بعض وشاهدت الأطفال وفي افواههم قناني الرضاعة وقد اتفقت مع شخصين هما عثمان يوسف واحمد حمزة وقمنا نحن الثلاثة بجمـع الجثث لغرض دفنها ونقلها بواسطة الساحبة الزراعية واتجهنا بها إلى منطقة (شكارته) وكان عدد المصابين والموتى حوالي (٤٠) شخص وفي الطريق شاهدنا سيطرة للجـيش وافـواج الدفاع الوطني وقد منعونا من العبور وبعدها توجهنا إلى منطقة (قاشان) وهناك تركنا الجثث والمصابين قرب مجرى الماء وبسبب قيامي بنقل الجثث ظهرت علي اعراض احمرار فـي العين وضيق في التنفس وبعدها تحسنت حالتي وتم اخبار اقاربنا فـي منطقـة (سـرجاوه) و(جوار قرنة) و (شكارته) وتوجهوا إلى المستشار (سرهد) لكي ياخذ منـه الاذن لمسـاعدة المصابين ودفن الموتى وقام (سرهد) بالتوجه إلى المنطقة مع الأهالي وقاموا بدفن الجثث في تلك المنطقة وابرز للمحكمة قائمة باسماء الأشخاص الذين دفنوا في تلك المقبـرة وعـددهم (١٩٨-٦٦٣)

الرئيس

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادي الاخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

(٣٥) شخص عشرين منهم من أقاربي وتم نقل المصابين إلى القرى المجاورة خفية وسـراً لغرض معالجتهم وبعد شهرين توفوا خمسة أو ستة أشخاص من المصابين وبعـد شـهرين قررنا العودة إلى قريتنا فوجدنا المواشي قد نفقت وبقي القليل من الزرع وفي ١٩٨٨/٨/١٠ تعرضت قريتنا مرة أخرى مع قرية (توتمة) للقصف بالاسلحة الكيمياوية وبعد القصف قامت قطعات الجيش بمساعدة افواج الدفاع الوطني بالهجوم على قريتنا بكافة انواع الاسلحة وكانوا يقومون بهدم القرى ونهب المواشي وهدم المساجد واني اطلب اشكوى ضد (صدام حسـين) وعلي حسن المجيد واعوانهم.

٦٢ـ المُشتكية((المحمية)) وقد رمز لها بالرقم (٣) افادت مُحلفةً مايلي :-

اني من سكنة قرية (توتمة) وكانت القرية تتعرض للقصف المستمر ممـا اضـطررنا إلـى التوجه إلى قرية ورية ومكثنا فيها سنة وفي الربيع ،وكان اخر يوم من شهر رمضـان بـدأ القصف عى قرية (وري) ونتيجة القصف اصيب عدد من الناس وتوفى البعض الاخر وعندما كانت الطائرات تقصف القرية قام ابني بالمناداة عليّ فتوجهت وشاهدته ملقى علـى الارض وشاهدت رغوة تخرج من فمه وتوفي شخص يدعى (يوسف كريم حسين) وقد سـقطت انـا بجانبه وفقدتُ وعييّ وقاموا بنقلي مع الجثث ظناً منهم بأني توفيت وعندما بدأت بالتقيؤ تـم نقلي إلى مكان لا أعرفه في العراء واخذوا شقيقي وشقيقتي (عزيز وآمنة) معهم إلى دارهـم وقد تعرض زوجي المدعو (كريم حسين) وزوجة ابني المدعوة (شكرية محمد حمد) للاصابة وقد اخذوهم إلى مستشفى (ختيه) وبقينا في مجمع (شكارته) وقد توفي زوجي بعد ثلاثة اعوام من جراء الحادث وفقدت بصري وانني اعاني من الألم بصورة مسـتمرة جـراء الحـادث واطلب الشكوى ضد صدام حسين واعوانه.

٦٣ـ المُشتكية((المحمية)) وقد رمز لها بالرقم (٤) افادت مُحلفةً مايلي:-

الرئيس

(١٩٩-٢١٣)

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

اني من سكنة قرية (سارتكة) وفي بداية فصل الخريف عام ١٩٨٨ قمنا بترك القرية بسبب تعرضنا للقصف بالطائرات والمدافع وبعد توجهنا إلى (اربيل) مكثنا فيها ثمانية أو عشرة أيام عاد زوجي إلى القرية وقد وجدها مدمرة بالجرافات واخبرنا باننا فقدنا كل شيء ومزارعنا قد أُتلفت وبعد ثلاثة أيام عاد زوجي (حسين احمدعولا) إلى القرية وتم القبض عليه من قبل الجيش وقد اخبرنا بذلك من قرية (كورى) ولم احصل على معلومات وبقي مجهول لحد الآن واني اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد واعوانهم .

٦٤ ـ المشتكي((المحمي)) وقد رمز له بالرقم (١) افاد مُحلفاً مايلي :-

انا من قرية (طوب خانة) ناحية (قادر كرم) في الشهر الرابع ١٩٨٨ قامت قطعات الجيش بمهاجمة المنطقة وقريتنا وكانت مسنودة بالدبابات وطائرات الهيلكوبتر وخوفاً من الاصابة بالاسلحة الكيمياوية توجهنا إلى ناحية (قادر كرم) وسلمنا انفسنا إلى القوات العسكرية إلى وحدة عسكرية تسمى (جيش بارق) وتم نقلنا إلى منطقة (علياوة) وبعدها تم نقلنا إلى مقر لواء (جم جمال) وبعدها قاموا باخذنا إلى معسكر طوب زاوه وكان هناك تعذيب للمعتقلين وقد اركبونا سيارات انا وابن عمي (صالح امين احمد) ومعي مجموعة من الأشخاص وتحركت بنا السيارات وبعد ذلك انحرفت السيارة إلى طريق ترابي وكان هناك العديد من المطبات وكنا في حالة اعياء شديد من الجوع وكثير من المعتقلين فقدوا وعيهم بسبب الجوع والعطش وشاهدت بأم عيني احد المعتقلين تبول في حذاءه وقام بشربه وسمعنا صوت اطلاق عيارات نارية بعد ان توقفت السيارات نزل الحارسان وتركونا في داخل السيارة ثم عادوا وقاموا بسحب اثنين من المعتقلين داخل السيارة وقد ربطوا أيديهم وعصبوا اعينهم ثم عادوا واخذوا اثنين من المعتقلين وكنا نسمع صوت اطلاق عيارات نارية وقد وصل العدد إلى ثمانية أشخاص إلى ان وصل الدور ألي وقمت بالجلوس مع ابن عمي لكي نُقتل سويةً وشدوا وثاقي وعصبوا عيوني بعصابة بيضاء وقام احدهم بسحبي من يدي ومشينا مسافة قصيرة وقال لي

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

(٢٠٠-٩٩٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

(اكعد) وقال لي (انبطح) بجانب ابن عمي وطلب منا التمدد على الارض سوية وتم اطلاق النار علينا وانهال الرصاص ولاأعرف عدد الاطلاقات ولم اشعر بأي الم وظهرتُ بمظهر الميت ثُمَ قام بسحبنا على الارض وتكررت هذه العملية عدة مرات وكان عدد المعتقلين في السيارة (٣٥) شخص فقمتُ بحل وثاقي ورفعتُ العصابة عن عيني فشاهدتُ حفرة كبيرة وعندما كانوا يقتلون المعتقلين يلقوهم في الحفرة واستغليتُ غيابهم عني وزحفتُ باتجاه الحُفرة وشاهدتُ الجُثث وكان هناك شفل واقف على مرتفع وعندما ابتعدوا قفزت من الحفرة وركضت إلى مسافة واستمريتٌ في السير حتى الصباح وان المكان أتضح أنه الرمادي وذهبت إلى احدى الدور وقد زودوني بالطعام والشراب وبعدها توجهت إلى بغداد وثم إلى كركوك وتكريت واطلُب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وكل من ساهم في جريمة الأنفال والقصف الكيمياوي .

٦٥- المُشتكي((المحمي)) وقد رمز له بالرقم (٢) افادَ مُحلفاً مايلي :-

انا من سكنة قرية (خضر ريحان) التابعة لقادر كرم وفي الشهر الرابع من عام ١٩٨٨ قامت قطعات من الجيش بالهجوم علينا من محورين وكانت مكبرات الصوت تعلن عن وجود عفو عام عنا فقررنا تسليم انفسنا إلى مركز شرطة قادر كرم فأحضروا حافلات عسكرية نوع زيل ونقلونا إلى مركز شرطة (جم جمال) بعد ان ربطوا اعيننا وأيدينا وبقينا ليلة واحدة ثم جلبوا باصات ونقلونا إلى (طوب زاوه) ومكثنا يومين وكان عدد المعتقلين يتراوح بين (٥٠٠ – ١٠٠٠) شخص وفي الصباح جلبوا (١٠-١٢) باص واصعدونا في الباصات وانحرف الباص على طريق ترابي وكانت المنطقة رملية وكنا نسمع صوت شفلات تعمل وصوت اطلاقات نارية وتوقفنا في منطقة جرداء فقام احد الحراس بأنزال احد المعتقلين من الباص وعصب عينيه وكان يحمل كلاشنكوف وقام المعتقلين بالهجوم على الحارس وفي هذه الاثناء قام الحراس باطلاق النار علينا من خارج السيارة وشاهدت اصدقائي يتساقطون قتلى من

(٢٠١-٩٦٣)

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الاخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قــرار الحُـكم

الرصاص واذكر بعض اسمائهم (عزيز وهاب وسالار فاتح وحسيب رشيد وعبــاس نصــر الدين) وهؤلاء كانوا معي في الباص وقد نجوت من الإعدام ولاأتذكر كيف نجوت من الإعدام وقد وصلتُ إلى المدينة وطرقتُ ابواب الدور وقدموا لي الطعام والشراب وبعد ها وصـلت إلى كركوك واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وكل مــن شــارك فــي الجريمة .

٦٦ ـ المُشتكية((المحمية)) وقد رمز لها بالرقم (٣) ، افادت مُخلفة مايلي:-

كنت أسكن قرية (هيران) وبتاريخ ١٠/ ٨/ ١٩٨٨ وفي الصباح الباكر بـدأت الطــائرات بقصف القرية وعلى اثرها فقدت بصري وبعد ان هدأ القصف قاموا بنقلي إلى قرية (كــاني ماران) وعند ذلك الوقت انقطعت اخبار زوجي جمال صالح حسن وولدي (آرام) عني وبعدها نقلوني إلى اربيل وكانت معي والدتي وشقيقتي واخذوني إلى بيــت والــدي فنقلــوني إلــى مستشفى خصوصي في اربيل وتم اجراء عملية لي واخذوني إلى دار عمي المــدعو زاهــر مجيد وبعد صدور العفو عاد زوجي واخبرني بان ولدي قد استشهد وقد فقدت احدى عينــأي وهناك شظأيا في جسمي اطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد واعوانهم .

٦٧ ـ المُشتكية((المحمية)) وقد رمز لها بالرقم (٤) افادت مُخلفة مأيلي:-

اني من سكنة قرية (قرة سالم) في الشهر الخامس عام ١٩٨٨ هاجمت القــوات العســكرية قريتنا والقت القبض على بعض أهالي القرية وتم اخفائهم (أنفلتهُم) وقسم من الأهالي استطاع الهروب وانا منهم اذ تمكنت من الهروب إلى اربيل وبعد مُضيَ شهر سألنا عن رجالنا الذين بقوا في القرية كانوا يختبِأون في الجبال المحيطة وبعد صدور قرار عفو سري قام زوجــي المدعو (اسماعيل غفور علي) وابناء عمه (نوري ورمزي وعمر) أولاد (عبدالله علي) مــن تسليم أنفسهم إلى المستشار (عقيد حميد) وسمعت بان المستشار قام بتسليمهم إلى المتهم (علي حسن المجيد) ومنذ ذلك الوقت انقطعت اخبارهم ولاأعلم مصيرهم لحد الآن وقد أُنفِـلَ عــدد

(٢٠٢-٩٦٣)

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الاخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

كبير من أقاربي وأهالي قريتي واطلُب الشكوى ضد صدام حسـين وعلـي حسـن المجيـد وأعوانهم .

٦٨ـ المُشتكي سيامند جلال سليمان

تـــولـــد: ١٩٧٥ المهنة: عامل

محل الاقامة: قضاء رانية ناحية حاجيأوا - قاطع ٤ - قرب مديرية الناحية

أفادَ مُحلفاً مأيلي :-

انا من سكنة (وري) في ربيع ١٩٨٨ قامت قطعـات الجـيش مـن مهاجمـة وادي (باليسان) وفي يوم ١٨/ ٥/ ١٩٨٨ كنت اعيش مع عائلتي في القرية وكنت خـارج القريـة لسقي الزرع وعند عودتي إلى قريتي حضرت اربع طائرات وقامت بقصف قريتنـا بشـكل مكثف وكان صوت الانفجار خافتاً ورجعت إلى القرية فوجدت (جميل حمد امين) ملقى فـي حوض الماء وان الماء تغير لونه إلى لون الحليب وشاهدت اناس عليهم أعراض إحمرار في العين وضيق في التنفس وخروج السوائل من انوفهم واذكر منهم (يوسف كريم وابراهيم احمد علي) وهو ابن عمي و(خالد سليمان قادر) وهو عمي ومحمـد وجمـال أولاد طـه مولـود وشقيقتهم الصغيرة بناز طه مولود فهربت ومعي ثلاثة من أهالي القرية وبعد ان سرنا حوالي (٤٥) دقيقة ظهرت عليَّ أعراض الاصابة بالكيمياوي وشعرت بضيق بالتنفس فسقطت على الارض وفقدت وعيي ووجدت اثنان من الرعاة قاموا بنقلي إلى قرية خته وبعـدها اخـذوني بيت عمي جمال سليمان قادر في مجمع شكارته واخبروني بان (٣٥) شخص مـن أهـالي قريتي قد قُتلوا من جراء الاسلحة الكيمياوية (٢٠) منهم من عائلتي و(١٥) من أهالي القريـة واقدم للمحكمة قائمة باسمائهم وتم دفنهم في وادي قاشان وكان هناك مصابين واذكـر مـنهم رشيد حمد امين وعمره سنتان هو ابن عمي وقد توفى بعد ذلك وكذلك همين زوجـة عمـي وتوفيت بعد ثلاثة أيام من اصابتها وكذلك عمي قادر سليمان وأولاده وبعدها تم نقل بعـض

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

(٢٠٣-٩٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

المصابين إلى مستشفى شورش واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن والطيارين الذين قاموا بقصف القرية وضد الجهة التي باعت الكيمياوي إلى صدام حسين .

٦٩ـ المشتكي ابو بكر علي سعيد

تولد: ١٩٥٤ المهنة: منتسب في البيشمركة

محل الأقامة : ناحية مانكيش- محافظة دهوك ، أفاد مُحلفاً مأيلي:-

انا من قرية (كرومي) التابعة لناحية (مانكيش) وقد دمرت قريتي لعدة مرات على أيدي النظام السابق وفي ٢٥/ ٨/ ١٩٨٨ حاولنا التوجه إلى الحدود التركية ولم نتمكن من ذلك حيث قام العسكر بمحاصرتنا فرجعنا إلى قريتنا وقد شاهدنا العسكريين قد حاصروها فذهبنا كلنا وسلمنا انفسنا إلى الجيش وقاموا بمحاصرتنا وفصلوا الرجال عن النساء واخذوا العوائل إلى جهة مجهولة واخذونا نحن الرجال على مسافة تبعد (١٥٠- ٢٠٠) مترعن القرية وامرونا بالجلوس فأصدر احد الضباط امراً بالجلوس وامر الضابط الاخر الجنود باطلاق النار علينا وكنا ثلاثة وثلاثون شخصاً وعند اطلاق النار علينا قد هربت انا بمسافة (٢٠٠) متر وقد اصبت بطلقتين في ساقي وقد كسرت اثناء هروبي وفي اليوم التالي حضر بعض الأشخاص الذين يرتدون الزي الكوردي فنقلوني إلى قرية مانكيش ووضعوني في مدرسة ثانوية وتركوني لمدة ثلاثة أيام بدون علاج وكانت المدرسة محروسة من قبل الجيش ونقلوني إلى قرية (نزار كي) وكانوا يعذبوننا هناك وكان في القلعة اخي (سعيد) وأولاد اخي خالد وعابد أولاد نجم علي وكانوا ياخذونهم إلى القاعة بعد تعذيبهم وقد مكثت فيها (٢١) يوم وكنت اشاهد حضور السيارات باستمرار وكل ليلة تقوم باخذ الشباب وبعدها تم نقلنا إلى منطقة (بحركة) شاهت حضور علي حسن المجيد ومكثنا في تلك المنطقة ثلاث سنوات ثم عدنا إلى قرانا ووجدناها مدمرة وقد سويت بالارض واني معوق حتى هذه اللحظة واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن وكل من ساهم في ارتكاب هذه الجريمة وسؤال من المحكمة هل

(٢٠٤-٩٦٣)

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

الرئيس

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

قتل الجميع اثناء عملية الإعدام ام هناك ناجين؟ فأجاب: كنا ستة أشخاص بقينا على قيد الحياة (انا وقهار وخليل ومحمد وهاشم محمد وكريم نأيف وصدقي حكيم وفتاح حكيم) .

٧٠ـ المشتكي اسماعيل احمد اسماعيل

تولد: ١٩٤٧ المهنة: فلاح

محل الاقامة: قرية نزاري ناحية زاويته - محافظة دهوك افاد مُحلفاً مأيلي :-

اني من سكنة قرية نزاري قرب قرية برجيني ، في الشهر الثامن من عام ١٩٨٨ صباحاً حلقت الطائرات في سماء قريتنا وقد سمعنا صوت اربع أو خمس انفجارات ولم تكن قوية وانبعث منها دخان اصفر في قرية (برجين) وانا شاهدت عملية القصف بأم عيني وارسلت شقيقي (رمضان) إلى قرية برجيني فاخبرني بان القرية قصفت بالاسلحة الكيمياوية وعندها اخذت عائلتي ولم يكن هناك أي طريق للهروب الا من خلال قرية برجيني فشاهدت هناك شخصين متوفيين وجثثهم على الارض وهما(حسن صالح ودجوارحامد صالح) وشاهدت امراة ملقاة تدعى ناليا محمد علي وكانت اصابتها بالكيمياوي شديدة وشاهدنا جثتين ملقاة على ابواب احد الكهوف وهما (حكيم صالح وكردي حسن) ولم نستطع دفنهما فقمنا بوضع بعض الحشائش عليهما وتركناهم هناك وقد مررنا بقرية (تكيه) قرب قريتنا فاخبرنا الأهالي انه قد توفى (١٥) شخص نتيجة الاسلحة الكيمياوية وبعدها توجهنا نحو الحدود التركية وعبرنا الاراضي التركية وبقينا لمدة اربع سنوات ثم رجعنا إلى مدينة دهوك وذهبنا إلى قريتنا فوجدناها مهدمة والبساتين قد دمرت واني اطلب الشكوى ضد صدام حسين وجماعته .

٧١ ـ المشتكي عبد الكريم نأيف حسن

تولد: ١٩٦٧ المهنة: موظف

محل الاقامة: دهوك - محلة كري باي ، افاد مُحلفاً مأيلي :-

الرئيس

(٢٠٥-٩٦٣)

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قــرار الحُـكم

اني من أهالي قرية كرومي ، بتاريخ ٢٥/٨/ ١٩٨٨ وصلتنا اخبار بـان الحكومـة سوف تقوم بالهجوم على قريتنا فهربنا مع عوائلنا إلى الكهوف وبعدها توجهنا إلى الحدود ولم تكن هناك فرصة للنجاة لأن الجيش كان يحاصر جميع الطرق الرئيسية فعدنا إلى الكهـوف وفي ٢٨/ ٨/ ١٩٨٨ الساعة الخامسة فجراً علمنا ان الجيش يحاصرنا من جميـع الجهـات فسلمنا انفسنا للجيش فقاموا بالتوجه بنا إلى قريتنا على بعد مائة متر ونقلونـا علـى شـكل مجموعتين مجموعة الرجال والأخرى المسنين والنساء والأطفال هذه المجموعة وأتجهوا بنا إلى قرية (مانكيش) وبقينا حوالي (٣٣) رجل في هذه المجموعة واتجهوا بنا إلى اسفل القرية وابتعدنا حوالي (مائتي متر) عن مكاننا وكان هناك ضابطان امرونا بالتوقف والجلوس وصدر الامر إلى الجنود بالرمي وبدأ اطلاق النار علينا وكنت انا في وسط الصـف وبعـد الرمـي اصبحت تحت الجثث بعدها صدرت أوامر لهم باطلاق رصاصة على كل واحد منـا وقـد اصابت الرصاصة التي اطلقت على كتفي ثم غادر الجنود وخرجت من بين الجثث وشاهدت ملابسي قد اصيبت بالعديد من الاطلاقات لكنها لم تصب جسدي وقد شاهدت كل من (قهـار خليل محمد وصدقي وهاشم) قد نجوا من الإعدام فخرجنا نحن الاربعة وتوجهنا نحو الكهوف وفي اليوم التالي قام افواج الدفاع الوطني بنقلنا إلى مقر الفرقة الحزبية في (مانكيش) حيـث سمعنا هناك عفو وشاهدت عوائل قامت بتسليم أنفسهم مع العوائل إلى مقر اللواء في منطقـة (باتوفا) وهناك تم فصل العوائل واخذونا نحن الاربعة إلى سجن الاستخبارات العسكرية التابع إلى اللواء ثم اتجهوا بنا إلى قلعة (نزاركي) في (دهوك) وكانت الظروف سيئة جداً من ناحية الطعام والشراب وتم نقلنا بواسطة سيارات إلى (بحركة) وكانت المنطقة صحراوية منبسـطة وهناك شاهدت والدتي ووالدي وهناك توفي العديد من الأطفال بسبب الجوع والمرض وفـي عام ١٩٩١ عدنا إلى قريتنا فوجدناها مهدمة ولا جامع فيها وابرز للمحكمة قائمة بأسماء الذين

(٢٠٦-٩٦٣)

المحكمة الجنائية العراقية العليا – رئاسة محكمة الجنايات الثانية – Iraqi High Tribunal

الرئـيس

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحُكم

انفلوا واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وكل من اشترك في هذه الجريمة وعلى الضبّاط الذين اطلقوا النار علينا.

٧٢ ـ المشتكي قهار خليل محمد

تولد: ١٩٥٤ المهنة: فلاح

محل الاقامة: قرية كورمي ناحية مانكيش - محافظة دهوك ، افادَ مُحلفاً مأيلي :-

اني من سكنة قرية (كورمي) وفي ليلة ٢٥- ٢٦ /١٩٨٨/٨ علمنا من القرى القريبة بان القوات العراقية سوف تقوم بعمليات الأنفال فهربنا ووصلنا إلى الشارع المؤدي إلى(كاني ماسي) ولم نستطع عبوره ورجع الأهالي واختبئوا في المزارع والكهوف التي كنا نعيش فيها وفي صباح يوم ٢٨/ ٨/ ١٩٨٨ وفي الساعة الخامسة فجراً تعرضنا للقصف وحوصرنا من قبل الجيش من كل جانب فقمنا بتسليم انفسنا إلى الجيش فاخذونا إلى قريتنا وقاموا بفصل الرجال عن النساء والأطفال واخذوا النساء والأطفال باتجاه طريق مانكيش وبقينا نحن ٣٣ رجل فطلب الضابط منا الاصطفاف صفاً واحداً واخذونا إلى اسفل القرية فشاهدتُ ١٦ جندي فأصدر الضابطان امراً بالبروك على الارض وامر بأطلاق النار وقاموا الجنود باطلاق النار علينا سقطنا جميعاً على الارض وبعدها امر الضابط اطلاق النار بطلقة واحدة على كل واحد منا فقام باطلاق النار على رأسي فأصابني بجبيني واظهر للمحكمة جبهتي (ولاحظت المحكمة الاثر واضح على جبهته) وبعد انسحاب الجنود حاولت النهوض فشاهدت والدي قد فارق الحياة وكذلك اشقائي (سلام وعدنان) وأيضاً (١٨) من أقاربي قد فارقوا الحياة وشاهدت ابن عمي (هاشم محمد رشيد) مصاب بساقيه ووضعته في حفرة كبيرة وشاهدت كريم نأيف حسن يخرج من بين الجثث وابرز للمحكمة قائمة باسماء الذين قُتِلوا في عملية الإعدام وقد شاهدت خالي المدعو (ابو بكر علي) وقد كسرت ساقه وبعدها توجهت إلى الكهوف للأختباء انا والمدعو (كريم) ووصل (هاشم وصدقي) إلى الكهوف أيضاً وبقينا هناك حتى ١٩٨٨/٩/٧ بدون طعام أو ماء وبعدها توجهنا إلى قرية (نهلافا) وكان هناك افواج

الرئيس

(٢٠٧-٩٦٣)

المحكمة الجنائية العراقية العليا
رئاسة محكمة الجنايات الثانية
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قـرار الحُـكم

الدفاع الوطني فاخبرونا بان هناك عفو فذهبنا اليهم واخذونا إلى مقر حزب البعث في منطقة (مانكيش) ونقلونا إلى مقر اللواء وقاموا بضربنا واهانتنا وبعدها نقلونا إلى معسكر نزاركي في دهوك وشاهدت الاف من الرجال والنساء في القلعة وبعد ان نقلونا إلى منطقة (بحركة) وهي عبارة عن صحراء وقد توفي الأطفال فيها وقد ساهمت بدفن العديد منهم وكانت السيارات تأتي وتقوم بأخذ المسيحيين واليزيديين إلى جهة مجهولة ولانعرف مصيرهم لحد الآن وبعد صدور العفو اخذت عائلتي وتوجهت إلى دهوك واطلب الشكوى ضد صدام حسين وجماعته .

٧٣ ـ المُشتكية آسيا طاهر كريت

تـولـد: ١٩٤٢ المهنة : ربة بيت

محل الاقامة: منطقة كاني - قضاء العمادية - ناحية سرسنك ، افادت مُحلفَةً مايلي :-

كُنتُ أسكن قرية (كيزي) ، في الشهر الثامن(١٩٨٨) قمت بالتوجه انا وامرأة أخرى مع ثلاث رجال إلى قرية (صاركي) لجلب عروس من تلك القرية وعند وصولنا اسفل القرية شاهدنا سرباً من الطائرات فأختبأنا بين الاشجار وسمعنا قصف قوي وعادت وقصفت الطائرات المنطقة مرة أخرى وعند وصولنا قرية (صاركي) شاهدنا حال الناس سيئاً وكانت السوائل تسيل من انوفهم واضطرب وضعنا نحن أيضاً وبدأت عيوننا تدمع والسوائل تسيل من انوفنا فأخذنا العروس وعدنا إلى قريتنا وتحسنت حالتي بعد ذلك وخوفاً من ضرب قريتنا هربنا إلى الطريق المؤدي إلى تركيا واخبرونا الناس بان جميع المنافذ قد أُغلقت واتجهنا بعد ذلك إلى جبل (كاره) وبقينا في الكهوف وتقدم الجيش باتجاه جبل (كاره) وطلبوا منا تسليم انفسنا وقاموا بجمعنا ونقلونا إلى منطقة (كاني) واخذونا بواسطة السيارات إلى قلعة (نزاركي) وقام الجنود لدى نزولنا بضرب رجالنا بشدة وكان عدد المعتقلين (٩٦) رجلاً وفي اليوم التالي احضروا سيارتين عسكريتين ليس فيها نوافذ واركبوا الرجال إلى السيارات وكان من ضمنهم زوجي (محمد شريف احمد) وولدي(أيوب محمد شريف) وشقيقي (محمد علي

(٢٠٨-٩٦٣)

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية – المحكمة الجنائية العراقية العليا – Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قــرار الحُـكم

طاهر) وابن شقيقي (مهدي عبدالله طاهر) وابن شقيق زوجي (احمد قاسم) وزوج ابنتي(احمد محمد) ومضت السيارات بهم غرباً وانقطعت اخبارهم لحد الآن وكان بينهم (٢٧) رجلاً من ابناء عمومتي وهم مفقودين لحد الآن وبعد ذلك نقلونا إلى منطقة (بحركة) وكانت الأوضـــاع سيئة حيث توفى هناك (٢٣- ٢٤) طفل بينهم (سونيا علي ، وسوريا احمد وهيلين محســـن) وبعد صدور العفو ذهبت إلى دهوك واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيـــد وكل من ساهم في الجريمة .

٧٤ـ المشتكي أيوب عبدالله محمد

تـــــولــــــد:١٩٤٩ المهنة : عاجز

محل الاقامة: محافظة دهوك، افاد مُحلفاً مأيلي :-

كُنتُ اعيش في قرية (برجيني) التابعة لناحية (زاويته) في دهوك ، في يـــوم ٨/٢٥/ ١٩٨٨ صباحاً سمعت صوت طائرات وشاهدتها وكانت حوالي ثمانية طائرات حربية حلقت فوق قريتنا بعلو منخفض واطلقت صواريخها على القرية وقد كان صوت الإنفجارات خافتـــاً وكان الدخان يتصاعد بعضه ابيض وبعضه اصفر ورائحته تشبه رائحة الفواكه وبعدها اصبنا بضيق التنفس وبدأت عيوننا تدمع وتحمر واخذت انوفنا تسيل وشاهدت بعض العصافير تسقط مع الذباب بعد الضربة الكيمياوية واستمرت عملية القصف(٣٠- ٣٥) دقيقة وتوجهنا نحـــن أهالي القرية إلى المناطق العالية وقمنا بالتوجه إلى نبع الماء ووجدنا أشخاص قد فُقدوا مـــن عائلة واحدة وهم كل من (حسن صالح حسو وكردي حسن صالح وحكيم حسن ودجوار حامد حسن) و(ناديه محمد علي) وأتذكر بعض الأشخاص الذين اصيبوا وهم عمر محمد وابنتـــي عائشة وقد شاهدت أشخاص توفوا أمامي منهم (حسن صالح حسو ودجور وكـــردي حســـن وحكيم صالح) وجثة هؤلاء الاثنين قمنا بتغطيتها بالصفيح واغصان الشجر ثم هربنا جميعـــا إلى تركيا واثناء هروبنا مررنا بعدة قرى وكانت خالية من الأهالي وانا قد اصـــبت جـــراء القصف وكنت ارتجف بشدة وصداع شديد في رأسي وعند وصولنا قرية (تويكا) شاهدنا(١٥)

(٢٠٩-٩٦٣)

الرئيس

رئاسة محكمة الجنايات الثانية
المحكمة الجنائية العراقية العليا
Iraqi High Tribunal

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قرار الحكم

جثة في القرية ومنهم(اسماعيل تعبير) من أهالي زاخو ثم دخلنا الحدود التركية وبقينا هناك حتى عام (١٩٩١) و اثناء هروبنا وفي المسير توفي عدد من أفراد عائلتي وهم ابنتي عائشة وهجار محمد طاهر وهو ابن شقيقي وخزال محمد امين وهي ابنة عمي وكذلك عمي حجي امين وابرز للمحكمة قائمة باسماء الذين قتلوا أو فقدوا اثناء عملية الأنفال وعند عودتي إلى قريتي وجدتها مهدمة وخالية من كل شيء واطلب الشكوى ضد صدام حسين وعلي حسن المجيد وكل الذين شاركوا في الهجوم وضد الطيارين وقادتهم .

٧٥ ـ المشتكي سليم حسن سليم العمر

تولد: ١٩٦٦ المهنة: بيشمركة

محل الاقامة: مجمع كاني / قضاء العمادية ، افاد متحلفاً مأيلي :-

كنت في قرية(كيزى)، في صباح يوم ٢٧/ ٨/ ١٩٨٨ وردتنا أوامر حيث كنت احد أفراد البيشمركة وقمنا بالتجمع في قريتنا والتوجه إلى قرية (صاركي) وعندما توقفنا أمام القرية شاهدنا سرباً من الطائرات انا شاهدت طائرتين قامت بقصف (قرية بري كاره وصاركي) وقد شاهدنا بواسطة المنظار اطلاق حوالي (١٨) صاروخ وانبعثت منها ثلاثة انواع من الدخان ابيض واسود واخضر وبعد نصف ساعة شممنا رائحة طيبة كرائحة التفاح واخذت عيوننا تدمع والسوائل تسيل من انوفنا واصبنا بضيق بالتنفس وغطينا وجوهنا بواسطة اليشماغ وساءت احوالنا وبعض من المجموعة تقيئوا منهم (الشهيد صادق مصطفى والشهيد احمد احمد والشهيد أيوب محمد علي) وبعد ساعة تحركنا باتجاه الواجب المكلفين به وفي قرية (روينة) لاحظنا أن الصواريخ مازالت تنبعث منها الدخان وقد وصلنا بستان شيرانه وشاهدنا جثة رجل في ذلك البستان اسمه(امين شيراني) فذهبنا إلى عوائلنا وبيوتنا وبدأنا بالسير إلى الحدود التركية والحدود الأيرانية انا واشقائي (مسعود الماز) تمكنا من العبور وذهبنا إلى الحدود التركية الا ان والدي ووالدتي وشقيقي شعبان لم يتمكنا من العبور ووصلت إلى الاراضي التركية ثم نقلنا إلى أيران وبقيت في أيران [illegible] وبعدها ذهبت إلى

الرئيس

(٢١٠-٩٦٣)

بسم الله الرحمن الرحيم

المحكمة الجنائية العراقية العليا
محكمة الجنايات الثانية
بغداد – العراق

العدد: ١ / ج ثانية / ٢٠٠٦
التاريخ: ٩ /جمادى الآخرة/ ١٤٢٨
المصادف: ٢٤ / ٦ / ٢٠٠٧

قــرار الحُـكم

والدي ووالدتي وعمي وزوجته فسألتهم عن شقيقي شعبان وأولاد عمي محمود وسليمان أولاد عبد القادر سليم فأخبروني انهم لأيعرفون مصيرهم منذ عام ١٩٨٨ بعدها رجعتُ إلى قريتي ولم يبقَ فيها أي شيء وابرز للمحكمة قائمة باسماء أشخاص من أهل قرية (كيزي) قد قتلـوا أو فقدوا ولا يعرف مصيرهم لحد الآن واطلب الشكوى ضد صدام وعلـي حسـن المجيـد وجميع المتهمين .

٧٦ ـ المشتكي توفيق عبدالله مصطفى

تــولــد: ١٩٥٧ المهنة: بيشمركة

محل الاقامة: مجمع مقلبي محافظة دهوك، أفادَ محلفاً ما يلي:-

بتاريخ ٨/ ٨/ ١٩٨٨ انتهت الحرب العراقية الأيرانية فقامت الحكومة العراقية بهجوم واسع على منطقة بهدينان من محورين وفي ليلة ٢٢-٢٣ / ٨/ ١٩٨٨ وصلتنا أنباء تفيد انه سوف يتم الهجوم على منطقتنا من محورين فقام أهالي هذه القرية بالهرب باتجـاه الحـدود التركية الا اننا لم نستطع العبور فعدنا إلى القرية ليلاً وقد حلقت طائرتان حربيتين من جبـل (متين) متوجهة نحو القرية وقامت بقصف القرى واطلقت اربعة أو خمسة صواريخ ونظرنا إلى موقع الحادث وانبعث منها الدخان وكان لونه يميل إلـى الاصـفرار وبـدأت عيوننـا بالأحمرار وعلمنا انه سلاح كيمياوي ودخلت القرية بعد ان ذهبت لجلب المـؤن فشـاهدت المدعو محمد ابو بكر وكانت عيونه تدمع ويسيل من انفه الماء وقد وجدنا ثلاث جُثَث داخل دار تعود إلى صالح عبد الله وزوجته امنه موسى وشعبان صالح وكانت الجثث متفحمة وقمنا بدفنها بدون تكفين واخذت العوائل تتجه نحو الحدود التركية وتمكنا من الدخول إلى الاراضي التركية في ٢/٩/ ١٩٨٨ ثم نقلنا مجمع (كثري) ثم نقلنا إلى مجمع (موشيه) وقد توفى العديد من المصابين بالاسلحة الكيمياوية ومنهم (محمد ابو بكر وفاروق عبدالله عزيز وعلي عبد الله ومصطفى محمد خضر) ولديَّ قائمة باسماء الأشخاص المصابين من قريتنا وفي عام ١٩٩١

(٢١١-٩٦٣)

الرئيس

المحكمة الجنائية العراقية العليا – رئاسة محكمة الجنايات الثانية – Iraqi High Tribunal